

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Roman Velich

**Právní úprava
pojištění odpovědnosti**

Rigorózní práce

Tematický okruh: Občanské právo

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): duben 2019

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracoval samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 441 758 znaků včetně mezer.

Mgr. Roman Velich

V Praze dne 6. 4. 2019

Obsah

OBSAH	2
ÚVOD	4
1. ÚVOD DO POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	7
1.1. VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	7
1.1.1. <i>Pojem pojištění</i>	7
1.1.2. <i>Pojem odpovědnost</i>	10
1.1.3. <i>Pojištění odpovědnosti – základní principy a východiska</i>	12
2. VZNIK POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	16
2.1. DOBROVOLNĚ-SMLUVNÍ POJIŠTĚNÍ	17
2.2. POVINNĚ-SMLUVNÍ (POVINNÁ) POJIŠTĚNÍ	19
2.3. ZÁKONNÁ POJIŠTĚNÍ	24
3. SUBJEKTY POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	26
3.1. POJISTITEL	26
3.2. POJISTNÍK	28
3.3. POJIŠTĚNÝ	29
3.4. OPRÁVNĚNÁ OSOBA	30
3.5. POJIŠTĚNÍ CIZÍHO POJISTNÉHO NEBEZPEČÍ.....	30
3.6. POJISTNÁ SMLOUVA VE PROSPĚCH TŘETÍ OSOBY	32
3.7. POJISTNÝ ZÁJEM V POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	34
3.7.1. <i>Osvědčení existence pojistného zájmu</i>	35
3.7.2. <i>Hromadné (skupinové, flotilové) a rámcové pojistné smlouvy</i>	36
3.7.3. <i>Budoucí pojistný zájem</i>	39
3.7.4. <i>Následky absence pojistného zájmu</i>	40
4. PŘEDMĚT POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	41
4.1. SOUKROMOPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST JAKO PŘEDMĚT POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	41
4.2. ZÁKLADNÍ FUNKCE SOUKROMOPRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	42
4.3. OBECNÉ PŘEDPOKLADY VZNIKU SOUKROMOPRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	43
4.4. ZÁKLADNÍ DRUHY SOUKROMOPRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	47
4.5. SMLUVNÍ LIMITACE NÁHRADY ÚJMY A DŮSLEDKY PRO POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI.....	49
5. OBSAH POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	50
5.1. POJIŠTĚNÍ JAKO ASYNALLAGMATICKÝ PRÁVNÍ VZTAH	51
5.2. POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI JAKO POJIŠTĚNÍ OBLIGATORNĚ ŠKODOVÉ	53
5.3. POJISTNÁ UDÁLOST V POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	54
5.4. ROZSAH POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	56
5.4.1. <i>Věcný rozsah pojištění odpovědnosti</i>	56
5.4.2. <i>Časový rozsah pojištění odpovědnosti</i>	59
5.4.3. <i>Územní rozsah pojištění odpovědnosti</i>	61
5.5. ZÁKLADNÍ ÚČEL A VZTAHY V POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	62
5.5.1. <i>Pojistitel nevstupuje do postavení škůdce</i>	63
5.5.2. <i>Aktivní legitimace pojištěného</i>	67
5.5.3. <i>Aktivní legitimace pojištěného versus subjektivní meze závaznosti rozhodnutí</i>	68
5.6. PŘÍMÉ PRÁVO POŠKOZENÉHO NA POJISTNÉ PLNĚNÍ PROTI POJISTITELI	74
5.7. REFUNDAČNÍ ZÁVAZEK POJISTITELE	79
5.8. OZNAMOVACÍ POVINNOST POJIŠTĚNÉHO.....	82
5.8.1. <i>Povinnost pojištěného oznámit vznik škodné události</i>	82
5.8.2. <i>Povinnost pojištěného oznámit zahájení řízení před orgánem veřejné moci</i>	84
5.9. PRÁVO POJISTITELE PROJEJDNÁVAT ZA POJIŠTĚNÉHO ŠKODNOU UDÁLOST	86
5.10. ZJIŠŤOVÁNÍ ÚDAJŮ O ZDRAVOTNÍM STAVU A PŘÍČINĚ SMRTI POŠKOZENÉHO.....	88

5.11.	POJISTNÉ PLNĚNÍ V POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	90
5.11.1.	<i>Forma pojistného plnění</i>	90
5.11.2.	<i>Horní hranice pojistného plnění (limit pojistného plnění)</i>	91
5.11.3.	<i>Odmítnutí pojistného plnění</i>	92
5.11.4.	<i>Dohoda o jednorázové náhradě</i>	95
5.12.	POVINNOST POJISTITELE HRADIT NÁKLADY ŘÍZENÍ POJIŠTĚNÉHO	97
5.13.	PŘECHOD PRÁVA NA POJISTITELE (REGRES)	99
5.14.	POSTIŽNÍ PRÁVO POJISTITELE	102
5.14.1.	<i>Postih pojistitele v případě pojistné události způsobené pod vlivem alkoholu</i>	103
5.15.	PROMLČENÍ PRÁV Z POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	108
5.15.1.	<i>Promlčení práva na náhradu újmy</i>	110
5.15.2.	<i>Promlčení práva na pojistné plnění</i>	111
6.	ZÁNİK POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	116
6.1.	OBECNÉ DŮVODY ZÁNÍKU POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	116
6.2.	SPECIFICKÝ DŮVOD ZÁNÍKU POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI PODLE USTANOVENÍ § 2867 O. Z.	117
7.	PROBLÉMY SPOJENÉ S APLIKACÍ PŘECHODNÝCH USTANOVENÍ NOVÉHO OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU	119
7.1.	OTÁZKA URČENÍ PRÁVNÍHO REŽIMU POJISTNÉ SMLOUVY	120
7.2.	OTÁZKA URČENÍ PRÁVNÍHO REŽIMU NÁHRADOVÉ POVINNOSTI	123
7.3.	OTÁZKA URČENÍ PŘEDMĚTU POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	125
8.	VYBRANÉ PROCESNÍ SOUVISLOSTI	130
8.1.	POJIŠŤOVNA JAKO VEDLEJŠÍ ÚČASTNÍK V OBČANSKOPRÁVNÍM ŘÍZENÍ	130
8.2.	POJIŠŤOVNA JAKO EX LEGE ÚČASTNÍK ŘÍZENÍ V POVINNÝCH POJIŠTĚNÍCH	132
9.	NÁVRHY DE LEGE FERENDA	135
9.1.	NÁPRAVA ZJEVNÝCH LEGISLATIVNÍCH POCHYBENÍ	135
9.2.	PODROBNĚJŠÍ ÚPRAVA POVINNOSTI POJISTITELE HRADIT NÁKLADY ŘÍZENÍ POJIŠTĚNÉHO	137
9.3.	STANOVENÍ PODROBNĚJŠÍCH PRAVIDEL PRO PŘÍPAD OZNÁMENÍ ŠKODNÉ UDÁLOSTI OSOBOU S PRÁVNÍM ZÁJMEM NA POJISTNÉM PLNĚNÍ	138
9.4.	DŮSLEDNĚJŠÍ ÚPRAVA MOŽNOSTI ODSTOUPENÍ A VÝPOVĚDI POJISTITELE V POVINNÝCH POJIŠTĚNÍCH	139
10.	ZÁVĚR	141
	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	143
	PŘEHLED POUŽITÝCH ZKRATEK	153
	PŘEHLED PRÁVNÍCH PŘEDPISŮ UPRAVUJÍCÍCH POVINNÁ POJIŠTĚNÍ	154
	ABSTRAKT	158
	KLÍČOVÁ SLOVA: POJIŠTĚNÍ, ODPOVĚDNOST, POJIŠTĚNÍ ODPOVĚDNOSTI	158
	ABSTRACT	159
	KEYWORDS: INSURANCE, LIABILITY, LIABILITY INSURANCE	159

Úvod

S každou lidskou činností je spojena určitá míra rizika, jež může vyústit ve vznik újmy, a to ať už na straně toho, kdo danou činnost provozuje, či na životě, zdraví, majetku a jiných hodnotách dalších osob. Právní předpisy, jako přirozený odraz obecné soukromoprávní zásady *neminem laedere*, stanoví obecné pravidlo, že kdo jinému způsobí újmu, je povinen ji nahradit. Současně platí, že i ze zcela všedních činností může vzniknout újma značného rozsahu, jejíž reparaci škůdce nemusí být schopen nést z vlastních zdrojů. Nadto je nutné si uvědomit, že vznik povinnosti k náhradě újmy nemusí být výlučně důsledkem zaviněného lidského jednání. S neustálým technologickým rozvojem a nárůstem rizikových činností, jakož i všude tam, kde má zákonodárce v úmyslu posílit postavení poškozeného, stanoví právní předpisy ve vztahu k potenciálnímu škůdci přísnější podmínky vzniku náhradové povinnosti. V právních řádech moderních států postupně narůstá počet skutkových podstat tzv. objektivní odpovědnosti, u níž pro vznik náhradové povinnosti není podstatný subjektivní vztah škůdce k jeho jednání a možným následkům. Škůdce je v takovém případě povinen újmu nahradit bez ohledu na to, zda její vznik zavinil, a má zpravidla jen omezené možnosti, jak se této své povinnosti zprostit. V určitých případech je možnost liberace škůdci odňata zcela a hovoříme o tzv. absolutní objektivní odpovědnosti. V souvislosti s tím postupně u všech právních subjektů vzrůstá riziko, že na ně v případě vzniku neočekávané a nahodilé události dopadne následek v podobě povinnosti nahradit poškozenému způsobenou újmu. Jednu z možností, jak se může potenciální škůdce chránit před ekonomickými a nezřídka dokonce likvidačními dopady nahodilého způsobení újmy, nabízí právě pojištění odpovědnosti. Pojištění odpovědnosti, stejně jako ostatní typy pojištění, představuje nástroj přenosu rizika na jiný, od pojištěného odlišný a kapitálově patřičně vybavený subjekt, tedy pojišťovnu. Spojuje v sobě hned několik funkcí: jednak chrání pojištěného, neboť finanční důsledky rizika spojeného se vznikem nahodilé události přesouvá na pojistitele, jednak posiluje pozici poškozeného, jelikož zvyšuje jeho šance na dosažení reálného odškodnění, když mu zajišťuje další zdroj, z něhož mohou být náklady kompenzace čerpány. V některých případech dokonce zakládá poškozenému přímé právo na pojistné plnění proti pojistiteli škůdce. V neposlední řadě pak pojištění odpovědnosti z makroekonomického hlediska přispívá k celkové stabilizaci ekonomických vztahů a uchování ekonomických hodnot.

Tato práce si klade za cíl popsat v pokud možno ucelené a logicky strukturované podobě hlavní aspekty právní úpravy pojištění odpovědnosti v českém právním řádu a podrobněji analyzovat některé významné problémy spojené s její praktickou aplikací v rámci činnosti tuzemských pojišťoven. Na pojištění odpovědnosti je v této práci nahlíženo převážně v rovině

soukromoprávní jako na závazkový právní vztah založený zpravidla pojistnou smlouvou uzavřenou mezi pojistitelem a pojistníkem. Tomu odpovídá i struktura práce, která popisuje jednotlivé prvky právního vztahu pojištění (subjekty, předmět, obsah). Po teoretickém vymezení stěžejních pojmů se zabývá základními variantami vzniku pojištění odpovědnosti, dále se věnuje vymezení účastníků pojištění a vztahů mezi nimi se zohledněním specifík odpovědnostního pojištění, a pokračuje vymezením předmětu pojištění, jímž je třeba rozumět odpovědnost ve smyslu deliktního závazkového vztahu mezi škůdcem a poškozeným. Nosná část práce je věnována obsahu právního vztahu pojištění odpovědnosti, tedy rozboru nejdůležitějších práv a povinností účastníků pojištění odpovědnosti se zaměřením na některé zásadní právní otázky spojené s jejich praktickou aplikací. Důraz je kladen především na instituty, které jsou specifické nebo se specificky projevují právě v pojištění odpovědnosti (upravené zejména v ust. § 2861 až 2867 občanského zákoníku), naopak instituty, které jsou společné i jiným typům pojištění, jsou v práci až na výjimky upozaděny. Poslední kapitoly jsou věnovány zániku právního vztahu pojištění odpovědnosti, problematice spojené s aplikací přechodných ustanovení nového občanského zákoníku, některým významnějším procesním souvislostem a dílčím návrhům de lege ferenda. Ambicí této práce na druhou stranu není podat vyčerpávající výklad k problematice právní úpravy pojištění odpovědnosti, neboť to – i s ohledem na značný přesah institutu pojištění odpovědnosti do právní úpravy deliktních závazků a obsahově bohaté oblasti náhrady újmy – patrně není možné.

Je s podivem, že přes jeho nepopíratelný význam je obecnému pojištění odpovědnosti věnována relativně malá pozornost odborné právní veřejnosti. Jistou výjimku představuje pojištění odpovědnosti z provozu dopravních prostředků, které je pro svou společenskou důležitost hojně zpracováváno a objevuje se též jako pravidelné téma závěrečných prací. I z toho důvodu je problematika pojištění odpovědnosti z provozu dopravních prostředků v této práci záměrně upozaděna a práce je zaměřena převážně na obecnou právní úpravu pojištění odpovědnosti v občanském zákoníku.

S ohledem na zvolené téma čerpá práce převážně z česky psané odborné literatury se zahraniční komparací v dílčích otázkách. Téma je zpracováno především za využití metody deskriptivní, analytické, syntetické a komparativní. Práce klade značný důraz na otázky spojené s praktickým uplatňováním jednotlivých pojednávaných institutů s přihlédnutím k aktuální rozhodovací praxi soudů. S ohledem na širší zvoleného tématu není součástí práce samostatná kapitola věnovaná historickému vývoji pojištění odpovědnosti na území České republiky, avšak na vhodných místech je text doplněn srovnáními s předchozími právními úpravami. V této souvislosti lze podotknout, že nedávná rekonstrukce soukromého práva hmotného poskytuje

k bližšímu přezkoumání a kritické revizi tuzemské právní úpravy pojištění odpovědnosti vhodnou příležitostí.

1. Úvod do pojištění odpovědnosti

1.1. Vymezení základních pojmů

Pokusíme-li se úvodem definovat klíčové pojmy zvoleného tématu, bez jejichž alespoň rámcového přiblížení se jakýkoliv ucelený výklad problematiky pojištění odpovědnosti neobejde, narazíme záhy na problém, že pojem pojištění i pojem odpovědnost se vzpírají jednoznačnému teoretickému uchopení. Oba představují komplexní fenomény, na něž lze nahlížet z mnoha různých úhlů a prizmatem celé řady vědeckých disciplín.

1.1.1. Pojem pojištění

Samotné pojištění lze vnímat na jedné straně jako ekonomický nástroj přispívající svými prevenčními a reparačními funkcemi k udržení a obnovení ekonomických hodnot a stabilizaci ekonomických vztahů. Pojistný trh, ať už na lokální, národní či celosvětové úrovni, představuje jeden z klíčových makroekonomických faktorů a je pevnou součástí moderních ekonomických systémů. Z jiného úhlu pohledu lze na pojištění nahlížet v rovině právní jako na závazkový právní poměr mezi pojistitelem a pojistníkem. Může být též vnímáno jako jeden z nástrojů risk managementu¹ či třeba jako prostředek individuálního zabezpečení jednotlivce pro široké spektrum životních situací. V obecném jazyce pak slovo pojištění patrně nejčastěji asociuje samotné produkty pojišťoven, tedy službu spočívající v poskytování pojistné ochrany fyzickým a právnickým osobám, zpravidla na základě sjednané pojistné smlouvy. Dosud přitom zůstáváme v rovině soukromého komerčního pojištění, zásadní roli však pojistné principy hrají i v systémech veřejného sociálního zabezpečení. Ostatně tradiční zabezpečovací a redistribuční systémy jako veřejné zdravotní, důchodové či nemocenské pojištění obsahují pojem pojištění přímo ve svém názvu. Jakákoliv snaha o univerzální uchopení tohoto pojmu naráží v neposlední řadě na skutečnost, že pojišťovnictví je segmentem nesmírně dynamickým. Byť se na jedné straně jedná o velmi konzervativní obor, jehož základní principy zůstávají prakticky již stovky let neměnné, společenský a právní kontext a způsoby, jakými jsou principy pojištění v praxi uplatňovány, podléhají neustálému dynamickému vývoji. Vedle rychlého technologického rozvoje, který je společný všem příbuzným oborům, se neustále mění zažité způsoby distribuce pojištění, stejně jako chování a očekávání účastníků pojištění. Jako příklad posledně zmíněných trendů lze uvést rozvíjející se koncepty tzv. peer-to-peer pojišťoven, které staví na principech

¹ MALCOLM, Clarke. *An introduction to insurance contract law*. In: BURLING, Julian; LAZARUS, Kevin (ed.). *Research Handbook on International Insurance Law and Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011. str. 3.

sdílené ekonomiky.² To vše na pozadí v poslední době masivně narůstajícího objemu právní regulace tohoto segmentu.³

Výše načrtnuté přístupy k pojištění se nevylučují, ba naopak se vzájemně doplňují, přičemž společně přispívají k pochopení tohoto komplexního fenoménu. V jádru lze najít určité společné jmenovatele charakterizující všechna pojištění bez výjimky. Jedním ze společných znaků je, že v každém pojištění dochází k přenosu individuálního rizika pojištěného na kapitálově vybavený subjekt pracující s průměrným a statisticky postihnutelným rizikem, tedy na pojišťovnu, s tím, že v případě vzniku nahodilé (pojistné) události se pojišťovna (pojistitel) v pojistné smlouvě za úplatu (pojistné) zavazuje poskytnout oprávněné osobě pojistné plnění,⁴ čímž pojištění přispívá k reparaci či zmírnění následků pojistné události. Velké množství pojištěných de facto „sází“ na to, že v případě, že u nich nastane nahodilá (pojistná) událost, obdrží za drobnou úplatu mnohonásobně vyšší pojistné plnění. Pojišťovna naopak na základě statistických a pojistně-matematických metod spoléhá na to, že k pojistné události nedojde u všech pojištěných a suma vybraného pojistného jí tak umožní vyplatit pojistná plnění těm, u nichž pojistná událost skutečně nastala, pokrýt své provozní náklady a nadto vygenerovat zisk. Odsud je zjevné časté srovnávání pojištění se smlouvami tzv. odvážnými, u nichž prospěch či ztráta jedné ze stran rovněž závisí na nahodilých okolnostech. Od těchto závazků se pojištění naopak odlišuje tím, že pojistník pouze nespekuluje na „výhru“, ale má reálnou a odůvodněnou potřebu ochrany před následky pojistné události označovanou jako pojistný zájem. Sluší se doplnit, že pojišťovna zpravidla nebývá konečným nositelem rizika, ale distribuuje ho prostřednictvím zajištění na jiné subjekty, typicky na zajišťovny,⁵ které v tomto vztahu fungují

² Ačkoliv uvedený trend navazuje na současný dynamický rozvoj digitálních technologií a služeb sdílené ekonomiky, v jádru konceptu peer-to-peer pojištění lze nalézt výrazné reminiscence na tradiční pojistná řešení. Svým způsobem se jedná o návrat ke kořenům, když peer-to-peer pojištění staví na principech vzájemnosti a solidarity, kdy určitá skupina osob vytváří finanční fond, z něhož průběžně uspokojuje pojistné potřeby svých členů, kterým případně posléze vrací část nespotřebovaného pojistného, to vše s velkým důrazem na jednoduchost a s tím spojené zefektivnění a zlevnění celé služby. Tím přitom výrazně upomíná k počátkům moderního pojištění spojovaným s námořním pojištěním v přímořských evropských státech, kdy vlastníci nákladních lodí vytvářeli společné fondy sloužící ke zmírnění finančních důsledků námořních katastrof. Obdobně fungovaly např. též vzájemné pojišťovací spolky za Rakouského císařství (viz např. DOBIÁŠ, Petr. *Vývoj právní úpravy pojistné smlouvy v rakouském Všeobecném zákoníku z roku 1811*. Sborník 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 615-616). Blíže k historickým počátkům pojištění viz např. HRADEC, Milan; ZÁRYBNICKÁ, Jana; KŘIVOHLÁVEK, Václav. *Pojištění a pojišťovnictví*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2005, str. 15 a násl.

³ Blíže např. DAÑHEL, Jaroslav; DUCHÁČKOVÁ, Eva. *Pojistný trh roku 2018 se ponese ve znamení intenzivnější regulace*. Pojistný obzor. 2018, č. 1, str. 12-13.

⁴ „Insurance is a contract based upon money for a promise.“ (KOCHENBURGER, Petr; SALVE, Patrick. *An introduction to insurance regulation*. In: BURLING, Julian; LAZARUS, Kevin (ed.). *Research Handbook on International Insurance Law and Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011. str. 221).

⁵ Blíže např. MALCOLM, Clarke. *An introduction to insurance contract law*. In: BURLING, Julian; LAZARUS, Kevin (ed.). *Research Handbook on International Insurance Law and Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011. str. 4-5.

jako „pojišťovny pojišťoven“, případně využívá ad hoc zajištění u jiné pojišťovny, soupojištění a dalších způsobů sdílení a rozložení rizika. Určitá část rizika zpravidla zůstává alokována u pojistníka v podobě tzv. spoluúčasti.

Klíčovým prvkem každého pojištění je nahodilost. To ostatně vyplývá již ze zákonné definice pojištění uvedené v ust. § 2758 o. z., podle níž se „*pojistnou smlouvou pojistitel zavazuje vůči pojistníkovi poskytnout jemu nebo třetí osobě pojistné plnění, nastane-li nahodilá událost krytá pojištěním (pojistná událost), a pojistník se zavazuje zaplatit pojistiteli pojistné.*“ Pojistná smlouva proto, jak již bylo zmíněno, bývá řazena do skupiny smluv odvážných (aleatorních), pro něž je charakteristické, že prospěch nebo nepospěch jedné či více smluvních stran závisí na nejisté (nahodilé) události.⁶ Nahodilost může spočívat v tom, že není jisté, zda pojistná událost nastane, a pokud nastane, neví se kdy (například úraz či požár; v pojištění odpovědnosti vznik povinnosti pojištěného nahradit poškozenému újmu), případně není jisté, zda určitá událost nastane, přičemž pokud nastane, ví se kdy (kupříkladu okamžik dožití se určitého věku), nebo je dokonce jisté, že určitá událost nastane, ale neví se kdy (například smrt).⁷ Povaha těchto smluv vylučuje, aby na závazky z nich vzniklé byla aplikována ustanovení o změně okolností nebo neúměrném zkrácení.⁸

Je-li vznik nahodilé skutečnosti spojen se vznikem povinnosti pojistitele poskytnout oprávněné osobě pojistné plnění, hovoříme o pojistné události. Pojistná událost představuje ústřední pojem pojistného vztahu, neboť právě vznik pojistné události je spojen s aktivací pojistného závazku pojistitele a se vznikem povinnosti pojistitele poskytnout oprávněné osobě pojistné plnění. Možná příčina vzniku pojistné události bývá tradičně označována jako pojistné nebezpečí. Pojistným rizikem se potom obvykle rozumí míra pravděpodobnosti vzniku pojistné události.⁹ Úplatu, kterou pojistník platí pojistiteli za poskytovanou pojistnou ochranu, zákon

⁶ Srov. ust. § 2756 o. z.: „*Závisí-li podle ujednání stran prospěch, anebo nepospěch alespoň jedné ze smluvních stran na nejisté události, jedná se o smlouvu odvážnou.*“

⁷ Výklad k pojmu nahodilost podal Nejvyšší soud např. v usnesení ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006: „*Nahodilou událostí je skutečnost určená pojistnými podmínkami, o níž účastníci pojištění odůvodněně předpokládají, že může nastat, v době vzniku pojištění však nevědí, zda nastane. Nahodilou není událost, o níž se v době vzniku pojištění ví, že už nastala, ani událost, kterou úmyslně přivodil ten, na jehož majetek, život, nebo na jehož odpovědnost za škody se pojištění vztahuje, popř. ten, komu v případě pojistné události vznikne právo na plnění. Nahodilou událostí může být i skutečnost nastalá v době, kdy hrozí vysoký stupeň vzniku sjednaného pojistného nebezpečí; není však správný názor, že obecně nelze hovořit o nahodilosti v právním slova smyslu, pokud již v době sjednání pojistné smlouvy nastalo a trvá pojistné nebezpečí na jiných místech, než na kterých se nachází pojištěný majetek.*“

⁸ Srov. ust. § 2757 o. z.: „*Pro závazky z odvážných smluv se nepoužijí ustanovení o změně okolností (§ 1764 až 1766) a neúměrném zkrácení (§ 1793 až 1795).*“

⁹ Pojem „riziko“ je však v pojišťovnictví běžně používán i v jiných významech; k tomu srov. např. DAŇHEL, Jaroslav a kol. *Pojistná teorie*. 2. vydání. Praha: Professional Publishing, 2006, str. 18: „*V souvislosti s pojištěním je pojem riziko rovněž používán pragmaticky – pojištění se historicky považuje za formu přesunu rizika negativních dopadů nahodilosti z ekonomického subjektu na speciální instituci – pojišťovnu. V pojišťovací praxi lze dále pod*

nazývá pojistným.¹⁰ Základními účastníky pojištění a smluvními stranami pojistné smlouvy jsou pojistitel a pojistník. Osoba, které v případě vzniku pojistné události vzniká proti pojistiteli právo na pojistné plnění, je označována jako oprávněná osoba. Rozsah pojištění vymezuje jednak obecná úprava pojištění v občanském zákoníku, dále případné zvláštní právní předpisy (zejména v oblasti povinných pojištění) a v podrobnostech pak pojistná smlouva a pojistné podmínky jednotlivých pojistitelů.

Na podkladě výše uvedeného lze pojištění v nejobecnější rovině charakterizovat jako právní vztah mezi pojistitelem a pojistníkem, zpravidla založený pojistnou smlouvou, spočívající na jedné straně v závazku pojistitele poskytnout v případě vzniku nahodilé (pojistné) události oprávněné osobě pojistné plnění a na straně druhé v závazku pojistníka platit pojistiteli za poskytovanou pojistnou ochranu úplatu, tedy pojistné.

1.1.2. Pojem odpovědnost

Jakékoliv ucelenější pojednání věnované právní úpravě pojištění odpovědnosti se neobejde bez alespoň stručného přiblížení pojmu odpovědnost. Budeme-li na následujících stranách hovořit o odpovědnosti, bude jí vesměs míněna odpovědnost právní.¹¹ Samotná právní odpovědnost nepředstavuje homogenní kategorii a projevuje se odlišně v jednotlivých právních odvětvích; můžeme tak rozeznávat odpovědnost soukromoprávní (v rámci ní zejména odpovědnost občanskoprávní, obchodněprávní, pracovněprávní), veřejnoprávní (zejména odpovědnost trestněprávní, správní, kárnou, disciplinární), ústavněprávní, mezinárodněprávní aj. V této práci bude předmětem našeho zájmu odpovědnost soukromoprávní, a to konkrétně odpovědnost za újmu (resp. povinnost k náhradě újmy),¹² neboť právě ta je předmětem pojištění odpovědnosti.

Komplikovanost teoretického uchopení právní odpovědnosti lze demonstrovat již na faktu, že tuzemská právní doktrína dosud nedospěla k jednoznačné shodě na tom, zda odpovídáme spíše za to, že povinnost splníme, či naopak za to, že jsme povinnost porušili; zda odpovědnost splývá s tzv. primární právní povinností, zda představuje hrozbu sankcí či zda

pojmem riziko rozumět předmět ohrožený nahodilým nebezpečím (např. budova, domácnost, dopravní prostředek atd.), ale také událost zapříčínující škodu (např. riziko krupobití, požáru, havárie atd.) (...)“.

¹⁰ Posledně jmenované pojmy byly dříve výslovně definovány v ust. § 3 ZPS; současný občanský zákoník jejich definici neobsahuje, v praxi je však obsah těchto pojmů ustálen.

¹¹ Vedle ní můžeme dále rozeznávat např. odpovědnost morální, politickou či třeba společenskou (sociální); blíže např. GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, str. 161 a násl.

¹² Vedle odpovědnosti za újmu lze v rámci soukromoprávní odpovědnosti dále rozeznávat zejm. odpovědnost za vady a odpovědnost za prodlení (srov. např. ŠVESTKA, Jiří. In: DVORÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, str. 360-361).

dokonce nesplývá se sankcí samou. Marná dlouholetá¹³ snaha o nalezení univerzální a všeobecně přijímané definice právní odpovědnosti dokonce dovedla některé právní teoretiky v jistém smyslu k rezignaci, když navrhují, aby se s odpovědností nepracovalo jako s kategorií právní, ale aby byla užívána jako obecný pojem, který sám o sobě nemá specifický právní obsah.¹⁴

Pro účely této práce lze vycházet z předpokladu, že v obecném lidském chápání je vznik právní odpovědnosti spojován s nějakým předchozím prohřeškem. Právní odpovědnost je proto zpravidla vnímána jako následek předchozího porušení právní povinnosti. Současně platí, že má-li být člověk právně odpovědný, musí být deliktně způsobilý. Základ soukromoprávní deliktní odpovědnosti člověka v prostředí české právní úpravy představuje ust. § 24 o. z., které stanoví, že „každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to posoudit je a ovládnout.“¹⁵ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení uvádí: „Ustanovení obsahuje obecnou zásadu, podle níž každý odpovídá za své jednání v míře odpovídající stupni vlastní svéprávnosti. (...) Osnova opouští pojetí odpovědnosti jako hrozby sankcí. Tato konstrukce opanovala od 70. let minulého století českou právní doktrínu po dlouhých diskusích v 50. a 60. letech a spojuje nástup odpovědnosti s porušením právní povinnosti. Osnova se naopak přiklání k pojetí odpovědnosti v duchu tradic antické a křesťanské civilizace, podle nichž člověk odpovídá za své jednání v plném rozsahu, a odpovídá tedy především za to, že se chová řádně, po právu a že splní své povinnosti. Vzhledem k tomu se v návrhu slovo „odpovědnost“ používá jen velmi zřídka, protože zákonný text vystačí ve většině případů s termínem povinnost.“ Ačkoliv z obsahu předmětného ustanovení § 24 o. z. a záměru deklarovaného důvodovou zprávou vyplývá, že snahou autorů občanského zákoníku z roku 2012 bylo přiklonit se k pojetí odpovědnosti jakožto primární právní povinnosti,¹⁶ nepodařilo se tento záměr naplnit beze zbytku.¹⁷ V české právní doktríně má

¹³ Počátky této polemiky se obvykle datují do 50. let minulého století a jsou připisovány zejména Viktoru Knappovi v souvislosti s publikací jeho práce nazvané *Některé úvahy o odpovědnosti v právu občanském*, uveřejněné v roce 1956 (KNAPP, Viktor. *Některé úvahy o odpovědnosti v právu občanském*. Praha, 1956).

¹⁴ Srov. HANDLAR, Jiří. *Právní odpovědnost: netradiční zamýšlení nad tradičním pojmem*. Právník. 2004, č. 11, str. 1041-1065.

¹⁵ Ve vztahu k právníkům osobám občanský zákoník – v souladu s jejich fikčním pojetím – obdobně ustanovení neobsahuje. V ust. § 167 však upravuje případy, kdy se právníkovi osobě přičítá protiprávní čin fyzické osoby (člena voleného orgánu, zaměstnance nebo jiného jejího zástupce).

¹⁶ V souladu s tímto pojetím současný občanský zákoník pojem odpovědnost až na výjimky nepoužívá a namísto odpovědnosti za škodu hovoří o „povinnosti nahradit újmu“, místo odpovědnosti za vady o „právech z vadného plnění“ apod.

¹⁷ Viz např. PRAŽÁK, Pavel. *Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci?* Právní rozhledy. 2012, č. 3, str. 101 a násl.; ke kritice nové koncepce soukromoprávní deliktní odpovědnosti blíže viz např. PELIKÁNOVÁ, Irena. *Odpovědnost za škodu – trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 15-23; PELIKÁNOVÁ, Irena. *Právní odpovědnost i v jejích různých formách vždy dle jejího smyslu a účelu dle zákona a její současné vývojové tendence (se zaměřením především na náhradu škody) s přihlédnutím ke zvláštnostem českého práva*. Sborník Karlovarské právnícké dny. 2012, č. 20, str. 184 a násl.; TICHÝ, Luboš; HRÁDEK, Jiří. *Deliktní právo v návrhu občanského zákoníku*. Právní fórum. 2012, č. 1, str. 6-21.

nadále své místo tradiční a dosud převažující pojetí, podle nějž odpovědnost nastupuje jako sekundární následek předchozího porušení primární právní povinnosti.

S vědomím výše naznačené doktrinní polemiky bude v této práci soukromoprávní odpovědnost užívána především ve smyslu nepříznivého (negativního) právního následku za újmu způsobenou v majetkové či nemajetkové sféře jiné osoby, jenž spočívá ve vzniku nové následné (sekundární) právní povinnosti předvídané sankční složkou příslušné právní normy,¹⁸ neboť takto vymezená soukromoprávní odpovědnost nejlépe odpovídá jejímu praktickému chápání v rámci institutu pojištění odpovědnosti. Současně však bude převážně respektována terminologie nového občanského zákoníku, která sousloví „odpovědnost za škodu“ prakticky neuvádá, což se odráží i ve změně zažitého označení institutu „pojištění odpovědnosti za škodu“, namísto něhož užívá nový kodex pouze označení „pojištění odpovědnosti“.¹⁹

1.1.3. Pojištění odpovědnosti – základní principy a východiska

Pojištění odpovědnosti v rámci komerčně nabízených pojistných produktů patří v prostředí českého pojistného trhu k nejfrekventovanějším, což patrně nejlépe ilustruje fakt, že celkové předepsané pojistné z odpovědnostních pojistných produktů činilo v České republice v roce 2017 částku převyšující 37,2 miliardy Kč.²⁰ Z toho jen samotné pojištění odpovědnosti z provozu motorových vozidel spolu s obecným pojištěním odpovědnosti tvořilo v roce 2017 tržní podíl ve výši 34,5 % v segmentu neživotních pojištění.²¹

Pojištění odpovědnosti je charakteristické trojúhelníkem vztahů mezi pojistitelem, pojistníkem (pojištěným) a poškozeným.²² V nejobecnější rovině jej lze vymezit jako právní vztah mezi pojistitelem a pojistníkem, jehož podstatou je na jedné straně závazek pojistitele poskytnout v případě vzniku pojistné události namísto pojištěného škůdce plnění směřující

¹⁸ ŠVESTKA, Jiří. In: DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, str. 352.

¹⁹ K tomu podrobněji následující kapitola 1.1.3.

²⁰ Z toho pojištění odpovědnosti podle odvětví neživotních pojištění uvedených v části B bod 10 přílohy č. 1 k ZPOJ (tj. pojištění odpovědnosti z provozu pozemních motorových vozidel, z činnosti dopravce a z provozu drážního vozidla) 22.259.289.000,- Kč; pojištění odpovědnosti z provozu letadel 96.775.000,- Kč; pojištění odpovědnosti z provozu lodí 13.578.000,- Kč; všeobecné smluvní pojištění odpovědnosti za škodu 7.248.735.000,- Kč; zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele 7.584.848.000,- Kč (viz Výroční zpráva České asociace pojišťoven za rok 2017. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2018. [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.cap.cz/onas/vyrocnizpravy>).

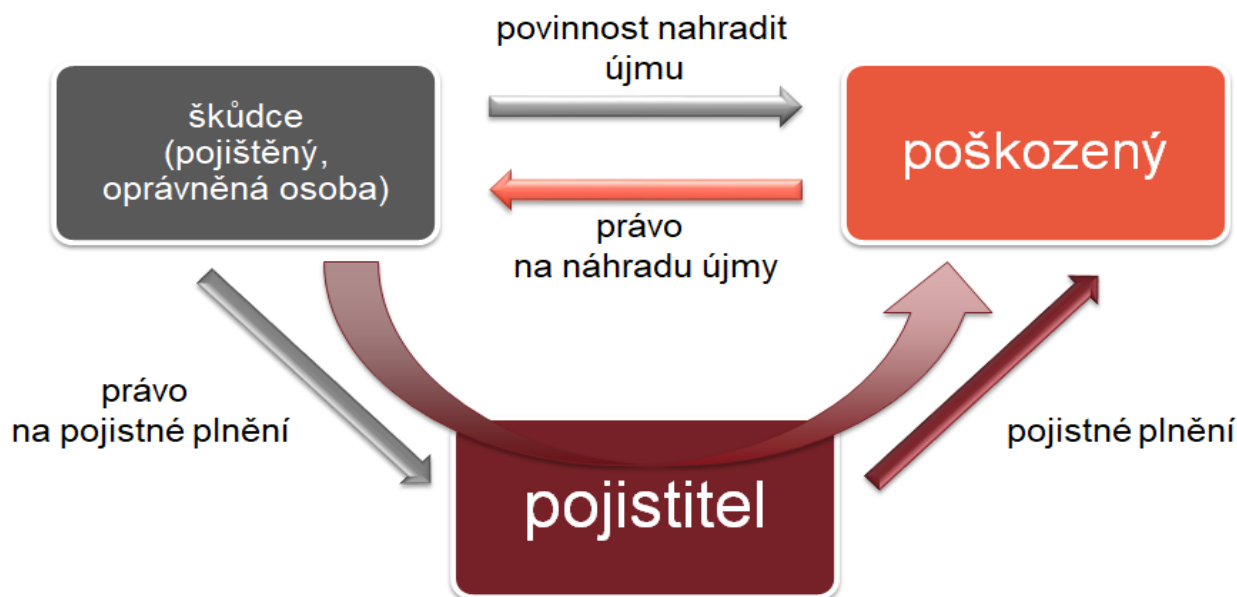
²¹ Česká národní banka. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem za rok 2017*. [online]. [cit. 09. 01. 2019]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financi_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2017_cz.pdf.

²² V anglickojazyčném prostředí proto bývá pojištění odpovědnosti často označováno jako „third-party liability insurance“, případně zkráceně jako „TPL“ (srov. BAKER, Tom. *Insurance Law and Policy: Cases Materials and Problems*. New York: Aspen Publishers, 2003, str. 409: „From the perspective of the liability insurance contract, the two main parties are the insurance company and the policyholder, and the „third party“ is the person bringing the claim against the policyholder“).

v ujednaném rozsahu k reparaci újmy, je-li pojištěný povinen poškozenému tuto újmu nahradit,²³ a na straně druhé závazek pojistníka platit pojistiteli pojistné. Stručněji jej pak lze označit jako pojištění pro případ vzniku povinnosti nahradit poškozenému újmu. Uvedené plně koresponduje se základním vymezením pojištění odpovědnosti v ust. § 2861 o. z., dle něhož „*má z pojištění odpovědnosti pojištěný právo, aby za něho pojistitel v případě pojistné události nahradil poškozenému škodu, popřípadě i jinou újmu, v rozsahu a ve výši určené zákonem nebo smlouvou, vznikla-li povinnost k náhradě pojištěnému.*“ Podstatné je, že pojistitel v případě vzniku pojistné události nepřebírá roli škůdce a poškozenému zásadně nevzniká proti pojistiteli právo na pojistné plnění (s výjimkami, o nichž bude pojednáno v kapitole 5.6.). Pojistitel se nestává subjektem odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným, nese však namísto pojištěného ekonomické důsledky vzniku újmy,²⁴ resp. vzniku povinnosti pojištěného k její náhradě, a to v rozsahu, za podmínek a do výše limitů sjednaných v pojistné smlouvě. Závazek škůdce nahradit poškozenému újmu je nezávislý na existenci odpovědnostního pojištění. Škůdce zůstává tím, kdo je primárně povinen poškozenému újmu nahradit. V rozsahu plnění pojistitele ovšem právo poškozeného na náhradu újmy proti škůdci zaniká. Není-li pojistným plněním kompenzována újma celá, nese nadále škůdce ve zbylém rozsahu povinnost k její náhradě. Nahradí-li poškozenému újmu sám pojištěný, má proti pojistiteli právo na náhradu až do výše, do které by jinak byl pojistitel plnil za pojištěného poškozenému. Základní vztahy subjektů pojištění odpovědnosti tak lze ilustrovat na následujícím diagramu.

²³ V zahraničních právních úpravách je běžné, že základní závazek pojistitele z pojištění odpovědnosti se neomezuje pouze na povinnost pojistitele uhradit za pojištěného vzniklou újmu, ale pravidelně zahrnuje též druhou, neméně významnou povinnost pojistitele, a to povinnost aktivně odvracet neoprávněné nároky uplatňované proti pojištěnému, a to zejména v řízení před orgánem veřejné moci. Obsah této povinnosti osciluje od prosté povinnosti pojistitele hradit náklady obrany pojištěného, až po výslovnou povinnost aktivně zastupovat pojištěného prostřednictvím vlastních či smluvních právníků (k tomu blíže např. RICHMOND, Douglas. *Liability Insurance and the Duty to Pay Defense Expenses versus the Duty to Defend*. Tort Trial. 2016, roč. 52, č. 1, str. 1-38). Povinnost pojistitele odvracet neoprávněné nároky uplatňované proti pojištěnému byla výslovně zapracována též do německé právní úpravy pojištění odpovědnosti v rámci rekodifikace právní úpravy pojistné smlouvy na přelomu let 2007 a 2008 – srov. ust. § 149 předchozího německého zákona o pojistné smlouvě oproti současnému znění ust. § 100 Versicherungsvertragsgesetz ze dne 23. 11. 2007, BGBl. I S. 2631; nutno podotknout, že německou právní teorii byla tato povinnost dovozována i za předchozího znění VVG; srov. např. VOIT, Wolfgang; KNAPPMANN, Ulrich. In: PRÖLSS, Jürgen; MARTIN, Anton et al. *Versicherungsvertragsgesetz. Kommentar*. München: C. H. Beck, 2004, str. 815-816, nebo KOCH, Robert. In: BAUMANN, Horst; BECKMANN, Roland Michael; KOCH, Robert et al. *§§ 100-124 VVG: Haftpflichtversicherung, Produkt, D&O, Umwelt. Grosskommentare der Praxis*. 9. vydání. Berlin: De Gruyter, 2013, str. 54.

²⁴ „*The insured takes liability insurance as protection against economic consequences of potential liability to third parties.*“ (FRANCK, Gunnar. *Injured Parties and Personal Liability Insurance: Legal Protection in European Private International Law*. Zbornik Radova Pravnog Fakulteta u Nisu. 2015, č. 70, str. 943).

Na rozdíl od jiných typů pojištění není předmětem odpovědnostního pojištění primárně život, zdraví ani majetek pojištěného, ale abstraktní právní poměr spočívající v odpovědnostním závazku pojištěného škůdce k náhradě újmy vůči poškozenému. Pojištění odpovědnosti je proto úzce spjato s právní úpravou povinnosti k náhradě újmy a má tudíž značný přesah mimo vlastní problematiku pojištění. Při jeho praktické aplikaci nelze vystačit jen se zevrubnou znalostí pojištění a pojistného práva, ale je nutné přibrat široké spektrum znalostí z oblasti soukromého práva deliktního a řady dalších právních i neprávních disciplín.

Segment pojištění odpovědnosti se dynamicky vyvíjí spolu s vývojem právní úpravy soukromého deliktního práva.²⁵ Změní-li se deliktní právo, změní se tím současně předmět pojištění odpovědnosti. Tato skutečnost představuje zásadní výzvu pro pojistitele, neboť tyto změny nepůsobí pouze pro futuro, ale mění samotný charakter pojistného nebezpečí a pojistného rizika (coby možné příčiny a pravděpodobnosti vzniku odpovědnostního závazku pojištěného

²⁵ To současně nepředstavuje jediný dynamický faktor vývoje odpovědnostního pojištění, které obecně čelí mnoha dalším výzvám, přičemž ve značné míře podléhá i globálním trendům; blíže viz např. studie „*Liability claims trends: emerging risks and rebounding economic drivers*“, zpracovaná v rámci výzkumného projektu Sigma renomovaného zajišťovatele Swiss Re Ltd: „*A number of technological, social and regulatory changes will shape the near-term future of liability insurance. Cyber risk and the liability from emerging technologies, such as hydrofracking and autonomous cars, may become more prominent in liability claims. (...) Other countries, meanwhile, are experiencing an expansion of litigation and litigation funding. Claims growth is expected to pick up to a pace that is again faster than gross domestic product growth. (...) Many of these factors will increase liability claims and boost demand for insurance.*” (Sigma, No. 4/2014. Liability claims trends: emerging risks and rebounding economic drivers. Swiss Re Institute. 2014. [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <https://www.swissre.com/institute/>); nebo ANDERSON, Dan. *Developing Liability Risks and Insurance*. Journal of Insurance Regulation. 2000, roč. 19, č. 2, str. 324: “*During the last hundred years, we have witnessed the huge growth of automobile use, the introduction of workers’ compensation legislation, the increasing sophistication of the medical and pharmaceutical industries, the development of modern industrial society, an changing societal expectations and attitudes. All these changes and others have combined to produce of a myriad of liability risks.*“

vůči poškozenému), přičemž je nutné si uvědomit, že k této změně zásadně dochází i v rámci dosud aktivních (dříve uzavřených) pojistných smluv. Právě uvedené lze názorně ilustrovat na příkladu nedávné rekodifikace soukromého práva hmotného, když samotná úprava pojištění odpovědnosti v českém právním řádu neznamenala významnějších změn, avšak zásadním způsobem byl přebudován systém soukromého deliktního práva. Výrazně se proměnila právní úprava povinnosti škůdce nahradit újmu, tedy pravidla, která určují, kdo, komu, v jakých případech, jakým způsobem a v jakém rozsahu je povinen újmu nahradit. Na to byli pojistitelé na přelomu let 2013 a 2014 nuceni reagovat komplexní revizí svých odpovědnostních produktů a důkladnou analýzou změny předmětu pojištění a pojistného rizika ve stávajících pojistných smlouvách.

Zákon dovoluje sjednat pojištění odpovědnosti pouze jako škodové (§ 2861 odst. 3 o. z.). Při škodovém pojištění pojistné plnění pojistitele směřuje v ujednaném rozsahu k vyrovnání úbytku majetku vzniklému v důsledku pojistné události (§ 2811 o. z.), a to až do výše limitu pojistného plnění, příp. do plné výše, nebyl-li limit pojistného plnění sjednán. Předmětné ust. § 2861 odst. 3 o. z., které a contrario zakazuje smluvním stranám ujednat pojištění odpovědnosti jako obnosové, má kogentní povahu, čímž je zdůrazněna zásada, že pojištění odpovědnosti v konečném důsledku směřuje k restituci újmy poškozeného a nemá vést k obohacení oprávněné osoby.

Z hlediska terminologie je nutné se krátce zastavit u samotného označení pojištění odpovědnosti. Před rokem 2014 bylo pojištění odpovědnosti napříč právním řádem i v odborné literatuře označováno bez výjimky jako „pojištění odpovědnosti za škodu“. V souvislosti s rekodifikací soukromého práva hmotného se do jisté míry změnilo základní teoretické paradigma ve vztahu k pojmu odpovědnost. Nový občanský zákoník se odklonil od dříve převažujícího přístupu, podle něhož byla odpovědnost chápána jako následek porušení primární právní povinnosti spočívající ve vzniku nové sekundární právní povinnosti, tedy povinnosti škůdce nahradit poškozenému újmu (jsem odpovědný, protože jsem porušil svou primární právní povinnost, tedy jsem odpovědný za škodu). Nový občanský zákoník vnímá pojem odpovědnost odlišně a v zásadě jej ztotožňuje s primární právní povinností (jsem odpovědný za to, že jedním po právu).²⁶ Proto současný kodex až na výjimky s termínem odpovědnost nepracuje.²⁷ Namísto

²⁶ V rámci této koncepce bývá odpovědnost někdy chápána jako hrozba sankcí, která je neustále latentně přítomna v primární právní povinnosti. Hovoříme o tzv. prospektivním (někdy též preventivním či aktivním) pojetí odpovědnosti, kdy odpovědnost působí pro futuro preventivně směrem k řádnému splnění právní povinnosti. Druhý základní přístup lze označit jako retrospektivní (sankční), v němž je odpovědnost chápána jako důsledek předchozího porušení právní povinnosti, případně je ztotožňována se sankcí samotnou. Blíže k jednotlivým pojetím se shrnutím dosavadního odborného diskurzu viz např. JANEČEK, Václav. *Kritika právní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. ISBN 978-80-7552-812-4.

sousloví „odpovědnost za škodu“ používá formulaci „povinnost k náhradě újmy“, což se následně promítlo i do právní úpravy pojištění odpovědnosti, neboť původní označení „pojištění odpovědnosti za škodu“ s novou koncepcí zjevně nekorespondovalo. Nově se tak preferuje označení „pojištění odpovědnosti“,²⁸ což důvodová zpráva k ust. § 2861 až 2867 o. z. vysvětluje následovně: „Protože osnova opouští označení povinnosti nahradit škodu výrazem „odpovědnost za škodu“, ponechává se sice v názvu pododdílu i v základním ustanovení § 2861 označení „pojištění odpovědnosti“, což neruší tradiční označení tohoto pojišťovacího institutu, ba se s ním více shoduje (§ 115 zák. č. 145/1934 Sb.), ale ani nepopírá fakt, že se pojištění nemusí vztahovat jen na povinnost hradit škodu (...).“ Nutno kriticky podotknout, že sám zákonodárce není v tomto ohledu důsledný, když i jeden ze stěžejních právních předpisů v oblasti pojištění odpovědnosti – zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla) – ve svém názvu i v některých ustanoveních zůstává poplatný původní koncepci, byť byl v souvislosti s novým občanským zákoníkem novelizován a zákonodárce měl zjevně snahu jej terminologicky uvést do souladu s novou občanskoprávní úpravou.²⁹ Původní sousloví „pojištění odpovědnosti za škodu“ pak přetrvává i v celé řadě dalších právních předpisů, včetně těch, které byly přijaty již za účinnosti nového občanského zákoníku.³⁰

2. Vznik pojištění odpovědnosti

Právní skutečností, s níž zákon spojuje vznik právního vztahu pojištění, bývá v praxi nejčastěji pojistná smlouva. Současně lze rozlišovat situace, kdy právní předpis ukládá povinnost pojistnou smlouvu uzavřít (tzv. povinná pojištění), a kdy je naopak sjednání smlouvy ponecháno čistě na vůli smluvních stran (dobrovolně-smluvní pojištění). Posledním, a současně nejméně častým, případem, jsou situace, kdy je pojištění založeno za splnění určitých předpokladů bez dalšího zákonem (ex lege).

²⁷ Srov. též důvodovou zprávu k ust. § 1914 až 1925 o. z.: „Osnova obecně vychází z pojetí, že osoba, která má podle práva povinnost, odpovídá především za řádné splnění této povinnosti, nikoli za její porušení. Proto s výrazy „odpovědnost“ nebo „odpovídá“ vůbec šetří.“

²⁸ Zde Příkryl s Čechovou nepřesně uvádí, že „pojištění odpovědnosti za škodu zůstává beze změny názvu, i když nový občanský zákoník pracuje s povinností nahradit škodu“ (ČECHOVÁ, Jana; PŘÍKRYL, Vladimír. *Nový občanský zákoník: Zásadní změny v právní úpravě pojistné smlouvy – část II.* Pojistný obzor. 2012, č. 2, str. 9).

²⁹ Kdy i v názvu zákona byl původní pojem „škoda“ nahrazen s účinností od 1. 1. 2014 širším a nové koncepci lépe odpovídajícím pojmem „újma“.

³⁰ Za všechny lze zmínit např. ust. § 9 zák. č. 250/2017 Sb., o elektronické identifikaci, nebo ust. § 33 zák. č. 224/2015 Sb., o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami nebo chemickými směsmi a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů (zákon o prevenci závažných havárií); sousloví „pojištění odpovědnosti za škodu“ však lze nalézt i v samotném občanském zákoníku, a to v ust. § 2860 písm. b) o. z.

2.1. Dobrovolně-smluvní pojištění

Zdaleka nejběžnějším případem vzniku pojištění odpovědnosti je dvoustranné právní jednání spočívající v uzavření pojistné smlouvy mezi pojistitelem a pojistníkem, přičemž je zcela v souladu se zásadou smluvní volnosti účastníků soukromoprávních vztahů ponecháno na jejich uvážení jednak to, zda se rozhodnou pojistnou smlouvu uzavřít, ale samozřejmě i to, za jakých podmínek a s jakým obsahem.

Obecná právní úprava pojistné smlouvy jako jednoho z mnoha zákonem předvídaných smluvních typů je zařazena do části čtvrté občanského zákoníku mezi relativní majetková práva, konkrétně do hlavy II. Závazky z právních jednání, dílu 15. Závazky z odvážných smluv, oddílu 2 Pojištění, ust. § 2758 – 2872. Historicky byla opakovaně vedena polemika, zda je vhodnější soukromé pojištění upravit v rámci občanského zákoníku, či spíše zvláštním zákonem.³¹ Byť lze nalézt řadu argumentů hovořících ve prospěch zvláštního zákona,³² domnívám se, že věcně i systematicky vhodnější je přístup, který nakonec zvolili autoři nového občanského zákoníku, když v rámci rekodifikace soukromého práva přesunuli úpravu pojištění ze zvláštního zákona, jímž byl až do 31. 12. 2013 zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, zpět do občanského zákoníku, jakožto komplexního soukromoprávního kodexu.³³ Lze tak souhlasit s důvodovou zprávou k novému občanskému zákoníku, že *„u pojistné smlouvy zakládající soukromé pojištění je její začlenění do kodexu občanského práva zvlášť důležité a i ze systematického hlediska logické, neboť se jedná o právní úpravu svou povahou obecně se dotýkající soukromého života lidí a provázející jej v úzkém sepětí (...) Nelze rovněž přehlédnout, že soukromé pojištění úzce navazuje na řadu institutů upravených občanským zákoníkem (např. již samotná úprava vzniku, změn a zániku závazků, pojetí škody, jakož i úprava povinnosti nahradit škodu, popřípadě jinou újmu, a mnohé další).“*³⁴ Konečně lze souhlasit i s tím, že *„zvláštní zákon o konkrétním*

³¹ Základní argumenty pro i proti oběma řešením přehledně i s historickým exkursem shrnuje důvodová zpráva k ust. § 2758 o. z., na níž lze v tomto ohledu plně odkázat.

³² Např. JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, str. 5.: *„Právní úprava pojištění je poměrně detailní ve srovnání s právní úpravou jiných závazků. Autonomie vůle stran je v pojištění ve srovnání s jinými smluvními typy také více omezena. Nadto v pojištění dochází k prolínání soukromoprávních a veřejnoprávních prvků, a proto také úprava pojištění ve zvláštním právním předpisu má své opodstatnění (ať už se jedná např. o povinnosti pojistitele, či povinná smluvní pojištění), nejedná se tedy o klasický dobrovolný autonomní závazek smluvních stran. V neposlední řadě nelze nezmínit návaznost unijní úpravy, která je pro pojištění také poměrně rozsáhlá a podléhá dalšímu vývoji. Změny unijní legislativy a nutnost jejich transpozice do českého právního řádu v případě zařazení právní úpravy pojištění do občanského zákoníku budou nutně vyžadovat v budoucnu jeho novelizace.“*

³³ V němž ostatně byla zařazena už při rekodifikaci občanského práva v roce 1964, a to původně v ust. § 349 a násl., později v § 788 a násl.

³⁴ Důvodová zpráva k ust. § 2758 o. z.

*smluvním typu do značné míry ztěžuje informovanost o obsahu právní úpravy; úprava obsažená v občanském zákoníku je pro širší veřejnost přístupnější.*³⁵

Samotný proces uzavření pojistné smlouvy vedoucí ke vzniku pojištění jako právního vztahu mezi pojistitelem a pojistníkem je upraven v základních ustanoveních občanského zákoníku upravujících pojistnou smlouvu, zejména v ust. § 2758 a 2759 o. z., která navazují na obecnou úpravu kontraktace v ust. § 1731 – 1745 o. z. Uzavření pojistné smlouvy v pojištění odpovědnosti nevykazuje zásadní specifika ve srovnání s jinými typy pojištění, lze proto jen v krátkosti shrnout, že pojistná smlouva je uzavřena, jakmile si strany ujednaly její obsah (§ 1725 o. z.), což v praxi znamená včasné přijetí návrhu na uzavření smlouvy (nabídky) druhou smluvní stranou, přičemž smlouva je uzavřena okamžikem, kdy přijetí nabídky nabývá účinnosti (§ 1745 o. z.), čímž je obecně třeba rozumět okamžik, kdy akceptační projev vůle dojde zpět k oferentovi. Z hlediska formy je podstatné, že pro pojistnou smlouvu zákon stanoví obligatorní písemnou formu s výjimkou případů, kdy je pojištění sjednáváno na dobu kratší než jeden rok (§ 2758 odst. 2 věta první o. z.). Určitým specifikem pojistného práva je možnost přijetí nabídky pojistitele včasným zaplacením pojistného ve výši uvedené v nabídce (§ 2759 odst. 1 věta druhá o. z.); v takovém případě se písemná forma smlouvy považuje za zachovanou (§ 2758 odst. 2 věta druhá o. z.). To na jednu stranu otevírá široký prostor pro distanční sjednávání pojištění za využití moderních způsobů kontraktace a digitálních technologií, na druhou stranu nelze ztrácet ze zřetele, že i takový způsob sjednání podléhá např. obecné právní úpravě ochrany spotřebitele (je-li zájemce spotřebitelem), jakož i přísné veřejnoprávní regulaci distribuce pojištění, jež specifika digitální kontraktace ne vždy dostatečně reflektují.³⁶ Jako potvrzení o uzavření pojistné smlouvy vydá pojistitel pojistníkovi pojistku (§ 2775 odst. 1 o. z.).

Je nutné striktně rozlišovat mezi pojištěním jako závazkovým právním vztahem a pojistnou smlouvu jako právní skutečností, která pojištění zakládá. V praxi je zcela běžné, že v jedné pojistné smlouvě bývá sjednáno více pojištění. Tuto skutečnost aproboval i Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí ze dne 7. 2. 2012, sp. zn. 32 Cdo 4034/2010, v němž konstatoval, že *„nic nebránilo tomu, aby jedna pojistná smlouva zahrnovala více druhů (typů) pojištění, nebo aby v rámci jednoho druhu (typu) pojištění bylo sjednáno více pojistných událostí. Skutečnost, zda na různé typy pojištění s odlišně sjednanými pojistnými událostmi jsou uzavírány samostatné smlouvy, nebo zda jedna smlouva obsahuje několik typů pojištění, je z hlediska účinků právních úkonů smluvních stran (včetně účinků úkonů směřujících k zániku právního vztahu založeného*

³⁵ Tamtéž.

³⁶ Srov. např. ust. § 90 odst. 1 a 2 zák. č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění zajištění, který opět na první místo staví listinnou podobu předmluvních informací a až subsidiárně, zvolí-li si tak zákazník, umožňuje poskytnutí informací na jiném trvalém nosiči dat nebo prostřednictvím internetové stránky.

smlouvou) nerozhodná, ledaže by z právního předpisu nebo ze smlouvy vyplývala vzájemná podmíněnost (souvislost) jednotlivých (některých) typů pojištění.“ Nic tedy nebrání tomu, aby v jedné pojistné smlouvě bylo paralelně sjednáno například majetkové i odpovědnostní pojištění. V praxi běžným příkladem může být sdružené pojištění odpovědnosti z provozu vozidla a společně s ním sjednané havarijní pojištění, rovněž časté je sjednávání odpovědnostního pojištění (nejčastěji ve formě tzv. pojištění občanské odpovědnosti) jako doplňkového k retailovému pojištění majetku (budovy či domácnosti). Obdobně se v podnikatelských rizicích pojistná smlouva nezřídka sjednává jako komplexní řešení pojistných potřeb pojistníka, přičemž pravidelně zahrnuje majetkové i odpovědnostní krytí.

2.2. Povinně-smluvní (povinná) pojištění

Všude tam, kde je lidská činnost spojena s vyšší mírou rizika vzniku újmy, ruku v ruce s nárůstem počtu objektivních skutkových podstat v rámci soukromého deliktního práva, jakož i tam, kde je dán zesílený veřejný zájem na ochraně potenciálních poškozených,³⁷ konstruuje zákonodárce pojištění odpovědnosti jako takzvaně povinná.³⁸ To znamená, že neponechává zcela na vůli stran, zda pojistnou smlouvu uzavřou, případně za jakých podmínek pojištění sjednají. Nejčastěji tímto způsobem zasahuje zákonodárce do smluvní autonomie potenciálního škůdce, když se nespolehá na to, že tento adekvátně vyhodnotí rizika ze své činnosti, a preventivně mu ukládá povinnost uzavřít pojistnou smlouvu a udržovat pojištění po celou dobu výkonu takové činnosti. Povinnost škůdce uzavřít v roli pojistníka pojistnou smlouvu je označována jako kontraktační povinnost (smluvní přímus). Specifickou výjimku představuje pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, u něž ZPOPV stanoví povinnost uzavřít pojistnou smlouvu nejen potenciálnímu škůdci, ale rovněž pojistiteli.³⁹ Povinnost uzavřít pojistnou smlouvu může vedle zákona uložit i smlouva,⁴⁰ příp. rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu veřejné moci.⁴¹

Obecná právní úprava povinných pojištění je soustředěna v občanském zákoníku v ust. § 2779 – 2781, samotná povinnost uzavřít pojistnou smlouvu a případná zvláštní úprava povinného pojištění je obsažena v jednotlivých zvláštních právních předpisech upravujících činnosti, k nimž se zmíněná kontraktační povinnost váže. Smluvní autonomie účastníků není

³⁷ Shodnou motivaci zákonodárce lze vysledovat i v zahraničních úpravách, k tomu blíže např. FENYVES, Attila; KISSLING, Christa; PERNER, Stefan et al. *Compulsory Liability Insurance from a European Perspective*. Berlin: De Gruyter, 2016, str. 431.

³⁸ V praxi zpravidla označovaná jako tzv. „profesní pojištění“.

³⁹ Srov. ust. § 3 odst. 2 věta druhá ZPOPV: „Pojistitel je vždy povinen uzavřít pojistnou smlouvu, jestliže návrh na její uzavření neodporuje tomuto zákonu, zákonu upravujícímu pojistnou smlouvu nebo pojistným podmínkám pojistitele.“

⁴⁰ Srov. ust. § 1251 odst. 2 o. z.

⁴¹ Srov. např. ust. § 465 odst. 2 o. z.

omezena jen co do rozhodnutí, zda pojistnou smlouvu uzavřou, ale i z hlediska možnosti ujednání odchylky od obecné úpravy pojištění v občanském zákoníku, neboť v povinném pojištění platí, že ukládá-li jiný zákon určité osobě povinnost uzavřít pojistnou smlouvu, lze se ve smlouvě odchýlit od ustanovení oddílu upravujícího pojištění (tedy ust. § 2758 – 2872 o. z.) jen tehdy, připouští-li to zákon a nedojde-li tím ke snížení rozsahu pojištění stanoveného jiným zákonem (§ 2779 odst. 1 o. z.). Odrazem této zásady ve veřejném právu je ust. § 132a odst. 1 ZPOJ, podle kterého stanoví-li právní předpis členského státu povinnost sjednat určité pojištění, je tato povinnost splněna pouze tehdy, je-li pojistná smlouva uzavřena v souladu s právními předpisy členského státu, které se týkají tohoto soukromého pojištění.⁴²

Pojistitel je s ohledem na veřejný zájem na trvání povinného pojištění omezen též v možnostech ukončení pojistné smlouvy, neboť má právo odstoupit od smlouvy nebo vypovědět povinné pojištění jen pokud to jiný zákon připouští (§ 2781 o. z.). Na tomto místě je nutné podotknout, že právní úprava zvláštních zákonů tuto diskreci – až na výjimky⁴³ – nevyužívá a pojistiteli tak možnost odstoupení, resp. výpovědi pojištění upírá i tam, kde by k tomu pojistitel měl legitimní důvod. Do jisté míry zákonodárce toto omezení kompenzuje tím, že výslovně dovoluje ujednání zakládající pojistiteli jiné právo k postihu pojistníka nebo pojištěného pro případ porušení jejich povinnosti.⁴⁴ Ochrana poškozeného dále vylučuje, aby pojistitel odečetl od pojistného plnění z povinného pojištění své splatné pohledávky pojistného nebo jiné pohledávky z pojištění, jak mu zákon jinak obecně umožňuje (§ 2787 věta druhá o. z.). Povinné pojištění rovněž nelze přerušit (§ 2801 odst. 3 o. z.). Konečně občanský zákoník omezuje i možnost odmítnutí pojistného plnění pojistitelem, když v ust. § 2780 stanoví, že při povinném pojištění může pojistitel pojistné plnění odmítnout pouze v případě, že se na uvedení nepravdivých informací, neúplně zodpovězených dotazů učiněných v písemné formě nebo vědomě nepravdivých nebo hrubě zkreslených údajů podílel výlučně poškozený nebo i jiná osoba s vědomím poškozeného. Toto ustanovení je výkladově nadmíru problematické, neboť je reliktem někdejšího ust. § 5 odst. 3 ZPS, který bohužel nereflektuje, že nový občanský zákoník nepřevzal možnost odmítnutí pojistného plnění upravenou v ust. § 24 odst. 1 písm. b) ZPS, podle níž mohl pojistitel plnění z pojistné smlouvy odmítnout, jestliže oprávněná osoba uvedla při uplatňování práva na plnění z pojištění vědomě nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje týkající

⁴² Ustanovení je promítnutím pravidla uvedeného v čl. 179 odst. 2 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (Solvency II). Současně platí, že nachází-li se pojistné riziko na území více členských států, platí pro pojistnou smlouvu právo členského státu, který povinnost sjednat určité pojištění ukládá.

⁴³ Příkladem specifické výjimky je ust. § 12 odst. 1 písm. f) ZPOPV, které v možnostech výpovědi povinného pojištění odpovědnosti z provozu vozidel odkazuje zpět na občanský zákoník.

⁴⁴ Tamtéž.

se rozsahu pojistné události nebo podstatné údaje týkající se této události zamlčela (někdy se v této souvislosti hovoří o „lži při škodné události“).⁴⁵ Občanský zákoník v ust. § 2809 počítá nadále pouze s právem pojistitele odmítnout plnění, byla-li příčinou pojistné události skutečnost, o které se dozvěděl až po vzniku pojistné události, kterou při sjednávání pojištění nebo jeho změny nemohl zjistit v důsledku zaviněného porušení povinnosti stanovené v § 2788 a současně pokud by při znalosti této skutečnosti při uzavírání smlouvy tuto smlouvu neuzavřel nebo pokud by ji uzavřel za jiných podmínek, což odpovídá někdejšímu ust. § 24 odst. 1 písm. a) ZPS (tuto situace lze tedy označit jako „lež při sjednání smlouvy“). Ačkoliv tedy občanský zákoník opustil možnost odmítnutí plnění dříve upravenou v § 24 odst. 1 písm. b) ZPS, ustanovení § 2780 na toto – v současném znění zákona neexistující – ustanovení zjevně odkazuje. Není proto zřejmé, jak by mohly být naplněny podmínky pro aplikaci ust. § 2780 o. z., když tento podmiňuje možnost odmítnutí plnění uvedením nepravdivých informací poškozeným (tedy nepochybně „lži při škodné události“, neboť při sjednání není poškozený zpravidla znám), když současně § 2809 o. z. umožňuje odmítnutí plnění jen pro „lež při sjednání smlouvy“. Lze proto souhlasit s Haasem, že *„legislativní výsledek (při vší úctě k ohromnému dílu autorů občanského zákoníku by byl bohužel spíše na místě pojem "legislativní zmetek") nastoupivší s nabytím účinnosti občanského zákoníku je tedy následující – obecné ustanovení § 2809 a důvodová zpráva k němu možnost sankčního odmítnutí pojistného plnění z důvodu "lži při škodné události" jednoznačně zapovídají pro všechna, tedy i pro povinná pojištění, aby na druhou stranu speciální ustanovení § 2780 možnost sankčního odmítnutí pojistného plnění z důvodu "lži při škodné události" v povinných pojištěních výslovně připouštělo.“*⁴⁶ Přikláním se k závěru, že je třeba při výkladu vyjít z jednoznačného úmyslu zákonodárce vyjádřeného v důvodové zprávě k ust. § 2809 o. z. a konstatovat, že *„zákonný institut sankčního odmítnutí pojistného plnění z důvodu "lži při škodné události" byl zákonodárcem zrušen úplně pro všechna, tedy i pro povinná pojištění, a že § 2780 je pouhou legislativní chybou zákonodárce a tzv. mrtvým ustanovením,“*⁴⁷ s tím, že *„v povinných pojištěních nelze smluvní právní institut sankčního odmítnutí pojistného plnění z důvodu "lži při škodné události" ani platně sjednat.“*⁴⁸

⁴⁵ Srov. důvodovou zprávu k ust. § 2809 o. z.: *„Navrhuje se však nepřevzít do nové úpravy skutkovou podstatu uvedenou v § 24 odst. 1 písm. b), která byla do soukromého práva přejata z trestního zákona (§ 250a) a u níž není věcný důvod k odmítnutí pojistného plnění; postačí jiné právní instituty, zejména bezdůvodné obohacení a náhrada škody.“*

⁴⁶ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081. § 2780* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

Již tak značnou právní nejistotu při aplikaci obecné právní úpravy povinných pojištění dále prohlubuje otázka, zda má pojistitel vedle výslovných omezení (omezení možnosti odmítnout pojistné plnění, vypovědět pojištění, odstoupit od pojistné smlouvy apod.) možnost využít jiných sankčních institutů, které obecná úprava povinných pojištění nijak neupravuje, a tedy ani výslovně nezakazuje. V praxi se může jednat např. o právo na sankční snížení pojistného plnění dle ust. § 2800 nebo postižní právo pojistitele podle § 2866 odst. 1 o. z. I zde se přikláním k Haasovu názoru, že „je to zákonodárce, kdo nese případnou odpovědnost za mezery v právní úpravě, a nikoliv adresáti právních norem, tedy i pojistitelé, a zastánci akcentující více metodu gramatického výkladu právních norem dojdou k taktéž legitimnímu právnímu názoru, že pojistitel je oprávněn i v povinném pojištění využít všech právních institutů, tedy i sankčních, které mu celý oddíl 2 upravující pojištění nabízí a které § 2780 a 2781 výslovně pojistiteli nezapovídají.“⁴⁹

Kogentní úprava povinných pojištění v zájmu ochrany poškozeného v některých ohledech zásadním způsobem zasahuje do elementárních principů odpovědnostního pojištění, když (stanoví-li tak jiný zákon) ukládá povinnost pojistitele plnit i tehdy, byla-li újma způsobena úmyslným jednáním pojistníka, pojištěného nebo jiné osoby.⁵⁰ Tím je nepochybně oslaben prvek nahodilosti, neboť úmyslné jednání pojištěného nahodilost do jisté míry vylučuje. Nahodilost vzniku pojistné události je ovšem vyloučena jen relativně, jelikož je zachována ve vztahu k potenciálním poškozeným, k jejichž ochraně povinné pojištění primárně směřuje. Tohoto pravidla z pochopitelných důvodů využívá zejména ZPOPV, jenž současně dává pro tento případ pojistiteli právo postihu proti pojištěnému.⁵¹

Povinná pojištění upravuje v současné době několik desítek předpisů. Patří mezi ně zejména ZPOPV, který je z hlediska celospolečenského významu bezesporu nejdůležitějším právním předpisem upravujícím povinné pojištění a mezi ostatními vyniká i velmi podrobnou úpravou podmínek pojištění včetně rozsahu pojištění, podmínek vzniku práva na pojistné plnění, limitů pojistného plnění, zakotvením přímého práva poškozeného na pojistné plnění proti pojistiteli, komplexní úpravou výluk, postihů, zániků a celé řady dalších aspektů pojištění.⁵² Ve srovnání s uvedeným zákonem se drtivá většina předpisů zakládajících povinná pojištění omezuje na pouhé konstatování povinnosti uzavřít pojistnou smlouvu, resp. udržovat pojištění po celou dobu výkonu činnosti, aniž by měly ambici blíže upravit otázky rozsahu pojištění, časové,

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Ust. § 2779 odst. 2 a § 2799 o. z.

⁵¹ Srov. ust. § 10 odst. 1 ZPOPV.

⁵² Což je bezesporu i důsledkem skutečnosti, že uvedená oblast je ve značné míře harmonizována směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2009/103/ES, o pojištění občanskoprávní odpovědnosti z provozu motorových vozidel a kontrole povinnosti uzavřít pro případ takové odpovědnosti pojištění.

věcné či místní působnosti, limitů pojistného plnění, výluk z pojištění, možností výpovědi či odstoupení od pojistné smlouvy atd.;⁵³ případně tyto předpisy požadavek na rozsah pojištění stanoví jen velmi obecně, a to nezářídka i tam, kde by byla podrobnější úprava nepochybně žádoucí.⁵⁴ Vedle výše zmíněného zákona o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla lze nalézt několik dalších předpisů, v nichž se zákonodárce snaží uchopit povinné pojištění komplexněji, a to zpravidla tak, že stanoví alespoň minimální limity pojistného plnění nebo blíže vymezí požadovaný rozsah pojištění.⁵⁵

K významným povinným odpovědnostním pojištěním lze dále zařadit například povinné pojištění poskytovatelů zdravotních služeb dle zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), a zák. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, povinné pojištění autorizovaných architektů, inženýrů a techniků činných ve výstavbě dle zák. č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě, pojištění dopravce provozujícího drážní dopravu dle zák. č. zák. č. 266/1994 Sb., o dráhách, pojištění advokátů dle zákona č. zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, a celou řadu dalších.⁵⁶

Drtivá většina povinných pojištění je koncipována jako pojištění odpovědnosti. Lze se však setkat i s jinými typy povinných pojištění, která mohou být konstruována na bázi majetkového pojištění,⁵⁷ pojištění záruky⁵⁸ nebo třeba úrazového pojištění.⁵⁹ Další možností jsou potom případy, kdy zákon sice striktně neukládá adresátům povinnost uzavřít pojistnou smlouvu, ale upravuje pojištění jako jednu z možných alternativ pro splnění zákonných podmínek.⁶⁰

⁵³ Srov. např. ust. § 35 odst. 2 písm. d) zák. č. 266/1994 Sb., o dráhách, ust. § 16 zák. č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě, ust. § 146 odst. 2 zák. č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) nebo ust. § 49 odst. 9 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

⁵⁴ Např. ust. § 45 odst. 2 písm. n) zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

⁵⁵ Příkladem může být ust. § 24a – 24c a § 35t zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii, nebo ust. § 48 zák. č. 449/2001 Sb., o myslivosti.

⁵⁶ Kompletní aktuální přehled předpisů upravujících povinná pojištění je uveden v příloze č. 1 této práce.

⁵⁷ Např. povinné majetkové pojištění zemědělského veřejného skladu a uskladněného zboží dle ust. § 23 zákona č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů.

⁵⁸ Povinné pojištění záruky pro případ úpadku cestovní kanceláře dle ust. § 2 odst. 1 a § 6 a násl. zák. č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání a o výkonu některých činností v oblasti cestovního ruchu, nebo povinné pojištění záruky pro případ úpadku agentury práce dle ust. § 58a zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

⁵⁹ Povinné úrazové pojištění pro členy sociálního družstva dle ust. § 764 odst. 2 zák. č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích).

⁶⁰ Příkladem může být požadavek finanční způsobilosti dopravce dle ust. § 8 zák. č. 111/1994 Sb., o silniční dopravě; finanční zabezpečení rizik dle ust. § 16 odst. 1 písm. a) zák. č. 85/2012 Sb., o ukládání oxidu uhličitého do přírodních horninových struktur a o změně některých zákonů; nebo finanční zajištění k náhradě nákladů dle zákona č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmy a o její nápravě a o změně některých zákonů.

Povinných pojištění odpovědnosti v právním řádu neustále přibývá.⁶¹ Tento trend potvrzuje i skutečnost, že v nejbližší době lze očekávat přijetí či změnu celé řady dalších právních předpisů upravujících povinná pojištění. V legislativním procesu se aktuálně nachází vládní návrh nového zákona o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech a návrh zákona o soudních tlumočnících a soudních překladatelích, přičemž oba zmíněné návrhy počítají s povinným odpovědnostním pojištěním pro výkon znalecké, resp. tlumočnické činnosti. Podle Výhledu legislativních prací vlády na léta 2019 až 2021 lze novou úpravu povinných pojištění dále očekávat i v rámci nového zákona o realitním zprostředkování v gesci Ministerstva pro místní rozvoj, zákona o bezpečnostní činnosti v gesci Ministerstva vnitra a nového zákona o odpadech v gesci Ministerstva životního prostředí. Revize a úprava ustanovení zakotvujících povinná pojištění se patrně nevyhne ani některým současným předpisům. To se týká zejména novely zák. č. 266/1994 Sb., o dráhách v gesci Ministerstva dopravy, novely zákona č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech) v agendě Ministerstva zdravotnictví. Lze jen doufat, že zákonodárce vyjde vstříc opakovaným připomínkám odborné veřejnosti a vyhoví potřebě sladění terminologie návrhů uvedených zákonů s občanským zákoníkem, požadavkům na racionální úpravu rozsahu pojištění nebo výslovnou úpravu možnosti výpovědi či odstoupení od smlouvy v povinných pojištěních v rámci jednotlivých zvláštních zákonů tak, jak to v odůvodněných případech předpokládá ust. § 2781 o. z. Nelze nakonec ztráct ze zřetele, že povinná pojištění, mají-li být nabízena na komerčním základě, mohou fungovat jen tam, kde je trh dokáže nabídnout.⁶²

2.3. Zákonná pojištění

Specifickým případem vzniku pojištění je situace, kdy pojistný vztah vzniká bez uzavření pojistné smlouvy ex lege na základě jiné právní skutečnosti předvídané příslušným právním předpisem. Charakteristické pro tento typ pojištění je oslabení soukromoprávních principů a naopak zesílený veřejnoprávní charakter právní úpravy. To je dáno především veřejným zájmem na existenci příslušného pojištění, který je natolik naléhavý, že se stát v těchto případech nespolehá na svobodné jednání účastníků soukromoprávních vztahů a dokonce ani stanovení výslovné povinnosti pojistnou smlouvu uzavřít není v těchto případech dostačující. Jistotu

⁶¹ Shodně KARFÍKOVÁ, Marie; VYBÍRAL, Roman. *Povinné pojištění v moderní ekonomice*. Pojistné rozpravy. 2018, č. 35, str. 72-75.

⁶² Ilustrovat to lze na přípravě zákona o bezpečnostní činnosti, kde Česká asociace pojišťoven upozorňovala gestora zákona, že zamýšlené povinné pojištění odpovědnosti pro případ vzniku škody při převozu věcí mimořádné hodnoty nebudou v předložené podobě pojišťovny pravděpodobně schopny poskytovat, a to s ohledem na striktní pravidla zahraničních zajišťovatelů; k předpokladům správného fungování povinného pojištění blíže viz např. KARFÍKOVÁ, Marie; VYBÍRAL, Roman. *Povinné pojištění v moderní ekonomice*. Pojistné rozpravy. 2018, č. 35, str. 73-74.

existence příslušného pojištění si stát vynucuje tím, že zákonné pojištění vzniká při splnění zákonných podmínek bez dalšího, tj. zejména bez ohledu na vůli jeho potenciálních účastníků. Společným prvkem všech zákonných pojištění je důraz kladený na ochranu poškozeného.

V současné době zůstává jediným příkladem tohoto přístupu v tuzemské právní úpravě zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání. Právní úprava tohoto pojištění měla být zrušena ke dni 1. 1. 2013, kdy měla být nahrazena zák. č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, jenž měl přinést mimo jiné změnu koncepce z odpovědnostního pojištění na pojištění úrazové. Účinnost tohoto zákona byla opakovaně odkládána, až byl nakonec zákon ke dni 1. 10. 2015 zrušen, aniž by kdy své účinnosti nabyl. Posléze došlo k přesunutí hmotněprávní úpravy odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání, obsažené dočasně, tj. do nabytí účinnosti nového zákona o úrazovém pojištění zaměstnanců, v přechodných ustanoveních zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce, do jeho části jedenácté, v níž je soustředěna právní úprava náhrady majetkové a nemajetkové újmy v pracovněprávních vztazích. Režim zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele tak nadále zůstává v určitém provizoriu, kdy ust. § 365 zákoníku práce odkazuje na starší právní úpravu a stanoví, že zákonné pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání se řídí ustanovením § 205d předchozího zákoníku práce z roku 1965⁶³ a vyhláškou č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání.⁶⁴ Pojištění v souladu s ust. § 1 odst. 3 zmíněné vyhlášky č. 125/1993 Sb. vzniká dnem vzniku prvního pracovněprávního vztahu u zaměstnavatele a trvá po dobu existence zaměstnavatele.

Jako další příklad zákonného odpovědnostního pojištění lze uvést systém pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla před rokem 2000, upravený vyhláškou Ministerstva financí č. 492/1991 Sb., kterou se stanoví rozsah a podmínky zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla,⁶⁵ jenž byl s účinností od 1. 1. 2000 nahrazen systémem povinně-smluvního pojištění dle v současné době stále platného a účinného zákona č. 168/1998 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla.

⁶³ Zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění zákona č. 231/1992 Sb., zákona č. 74/1994 Sb. a zákona č. 220/2000 Sb.

⁶⁴ Ve znění vyhlášky č. 43/1995 Sb., vyhlášky č. 98/1996 Sb., vyhlášky č. 74/2000 Sb., vyhlášky č. 487/2001 Sb. a zákona č. 365/2011 Sb.

⁶⁵ Provádějící nařízení vlády č. 54/1953 Sb., o provozu na silnicích, na základě zmocnění v ust. § 16 písm. c) tohoto nařízení, a posléze ust. § 26 odst. 1 zák. č. 185/1991 Sb., o pojišťovnictví.

3. Subjekty pojištění odpovědnosti

Subjekty nebo též účastníky pojištění se rozumí nositelé práv a povinností vyplývajících z právního vztahu pojištění. Právní skutečností, která zakládá pojištění, je v drtivé většině případů pojistná smlouva, proto primárními subjekty závazkového právního vztahu pojištění jsou na jedné straně pojistitel a na druhé straně pojistník, jakožto smluvní strany pojistné smlouvy. Dalšími klíčovými účastníky právního vztahu pojištění jsou pojištěný (kterého lze v pojištění odpovědnosti v zásadě ztotožnit s potenciálním škůdcem, tedy osobu, za níž je pojistitel v případě vzniku pojistné události povinen poskytnout poškozenému pojistné plnění) a oprávněná osoba (kterou je v pojištění odpovědnosti zásadně pojištěný, resp. v pojištěních s přímým právem poškozeného na pojistné plnění vedle něj též poškozený).

Kromě výše popsaných tradičních účastníků se lze v pojištění setkat i s dalšími osobami, jež obvykle nebývají zahrnovány mezi účastníky pojištění, byť jim z pojištění mohou vznikat dílčí práva a povinnosti. Takovou osobou může být např. ten, kdo vynaložil zachraňovací náklady a uplatňuje vůči pojistiteli právo na jejich náhradu,⁶⁶ poškozený bez přímého nároku na pojistné plnění⁶⁷ nebo třetí osoba, jíž je pojistnou smlouvou uložena dílčí prevenční povinnost.⁶⁸

3.1. Pojistitel

V první řadě je třeba odlišit pojem pojistitel od termínu pojišťovna. Pojišťovnou je zpravidla chápán subjekt provozující podnikatelským způsobem pojišťovací činnost. V tomto smyslu je termín pojišťovna používán zejména veřejnoprávními předpisy regulujícími podnikání v segmentu pojišťovnictví. Naproti tomu pojem pojistitel je ryze soukromoprávní a je jím myšlena smluvní strana uzavírající pojistnou smlouvu s pojistníkem.⁶⁹

V souladu s ust. § 2758 odst. 1 o. z. je pojistitelem míněn subjekt, který se vůči pojistníkovi zavazuje poskytnout jemu nebo třetí osobě pojistné plnění pro případ, že nastane nahodilá událost krytá pojištěním, tedy pojistná událost. Současně je nutné si uvědomit, že způsobilost být pojistitelem, tedy smluvní stranou pojistné smlouvy, se v soukromoprávní rovině

⁶⁶ Srov. ust. § 2819 odst. 3 o. z.

⁶⁷ Srov. ust. § 2863 o. z., podle kterého má pojistitel právo vyžadovat od poškozeného údaje uvedené v § 2777 odst. 3, čemuž odpovídá povinnost poškozeného tyto údaje poskytnout.

⁶⁸ Např. subdodavatel pojištěného, kterého pojistná smlouva sice nemůže přímo zavazovat, lze však zavázat pojistníka, aby určitou povinnost na svého subdodavatele smluvně přenesl, případně lze následky nesplnění prevenční povinnosti třetí osobou na základě smluvního ujednání v pojistné smlouvě přičítat pojistníkovi, resp. pojištěnému.

⁶⁹ Ani zákonodárce však není v rozlišování těchto pojmů zcela důsledný, když např. v ust. § 1354 odst. 1 o. z. stanoví, že „*je-li zástava pojištěna a nastane-li pojistná událost, plní pojišťovna z pojistné smlouvy zástavnímu věřiteli (...)*“. Je přitom zjevné, že v tomto kontextu by bylo vhodnější použít pojem pojistitel.

neodvívá od existence či neexistence veřejnoprávního oprávnění k provozování pojišťovací činnosti. Nedostatek veřejnoprávního oprávnění pojistitele nemá za následek neplatnost pojistné smlouvy. Zde se jednak promítá princip, podle kterého je uplatňování soukromého práva nezávislé na uplatňování práva veřejného (§ 1 odst. 1 o. z.), a zároveň se tak chrání legitimní očekávání a dobrá víra druhé smluvní strany, tedy pojistníka, který oprávněně očekává, že pojistná smlouva je platná a závazky pojistitele z ní budou (zejména v případě vzniku pojistné události) řádně splněny bez ohledu na to, zda pojistitel disponuje příslušným veřejnoprávním povolením. V tomto ohledu se jedná o odklon od předchozí právní úpravy obsažené v zákoně o pojistné smlouvě, který v ust. § 3 písm. f) definoval pojistitele jako právnickou osobu, která je oprávněna provozovat pojišťovací činnost podle zvláštního zákona.⁷⁰ To současně nic nemění na tom, že v praxi bude zpravidla pojistitelem v souladu s právní úpravou ZPOJ právnická osoba, které bylo Českou národní bankou (resp. dohledovým orgánem v jiném členském státě) uděleno oprávnění k provozování pojišťovací činnosti.

Oproti předchozí právní úpravě se pojistitel zavazuje pojistné plnění „poskytnout“, nikoliv „zaplatit“, k čemuž důvodová zpráva k ust. § 2758 o. z. dodává, že není vyloučeno, aby se pojistitel zavázal k poskytnutí pojistného plnění i v nepeněžitě formě. Je však otázkou, nakolik je v praxi tato možnost pro pojistitele využitelná, vezmeme-li v potaz, že veřejnoprávní úprava ZPOJ pojišťovny v tomto směru do značné míry limituje,⁷¹ když v návaznosti na směrnici Solvency II⁷² striktně stanoví, že pojišťovna je oprávněna provozovat pouze pojišťovací činnost a činnosti z ní přímo vyplývající.⁷³ Pomineme-li veřejnoprávní úpravou předvídané asistenční služby,⁷⁴ pak bude-li chtít pojistitel poskytovat pojistné plnění v jiné než peněžitě formě a bude-li mít taková služba charakter jiného podnikání (např. rozhodl-li by se pojistitel namísto úhrady nákladů opravy provádět opravy poškozených vozidel svépomocí), není jasné, zda mu takový postup výše uvedená veřejnoprávní úprava umožňuje, resp. je otázkou, zda lze takovou činnost zahrnout pod činnosti přímo vyplývající z hlavní pojišťovací činnosti.⁷⁵ Osobně

⁷⁰ Blíže viz důvodová zpráva k ust. § 2758 o. z.

⁷¹ Blíže k problematice tzv. souvisejících činností např. KUNERTOVÁ, Tereza. *Povolené činnosti pojišťoven v hledáčku bruselského regulátora*. Pojistný obzor. 2016, č. 2, str. 47-50.

⁷² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu.

⁷³ Srov. ust. § 6 odst. 1 ve spojení s ust. § 3 odst. 1 písm. f) ZPOJ, a čl. 18 odst. 1 písm. a) Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (Solvency II), podle kterého domovský členský stát vyžaduje, aby každá pojišťovna „omezila svůj předmět podnikání na pojišťovací činnosti a operace, které z nich přímo vyplývají, s vyloučením všech jiných obchodních činností.“

⁷⁴ Ust. § 3 odst. 2 písm. l) ZPOJ.

⁷⁵ Česká národní banka ve svém přípisě ze dne 13. 9. 2016, č. j. 2016/099096/CNB/001, adresovaném České asociaci pojišťoven sdělila, že „Příslušná pojišťovna bude muset proto prokázat, že v každém jednotlivém případě provozované činnosti se jedná buď přímo o pojišťovací činnost podle povolení uděleného ČNB pojišťovně, nebo se

se přikláním k závěru, že pokud by taková činnost byla vlastním pojistným plněním, tedy pokud by pojistné plnění spočívalo právě v poskytnutí takové činnosti v návaznosti na vznik nahodilé (pojistné) události a směřovala-li by tato činnost ke zmírnění či reparaci vzniklé újmy, pak by patrně bylo možné dovodit, že se jedná o imanentní součást pojišťovací činnosti, a to pravděpodobně i tehdy pokud by daná činnost vyžadovala dodatečné veřejnoprávní oprávnění. Česká národní banka nicméně zdůraznila, že „*příslušná pojišťovna bude muset proto prokázat, že v každém jednotlivém případě provozované činnosti se jedná buď přímo o pojišťovací činnost podle povolení uděleného ČNB pojišťovně, nebo se jedná o činnost přímo vyplývající z její pojišťovací činnosti,*“⁷⁶ přičemž „*z dikce zákona o pojišťovnictví vyplývá kritérium produktové souvislosti, tj. zohlednění vzájemného vztahu „vlastní“ pojišťovací činnosti pojišťovny a vyplývající činnosti, přičemž činnost vyplývající by měla mít doprovodný, věcně související charakter. Bude proto nezbytné posuzovat návaznost vyplývající činnosti na povolenou pojišťovací činnost, nikoliv na relevantní obchodní model.*“⁷⁷ Současně v obecné rovině nic nebrání pojistiteli v tom, aby podobné služby (za splnění pravidel outsourcingu)⁷⁸ zajistil prostřednictvím smluvních partnerů.

3.2. Pojistník

Vedle pojistitele je druhým klíčovým subjektem pojistné smlouvy pojistník. Oproti závazku pojistitele poskytnout v případě vzniku pojistné události pojistné plnění se pojistník zavazuje zaplatit pojistiteli pojistné (§ 2758 o. z.). Pojistníkem je tudíž fyzická nebo právnická osoba, která s pojistitelem uzavírá pojistnou smlouvu⁷⁹ a která za pojistitelem poskytovanou službu, tradičně nazývanou jako pojistné krytí, poskytuje pojistiteli úplatu, kterou zákon označuje jako pojistné. Jedná se současně o subjekt, u něhož zákon jako podmínku platnosti pojistné smlouvy a po celou dobu trvání pojištění vyžaduje pojistný zájem, jakožto oprávněnou potřebu pojistníka chránit se před následky pojistné události (blíže viz kapitola 3.7. této práce). Postavení pojistníka a jeho práva a povinnosti jsou pak dány jednak obecnou úpravou pojištění v občanském zákoníku, pojistnou smlouvou a pojistnými podmínkami, a dále se do značné míry

jedná o činnost přímo vyplývající z její pojišťovací činnosti.“ V přípisě ze dne 24. 10. 2016, č. j. 2016/118136/CNB/001, doplnila, že „*z dikce zákona o pojišťovnictví vyplývá kritérium produktové souvislosti, tj. zohlednění vzájemného vztahu „vlastní“ pojišťovací činnosti pojišťovny a vyplývající činnosti, přičemž činnost vyplývající by měla mít doprovodný, věcně související charakter. Bude proto nezbytné posuzovat návaznost vyplývající činnosti na povolenou pojišťovací činnost, nikoliv na relevantní obchodní model.*“

⁷⁶ Přípis České národní banky ze dne 13. 9. 2016, č. j. 2016/099096/CNB/001, adresovaný České asociaci pojišťoven.

⁷⁷ Přípis České národní banky ze dne 24. 10. 2016, č. j. 2016/118136/CNB/001, adresovaný České asociaci pojišťoven.

⁷⁸ Zejména ust. § 7g ZPOJ.

⁷⁹ Srov. ust. § 3 písm. g) ZPS, který definoval pojistníka jako osobu, která s pojistitelem uzavřela pojistnou smlouvu.

odvíjí od toho, zda je pojistník v daném konkrétním vztahu běžnou právnickou osobou, profesionálem (je-li pojistníkem např. pojišťovací zprostředkovatel), fyzickou osobou, spotřebitelem, slabší stranou atd.

3.3. Pojištěný

Dalším významným subjektem pojištění, který může, ale nemusí být totožný s pojistníkem, je pojištěný. Pojištěným se rozumí osoba, na jejíž život, zdraví, majetek nebo odpovědnost či jinou hodnotu pojistného zájmu se pojištění vztahuje (§ 2766 o. z.). Je tedy nositelem pojistného rizika v obecném slova smyslu, subjektem, který buď sám o sobě představuje chráněnou hodnotu (je-li pojištěn jeho život či zdraví), nebo pojištěním chráněnou hodnotu vlastní, drží či spravuje pro jiného (je-li pojištěn majetek), případně je povinen reparovat újmu vzniklou na chráněné hodnotě u jiné osoby (je-li pojištěna jeho odpovědnost). V pojištění odpovědnosti je pojištěným subjekt, u něhož hrozí vznik povinnosti nahradit poškozenému újmu.

Specificky v pojištění odpovědnosti je obvyklé, že okruh pojištěných není v době sjednání pojistné smlouvy znám a pojištění se vztahuje na určitou, obecněji specifikovanou a neuzavřenou množinu osob splňujících stanovené podmínky, např. na všechny členy domácnosti, osoby vykonávající určitou činnost, všechny subdodavatele, zaměstnance či dceřiné společnosti pojistníka atp. Smluvní autonomie stran pojistné smlouvy není v tomto směru nijak omezena a právní úprava s takovými situacemi počítá. Soudní praxe tak např. dovodila, že v povinném pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla dle ZPOPV není pojištěným pouze provozovatel, ale i řidič, tedy jakákoliv osoba, která usedne za volant vozidla, na jehož provoz se pojištění vztahuje.⁸⁰

Ve vztahu k pojištěnému je pak nutno zdůraznit zásadu rovného zacházení, podle které pojistitel nesmí určení výše pojistného nebo výpočet pojistného plnění vázat na národnost, rasový nebo etnický původ nebo jiné hledisko odporující zásadě rovného zacházení podle zákona č. 198/2009 Sb. o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon). Pokud by pojistitel tyto faktory přesto

⁸⁰ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4173/2009: „Rozumí-li se totiž podle § 2 písm. f) zákona č. 168/1999 Sb. pro účely tohoto zákona pojištěným ten, na jehož odpovědnost za škodu se pojištění odpovědnosti vztahuje, a podle § 6 odst. 1 cit. zákona se pojištění odpovědnosti za škodu vztahuje na každou osobu, která odpovídá za škodu způsobenou provozem vozidla uvedeného v pojistné smlouvě, je třeba za pojištěného považovat nejen provozovatele vozidla, ale i osobu odlišnou od provozovatele, která vozidlo tohoto provozovatele v době dopravní nehody řídila a za škodu odpovídá.“; nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 25 Cdo 1957/2006: „Pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla se kromě odpovědnosti osoby provozovatele vozidla podle § 427 a násl. ObčZ vztahuje i na osoby odpovídající za škodu podle § 420 ObčZ, včetně řidiče vozidla, popř. místo něj odpovědného subjektu podle § 420 odst. 2 ObčZ.“

zohlednil a v souvislosti s tím zvýšil pojistné nebo snížil pojistné plnění, pak se k takovému jednání pojistitele nepřihlíží. To platí i v případě, je-li jako hledisko při určení výše pojistného nebo pro výpočet pojistného plnění použito těhotenství nebo mateřství (§ 2769 o. z.). Pojistník má současně možnost v takovém případě pojištění vypovědět (§ 2806 písm. a) o. z.).

3.4. Oprávněná osoba

Pojištěný nezřídka bývá současně oprávněnou osobou, tedy osobou, které v důsledku pojistné události vznikne právo na pojistné plnění (§ 2770 o. z.).⁸¹ Jedná se o beneficianta pojištění, příjemce pojistného plnění a současně osobu, jíž svědčí aktivní legitimace k uplatnění nároku na pojistné plnění vůči pojistiteli. V pojištění odpovědnosti je oprávněnou osobou zásadně pojištěný, který má právo, aby za něj pojistitel poskytl poškozenému pojistné plnění a satureoval tak namísto pojištěného pohledávku poškozeného na náhradu vzniklé újmy. V pojištěních s přímým právem poškozeného na pojistné plnění je oprávněnou osobou vedle pojištěného též poškozený.

3.5. Pojištění cizího pojistného nebezpečí

Výše uvedené kategorie subjektů mohou splynout v jedné osobě, kdy proti pojistiteli stojí druhá smluvní strana v roli pojistníka, pojištěného i oprávněné osoby současně. Naproti tomu mohou ve všech zmíněných rolích figurovat osoby odlišné, a to v nejrůznějších kombinacích, přičemž je nutno podotknout, že v praxi jsou takové situace naprosto běžné.⁸²

Není-li pojistník totožný s pojištěným a současně je pojistné plnění sjednáno ve prospěch pojistníka (tedy je-li pojistník odlišný od pojištěného současně oprávněnou osobou), označuje zákon tento vztah jako pojištění cizího pojistného nebezpečí. V takovém případě se k platnému vzniku a trvání pojištění zásadně vyžaduje souhlas pojištěného (§ 2767 odst. 1 o. z.).

⁸¹ Nutno zdůraznit, že se jedná o právo pojištěného, nikoliv jeho povinnost. V tomto směru nelze souhlasit s komentářem M. Wawerkové k ust. § 2862 o. z., že „bez ohledu na to, zda pojištění odpovědnosti zakládá přímý nárok poškozeného, či nikoli, občanský zákoník pojištěného při volbě, zda povinnost nahradit škodu ponese ze svého, nebo zda uplatní právo na pojistné plnění, výslovně omezuje.“ (WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1452). Je pravdou, že zákon stanoví povinnost pojištěného oznámit vznik škodné události (zde pojištěný volbu skutečně nemá), od této povinnosti je však nutné odlišit právní jednání pojištěného spočívající v uplatnění práva na pojistné plnění. Pokud se pojištěný rozhodne odškodnit poškozeného z jiných zdrojů, zákon jej v tomto ohledu nijak neomezuje.

⁸² Podrobný přehled jednotlivých možných kombinací viz např. WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1311 (po úpravě převzato z BOHMAN, Ludvík; WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-755-3).

Pojištění odpovědnosti je specifické v tom, že právo na pojistné plnění, spočívající v nahrazení újmy pojistitelem poškozenému za pojištěného,⁸³ má pojmově vždy pojištěný, jakožto subjekt, na jehož odpovědnost se pojištění vztahuje. Nepřichází proto v úvahu, aby pojistník sjednal pojištění odpovědnosti ve svůj prospěch či ve prospěch třetí osoby odlišné od pojištěného. Jinými slovy, oprávněnou osobou v pojištění odpovědnosti zůstává vždy pojištěný, přičemž pojistné plnění pojistitel vyplácí k rukám poškozeného jako k zákonem určenému platebnímu místu. Z uvedeného vyplývá, že v pojištění odpovědnosti není zásadně nutný souhlas pojištěného ve smyslu ust. § 2767 o. z., neboť pojištěný vždy zůstává i osobou oprávněnou a toto ustanovení tak na pojištění odpovědnosti zásadně nedopadá.⁸⁴

Spíše teoretickou výjimkou by mohl být případ, kdy by pojistník byl v daném vztahu potenciálním poškozeným a současně by mu svědčilo přímé právo na pojistné plnění. To patrně není představitelné v oblasti pojištění odpovědnosti z provozu vozidla, kde je okruh potenciálních poškozených pojmově neuzavřený a předem těžko předvídatelný, avšak s ohledem na to, že přímé právo poškozeného na pojistné plnění může být založeno též smlouvou,⁸⁵ si lze představit situaci, že pojistník, jakožto potenciální poškozený, sjedná s pojistitelem v pojistné smlouvě ve svůj prospěch přímé právo na pojistné plnění, přičemž pojištěným bude osoba od pojistníka odlišná. Příkladem by mohla být situace, kdy by zaměstnavatel pojistil odpovědnost svých zaměstnanců a vzhledem k tomu, že je v daném vztahu současně jediným v úvahu přicházejícím poškozeným, sjednal současně s pojistitelem, že je oprávněnou osobou s přímým právem na pojistné plnění.⁸⁶ V takovém případě by již bylo nutné, aby byl pojištěný s pojistnou smlouvou a se skutečností, že právo na pojistné plnění svědčí vedle pojištěného též pojistníkovi, seznámen a vyjádřil s pojištěním souhlas.⁸⁷

⁸³ Srov. ust. § 2861 o. z.: „Z pojištění odpovědnosti má pojištěný právo, aby za něho pojistitel (...) nahradil poškozenému škodu (...), vznikla-li povinnost k náhradě pojištěnému.“

⁸⁴ Shodně WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1314: „Pojištění odpovědnosti pojištěného, sjednané pojistníkem ve vlastní prospěch, nepřichází v případě pojištění odpovědnosti vůbec v úvahu. Právo na pojistné plnění spočívající v nahrazení škody poškozenému za pojištěného má pojištěný jako ten, na jehož odpovědnost se pojištění vztahuje (srov. § 2861 odst. 1). Toto pojištění tedy nemůže pojistník, který je osobou odlišnou od pojištěného, sjednat ve vlastní prospěch (...).“

⁸⁵ Srov. ust. § 2861 odst. 2 o. z., podle kterého „Poškozenému vzniká právo na plnění proti pojistiteli, jen bylo-li to ujednáno, anebo stanoví-li tak jiný zákon.“

⁸⁶ Nutno podotknout, že v praxi zpravidla postačí, že zaměstnavatel pojistí odpovědnost svých zaměstnanců, aniž by pro sebe sjednával přímé právo na pojistné plnění. Oprávněnými osobami zůstanou zaměstnanci a zaměstnavatel se spokojí s rolí platebního místa, tedy s tím, že pojistné plnění pojistitel vyplácí jemu jako poškozenému. Výhodou je, že v takovém případě se nevyžaduje souhlas pojištěného (jichž může být u velkých zaměstnavatelů značný počet a zajišťování souhlasů by bylo administrativně náročné), nevýhodou pro zaměstnavatele naopak je, že aktivní legitimace ve vztahu k nároku na pojistné plnění zůstává pojištěnému a zaměstnavatel nemůže sám toto právo proti pojistiteli uplatnit.

⁸⁷ Opačně však WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1315, která dovozuje, že „souhlas pojištěného (jako druhého oprávněného) bude v těchto vzácných případech dán implicitně.“

3.6. Pojistná smlouva ve prospěch třetí osoby

Vedle výše uvedených případů může být ujednáno nebo právním předpisem stanoveno, že právo na pojistné plnění při vzniku pojistné události nabývá osoba jiná, od pojistníka a pojištěného odlišná. V těchto případech hovoříme o pojištění nebo též pojistné smlouvě ve prospěch třetí osoby (ust. 2768 odst. 1 o. z.). Je tomu tak typicky v případě obmyšleného, tedy oprávněné osoby v pojištění pro případ smrti, kde pojmově, je-li pojistnou událostí smrt pojištěného, nemůže být pojištěný totožný s oprávněnou osobou. Stejně tak se o pojistnou smlouvu ve prospěch třetí osoby jedná všude tam, kde je pojistné plnění pojistníkem tzv. vinkulováno (spočívá-li vinkulace ve smluvním určení jiné oprávněné osoby) ve prospěch třetí osoby, typicky zástavního věřitele, leasingového pronajímatele apod.⁸⁸

Pojištěním ve prospěch třetí osoby je z tohoto pohledu též pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla, kde se pojištěným rozumí ten, na jehož povinnost nahradit újmu se pojištění odpovědnosti vztahuje, avšak právo na pojistné plnění zákon výslovně přiznává poškozenému.⁸⁹

Jako pojištění ve prospěch třetí osoby lze patrně označit i situaci, kdy pojistník je osobou odlišnou od pojištěného, avšak pojištěný zůstává osobou oprávněnou, tedy např. pojistí-li rodič v roli pojistníka odpovědnost svého potomka (pojištěný potomek zůstává v takovém případě oprávněnou osobou, nejedná se tudíž o pojištění cizího pojistného nebezpečí, jak jej upravuje ust. § 2767 odst. 1 o. z., jelikož právo na pojistné plnění není sjednáno ve prospěch rodiče jako pojistníka).⁹⁰ Vyjdeme-li z toho, že v pojištění odpovědnosti je pojištěný vždy současně osobou

⁸⁸ K tomu je nutné podotknout, že pojem vinkulace není právními předpisy definován a nemá v praxi jednoznačně ustálený význam. Právní podstata vinkulace může v jednotlivém konkrétním případě spočívat ve změně oprávněné osoby, v jiném ji lze považovat za pouhou změnu určení platebního místa. Vždy je třeba pečlivě zhodnotit veškeré okolnosti a důsledně zjišťovat vůli účastníků daného právního jednání. V praxi se lze nezdědkat setkat s tím, že v nejširším smyslu slova se jako vinkulace souhrnně (a nutno podotknout, že nesprávně) označují všechny instituty, u nichž je pojistné plnění nějakým způsobem vázáno ve prospěch třetí osoby, typicky jiného věřitele pojistníka (tedy včetně zástavního práva k pojištěné věci, zástavního práva k pohledávce na pojistné plnění a dalších zajišťovacích institutů).

⁸⁹ Srov. ust. § 9 odst. 1 ZPOPV.

⁹⁰ Zákon však tuto v praxi zcela běžnou situaci výslovně neupravuje, což způsobuje určité aplikační problémy; k tomu blíže např. JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 41.: „Je otázkou, jak by mělo být nahlíženo na pojištění, pokud by pojištěný byl osobou odlišnou od pojistníka a současně oprávněnou osobou (z hlediska pojistníka se jedná jak o pojištění cizího pojistného nebezpečí, tak o pojištění ve prospěch třetí osoby) – převážná část § 2767 by však pro tento případ postrádala smysl, neboť pojistné plnění obdrží sám pojištěný, a tedy není z podstaty věci třeba souhlasu s tím, aby plnění dostala jiná osoba, či nutnosti souhlasu s postoupením smlouvy; na toto pojištění by tedy pak z logiky věci mělo být nahlíženo jako na pojištění ve prospěch třetí osoby (s možností uplatnit souhlas až při uplatnění práva na pojistné plnění) – ovšem podmínka souhlasu pojištěného (podle § 2768 odst. 1 věty druhé) je opět nadbytečná, neboť pojištěný je současně oprávněnou osobou, a tedy uplatněním práva na pojistné plnění souhlasí i s přijetím tohoto plnění sebou samým.“

oprávněnou, lze za pojištění ve prospěch třetího považovat též veškerá pojištění odpovědnosti, u nichž se liší osoba pojistníka a pojištěného.⁹¹

Nelze vyloučit ani situace, kdy pojistník, pojištěný a oprávněná osoba budou třemi odlišnými osobami. Příklad-li se výše uvedeného příkladu s pojištěním odpovědnosti z provozu vozidla, pak pojistníkem může být vlastník vozidla (např. leasingová společnost), pojištěným provozovatel vozidla (leasingový nájemce) a oprávněnou osobou poškozený, tedy osoba odlišná od předchozích dvou, které byla provozem vozidla způsobena újma která má právo na její náhradu a současně zákonem přiznaný přímý nárok na pojistné plnění vůči pojistiteli. Takovou situaci zákon označuje jako pojištění cizího pojistného nebezpečí ve prospěch třetí osoby (§ 2768 odst. 2 o. z.).

Sluší se doplnit, že v tomto směru prodělala porevoluční právní úprava značný vývoj, neboť ještě občanský zákoník z roku 1964 ve znění účinném do 31. 12. 1991 možnost pojištění odpovědnosti jiného zásadním způsobem omezoval. Byť tehdejší ust. § 383 občanského zákoníku zdánlivě takovou možnost připouštělo, když konstatovalo, že „*stanoví-li to pojistné podmínky, může se pojištění vztahovat na odpovědnost jiného než toho, kdo pojistnou smlouvu s pojišťovnou uzavřel*“, je nutno si uvědomit, že pojistné podmínky byly v té době vydávány formou obecně závazného právního předpisu, a to konkrétně vyhlášky Ministerstva financí České socialistické republiky č. 12/1983 Sb., o pojistných podmínkách pro pojištění odpovědnosti za škody, která v ust. § 14 umožňovala pojištění cizí odpovědnosti pouze v taxativně vypočtených případech. A to pouze jednalo-li se o (i) odpovědnost vyplývající z vlastnictví věci, která byla ve spoluvlastnictví pojistníka a pojištěného, (ii) odpovědnost osob provádějících pro stavebníka stavební činnost za škody při této činnosti způsobené jinému než stavebníkovi, jeho manželu nebo příbuzným v řadě přímé anebo občanům, kteří se stavebníkem tvoří domácnost, a (iii) odpovědnost všech občanů tvořících domácnost v rámci pojištění domácnosti. Vedle těchto kazuisticky vymezených případů zákon pojištění cizí odpovědnosti zakazoval a obecně tuto možnost připustil až s novým ust. § 828 občanského zákoníku z roku 1964 s účinností od 1. 1. 1992.⁹²

⁹¹ Shodně WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1315.

⁹² Srov. JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997, str. 889: „*Na rozdíl od předchozí právní úpravy, není omezena zákonem možnost pojistit odpovědnost za škodu jiného. Je tedy možné, aby pojistník sjednal pojistnou smlouvu, kde pojištěným bude osoba odlišná od pojistníka a na její pojistné riziko se bude pojištění vztahovat.*“

3.7. Pojistný zájem v pojištění odpovědnosti

Limitem výše naznačených kombinací vztahů mezi účastníky pojištění, a současně nezbytnou zákonnou podmínkou platného vzniku a trvání pojištění, je existence pojistného zájmu pojistníka, jakožto jeho oprávněné potřeby ochrany před následky pojistné události (§ 2761 o. z.).⁹³ Pojistný zájem bývá tradičně vykládán jako určitý korektiv, který má zabránit tomu, aby pojištění bylo zneužíváno ke spekulativním účelům.⁹⁴ Tato úvaha vychází z myšlenky, že pojistník by měl mít určitý legitimní zájem na uchování či reparaci pojištěním chráněné hodnoty, případně určitý kvalifikovaný vztah k pojištěnému. Chybí-li u pojistníka pojistný zájem, neznámá to de facto nic jiného, než že se jej následky pojistné události v případě jejího vzniku bezprostředně nedotknou, nemá oprávněnou potřebu chránit před nimi sebe či pojištěného a pojištění se tak stává z jeho strany pouhou spekulací, tedy v podstatě sázkou.⁹⁵ Současně pojistný zájem představuje jeden z hlavních definičních znaků právního vztahu pojištění a odlišuje jej od jiných příbuzných závazků, zejména pak právě od sázky a hry, s nimiž je naopak jistá míra spekulace účastníků pojmově spjata.⁹⁶

⁹³ Pojistný zájem představuje jeden z univerzálních pojmových znaků pojistné smlouvy, který je uplatňován nejen v evropském kontinentálním právu, ale též v systému common law; srov. např. MALCOLM, Clarke. *An introduction to insurance contract law*. In: BURLING, Julian; LAZARUS, Kevin (ed.). *Research Handbook on International Insurance Law and Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011. str. 7: „Common law requires buyers of insurance to have an insurable interest in the subject matter concerned: they must stand in the „right kind of relationship“ to the property that they want to insure. For that they must be acceptable (as an insurance risk) not only to the insurer but also to the society at large, which must be satisfied that their purpose in seeking insurance is a proper purpose. Society and the law take the matter so seriously that, if the risk is not acceptable, any insurance contract concluded in the absence of insurable interest is void and without effect.“

⁹⁴ Srov. důvodovou zprávu k ust. § 2761 – 2765 nového občanského zákoníku.

⁹⁵ V praxi se lze setkat s velmi hraničními případy. Jako příklad lze uvést tzv. pojištění „hole-in-one“, v němž se pojistitel zavazuje poskytnout pojistné plnění pro případ, že se některému z účastníků golfového turnaje podaří zahrát jamku na jediný úder. Pojistné plnění je pak poskytnuto zpravidla v podobě nákladů na pořízení výhry (automobilu, poukazu na zájezd apod.). Ačkoliv je vznik povinnosti poskytnout výherci výhru nepochybně spojen s určitým zásahem do majetkové sféry pořadatele turnaje, je otázkou, nakolik je u něj potřeba ochrany před následky takové pojistné události oprávněná a zda je legitimní za tímto účelem sjednávat pojištění. Lze namítnout, že pořadatel může této události snadno předejít tím, že takový turnaj vůbec neuspořádá. Přikláním se spíše k závěru, že pojištění „hole-in-one“ má blíže k sázce než k pojištění. V literatuře se však lze setkat i s názorem liberálnějším, viz např. JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 22.: „Pokud vyjdeme z předpokladu, že sázka a hra jsou legálními závazky, což lze minimálně s ohledem na jejich úpravu občanským právem dovést, není důvod považovat např. pojištění pro případ plnění takových závazků za nemravné. Lze se domnívat, že např. v dnešní době známé pojištění pro případ „hole-in-one“ v golfu by spadalo do této kategorie.“

⁹⁶ Srov. např. důvodovou zprávu k ust. § 2758 nového občanského zákoníku: „U sázky (podobně u hry a losu) se navíc nevylučuje úmysl spekulativní nebo ziskový, protože se počítá i s možností zisku značné výhry proti malé investici. Účelem sázky nebo hry je tedy stvrzení vítězství nebo spekulace na zisk. Naproti tomu u pojištění je podstatný pojistný zájem, projevující se jako potřeba získat pohotovou peněžitou sumu pro určitou eventualitu, která sama buď vyvolá majetkovou potřebu, anebo činí žádoucím uspokojení již existujících potřeb určité osoby nebo osob; účelem pojištění není obohacení oprávněné osoby.“

3.7.1. Osvědčení existence pojistného zájmu

V ust. § 2762 občanský zákoník blíže vymezuje situace, kdy je pojistný zájem pojistníka dán, resp. formou vyvratitelných právních domněnek presumován. Právní úprava pojištění odpovědnosti v tomto směru nepředstavuje odchylku od obecné úpravy pojištění. I v tomto typu pojištění je pojistný zájem pojistníka pro platné uzavření pojistné smlouvy i po celou dobu trvání pojištění vyžadován. V drtivé většině případů bude pojistný zájem v pojištění odpovědnosti osvědčen majetkovými důvody. Zpravidla proto bude možné vyjít z ust. § 2762 odst. 2 o. z., které stanoví, že pojistník má pojistný zájem na vlastním majetku. Vznik povinnosti nahradit jiné osobě újmu představuje nepochybně zásah do majetkové sféry pojistníka, před nímž se pojistník legitimně chrání tím, že ekonomické náklady potenciálního deliktního závazku přesune prostřednictvím odpovědnostního pojištění na pojistitele.

Zákon dále stanoví vyvratitelnou právní domněnku, podle níž má pojistník pojistný zájem i na majetku jiné osoby, osvědčí-li, že by mu bez jeho existence a uchování hrozila přímá majetková ztráta. Příkladem může být situace, kdy mateřská společnost sjednává odpovědnostní pojištění pro společnost dceřinou, nebo pojistí-li zaměstnavatel odpovědnost svých zaměstnanců pro případ škod, které mu zaměstnanci mohou způsobit při plnění pracovních úkolů.⁹⁷

Konečně zákon stanoví vyvratitelnou právní domněnku, že pojistný zájem pojistníka je prokázán i tehdy, dal-li pojištěný k pojištění souhlas. Současně ovšem platí, že pojistný zájem je kategorií objektivní. Pokud u pojistníka není oprávněná potřeba ochrany před následky pojistné události objektivně dána, formální souhlas pojištěného nemůže pojistný zájem pojistníka sám o sobě založit a takové pojištění by navzdory shodnému projevu vůle stran pojistné smlouvy i souhlasu pojištěného nemohlo platně vzniknout.

Podstatné je, že výčet domněnek uvedených v ust. § 2762 o. z. nelze považovat za taxativní, pojistný zájem pojistníka může být ad hoc osvědčen odkazem na obecnou definici (generální klauzuli) pojistného zájmu uvedenou v ust. § 2761 o. z.⁹⁸

Vedle nejběžnějších případů pojištění vlastní odpovědnosti pojistníka si lze představit celou řadu situací, kdy bude pojistný zájem pojistníka osvědčen jiným než přímým majetkovým zájmem.⁹⁹ Takto může např. vlastník bytu pojistit odpovědnost nájemce bytu pro případ škod

⁹⁷ Ve druhém z uvedených příkladů má zaměstnavatel jednak pojistný zájem na vlastním majetku, protože v tomto typu pojištění je současně i potenciálním poškozeným, a jednak i na majetku zaměstnanců, neboť tím chrání majetkový fond, ze kterého mohou být jeho nároky potenciálně uspokojovány.

⁹⁸ Shodně např. HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jirí; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 2762* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

⁹⁹ Srov. Česká asociace pojišťoven. *Pojistný zájem*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013: „*V případě pojištění odpovědnosti je tak možné dovodit, že pojistný zájem pojistníka může být spatřován v jeho zájmu chránit jiné osoby ve vztahu k jejich odpovědnosti, tedy ve vztahu k jejich*

způsobených při užívání bytu třetím osobám (vlastník přitom nemusí být motivován čistě majetkovými důvody, neboť v řadě případů může vzniknout povinnost k náhradě újmy samotnému nájemci, aniž by současně vznikla vlastníkovu bytu; taková pojistná událost na vlastníka bytu tudíž nemá přímý majetkový dopad, vlastník však může mít zájem na zajištění hladkého průběhu odškodnění poškozených sousedů v zájmu udržení dobrých sousedských vztahů v domě), dále lze uvést příklad rodiče pojišťujícího odpovědnost svých potomků (zde se může jednat o souběh majetkových důvodů s potřebou poskytnout tímto způsobem ochranu blízké osobě) apod.

3.7.2. Hromadné (skupinové, flotilové) a rámcové pojistné smlouvy

Existence pojistného zájmu pojistníka nemusí být vždy na první pohled zjevná. Samostatnou kapitolu představují v tomto ohledu zejména tzv. hromadné (někdy též skupinové či flotilové) pojistné smlouvy. V praxi se lze setkat s celou řadou případů, kdy určitý subjekt má širší ekonomický či společenský zájem na pojištění určité skupiny jiných osob, které sjednává v roli pojistníka a následně poskytuje těmto osobám možnost stát se v rámci tohoto pojištění pojištěnými. S takovými situacemi se lze setkat nezářídka i v pojištění odpovědnosti. Za všechny lze uvést např. profesní komory pojišťující odpovědnost svých členů (např. advokátů nebo autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě), odborové organizace pojišťující odpovědnost jimi zastupovaných zaměstnanců, dále lze zmínit odpovědnostní pojištění členů nejrůznějších zájmových sdružení a spolků (včelařů, rybářů, sborů dobrovolných hasičů apod.) nebo třeba odpovědnostní pojištění jako součást cestovního pojištění k platebním kartám klientů úvěrových institucí. V těchto případech nesleduje pojistník zpravidla svůj přímý majetkový zájem, jeho pojistný zájem však může být odůvodněn snahou zabezpečit jím zastoupenou skupinu osob (jako v případě zmíněných odborů či spolků) nebo zájmem poskytnout určitý klientský benefit spojený s hlavní podnikatelskou činností (pojištění k platebním kartám). V uvedených případech pojistník *stricto sensu* nerealizuje své vlastní pojistné potřeby, avšak sleduje širší společenský či ekonomický zájem, který je obvykle snadno identifikovatelný a současně nepochybně legitimní a společensky žádoucí. Přinejmenším jistě nelze tvrdit, že by tato pojištění sloužila jako nástroj spekulace a že by se v tomto smyslu přičila smyslu a účelu institutu pojistného zájmu a měla by být stižena následkem v podobě neplatnosti pojistné smlouvy. Přikláním se proto k závěru, že v naznačených případech bude zpravidla možné pojistný zájem pojistníka dovést a nic nebrání platnému vzniku takového pojištění.

povinnosti nahradit případnou vzniklou újmu vedoucí ke zmenšení jejich majetku této osoby bez přímého majetkového dopadu na pojistníka.“

Nepříliš systémový přístup z tohoto pohledu zvolili autoři nedávno přijatého zákona č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění a zajištění, který – ač se jedná o ryze veřejnoprávní předpis – má ambici stanovit, kdy pojistník v případě tzv. flotilových pojištění má pojistný zájem, a kdy jej (a contrario) nemá.¹⁰⁰ Reguluje tudíž kategorii ryze soukromoprávní, upravenou v občanském zákoníku obecnými ustanoveními vztahujícími se k pojištění (ust. § 2761 – 2765 o. z.), nadto zjevně v rozporu s výše zmíněnou zásadou, že pojistný zájem je objektivní kategorií, která buď dána je, anebo není, kdy samotný občanský zákoník napomáhá jeho zjištění pouze právními domněnkami. Zatímco dosud byly důsledky chybějícího pojistného zájmu čistě soukromoprávní (neplatnost pojistné smlouvy, zánik pojištění), posouvá se tato problematika s novým zákonem o distribuci pojištění a zajištění také do roviny veřejnoprávní, kdy je předmětným zákonem autoritativně stanoveno, v jakých konkrétních případech je pojistný zájem pojistníka dán. Vzniká tak celá řada otázek, mezi jinými např. jaký je vztah obou úprav, jak budou řešeny situace, kdy je sice možné shledat „soukromoprávní“ pojistný zájem dle ust. § 2761 o. z., není však naplněna definice „veřejnoprávního“ pojistného zájmu dle ust. § 4 odst. 7 zákona o distribuci pojištění a zajištění, jaké právní následky v rovině soukromoprávní bude mít případný nedostatek „veřejnoprávního“ pojistného zájmu apod. Vzhledem k množství otázek, jež nová právní úprava flotilových pojištění u svých adresátů vyvolává, publikovala Česká národní banka stanovisko ze dne 29. 11. 2018, vyjadřující se k otázce, kdy je možné nabízet možnost stát se pojištěným v souladu s ust. § 4 odst. 7 ZDP, v němž se též vyjádřila ke vztahu obecné úpravy pojistného zájmu v občanském zákoníku a úpravy „kvalifikovaného“ pojistného zájmu v zákoně o distribuci pojištění a zajištění: *„Pojistný zájem vymezuje § 2761 OZ („Pojistný zájem je oprávněná potřeba ochrany před následky pojistné události.“), na to pak navazují domněnky pojistného zájmu. Pokud jde o další charakteristiku vyžadovaného kvalifikovaného pojistného zájmu podle ZDP, ta je použita pouze pro účely podnikatelského nabízení možnosti stát se pojištěným a odpovídá systematickému zařazení ustanovení do pravidel distribuce pojištění, a jde tedy o speciální úpravu ve vztahu k obecné úpravě pojistného zájmu v OZ, zejména ve vztahu k jeho § 2762.“*¹⁰¹ Lze tak uzavřít, že v souladu s názorem České národní banky je třeba považovat úpravu pojistného zájmu v zákoně o distribuci pojištění a zajištění za úpravu speciální k obecným

¹⁰⁰ Srov. ust. § 4 odst. 7 zák. č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění a zajištění: *„Pojistník může nabízet možnost stát se pojištěným (...) pouze tehdy, jestliže a) má pojistný zájem vyplývající z 1. prodeje zboží nebo poskytování služby v rámci svého podnikání nebo podnikání jiné s ním propojené osoby, 2. členství pojištěného v zájmovém nebo profesním sdružení, 3. pracovněprávního, služebního nebo jiného obdobného vztahu pojištěného k pojistníkovi, nebo 4. kulturních, sportovních či jiných obdobných činností pojistníka, b) mají věci, jichž se pojištění týká, téhož vlastníka, nebo c) jsou pojištěný a pojistník součástí stejného koncernu.“*

¹⁰¹ Česká národní banka. *Distribuce pojistné ochrany pojistníkem podle § 4 ZDP.* [online]. [cit. 10. 01. 2019]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/distribuce_pojistne_ochrany_flotilove_pojisteni.pdf.

ustanovením o pojistném zájmu v občanském zákoníku, která zužuje obsah tohoto pojmu specificky pro kategorii flotilových pojištění.¹⁰² Je však nutno kriticky podotknout, že je-li pojistný zájem podle občanskoprávní úpravy objektivní kategorií, která buď u pojistníka dána je, anebo není, je otázka jeho existence bez dalšího řešitelná v režimu občanského zákoníku, tudíž zvláštní úprava (nadto ve veřejnoprávním předpise) se jeví jako neodůvodněná a nadbytečná.¹⁰³

V minulosti bylo možné se setkat s hromadnými pojistnými smlouvami, u nichž pojistný zájem pojistníka zcela zjevně absentoval. To se týkalo především problematiky tzv. otevřených flotil, kdy byla v segmentu pojištění vozidel vytvářena účelová seskupení, často zastřešená pojišťovacími zprostředkovateli vystupujícími v roli pojistníka, jejichž primární (mnohdy jedinou) motivací bylo dosáhnout nižší ceny pojištění a tedy konkurenční výhody. Vedle toho subjekty sdružené pod takovou pojistnou smlouvou nespojovaly žádné společné zájmy či potřeby. Jakkoliv byly takovým pojištěním realizovány pojistné potřeby jednotlivých pojištěných, oprávněná potřeba ochrany před následky pojistné události u pojistníka zcela chyběla. Proti této praxi se postupně vymezily jak samy pojišťovny, Česká kancelář pojistitelů, tak i Česká národní banka, která sdílela názor, že v těchto případech není pojistný zájem pojistníka dán.¹⁰⁴ Na to posléze reagoval zákonodárce novelou ZPOPV, kdy s účinností od 1. 1. 2015 přibylo do ust. § 3 odst. 2 ZPOPV výslovné pravidlo, že *„jednou pojistnou smlouvou o pojištění odpovědnosti lze pojistit odpovědnost z provozu více vozidel, mají-li téhož vlastníka, nebo téhož provozovatele, nebo pokud má pojistník na uzavření smlouvy pojistný zájem založený poskytnutím úvěru nebo jiné obdobné finanční služby, jejímž účelem je nabytí vlastnického práva k vozidlu, nebo, jsou-li vlastník nebo provozovatel vozidla a pojistník součástí stejného koncernu.“*

¹⁰² Obdobně BERAN, Jiří; INDRA, Milan; URBANEC, Jan. *ZDPZ: Účinnější ochrana spotřebitele a cesta k vyšší kredibilitě sektoru*. Pojistný obzor. 2018, č. 4, str. 20: *„I při flotilovém sjednávání pojištění samozřejmě platí, že pojistník musí mít pod sankci neplatnosti pojistné smlouvy pojistný zájem (§ 2764 občanského zákoníku). (...) Existence pojistného zájmu je zde podmínkou nutnou, nikoli však postačující. Nad rámec toho požaduje § 4 odst. 7, aby mezi pojistníkem a pojištěným existoval určitý užší vztah, který může spočívat v tzv. „kvalifikovaném“ (nikoli obecném) pojistném zájmu.“*

¹⁰³ Lze doplnit, že předmětné stanovisko České národní banky se v praxi setkalo se spíše kritickým přijetím, a to zejména s ohledem na značně restriktivní výklad jednotlivých důvodů zakládajících pojistný zájem flotilového pojistníka dle ust. § 4 odst. 7 zák. č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění a zajištění.

¹⁰⁴ Česká národní banka. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem v roce 2011*. [online]. Copyright © [cit. 30. 03. 2018]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financi_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2011_cz.pdf: *„V rámci pojištění odpovědnosti za škodu vyplývající z provozu vozidla se dohled zaměřil rovněž na oblast tzv. otevřených flotil, tj. pojistných smluv, které pojišťují více motorových vozidel, přičemž mezi pojistníkem a pojištěným není dán pojistný zájem.“*

Konečně je nutné od výše uvedených případů odlišit tzv. rámcové pojistné smlouvy,¹⁰⁵ které zpravidla samy o sobě nejsou smlouvami pojistnými a jejich smyslem a účelem je vytvořit právní rámec, ve kterém jsou uzavírány jednotlivé individuální (realizační) pojistné smlouvy. Jedná se o další alternativu k výše uvedeným hromadným (skupinovým, flotilovým) pojistným smlouvám. V praxi se nejčastěji jedná o nepojmenovanou smlouvu, v níž se pojišťovna se svým obchodním partnerem dohodne na podmínkách, za nichž bude nabízet pojištění subjektům, jejichž zájmy daný partner zastupuje nebo sdružuje.¹⁰⁶ Tito pojištění pak nejsou pouze „předmětem pojištění“ na hromadné smlouvě, ale jednotlivě uzavírají s pojistitelem za podmínek vymezených rámcovou smlouvou konkrétní pojistné smlouvy. Osvědčení pojistného zájmu s ohledem na skutečnost, že se jedná o individuální pojistné smlouvy, v nichž pojistník zpravidla splývá s pojištěným, nečiní v těchto případech žádné zásadní problémy.

3.7.3. Budoucí pojistný zájem

Určité pochybnosti může ve vztahu k pojištění odpovědnosti vzbuzovat právní úprava pojištění tzv. budoucího pojistného zájmu. Možnost sjednat pojištění očekávaného, avšak v době uzavření pojistné smlouvy dosud neexistujícího pojistného zájmu upravuje občanský zákoník v ust. § 2763, výslovně ji však připouští pouze v majetkovém pojištění.¹⁰⁷ Není přitom zřejmé, proč by se uvedená možnost nemohla uplatnit též v pojištění odpovědnostním. Proč by například nově vznikající obchodní společnost nemohla pojistit budoucí odpovědnost vyplývající z plánované budoucí podnikatelské činnosti? Nicméně mám za to, že obdobný účel by mohlo v pojištění odpovědnosti plnit sjednání odkládací podmínky, případně smluvní posunutí počátku pojištění k předpokládanému datu zahájení výkonu činnosti, byť v době uzavření pojistné smlouvy by striktně vzato nebyl pojistný zájem dán a riziko počáteční neplatnosti takové pojistné smlouvy nelze zcela vyloučit. Takový následek by však přesto neměl nastat, neboť lze souhlasit s názorem, že předmětné ustanovení je dispozitivní a pojištění budoucího pojistného zájmu lze ujednat i pro jiná než majetková pojištění.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Je třeba upozornit, že uvedené rozdělení není na pojistném trhu ustálené a jednotné a pojmy jako „hromadná, skupinová, flotilová nebo rámcová pojistná smlouva“ jsou mnohdy používány zcela promiscue.

¹⁰⁶ V praxi se nejčastěji jedná o odborové organizace, spolky, zájmové a profesní komory, svazy, zaměstnavatele apod.

¹⁰⁷ Srov. ust. § 2763 o. z.: „Při pojištění majetku může být pojištěn i budoucí pojistný zájem. Byla-li smlouva uzavřena se zřetelem k budoucímu podnikání nebo jinému budoucímu zájmu, který nevznikne, není pojistník povinen platit pojistné; pojistitel má však právo na přiměřenou odměnu, pokud to bylo ujednáno.“

¹⁰⁸ RŮŽIČKA, Hynek. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2730.

3.7.4. Následky absence pojistného zájmu

Občanský zákoník v zásadě převzal definici pojistného zájmu z předcházející právní úpravy,¹⁰⁹ na rozdíl od ní však s absencí pojistného zájmu výslovně spojuje následek v podobě neplatnosti pojistné smlouvy, resp. zániku pojištění, zanikne-li pojistný zájem během jeho trvání.¹¹⁰ Nutno podotknout, že koncepce pojistného zájmu jakožto objektivní podmínky pro vznik a trvání pojištění není v českém právu nová. Vychází z dřívější právní tradice a inspiruje se řadou zahraničních právních úprav. S pojistným zájmem pracoval již rakouský zákon č. 501/1917 ř. z.;¹¹¹ nový občanský zákoník pak navazuje zejména na prvorepublikový zákon č. 145/1934 Sb. z. a n., o pojistné smlouvě, který též podmiňoval vznik a trvání pojištění existencí pojistného zájmu.¹¹² K ideovým východiskům zákonodárce pak lze plně odkázat na důvodovou zprávu k ust. § 2761 – 2765 nového občanského zákoníku.

Právními důsledky chybějícího pojistného zájmu a vzájemným vypořádáním účastníků se na tomto místě není třeba podrobněji zabývat, neboť se v pojištění odpovědnosti neprojevují nijak specificky. Stojí však za to se krátce zastavit u otázky, jaké povahy by měl být onen zmiňovaný následek v podobě neplatnosti pojistné smlouvy, totiž zda se by se v takovém případě jednalo o neplatnost absolutní, či relativní. Domnívám se, že v případech, kdy pojistitel od počátku ví, resp. musí vědět o nedostatku pojistného zájmu pojistníka (§ 2764 odst. 1 o. z.), jedná se o neplatnost absolutní, a to ať už dle dřívějšího náhledu pro zjevný rozpor s dobrými mravy, či z důvodu, že takové jednání odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek (§ 588 o. z.). Bez pojistného zájmu se v jádru nejedná o pojištění, což by měl pojistitel ze své pozice profesionála reflektovat a do daného vztahu nevstupovat, tedy takovou smlouvu nesjednávat. Jinými slovy, pojistitel by neměl vědomě uzavírat smlouvu, o níž ví, že sleduje primárně spekulativní účel a není tudíž smlouvou pojistnou. Problémem na druhou stranu je, že v otázce existence pojistného zájmu má informační převahu pojistník, neboť jeho oprávněná potřeba ochrany před následky pojistné události se do značné míry odvíjí od jeho individuálních poměrů, o nichž pojistitel nemusí mít podrobnější vědomost. Pro případ, že by pojistník vědomě pojistil neexistující pojistný zájem a pojistitel by o této skutečnosti naopak nevěděl, resp. vědět nemohl,

¹⁰⁹ Srov. ust. § 3 písm. n) ZPS, v němž byl pojistný zájem definován jako „*oprávněná potřeba ochrany před následky nahodilé skutečnosti vyvolané pojistným nebezpečím.*“

¹¹⁰ Což bylo ostatně dovozováno i za předchozí právní úpravy, kdy se vycházelo z toho, že chybí-li pojistný zájem, lze se dovolávat neplatnosti pojistné smlouvy pro rozpor s dobrými mravy (srov. např. BOHMAN, Ludvík; WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář. 2. aktualizované vydání.* Praha: Linde, 2009, str. 34).

¹¹¹ K tomu více např. OTAVSKÝ-HERMANN, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé, podle zákona z 23. prosince 1917.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1921, str. 125 – 136.

¹¹² Srov. ust. § 63 odst. 1 zmíněného zákona: „*Pojistná smlouva zaniká, není-li v době, kdy se počíná pojištění, zájmu na pojištění nebo pomine-li tento zájem potom, kdy se započalo pojištění.*“

je pojistná smlouva též neplatná, zde se však přikláním k závěru, že se jedná o neplatnost relativní,¹¹³ kdy námitku neplatnosti může vznést pojistitel jako osoba, na jejíž ochranu je neplatnost stanovena (§ 586 o. z.).¹¹⁴ V takovém případě pojistiteli i přes neplatnost pojistné smlouvy náleží odměna odpovídající pojistnému, a to až do doby, kdy se o neplatnosti dozvěděl (§ 2764 odst. 2 o. z.).

4. Předmět pojištění odpovědnosti

Stejně jako jiné závazkové právní vztahy má pojištění svůj předmět primární, kterým je míněno určité právem předpokládané a regulované lidské chování, jímž se realizují práva a povinnosti jeho účastníků. Toto chování pak bývá ve smluvních závazkových vztazích označováno jako plnění. Primárním předmětem pojištění je vzájemné plnění, a to na jedné straně plnění pojistitele, který se zavazuje poskytnout (tedy zejména dát – dare, případně konat – facere) oprávněné osobě pojistné plnění, na druhé straně plnění pojistníka, který se zavazuje platit (dare) pojistiteli pojistné.

Sekundárním předmětem pojištění jsou míněna určitá práva či věci, ke kterým se dané lidské chování vztahuje, tedy předměty pojištění v užším smyslu, jimiž jsou pojištěním chráněné hodnoty – objekty rizika, na něž působí nahodilé události (pojištěný život či zdraví, majetek, odpovědnost atd.). Vymezení sekundárního předmětu pojištění má význam zejména proto, že podle něj lze členit jednotlivé základní druhy, resp. jednotlivá odvětví pojištění, tedy např. majetkové pojištění, životní pojištění, pojištění odpovědnosti atd.¹¹⁵ Za sekundární předmět pojištění odpovědnosti lze proto z tohoto pohledu považovat soukromoprávní odpovědnost ve smyslu deliktního závazkového právního vztahu mezi škůdcem a poškozeným.

4.1. Soukromoprávní odpovědnost jako předmět pojištění odpovědnosti

V úvodu v kapitole 1.1.2. bylo stručně popsáno, že na soukromoprávní odpovědnost lze nahlížet ve dvou základních rovinách, a to buď jako na primární právní povinnost (v níž je

¹¹³ K takovému závěru dospěla judikatura již za účinnosti ZPS; srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 3784/2009: „(...) pokud pojistník, který je zároveň pojištěným, uzavřel pojistnou smlouvu vědomě za jiným účelem, než oprávněnou potřebou ochrany před následky nahodilé skutečnosti vyvolané pojistným nebezpečím, a pojistitel o takové skutečnosti nevěděl ani nemohl vědět, je pojistná smlouva relativně neplatná dle § 40a ve spojení s § 49a obč. zák.“

¹¹⁴ Z hlediska závěru o neplatnosti absolutní v případě prvního odstavce § 2764 a relativní v případě odstavce druhého shodně WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1308; a RŮŽIČKA, Hynek. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2730.

¹¹⁵ JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997, str. 795.

subjekt odpovědný za to, že jedná po právu), nebo jako na následek porušení primární povinnosti, tedy jako na sekundární závazkový právní vztah spočívající ve vzniku nové (sekundární) povinnosti škůdce nahradit poškozenému újmu (subjekt je odpovědný, protože porušil svou primární právní povinnost). Podle toho pak lze pojištění odpovědnosti chápat šířeji jako pojištění primární obecné povinnosti v tom smyslu, že si pojištěný pojišťuje své odpovědné chování.¹¹⁶ Z druhé – pro aplikaci právní úpravy pojištění odpovědnosti praktičtější – perspektivy pak lze na pojištění odpovědnosti nahlížet jako na pojištění pro případ vzniku odpovědnosti ve smyslu sekundární právní povinnosti spočívající v povinnosti nahradit poškozenému újmu. V této práci je pojem „odpovědnost“ používán převážně ve smyslu druhém, v českém právním prostředí zažitějším,¹¹⁷ tedy jako sekundární právní povinnost škůdce vůči poškozenému, čili delikt ní závazek škůdce spočívající v povinnosti nahradit (či odčinit) poškozenému újmu.

4.2. Základní funkce soukromoprávní odpovědnosti

Mezi funkcemi institutu soukromoprávní odpovědnosti bývá na první místo řazena funkce uhrazovací (reparační), která směřuje k tomu, aby škůdce zjednal nápravu uvedením věci v předešlý stav (naturální restituce), případně poskytl poškozenému kompenzaci v penězích (relutární restituce),¹¹⁸ resp. v případě zásahu do nemajetkové sféry odčinil újmu přiměřeným zadostiučiněním.¹¹⁹

Významnou úlohu plní rovněž funkce prevenční, kdy by právní odpovědnost měla ex ante motivovat adresáty právních norem k tomu, aby svým jednáním neporušovali primární

¹¹⁶ Toto pojetí měli patrně na mysli i autoři důvodové zprávy k novému občanskému zákoníku, když k nadpisu pododdílu „Pojištění odpovědnosti“ uvedli: „Protože osnova opouští označení povinnosti nahradit škodu výrazem „odpovědnost za škodu“, ponechává se sice v názvu pododdílu i v základním ustanovení § 2861 označení „pojištění odpovědnosti“, což neruší tradiční označení tohoto pojišťovacího institutu, ba se s ním více shoduje (§ 115 zák. č. 145/1934 Sb.).“

¹¹⁷ Srov. např. KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání (reprint původního vydání z roku 1968). Praha: EUROLEX Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-55-6.; KNAPPOVÁ, Marta; ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 1. 4. aktualizované a doplněné vydání*. Praha: Wolters Kluwer. 2005. ISBN 978-80-7357-127-6.; DVORÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. 1. vydání*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5 a další.

¹¹⁸ Současný občanský zákoník oproti dřívější právní úpravě upřednostňuje naturální restituci; srov. ust. § 2951 odst. 1 o. z.: „Škoda se nahrazuje uvedením do předešlého stavu. Není-li to dobře možné, anebo žádá-li to poškozený, hradí se škoda v penězích.“

¹¹⁹ Srov. § 2951 odst. 2 o. z.: „Nemajetková újma se odčiní přiměřeným zadostiučiněním. Zadostiučinění musí být poskytnuto v penězích, nezajistí-li jeho jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy.“

právní povinnost a nevystavovali se tak riziku vzniku nové právní povinnosti k náhradě (odčinění) újmy.¹²⁰

Určité spory v právní teorii vyvolává otázka, do jaké míry plní soukromoprávní odpovědnost funkci represivní (sankční). Dříve převládal názor, že soukromoprávní odpovědnost represivní funkci neplní a jejím primárním účelem je restituce či kompenzace vzniklé újmy. Současný občanský zákoník však v některých ustanoveních otevírá prostor k tomu, aby v odůvodněných případech byly zohledněny též její funkce represivní a odstrašovací.¹²¹ Tak např. v ust. § 2971 občanský zákoník stanoví, že „*odůvodňují-li to zvláštní okolnosti, za nichž škůdce způsobil újmu protiprávním činem, zejména porušil-li z hrubé nedbalosti důležitou právní povinnost, anebo způsobil-li újmu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvláště zavrženíhodné, nahradí škůdce též nemajetkovou újmu každému, kdo způsobenou újmu důvodně pociťuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit.*“; v ust. 2969 odst. 2 o. z. stanoví, že „*poškodil-li škůdce věc ze svévole nebo škodolibosti, nahradí poškozenému cenu zvláštní obliby.*“ Tato ustanovení do určité míry otevírají prostor k aplikaci tzv. sankční (exemplární) náhrady škody (punitive damages). Nutno ovšem podotknout, že se v těchto případech vždy jedná o újmy způsobené kvalifikovaným (zpravidla úmyslným) jednáním škůdce a jako takové jsou z pojištění odpovědnosti obvykle vyloučeny.

4.3. Obecné předpoklady vzniku soukromoprávní odpovědnosti

Obecnými předpoklady vzniku soukromoprávní odpovědnosti za újmu v českém právním prostředí jsou protiprávnost, vznik újmy, příčinná souvislost mezi prvními dvěma prvky a zpravidla též zavinění.

Protiprávnost bývá tradičně charakterizována jako objektivní podmínka vzniku odpovědnosti¹²² (oproti subjektivnímu předpokladu v podobě zavinění). Může spočívat v protiprávním jednání, případně může mít podobu protiprávního stavu. Protiprávním jednáním označujeme situaci, kdy se jednání subjektu práva (ať už komisivní či omisivní) dostává do rozporu s objektivním právem. Tento rozpor může být buď přímý (jednání contra legem) nebo

¹²⁰ V tomto směru stojí za zmínku, že nový občanský zákoník nepřevzal bezbřehé a často kritizované pojetí prevenční povinnosti v podobě někdejšího ust. § 415 obč. zák. a dopady obecné prevenční povinnosti výrazně zúžil; srov. ust. § 2900 o. z.: „*Vyžadují-li to okolnosti případu nebo zvyklosti soukromého života, je každý povinen počínat si při svém konání tak, aby nedošlo k nedůvodné újmě na svobodě, životě, zdraví nebo na vlastnictví jiného.*“

¹²¹ ŠVESTKA, Jiří. In: DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část.* 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, str. 360.; ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. *Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages?* Bulletin advokacie. 2016, č. 4, str. 24-30.

¹²² Např. BERAN, Karel. *Předpoklady vzniku právní odpovědnosti (prvky skutkové podstaty).* Teória práva. 5. vyd. Bratislava: EuroKódex, 2013, str. 275-293.

může mít podobu obcházení zákona (jednání in fraudem legis). Zdroj protiprávnosti je nutné hledat v porušení určité právní normy, rozeznáváme tak zejména porušení povinnosti stanovené zákonem, porušení povinnosti stanovené smlouvou a porušení dobrých mravů.¹²³ Porušení povinnosti není vždy nutným předpokladem vzniku odpovědnosti.¹²⁴ V právním řádu lze nalézt příklady přísné odpovědnosti za výsledek, kdy není pro vznik povinnosti k náhradě újmy vyžadováno ani zavinění škůdce, ani předchozí porušení právní povinnosti. Příkladem může být odpovědnost za újmu vzniklou z provozu dopravních prostředků, byla-li újma způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu – v takovém případě je provozovatel dopravního prostředku objektivně odpovědný za vzniklou újmu a povinnosti k náhradě újmy se nemůže nijak zprostit (srov. ust. § 2927 o. z.). V těchto případech hovoříme o protiprávním stavu, který je sám o sobě (bez ohledu na to, zda byla porušena právní povinnost nebo zda lze škůdci přičítat zavinění) právní skutečností, která zakládá povinnost škůdce k náhradě újmy.

Nezbytným předpokladem vzniku soukromoprávní odpovědnosti je vznik újmy, neboť bez existence újmy nemůže pojmově vzniknout povinnost k její náhradě. Újma v právní úpravě současného občanského zákoníku představuje souhrnný pojem zahrnující jednak újmu na jmění (materiální, majetkovou újmu, neboli škodu),¹²⁵ jednak újmu způsobenou zásahem do nemajetkové sféry poškozeného (nemateriální, nemajetkovou újmu). Nemajetkovou újmu je škůdce povinen odčinit pouze tehdy, stanoví-li tak zvlášť zákon nebo bylo-li tak stranami výslovně ujednáno, přičemž se postupuje obdobně podle ustanovení o povinnosti nahradit škodu (srov. ust. § 2894 odst. 2 o. z.). Subjekt, který újmu způsobil, resp. který je povinen ji nahradit, označujeme jako škůdce; subjekt, u něhož újma vznikla, jako poškozeného. Při zásahu do majetkové sféry poškozeného je škůdce povinen nahradit poškozenému zejména skutečnou škodu (*damnum emergens*), která spočívá ve zmenšení majetku poškozeného, případně ušlý zisk (*lucrum cessans*), který vyjadřuje to, co poškozenému ušlo a čeho by byl za normálního chodu věci dosáhl. Při zásahu do nemajetkové sféry poškozeného (zejména do osobnosti člověka a jeho přirozených práv)¹²⁶ je škůdce povinen nejen nahradit tím způsobenou majetkovou újmu,¹²⁷ ale zároveň také odčinit nemajetkovou újmu poskytnutím přiměřeného zadostiučinění, a to v penězích, nezajistí-li jiný způsob skutečné a dostatečně účinné odčinění způsobené újmy (§ 2951 odst. 2 o. z.). Při újmě na přirozených právech člověka odčiní škůdce jako nemajetkovou

¹²³ ELISCHER, David. *Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu?* Časopis pro právní vědu a praxi. 2016, č. 4, str. 520.

¹²⁴ Na to upozorňoval již Knapp (KNAPP, Viktor. In: *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 200-201).

¹²⁵ Srov. ust. § 2894 odst. 1 o. z.

¹²⁶ Srov. ust. § 81 a násl. o. z.

¹²⁷ Typickým příkladem majetkové újmy vzniklé v důsledku předchozího zásahu do nemajetkové sféry člověka jsou náklady léčení nebo ztráta na výdělků vyvolaná zásahem do tělesné integrity člověka.

újmou též způsobené duševní útrapy (§ 2956 o. z.). Z pohledu pojištění odpovědnosti jsou v tomto ohledu relevantní zejména nemajetkové újmy způsobené zásahem do života nebo zdraví člověka. Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy (bolestné). Vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti (§ 2958 o. z.). Při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti (§ 2959 o. z.).

Třetím nezbytným předpokladem vzniku soukromoprávní odpovědnosti je příčinná souvislost (kauzální nexus) mezi protiprávním činem (resp. stavem) a vznikem újmy. Současný občanský zákoník, stejně jako ten předešlý, neobsahuje podrobnou úpravu příčinné souvislosti a její vymezení tak ponechává právní vědě a aplikační praxi.¹²⁸ Příčinnou souvislost lze obecně definovat jako objektivní kauzální vztah, existující mezi příčinou (protiprávním úkonem, resp. právně relevantní škodnou událostí) a následkem (škodou).¹²⁹ Teorie pak rozeznává řadu možných přístupů k pojetí příčinné souvislosti, z nichž v českém právním prostředí převažují zejména teorie podmínky (*conditio sine qua non*) a teorie adekvátní příčinné souvislosti. Nejvyšší soud se k povaze příčinné souvislosti vyjádřil v řadě svých rozhodnutí, z nichž lze zmínit například rozsudek ze dne 24. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009: „*Teorie podmínky (sine qua non) stanovuje, že kauzalita mezi příčinou a následkem je tehdy, pokud by následek bez příčiny nenastal (srov. Knappová, M. – Švestka, J. – Dvořák, J. a kol. Občanské právo hmotné 2. 4. vydání. Praha: ASPI, a.s., 2005. s. 450). Z hlediska české občanskoprávní teorie je však větší důraz kladen na teorii adekvátní příčinné souvislosti. Podle této teorie je příčinná souvislost dána tehdy, jestliže je škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věcí a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu nebo škodní události. Současně se musí prokázat, že škoda by nebyla nastala bez této příčiny (k tomu bližze např. Švestka, J. – Spáčil, J. – Škárová, M. – Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 1066). Ústavní soud dále v nálezu ze dne 1. 11. 2007, sp. zn. I. ÚS 312/05, ve vztahu k teorii adekvátnosti příčinné souvislosti rozvedl, že „pro odpovědnost za škodu není nutné, aby vznik určité škody byl pro jednajícího [škůdce] konkrétně předvídatelný, nýbrž je dostatečné, že pro*

¹²⁸ MELZER, Filip. *Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 27.; JANEČEK, Václav. *Kauzalita a rozsah odpovědnosti*. Právník. 2016, č. 11, str. 959-960.

¹²⁹ KORECKÁ, Věra. In: HENDRYCH, Dušan. *Právnícký slovník*. 3. rozšířené vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

optimálního pozorovatele není vznik škody vysoce nepravděpodobný.“; nebo rozsudek ze dne 29. 3. 2011, sp. zn. 23 Cdo 331/2010, uveřejněný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 9697: „*Nejvyšší soud ve své judikatuře vyložil k otázce příčinné souvislosti jako právní kategorie (v oblasti soukromého práva jednoho z předpokladů odpovědnosti za škodu), že při jejím zkoumání nejde o zjišťování příčinné souvislosti ve filozofickém slova smyslu, nýbrž ve smyslu právním; jde o zjištění, jaká skutečnost byla bezprostřední příčinou daného následku. Z celého řetězce všeobecné příčinné souvislosti (v němž každý jev má svou příčinu, zároveň však je příčinou jiného jevu) je třeba sledovat jen ty příčiny a následky, které jsou důležité pro odpovědnost za škodu (srov. např. rozsudek ze dne 21. února 2001, sp. zn. 21 Cdo 300/2001, uveřejněný pod č. C 1025 Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, svazek 14, či dovolatelkou citovaný rozsudek ze dne 20. května 2009, sp. zn. 21 Cdo 564/2008, in www.nsoud.cz). Musí jít o příčinu důležitou, podstatnou a značnou, bez níž by ke vzniku škody nedošlo (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. prosince 2003, sp. zn. 25 Cdo 2101/2002, uveřejněný pod č. C 2354 Souboru civilních rozhodnutí Nejvyššího soudu, C. H. Beck, svazek 28).*“

Dalším pravidelným (nikoliv však nezbytným) předpokladem vzniku povinnosti nahradit újmu je zavinění škůdce. Pojem zavinění nebyl v předchozím občanském zákoníku definován a nevymezuje jej ani současný občanský zákoník. V teorii je zavinění tradičně vysvětlováno jako vnitřní psychický vztah škůdce k vlastnímu jednání přičiněmu se objektivnímu právu a ke škodě jakožto protiprávnímu výsledku tohoto jednání,¹³⁰ přičemž se hodnotí dle dvou neoddělitelných složek – rozumové a volní.¹³¹ Zatímco protiprávnost, vznik újmy a příčinná souvislost představují předpoklady objektivní povahy, zavinění je třeba zkoumat vždy ve vztahu k poměrům konkrétního škůdce. Z hlediska intenzity zavinění a zastoupení prvku rozumového a volního se obvykle rozlišuje úmysl (přímý, nepřímý) a nedbalost (vědomá, nevědomá a eventuálně jako samostatná kategorie nedbalost hrubá). Obecným pravidlem je, že škůdce odpovídá zásadně za újmy zaviněné. Bez ohledu na své zavinění je škůdce povinen nahradit újmu jen v případech stanovených zvlášť zákonem (§ 2895 o. z.). Zavinění jako svůj nezbytný předpoklad zahrnují dvě ze tří základních skutkových odpovědnostních podstat, konkrétně odpovědnost za porušení dobrých mravů, kde je vyžadováno úmyslné zavinění (§ 2909 o. z.), a odpovědnost za porušení zákonné povinnosti (§ 2910 o. z.), u níž se presumuje zavinění ve

¹³⁰ ŠVESTKA, Jiří. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Praha: Academia, 1966, str. 117.

¹³¹ BEZOUŠKA, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1557.

formě nevědomé nedbalosti (§ 2911 o. z.).¹³² Z hlediska rozložení důkazního břemene mezi škůdce a poškozeného tak zásadně platí, že zatímco protiprávnost, vznik újmy a příčinnou souvislost prokazuje poškozený, je na škůdci, aby prokázal, že újmu nezavinil, a to ani z nevědomé nedbalosti. Naproti tomu třetí základní skutková podstata, tj. odpovědnost za porušení smluvní povinnosti (§ 2913 o. z.), zavinění k aktivaci náhradové povinnosti nevyžaduje. Požadavek na zavinění pak tradičně slouží jako kritérium pro rozlišení odpovědnosti subjektivní (u níž se zavinění vyžaduje, přičemž škůdce se může vyvinit – exkullovat) a odpovědnosti objektivní (u níž se zavinění nevyžaduje, přičemž škůdce se může odpovědnosti zprostit – liberovat). V určitých případech zákon ke vzniku náhradové povinnosti škůdce nejenže nevyžaduje zavinění, ale dokonce mu ani neumožňuje, aby se své odpovědnosti zprostil. V takových případech se obvykle hovoří o absolutní objektivní odpovědnosti.

Posledním, výslovně neupraveným, avšak v teorii uznávaným předpokladem vzniku soukromoprávní odpovědnosti, je předvídatelnost újmy. Zde se vychází z premisy, že škůdce by měl být zásadně povinen nahradit pouze újmu, kterou mohl rozumně předvídat v době svého jednání.¹³³ Hledisko předvídatelnosti škody však nemá své místo tam, kde povinnost k náhradě vzniká bez zřetele na zavinění.¹³⁴

4.4. Základní druhy soukromoprávní odpovědnosti

Již v úvodu v kapitole 1.1.2. bylo poznamenáno, že v rámci soukromoprávní odpovědnosti lze rozeznávat tři hlavní kategorie, a to odpovědnost za újmu, odpovědnost za vady a odpovědnost za prodlení.

Ve vztahu k odpovědnosti za újmu, která je primárně předmětem zájmu této práce, má dále význam se krátce zastavit zejména u rozlišení odpovědnosti za porušení povinnosti stanovené právním předpisem (ex delicto – deliktní) a odpovědnosti za porušení povinnosti vyplývající ze smlouvy (ex contractu – kontraktní). V této souvislosti se obvykle hovoří o dualitě

¹³² Bezouška však upozorňuje, že „*judikatura doposud spočívala na závěru, že se presumuje pouze nevědomá nedbalost (srov. Rc 20/2009), ale z hlediska soukromého práva to nemá význam, proto nový zákoník poukazuje výslovně toliko na nedbalost.*“ (BEZOUŠKA, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1557).

¹³³ K tomu blíže např. SZTEFEK, Martin. *Předvídatelnost škody v novém občanském zákoníku*. Jurisprudence. 2014, č. 5, str. 25-33.; srov. dále někdejší ust. § 379 zák. č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, podle něhož se nenahrazovala škoda, jež převyšovala škodu, kterou v době vzniku závazkového vztahu povinná strana jako možný důsledek porušení své povinnosti předvíдалa nebo kterou bylo možno předvídat s přihlédnutím ke skutečným, jež v uvedené době povinná strana znala nebo měla znát při obvyklé péči; toto ustanovení bylo předobrazem současného ust. § 2913 o. z.

¹³⁴ ELIÁŠ, Karel. *Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu I*. Právní rádce. 2007, č. 12, str. 11.

civilního deliktu,¹³⁵ přičemž se jedná o jednu z významných změn, kterou přinesl nový občanský zákoník, neboť dřívější právní úprava, nauka i praxe vycházely až do nabytí účinnosti nového občanského zákoníku z jednotného pojetí civilního deliktu.¹³⁶ Melzer v reakci na kritiku Pelikánové obhajuje, že toto členění není samoučelné, neboť spočívá v rozdílných předpokladech vzniku povinnosti k náhradě škody.¹³⁷ Tomu lze přisvědčit, neboť odpovědnost za porušení smluvní povinnosti, na rozdíl od odpovědnosti za porušení povinnosti zákonné (§ 2910 o. z.) a odpovědnosti za porušení dobrých mravů (§ 2909 o. z.), ke svému vzniku nevyžaduje zavinění, a je tudíž konstruována na principu odpovědnosti objektivní (§ 2913 odst. 1 o. z.), jíž se může škůdce zprostit (liberovat), prokáže-li, že mu ve splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli (§ 2913 odst. 2 o. z.). Odpovědnost za porušení smluvní povinnosti působí zásadně mezi smluvními stranami závazku (inter partes). Vůči třetí osobě vznikne škůdci náhradová povinnost pouze výjimečně, a to tehdy, pokud splnění povinnosti, jíž škůdce porušil, mělo této třetí osobě zjevně sloužit (§ 2913 odst. 1 o. z.).

Zavinění jakožto jeden z předpokladů vzniku soukromoprávní odpovědnosti může dále sloužit jako kritérium pro tradiční rozlišování odpovědnosti subjektivní, u níž se zavinění pro vznik odpovědnosti vyžaduje, a odpovědnosti objektivní, u níž naopak zavinění obligatorním předpokladem pro vznik náhradové povinnosti není. Často se lze setkat s názorem, že subjektivní odpovědnost za zavinění je pravidlem, přičemž odpovědnost objektivní představuje výjimku z tohoto pravidla. Švestka ovšem upozorňuje, že oba zmíněné druhy odpovědnosti v moderních občanskoprávních úpravách nestojí proti sobě jako protichůdné, nýbrž se kombinují a vzájemně prolínají, přičemž společně tvoří funkční celek, jehož cílem je zajistit pro poškozené spravedlivou, tj. plnou a zároveň urychlenou ochranu jak jejich majetkových, tak nemajetkových práv.¹³⁸ Jak již bylo zmíněno výše, zákon zpravidla upravuje podmínky, při jejichž splnění se škůdce své objektivní odpovědnosti zprostit (liberuje) – v takovém případě hovoříme o prosté objektivní odpovědnosti; v určitých případech však zákon škůdci neumožňuje, aby se své odpovědnosti zprostil – tyto případy pak bývají obvykle označovány jako absolutní objektivní odpovědnost.

¹³⁵ MELZER, Filip. *Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 25; PELIKÁNOVÁ, Irena. *Odpovědnost za škodu – trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 16.

¹³⁶ Viz např. ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta; HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář. § 1-549*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, str. 1064.

¹³⁷ MELZER, Filip. *Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku*. Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 25.

¹³⁸ ŠVESTKA, Jiří. In: DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013, str. 363.

4.5. Smluvní limitace náhrady újmy a důsledky pro pojištění odpovědnosti

V souvislosti s pojištěním odpovědnosti je namístě se krátce věnovat otázce přípustnosti smluvní limitace náhrady újmy. Tato oblast prodělala v několika posledních desetiletích v českém právním prostředí velmi dynamický vývoj, a to počínaje názorem, že smluvní limitace je silně nemravná, neboť nutí spolusnášet škodu toho, kdo ji ani nezpůsobil, ani nezavinil, ale kdo ji utrpěl¹³⁹ (kdy z tehdejšího ust. § 574 odst. 2 obč. zák. vyplývalo rigidní pravidlo, že se nelze platně vzdát práv, jež mohou v budoucnosti teprve vzniknout), přes určité připuštění možnosti smluvní limitace v obchodněprávních vztazích,¹⁴⁰ až po její všeobecné umožnění v novém občanském zákoníku, který v tomto ohledu stanoví jisté mantinely pouze v ust. § 2989, podle něhož se nepřihlíží k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje povinnost k náhradě újmy způsobené člověku na jeho přirozených právech, anebo způsobené úmyslně nebo z hrubé nedbalosti; nepřihlíží se ani k ujednání, které předem vylučuje nebo omezuje právo slabší strany na náhradu jakékoli újmy.

V pojištění odpovědnosti představuje obecná přípustnost smluvní limitace náhrady újmy poměrně zásadní možnosti zejména pro pojistníka, který může tímto způsobem řídit rozsah své náhradové povinnosti a tím i rozsah a cenu sjednávaného odpovědnostního pojištění včetně adekvátního nastavení limitů pojistného plnění. Současně však i pro pojistitele, pro něž je smluvně limitovaná povinnost pojištěného k náhradě újmy snáze uchopitelná, lépe předvídatelná a tím pádem i snadněji ocenitelná. V konečném důsledku tak ex ante smluvní limitace náhrady újmy přispívá k větší právní jistotě, transparentnosti a lepší kontrole rizika pro všechny zúčastněné včetně potenciálního poškozeného. Na druhou stranu je nutno konstatovat, že smluvní limitace náhrady újmy najde své uplatnění spíše ve specifických podnikatelských vztazích a v pojištění velkých pojistných rizik, neboť zásadním omezením je, že působí pouze mezi smluvními stranami, zatímco v běžných odpovědnostních pojištěních se pojištěný chrání proti riziku způsobení újmy ve vztahu k předem neurčitému okruhu poškozených.

Jandová v souvislosti s obecnou možností smluvní limitace náhrady újmy uvažuje de lege ferenda o možnosti určení horní hranice pojistného plnění pojistnou částkou namísto limitu pojistného plnění: „*Pro vymezení, zda je pojištění sjednáváno s limitem pojistného plnění nebo*

¹³⁹ BEJČEK, Josef. *Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích*. Právní rozhledy. 2000, č. 9, str. 371 a násl.; Bejček si klade otázku, zda „*je eticky přípustná taková míra jevového (zdánlivého) „liberalismu“ a současně malé úcty ke svobodě člověka, která umožňuje prohlásit, že projevem svobodné a určité vůle je, když osoba vzdávající se předem nároku na náhradu části škody neví sice, co činí (a ani to, čeho se vlastně vzdává, v té době vědět nemůže), ale činí tak právně dovoleně a právně závazně?*“

¹⁴⁰ Nejprve v ust. § 386 odst. 1 obch. zák. ve znění účinném do 31. 12. 2011, které jako výjimka z ust. § 574 odst. 2 obč. zák. umožňovalo smluvní limitaci či úplné vzdání se práva na náhradu škody před vznikem škody, avšak teprve poté, co došlo k porušení povinnosti; později s účinností od 1. 1. 2012 dokonce i před porušením povinnosti, z něhož může škoda vzniknout (s výjimkou škody způsobené úmyslně).

*s pojistnou částkou, by mělo být podstatné, zda lze při uzavírání pojistné smlouvy určit pojistnou hodnotu [pojistná hodnota byla PojSml v § 3 písm. o) definována jako nejvyšší možná majetková újma, která může v důsledku pojistné události nastat]. Za situace, kdy ObčZ umožňuje za určitých situací limitaci povinnosti nahradit škodu, bude možné v některých případech zejména smluvních závazkových vztahů stanovit poměrně jednoznačně, jaká by byla nejvyšší možná majetková újma, za kterou by pojištěný v případě pojistné události odpovídal (byť samozřejmě skutečná újma může být mnohem vyšší, ve vztahu k pojištěnému škůdci a pojištění bude horní hranice škody, kterou by byl pojištěný povinen nahradit, určitelná). V takovém případě by výhledově mohlo být zákonem umožněno sjednat pojištění takové odpovědnosti za smluvně limitovanou povinnost k náhradě škody s pojistnou částkou.*¹⁴¹

5. Obsah pojištění odpovědnosti

Obsah pojištění tvoří souhrn práv a povinností jeho účastníků. Práva a povinnosti účastníků jsou dány primárně právními předpisy, zejména občanským zákoníkem, konkrétně pak právní úpravou pojištění v Oddíle 2, Díl 15, Hlava II, Část čtvrtá o. z. (ust. § 2758 – 2872), dále pak pojistnými podmínkami¹⁴² a pojistnou smlouvou. Pojištění je komplexním právním vztahem, pro nějž je charakteristická celá řada vzájemně provázaných a velmi detailně specifikovaných práv a povinností jednotlivých účastníků, lze se proto v úvodu této kapitoly omezit pouze na zmínku o stěžejních a de facto definičních právech a povinnostech účastníků pojištění odpovědnosti, jimiž jsou na jedné straně právo pojistitele na pojistné a jeho povinnost poskytnout v případě vzniku pojistné události oprávněné osobě pojistné plnění, na straně druhé právo oprávněné osoby na pojistné plnění a povinnost pojistníka platit pojistiteli úplatu v podobě pojistného. Vedle toho je samozřejmě nutné zmínit právo pojistitele a pojistníka jakožto smluvních stran disponovat s pojistnou smlouvou a tedy i s vlastním obsahem pojištění. V této práci není možné podat taxativní výčet veškerých v úvahu připadajících práv a povinností v rámci tak komplexního vztahu, jakým je pojištění. Práva a povinnosti účastníků pojištění jsou již na úrovni zákonné úpravy velmi obsáhlá a rozmanitá a nadto mohou být doplňována, omezována, vylučována či jinak modifikována v rámci široké smluvní volnosti stran pojistné smlouvy. K jednotlivým vybraným právům a povinnostem, stěžejním či charakteristickým pro oblast pojištění odpovědnosti, lze pak v podrobnostech odkázat na jednotlivé kapitoly této práce.

¹⁴¹ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 311.

¹⁴² Srov. ust. § 2774 odst. 1 o. z.: „*Pojistné podmínky vymezí zpravidla podrobnosti o vzniku, trvání a zániku pojištění, pojistnou událost, výluky z pojištění a způsob určení rozsahu pojistného plnění a jeho splatnost.*“

5.1. Pojištění jako synallagmatický právní vztah

V literatuře nepanuje jednoznačná shoda na tom, zda je pojištění synallagmatickým právním vztahem, či nikoliv. Za synallagmatický jej svorně označují důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku,¹⁴³ důvodová zpráva k předchozímu zákonu o pojistné smlouvě¹⁴⁴ i podstatná část literatury.¹⁴⁵ Domnívám se však, že tento názor, byť v odborné literatuře často opakovaný, je mylný. Chápeme-li synallagmatický závazek jako závazek se vzájemně podmíněným plněním,¹⁴⁶ pak je nutné jednoznačně konstatovat, že v pojištění nejsou plnění pojistitele a pojistníka vzájemně podmíněna, k čemuž ostatně dospěla judikatura již za účinnosti předchozí právní úpravy. Nejvyšší soud v usnesení ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 25 Cdo 194/2009, uzavřel, že „v dané věci však z obsahu smluvního ujednání účastníků a ostatně ani ze samotného charakteru pojistného vztahu mezi pojistitelem a pojistníkem nevyplývá, že by povinnost k plnění jednoho z nich byla vázána na splnění vzájemné povinnosti druhého, nýbrž naopak doba plnění (splatnost) závazku každého z nich byla dohodnuta k jinému časovému okamžiku. Povinnost pojistníka platit pojištění, k níž se zavázal pojistnou smlouvou, není synallagmaticky podmíněna povinností pojišťovny vyplatit pojistné plnění v případě pojistné události a ani naopak.“ Přikláním se proto na stranu autorů, kteří pojištění za synallagmatický závazek (není-li vzájemná podmíněnost plnění výslovně ujednána) nepokládají.¹⁴⁷

¹⁴³ Srov. důvodovou zprávu k ust. § 2758 o. z.: „Naproti tomu pojmovým znakem pojistné smlouvy je synallagma spočívající ve vzájemné povinnosti poskytnout pojistné plnění oprávněné osobě, nastane-li pojistná událost, a v povinnosti pojistníka platit pojistiteli pojistné (...).“

¹⁴⁴ Srov. důvodovou zprávu k ZPS, obecnou část: „Jedná se tedy o dvoustranný závazek vyznačující se jak vzájemností práv a povinností, tak i vzájemnou podmíněností plnění (synallagmatický právní vztah).“

¹⁴⁵ Např. JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997, str. 790.: „(...) Synallagmatickým vztahem je i závazek ze smlouvy pojistné.“; ČECHOVÁ, Jana; PŘIKRYL, Vladimír. *Nový občanský zákoník: Zásadní změny v právní úpravě pojistné smlouvy – část I. Pojistný obzor*. 2012, č. 1, str. 4: „(...) Tím se odlišuje od pojistné smlouvy, jejímž pojmovým znakem je synallagma spočívající ve vzájemné platební povinnosti.“; HULVA, Tomáš. *Právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (obecná ustanovení)*. Právní rozhledy. 2005, č. 6, str. 201 a násl.: „(...) Naproti tomu smluvní pojištění je pojištěním, jež se zakládá výlučně smlouvou jako právní skutečností, tj. dvoustranným právním aktem synallagmatické povahy.“; ČECHOVÁ, Jana; PŘIKRYL, Vladimír. *Pojistná smlouva a její základní znaky*. Právní rozhledy. 2018, č. 10, str. 364: „K základním pojmovým znakům pojistné smlouvy patří v první řadě synallagma spočívající ve vzájemné povinnosti.“

¹⁴⁶ Srov. ust. § 1911 o. z.: „Mají-li si strany navzájem plnit zároveň, může splnění požadovat jen ta strana, která sama dluh již splnila, nebo je ochotna a schopna splnit dluh současně s druhou stranou.“

¹⁴⁷ Viz např. JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 12.: „Pojištění není synallagmatickým právním vztahem. Ačkoliv v právním vztahu jím založeném existují vzájemná práva a povinnosti smluvních stran, plnění nejsou vzájemně podmíněna, a to ani výší.“; nebo WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1293.: „Základní závazky zapsané v pojistné smlouvě nejsou vzájemně v tradičním, jednoduchém chápání (právo – povinnost, pohledávka – dluh, § 1721). Povinnost pojistníka platit pojistné, k níž se zavázal pojistnou smlouvou, není synallagmaticky podmíněna povinností pojistitele poskytnout pojistné plnění, nastane-li pojistná událost, a většinou ani naopak (srov. NS 25 Cdo 194/2009).“

Zajímavá může být úvaha, zda je závazek pojistitele aktivován skutečně až ve chvíli, kdy nastane pojistná událost, či zda jej nelze chápat extenzivněji jako určitou komplexní službu spočívající v tom, že pojistitel je kdykoliv za trvání pojištění připraven nést ekonomické náklady pojistné události, tedy že poskytuje pojištěnému určitý pocit jistoty a ochrany, jinými slovy poskytuje pojištěnému pojistnou ochranu (pojistné krytí). Domnívám se, že pojistné krytí samo o sobě má určitou ekonomickou hodnotu, která je pak přirozeně zahrnuta v pojistném. Tedy že pojistník neplatí pojistné pouze za potenciální pojistné plnění, ale rovněž za samotnou skutečnost, že je po dobu trvání pojištění pojištěn. V tomto kontextu by bylo možné uvažovat o určité vzájemnosti plnění po celou dobu trvání pojištění. Tyto úvahy pak mohou mít ryze praktické právní dopady např. v případech, kdy je pojistná smlouva soudem či jiným orgánem veřejné moci prohlášena za neplatnou a strany jsou povinny si vzájemně vrátit, co podle ní bylo dosud plněno. Pokud by do okamžiku prohlášení neplatnosti nedošlo k žádné pojistné události, nemusela by oprávněná osoba přirozeně vracet žádné pojistné plnění, pojistitel by však musel vrátit veškeré dosud zaplacené pojistné, resp. jeho nepromlčenou část (povinnost pojistníka platit pojistné je nezávislá na tom, zda pojistná událost skutečně nastane). Je otázkou, zda pojistitel může v takovém případě započíst na vrácené pojistné hodnotu do té doby poskytované pojistné ochrany, a pokud ano, jak by měla být tato hodnota vyčíslena. Na tomto místě je třeba poznamenat, že se jedná o oblast v rozhodovací praxi i literatuře dosud de facto neřešenou.¹⁴⁸ Získala však na významu např. v souvislosti s nedávnými rozhodnutími finančního arbitra o neplatnosti pojistných smluv v oblasti životního pojištění. Byť se nejedná o rozhodnutí ve věci pojištění odpovědnosti, stojí na tomto místě nepochybně za zmínku, neboť některé v nich obsažené závěry jsou aplikovatelné i na jiné druhy pojištění. V tomto ohledu zajímavým, avšak dle mého mínění věcně nesprávným příspěvkem do této debaty je rozhodnutí finančního arbitra ze dne 15. 2. 2018, sp. zn. FA/SR/ZP/1342/2016, kdy k argumentaci pojišťovny, že „není pravdou, že neposkytovala Navrhovateli žádné plnění, protože mu poskytovala pojistnou ochranu (...)“ finanční arbitr uvedl, že „o obohacení jde tehdy, jestliže se plněním dostalo majetkové hodnoty tomu, komu bylo plněno, takže v jeho majetku se to projevilo buď zvýšením jeho aktiv nebo snížením jeho pasiv. (...) Instituce (...) však nevysvětluje, jak konkrétně těmito činnostmi snížila pasiva nebo zvýšila aktiva Navrhovatele. To platí i o pojistné ochraně, na

¹⁴⁸ Snad s výjimkou stručného komentáře WAWERKOVÉ, Magdaleny In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1293., která naznačuje, že pojistné krytí patrně lze chápat jako určitou hodnotu samu o sobě: „Chápeme-li poskytnutí duševního klidu jako hodnotu, pak je možno konstatovat, že vzájemná plnění v pojištění na principu ekvivalence založena jsou. (...) Závazek pojistitele není závazkem k nepřetržitému plnění ve smyslu § 2004 odst. 3. Poskytování tzv. pojistné ochrany není nic jiného než čekání na to, zda vůbec nebo kdy nastane pojistná událost. Jde o „závazek“, jehož splnění nelze právně samostatně vynutit.“

jejímž základě Instituce Navrhovateli reálně ničeho neposkytla.“ Jinými slovy, finanční arbitř ztotožňuje plnění pojistitele až s poskytnutím pojistného plnění. Do té doby dle názoru finančního arbitra pojistitel ničeho neplní. Připustíme-li tento závěr, nabízí se otázka, za co tedy pojistník platí pojistné? Domnívám se, že pojistná ochrana sama o sobě má jistou ekonomickou hodnotu vyjádřitelnou v penězích. Nesouhlasím proto s výše uvedeným názorem finančního arbitra, že nedojde-li k pojistnému plnění, nesníží se pasiva ani nezvýší aktiva pojištěného. Je zjevné, že sama existence pojištění vede ke zvýšení aktiv pojištěného, je však otázkou, jak tuto hodnotu vyčíslit. To však patrně není záležitostí a priori právní, jako spíše ekonomickou a účetní.

5.2. Pojištění odpovědnosti jako pojištění obligatorně škodové

Pojištění odpovědnosti patří mezi pojistná odvětví, u nichž zákon výslovně dovoluje sjednat pojištění pouze jako škodové.¹⁴⁹ Při škodovém pojištění pojistné plnění pojistitele v ujednaném rozsahu vyrovnává úbytek majetku vzniklý v důsledku pojistné události (§ 2811 o. z.), a to až do výše limitu pojistného plnění (příp. do plné výše vzniklé újmy, nebyl-li limit pojistného plnění sjednán). Předmětné ust. § 2861 odst. 3 o. z., které a contrario zakazuje smluvním stranám ujednat pojištění odpovědnosti jako obnosové, má kogentní povahu. Tím je zdůrazněna zásada, že pojištění odpovědnosti v konečném důsledku směřuje k restituci újmy poškozeného a nemá vést k obohacení oprávněné osoby.¹⁵⁰ Wawerková dodává, že „*občanský zákoník vylučuje, aby bylo pojištění odpovědnosti ujednáno jako obnosové. Jinak by už nešlo o pojištění odpovědnosti, ale například o pojištění finanční ztráty.*“¹⁵¹

Se škodovým charakterem pojištění se pojí řada právních důsledků, mj. u tohoto typu pojištění, na rozdíl od pojištění obnosového, přechází výplatou pojistného plnění na pojistitele právo pojištěného na náhradu újmy nebo jiné obdobné právo (§ 2820 o. z.), lze u něj sjednat

¹⁴⁹ Vedle pojištění odpovědnosti do této kategorie dále patří pojištění právní ochrany (§ 2856 odst. 3 o. z.), pojištění úvěru a záruky (§ 2868 odst. 3 o. z.) a pojištění velkého pojistného rizika (§ 2872 odst. 2), přičemž poslední zmíněné není pojistným odvětvím, ale specifickou kategorií pojištění vymezenou v ust. § 131 ZPOJ v návaznosti na definici velkých rizik (large risk) v čl. 13 odst. 27 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2009/138/ES ze dne 25. listopadu 2009 o přístupu k pojišťovací a zajišťovací činnosti a jejím výkonu (Solvency II), která však paradoxně zahrnuje i odvětví, která lze jinak sjednávat též jako obnosová (např. pojištění majetku); ke zjevné nelogičnosti této úpravy viz např. viz JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, str. 345-346.

¹⁵⁰ „*Na rozdíl od pojištění obnosového, jehož legitimním ekonomickým účelem je naopak získání sjednané finanční částky, "obnosu", oprávněnou osobou formou pojistného plnění z obnosového pojištění, kdy sjednaná částka pojistného plnění naprosto nemusí odpovídat jakýmkoliv skutečným ekonomickým důsledkům, jež jsou s případnou pojistnou událostí spojeny, a může bez jakýchkoliv pejorativních konsekvencí sloužit k obohacení, tedy zvětšení majetkového stavu oprávněné osoby.*“ (HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081).* § 2811 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

¹⁵¹ WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1451.

spoluúčast (§ 2815 o. z.), hradí se zachraňovací náklady (§ 2819 o. z.), vztahuje se na něj úprava množného pojištění (§ 2816 – 2818 o. z.) atd.

Změnou oproti předchozí právní úpravě v zákoně o pojistné smlouvě je, že informace o tom, zda se pojištění sjednává jako škodové či jako obnosové, již nepatří k povinným obsahovým náležitostem pojistné smlouvy a pojistky.¹⁵²

5.3. Pojistná událost v pojištění odpovědnosti

Ústředním pojmem pojistného práva je pojistná událost coby nahodilá událost krytá pojištěním, s níž je spojen vznik povinnosti pojistitele poskytnout pojistné plnění (§ 2758 odst. 1 o. z.). Pojistná událost v pojištění odpovědnosti není zákonem výslovně definována, z ust. § 2861 odst. 1 o. z. se nicméně podává, že pojistnou událostí v pojištění odpovědnosti je vznik povinnosti pojištěného nahradit újmu poškozenému. V jádru se tak jedná o pojištění pro případ vzniku deliktního závazku pojištěného k náhradě újmy poškozenému.¹⁵³ Konkrétní vymezení pojistné události zákon v pojištění odpovědnosti ponechává na vůli smluvních stran pojistné smlouvy. Pojistná událost pak bývá obvykle podrobně vymezena v pojistných podmínkách pojistitele a případně blíže konkretizována v pojistné smlouvě, a to zpravidla kombinací pozitivního¹⁵⁴ a negativního vymezení.¹⁵⁵ Pojistná událost je tak de facto souborem právních

¹⁵² Srov. ust. § 4 odst. 1 písm. c) a § 9 odst. 2 ZPS oproti znění ust. § 2777 o. z.; k tomu lze podotknout, že v pojištění odpovědnosti je tato informace z podstaty věci nadbytečná, neboť jej ani nelze ujednat jinak než jako škodové. V jiných typech pojištění, která lze sjednat alternativně jako škodová anebo obnosová, lze stranám i přes absenci výslovné povinnosti doporučit, aby tuto informaci v pojistné smlouvě, respektive v pojistce, výslovně uvedly.

¹⁵³ Ačkoliv to v praxi není obvyklé, nic v zásadě nebrání tomu, aby bylo pojistné krytí ujednáním stran pojistné smlouvy rozšířeno i na případy vzniku tzv. mimoodpovědnostní (nedeliktní) povinnosti k náhradě újmy – například povinnosti k náhradě újmy vyplývající ze slibu odškodnění dle ust. § 2890 o. z. (k tomu srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. ledna 2004, sp. zn. 32 Odo 805/2002, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 2482: „*Pojem škody se tu používá v obecném významu a charakterizuje, že jde o náhradu majetkové újmy, která případně z požadovaného jednání, pokud bude skutečně vykonáno, vznikne a že rozsah této majetkové újmy se rozumí tak, jak je chápán pod pojmem škoda, tj. jak je vymezen v obecné právní úpravě. Přitom však nejde o náhradu škody ve smyslu § 373 a násl. obch. zák., nejde o závazek z odpovědnosti, ale o závazek založený právním úkonem. Proto je slib odškodnění v právní teorii označován jako zvláštní případ tzv. mimoodpovědnostní náhrady škody, u kterého se v žádném případě nezkoumá protiprávnost, zavinění nebo existence jakýchkoli liberačních důvodů.*“); blíže např. HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2861 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-13]. ASPI_ID KO89 f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]. Naopak zcela běžné je v pojištění odpovědnosti rozšíření pojistného krytí i na případy zákonných regresních nároků, které rovněž nemají charakter deliktního závazku k náhradě újmy, neboť se jedná o odvozené originární nároky (typicky regresní nárok zdravotní pojišťovny podle ust. § 55 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, nebo regresní nárok orgánu nemocenského pojištění podle ust. § 126 zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění).

¹⁵⁴ Typickými smluvními formulacemi vymezujícími pojistnou událost v pojištění odpovědnosti jsou např. „*pojistnou událostí je vznik povinnosti pojištěného nahradit vzniklou škodu či újmu při ublížení na zdraví nebo usmrcení, se kterou je spojena povinnost pojistitele poskytnout pojistné plnění*“ nebo „*pojistnou událostí je vznik povinnosti pojištěného nahradit vzniklou škodu či újmu při ublížení na zdraví nebo usmrcení, se kterou je spojena povinnost pojistitele poskytnout pojistné plnění.*“

podmínek, při jejichž splnění může oprávněná osoba uplatnit u pojistitele nárok na pojistné plnění.¹⁵⁶ V některých případech je pojistná událost podrobněji vymezena zvláštním právním předpisem.¹⁵⁷

Naprosto klíčové je důsledné rozlišování mezi pojmy škodná událost¹⁵⁸ a pojistná událost. Zatímco škodná událost je pojmem širším, který slouží k označení jakékoliv faktické události v objektivní realitě, z níž vznikla poškozenému újma, pojistná událost je pojmem užším a označuje pouze ty škodné události, které jsou v souladu s ujednáním stran v pojistné smlouvě a pojistných podmínkách (příp. vymezením ve zvláštním právním předpise) spojeny se vznikem povinnosti pojistitele poskytnout pojistné plnění. Tudíž ne každá škodná událost je událostí pojistnou. Naopak každá pojistná událost má svůj původ v určité škodné události.

Nutnost pečlivého rozlišování obou pojmů zdůrazňuje i konstantní judikatura Nejvyššího soudu, který ve svém rozhodnutí ze dne 17. 6. 2009, sp. zn. 25 Cdo 5175/2008, publikovaném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7235 a v časopise Soudní rozhledy, ročník 2009, č. 10, str. 391, uvedl: *„Pojistná událost je tedy obecně vymezena jako skutečnost, se kterou je spojen vznik povinnosti pojistitele plnit. Tato skutečnost je pak v souladu s ustanovením § 788 odst. 4 obč. zák. konkrétně definována v pojistné smlouvě a pojistných podmínkách. (...) Vymezení pojistné události se u jednotlivých druhů pojištění odpovědnosti za škody liší, pojistnou událostí může být tzv. škodní událost, okamžik vzniku povinnosti pojištěného nahradit škodu, popř. může být stanoven i jiný způsob určení. Pro stanovení, co je v konkrétním případě, resp. v konkrétním pojištění, pojistnou událostí, je tedy nutné vycházet z pojistných podmínek, popř. pojistné smlouvy, nebo ze zvláštního právního předpisu. Obdobně pojistnou událost chápe i současná právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, kde je pojistná událost definována jako nahodilá skutečnost blíže označená v pojistné smlouvě nebo ve zvláštním právním předpise, na který se pojistná smlouva odvolává, se kterou je spojen vznik povinnosti pojistitele poskytnout pojistné plnění [§ 3 písm. b) zákona č. 37/2004 Sb.], zatímco škodnou událostí se rozumí skutečnost, ze které vznikla škoda a která by*

¹⁵⁵ Typicky výlukami z pojištění.

¹⁵⁶ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 204.

¹⁵⁷ Srov. ust. § 2 odst. 2 vyhlášky ministerstva financí č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti organizace: *„pojistnou událostí je vznik povinnosti zaměstnavatele nahradit škodu (...)“*

¹⁵⁸ Vojtek podotýká, že *„v souvislosti s pojmem „škodná událost“ je třeba doplnit, že nepanuje shoda ohledně jeho terminologické správnosti. Lze se setkat s názorem, že pravopisně správné označení je „škodní událost“. V některých pojistných smlouvách, resp. pojistných podmínkách, zejména předcházejících zákon o pojistné smlouvě, je pojem uváděn v této podobě. Jedná se však spíše o spor jazykový než právní.“* (VOJTEK, Petr. In: JANDOVÁ, Lucie; VOJTEK, Petr. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, str. 28-29).

mohla být důvodem vzniku práva na pojistné plnění [§ 3 písm. u) zákona č. 37/2004 Sb.].“ Toto rozlišování má zásadní význam nejen pro správné posouzení vzniku závazku pojistitele poskytnout pojistné plnění (neboť ten vzniká pouze v případě pojistné události), ale například i z pohledu správného určení počátku běhu promlčecí lhůty, jak opět dokládá výše citované rozhodnutí (k tomu blíže viz kapitola 5.15. věnovaná otázce promlčení práva na pojistné plnění).

Z hlediska vymezení pojistné události není bez zajímavosti srovnání se Zásadami evropského pojišťovacího smluvního práva (PEICL),¹⁵⁹ které v čl. 14:107 odst. 1 vymezují pojistnou událost v pojištění odpovědnosti následovně: „*The insured event shall be the fact giving rise to the insured's liability that occurred during the liability period of the insurance contract unless the parties to an insurance contract for commercial or professional purposes define the insured event with reference to other criteria such as the claim made by the victim.*“¹⁶⁰ Na rozdíl od české právní úpravy předmětná definice výslovně předpokládá dva hlavní způsoby vymezení pojistné události v pojištění odpovědnosti z hlediska okamžiku jejího vzniku – tzv. „loss occurrence“ a „claims made“ princip, o nichž bude pojednáno dále.

5.4. Rozsah pojištění odpovědnosti

Vymezení pojistné události v zásadě splývá s vymezením rozsahu pojištění (rozsahu pojistné ochrany),¹⁶¹ tedy určení toho, na jaké konkrétní události a za jakých podmínek se pojištění vtaňuje. Rozsah pojištění odpovědnosti lze vymezit kombinací věcných, časových a místních kritérií.

5.4.1. Věcný rozsah pojištění odpovědnosti

Z hlediska věcného rozsahu lze pojištění obecně konstruovat jako pojištění „vyjmenovaných pojistných nebezpečí“ (named perils) anebo „všech pojistných nebezpečí“ (all risks). Pojištění odpovědnosti bývá v praxi sjednáváno výlučně jako pojištění proti

¹⁵⁹ Principles of European Insurance Contract Law (PEICL) vznikly v rámci akademického projektu založeného v roce 1999 pracovní skupinou Rekodifikace evropského pojišťovacího práva („Restatement of European Insurance Contract Law“) pod vedením Prof. Fritze Reicherta-Facilidese z univerzity v Innsbrucku. Projektová skupina si dala za cíl vytvořit návrh modelové právní úpravy pojistné smlouvy koncipovaný tak, aby mohl být přijat jako závazný normativní právní akt existující paralelně k národním právním úpravám napříč Evropskou unií, a který by si mohly smluvní strany dobrovolně zvolit jako právní režim regulace pojistné smlouvy, jímž by se v takovém případě řídily všechny její aspekty. (RŮŽIČKA, Hynek. *PEICL – počátek cesty k jednotnému evropskému právu? Pojistné rozpravy*. 2012, č. 29, str. 55-63); blíže viz též např. DOBIÁŠ, Petr. *Autonomie vůle stran při uzavírání mezinárodních pojišťovacích a zajišťovacích smluv*. Sborník Dny práva 2016. Masarykova univerzita. Brno. 2017, str. 7-27.

¹⁶⁰ Article 14:107 Insured Event. PEICL – Principles of European Insurance Contract Law. Version 2015.

¹⁶¹ Pojem „rozsah pojištění“ není právními předpisy definován, ačkoliv jej zákon na některých místech používá (viz např. ust. § 2865 odst. 2 o. z.). Význam tohoto pojmu je však v praxi ustálený a dobře srozumitelný i v běžném jazyce, naopak jeho konkrétní obsah je nutno posuzovat individuálně na podkladě konkrétní pojistné smlouvy a pojistných podmínek.

vyjmenovaným pojistným nebezpečím.¹⁶² Pojistná nebezpečí přijímaná do pojištění lze z hlediska jejich charakteru členit na rizika krytá v základním rozsahu pojistné ochrany (např. pojištění tzv. obecné odpovědnosti, odpovědnosti z provozní činnosti), rizika standardně pojistitelná formou připojištění (pojištění odpovědnosti za škodu na věcech užívaných nebo převzatých za účelem provedení objednané činnosti, nebo pojištění tzv. finančních škod), rizika obtížně pojistitelná (odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným nebo odpovědnost za škodu vzniklou na životním prostředí) a rizika obvykle nepojistitelná (pojištění odpovědnosti za úmyslně způsobenou újmu nebo odpovědnosti převzaté nad rámec stanovený právními předpisy).¹⁶³

Dalším možným přístupem ke klasifikaci jednotlivých typů pojištění odpovědnosti z hlediska jejich věcného vymezení je jejich rozčlenění podle jednotlivých druhů odpovědnosti tak, jak vyplývají z deliktního práva. Jedná se tedy v zásadě o určení, na jaké skutkové podstaty deliktní odpovědnosti se pojištění vztahuje. Pojištění tak může pokrývat širokou škálu skutkových podstat od obecné odpovědnosti za porušení zákonné nebo smluvní povinnosti (§ 2910 a 2913 o. z.),¹⁶⁴ přes pojištění odpovědnosti z provozní činnosti (§ 2924 o. z.), odpovědnosti z provozu dopravních prostředků (§ 2927 o. z.), až po specifické úžeji zaměřené skutkové podstaty typu odpovědnosti vlastníka zvířete (§ 2933 – 2935 o. z.) nebo odpovědnosti za újmu způsobenou informací nebo radou (§ 2950 o. z.). Pojištění se samozřejmě nemusí omezovat jen na odpovědnost upravenou občanským zákoníkem a může být sjednáno též pro případ odpovědnosti pracovněprávní či odpovědnosti vyplývající z jiného zvláštního právního předpisu (např. zák. č. 167/2008 Sb., o předcházení ekologické újmě a o její nápravě a o změně některých zákonů).

Věcný rozsah pojištění pak bývá v pojistné smlouvě a pojistných podmínkách dále konkretizován. Z hlediska pozitivního vymezení je pojištění odpovědnosti obvykle sjednáváno pro případ újmy způsobené při určité činnosti nebo činnostech pojištěného (např. „činnosti vyplývající z běžného občanského života“ v případě pojištění tzv. občanské odpovědnosti, nebo při „činnostech, ke kterým je pojištěný oprávněn v souladu se zápisem v živnostenském nebo obchodním rejstříku“, nebo jednoduše při „činnostech označených v pojistné smlouvě“).

¹⁶² ZÁRYBNICKÁ, Jana. In: ZÁRYBNICKÁ, Jana; SCHELLE, Karel. *Pojištění odpovědnosti za škodu (historie a současnost)*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2010, str. 137 a násl.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Pojištění odpovědnosti se obvykle vztahuje též na povinnost pojištěného nahradit újmu při porušení povinnosti ze smlouvy, pokud tato smluvní povinnost nepřesahuje rozsah povinnosti stanovené zákonem a pokud není odpovědnost pojištěným převzata nad rámec stanovený právními předpisy. Naopak se standardně nevztahuje na případ porušení dobrých mravů (§ 2909 o. z.), jelikož se v tomto případě jedná o úmyslné jednání škůdce.

Dále lze rozsah pojištění přizpůsobit z hlediska charakteru újmy, na kterou se pojištění vztahuje. Smluvní strany pojistné smlouvy by měly vždy konkretizovat, zda se pojištění vztahuje jen na újmu majetkovou (škodu), či zda a v jakém rozsahu zahrnuje též újmy nemajetkové povahy. Z tohoto pohledu lze pojištění odpovědnosti sjednat například pro případ újmy na životě či zdraví (v rámci níž bývají kryty nároky majetkové i nemajetkové povahy), pro případ škody na věci způsobené jejím poškozením, zničením nebo ztrátou, nebo pro případ tzv. následných finančních¹⁶⁵ anebo čistě finančních škod.¹⁶⁶ I toto rozdělení je pak zpravidla doplněno systémem negativního vymezení rozsahu pojištění formou výluk z pojištění. Takto bývá z rozsahu pojištění většinou vyloučena nemajetková újma podle ust. § 2971 o. z.,¹⁶⁷ nebo náhrada ceny zvláštní oblíbenosti podle ust. § 2969 odst. 2 o. z.¹⁶⁸

Další výluky z pojištění pak zpravidla směřují ke specifickým rizikům, která pojistitel z různých důvodů nepřijímá do pojištění (ať už s ohledem na jejich obtížnou předvídatelnost, nepřiměřeně vysokou pravděpodobnost jejich vzniku, rozsah jejich následků, nemožnost jejich kontroly a ovlivnění či třeba s ohledem na podmínky sjednané v zajistných smlouvách). V pojištění odpovědnosti bývají tradičně vyloučeny újmy způsobené úmyslně, odpovědnost převzatá pojištěným nad rámec stanovený právními předpisy, újmy způsobené jadernou energií, zářením všeho druhu nebo působením elektromagnetických polí, újmy způsobené v příčinné souvislosti s válečnými událostmi, teroristickými akty, vzpourami, povstáními a hromadnými násilnými nepokoji, újmy způsobené zásahem státní či úřední moci apod. Pojištění odpovědnosti se rovněž pojmově nevztahuje na práva z vadného plnění a z prodlení a na povinnost pojištěného uhradit pokuty, penále či jiné smluvní, správní nebo trestní sankce.¹⁶⁹ Konkrétní vymezení věcného rozsahu pojištění je pak čistě otázkou ujednání smluvních stran pojistné smlouvy.

¹⁶⁵ Pod pojmem následná finanční škoda bývá v praxi chápána škoda, která vznikla v příčinné souvislosti s předcházející újmu na životě, zdraví nebo na věci; k charakteru finanční škody srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 9. 1999, sp. zn. 2 Cdon 2079/97, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí stanovisek pod č. 30/2002: „Náklady, které zdravotní pojišťovna vynaložila za léčení poškozeného formou úhrady zdravotnických výkonů zdravotnickému zařízení, nejsou náklady spojenými s léčením ve smyslu ustanovení § 449 odst. 1 a 3 obč. zák. (...) V posuzovaném případě to znamená, že částka, kterou požaduje VZP ČR po manželku žalobkyně z titulu regresní náhrady, není podle pojistné smlouvy, uzavřené mezi účastnicemi, škodou na zdraví, nýbrž je finanční újmu, u níž je výše pojistného plnění z odpovědnosti za škodu limitována horní hranicí 20 000 Kč.“

¹⁶⁶ Pojem čistě finanční škoda označuje v pojistné praxi majetkovou újmu, které nepředchází újma na životě, zdraví či věci.

¹⁶⁷ A to s ohledem na předpoklady vzniku povinnosti k náhradě této újmy, které zahrnují hrubě nedbalé, resp. kvalifikovaně úmyslné jednání škůdce.

¹⁶⁸ Obvykle již na základě toho, že předpokladem vzniku náhradové povinnosti je zde kvalifikované úmyslné jednání škůdce.

¹⁶⁹ Takový závazek by patrně bylo nutno považovat za neplatný pro rozpor s dobrými mravy; shodně BOHMAN, Ludvík; WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2009, str. 216.

5.4.2. Časový rozsah pojištění odpovědnosti

Jedním z klíčových aspektů při vymezení pojistné události v pojištění odpovědnosti je určení toho, na jaké události se pojištění vztahuje z hlediska plynutí času. V konstrukci odpovědnostních pojistných produktů lze z hlediska časového rozsahu pojištění rozlišit tři hlavní přístupy (někdy též časové „báze“ či „principy“ pojištění).¹⁷⁰

První a historicky starší přístup je konstruován na principu vzniku škody (loss occurrence), v němž je pro vznik pojistné události klíčový okamžik vzniku újmy. Je-li pojištění sjednáno na principu loss occurrence, vztahuje se na újmy, které vzniknou v době trvání pojištění. V ryzím pojetí principu loss occurrence není podstatné, kdy došlo k příčině vzniku škody (typicky porušení právní povinnosti), která tím pádem může předcházet samotnému vzniku pojištění. Určující je pouze to, kdy vznikla újma. Obdobně není podstatné, kdy došlo k uplatnění nároku poškozeným a zda se tak stalo ještě před, nebo až po zániku pojištění. Pokud újma nastala v době trvání pojištění, může oprávněná osoba uplatňovat z takové události právo na pojistné plnění v zásadě až do uplynutí promlčecích lhůt, bez ohledu na to, že pojištění mezitím zaniklo. Princip loss occurrence je v praxi využíván nejčastěji u produktů pojištění tzv. provozní (obecné) odpovědnosti, případně v pojištění občanské odpovědnosti. V prostředí českého pojistného trhu je pak tento princip obvykle modifikován v tom směru, že je stanovena podmínka, že v době trvání pojištění musí dojít nejen ke vzniku újmy, ale rovněž i k příčině vzniku újmy.

Druhým základním přístupem ke konstrukci odpovědnostního pojištění je princip uplatnění nároku (claims made).¹⁷¹ V ryzím pojetí tohoto principu se pojištění vztahuje na újmy, u nichž byl nárok poškozeným uplatněn v době trvání pojištění.¹⁷² Tato konstrukce je v praxi zpravidla využívána v modifikované podobě, kdy se ke vzniku pojistné události vyžaduje, aby v době trvání pojištění došlo kumulativně jak k příčině vzniku újmy, vzniku újmy samotné, tak i k uplatnění nároku ze strany poškozeného. Takto koncipované pojištění se tudíž nevztahuje na příčiny, které nastaly před počátkem pojištění, ani na případné nároky vznesené poškozeným po

¹⁷⁰ V pojistné praxi se často užívá též z angličtiny převzatý pojem „trigger“; „(...) in the typical context, timing issues relating to coverage under commercial general liability (CGL) insurance policies relate to whether the bodily injury or property damage happened during a particular policy period. This question is usually described as whether the policy is „triggered.“ (MICHAELS, Jan; ELLISON, William; KRISHMAN, Sridevi. *The Avoidable Evils of All Sums Liability for Long-Tail Insurance Coverage Claims*. University of Kansas Law Review. 2015, roč. 64, č. 2, str. 467).

¹⁷¹ V německojazyčném prostředí se lze setkat s označením „Anspruchserhebungsprinzip“, přičemž v samotném Německu se prosazuje jen velmi postupně a od počátku pouze v určitých segmentech – především v D&O pojištění a v pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku ve farmaceutickém průmyslu; blíže viz např. SCHRAMM, Tanja. *Das Anspruchserhebungsprinzip – ein Deckungskonzept in der Haftpflichtversicherung mit Zukunft?* Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2006, roč. 95, č. 2, str. 285-298.

¹⁷² LOWRY, John; RAWLINGS, Philip; MERKIN, Robert. *Insurance Law, Doctrines and Principles*. 3. vydání. Portland: Hart Publishing, 2011, str. 414: „Under a claims made policy, the insured is covered for any claim made against him by a third party during the currency of the policy, irrespective when the event giving rise to the claim occurred.“

jeho zániku. Smluvním ujednáním mezi pojistitelem a pojistníkem může být pojištění vztaženo i na příčiny, k nimž došlo před uzavřením pojistné smlouvy (tzv. retroaktivní krytí¹⁷³), nebo naopak na nároky vznesené po zániku pojištění (tzv. následné krytí nároků nebo též udržovací pojištění¹⁷⁴). Nejčastěji je tato časová báze využívána v produktech pojištění profesní odpovědnosti,¹⁷⁵ a to zejména s ohledem na charakter předmětných činností, u nichž může existovat značná prodleva mezi příčinou vzniku újmy a okamžikem, kdy újma nastane, resp. kdy se projeví.¹⁷⁶

Posledním, v praxi nejméně využívaným principem, je princip příčiny (act committed), u něhož je pro vznik pojistné události rozhodující okamžik, kdy došlo k příčině vzniku škody (typicky k porušení právní povinnosti). Pojištění se tedy v tomto případě vztahuje na újmy, jejichž příčina vznikla v době trvání pojištění. Naopak není rozhodné, kdy došlo ke vzniku újmy samotné a k uplatnění nároku poškozeným. V tomto ohledu je oprávněná osoba časově limitována opět pouze promlčením práva na pojistné plnění.

S problematikou časového rozsahu odpovědnostního pojištění úzce souvisí institut tzv. zpětné účinnosti pojištění. Obecně je přípustné, aby smluvní strany pojistné smlouvy sjednaly zpětnou účinnost pojištění a posunuly tak počátek pojištění (nebo splnění některé z dílčích definičních podmínek vzniku pojistné události) zpět do minulosti před vlastní datum uzavření pojistné smlouvy. Občanský zákoník ovšem v takovém případě chrání pojistitele před případným spekulativním jednáním pojistníka, když v ust. § 2772 odst. 2 stanoví, že pokud bylo ujednáno, že se pojištění vztahuje i na dobu přede dnem uzavření smlouvy, není pojistitel povinen poskytnout pojistné plnění, pokud pojistník v době nabídky věděl nebo vědět měl a mohl, že pojistná událost již nastala. Recipročně pak v témže ustanovení chrání též pojistníka před případným spekulativním jednáním pojistitele, když stanoví, že pojistitel nemá právo na pojistné, pokud v době nabídky věděl nebo měl a mohl vědět, že pojistná událost nastat nemůže. Ve shodě s uvedeným judikatura již dříve dovodila, že pokud se v době vzniku pojištění ví, že

¹⁷³ Sjednáváné obvykle s podmínkou, že příčina vzniku újmy nebyla nebo nemohla být k datu uzavření pojistné smlouvy pojistníkovi, resp. pojištěnému, známa.

¹⁷⁴ Obvykle sjednáváné při ukončení činnosti pojištěného.

¹⁷⁵ Takto jsou v praxi označována pojištění specifických odborných profesí, u nichž zákon ukládá povinnost uzavřít pojistnou smlouvu. Mezi nejčastější patří pojištění odpovědnosti poskytovatele zdravotních služeb, pojištění odpovědnosti auditorů, daňových poradců a účetních, pojištění odpovědnosti advokátů, insolvenčních správců a exekutorů, povinné pojištění profesní odpovědnosti autorizovaných architektů, inženýrů a techniků činných ve výstavbě, pojištění odpovědnosti pojišťovacích zprostředkovatelů a další (blíže viz přehled povinných pojištění v příloze č. 1 této práce).

¹⁷⁶ „Professional liability was one of the first „long-tail“ liability risks exposure areas, where long periods of time may exist between the wrongful or negligent act and the final settlement for the consequences of negligence. It is not surprising that the first wide use of claims made policies was in the professional liability areas.“ (ANDERSON, Dan. *Developing Liability Risks and Insurance*. Journal of Insurance Regulation. 2000, roč. 19, č. 2, str. 334).

škodná událost již nastala, je pojmově vyloučen prvek nahodilosti a nemůže se proto jednat o událost pojistnou.¹⁷⁷

5.4.3. Územní rozsah pojištění odpovědnosti

Posledním z definičních kritérií vymezujících rozsah pojištění odpovědnosti je určení, na jaké události se pojištění vztahuje z hlediska místního (územního, geografického). Územní rozsah pojištění by měl v zásadě odpovídat prostoru, ve kterém pojištěný provozuje své aktivity, resp. prostoru, v němž hrozí největší riziko vzniku újmy, k jejíž náhradě by mohl být pojištěný posléze povinen. Současně se jedná o jeden z nástrojů cenotvorby, kdy sjednání menšího územního rozsahu pojištění snižuje cenu pojištění a opačně, a to zejména z toho důvodu, že větší územní rozsah pojištění nejenže zvyšuje pojistné riziko (zvyšuje míru pravděpodobnosti vzniku pojistné události u subjektu, který provozuje svou činnost na větším území), ale má vliv i na celkový charakter upisovaného rizika (např. předpoklady vzniku deliktního závazku pojištěného k náhradě újmy se mohou v jednotlivých státech zásadně lišit). V prostředí tuzemského pojistného trhu je územní rozsah pojištění odpovědnosti nejčastěji nabízen ve variantách Česká republika, Evropa nebo celý svět (nezřídka s vyloučením území USA a Kanady, které patří k tradičním zajistným výlukám¹⁷⁸). Omezení pojistné ochrany z hlediska územního by mělo respektovat věcný rozsah pojištění, tedy především povahu a rozsah pojišťované činnosti a charakter odpovědnostních skutkových podstat přijímaných do pojištění.¹⁷⁹

Je možno si položit otázku, zda v realitě současného moderního a stále propojenějšího světa, má omezení územního rozsahu pojištění stále své opodstatnění. I subjektu, který provozuje svou činnost na relativně malém a omezeném území, může velmi snadno vzniknout závazek k náhradě újmy vůči osobě z jiného státu či dokonce kontinentu. Lze si snadno představit, že s dalším rozvojem globalizace, cestování a technologií ztratí zažité omezování územního rozsahu odpovědnostního pojištění postupně na svém významu. I dnes je možné pojistníkům a pojištěným doporučit, aby jako výchozí variantu preferovali pojištění s územním rozsahem celého světa.

¹⁷⁷ Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006.

¹⁷⁸ ZÁRYBNICKÁ, Jana. In: ZÁRYBNICKÁ, Jana; SCHELLE, Karel. *Pojištění odpovědnosti za škodu (historie a současnost)*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2010, str. 178.

¹⁷⁹ Je-li předmětem pojištění odpovědnost vyplývající z běžného občanského života, lze územní rozsah pojištění vcelku bez problémů omezit na území České republiky, případně Evropy. Naopak je-li předmětem pojištění odpovědnost za újmu způsobenou vadou výrobku u společnosti, která své výrobky vyváží do celého světa, nemělo by omezení územního rozsahu pojištění de facto vůbec přicházet v úvahu. To ovšem samozřejmě úzce souvisí s pojistnými potřebami a požadavky každého jednotlivého zájemce o pojištění.

Lze doplnit, že z hlediska územního rozsahu pojištění je vhodné v pojistných podmínkách výslovně určit, co se rozumí místem vzniku pojistné události, zda se má jednat místo, kde došlo k příčině vzniku újmy, místo, kde vznikla újma samotná, případně jiné hraniční kritérium.

5.5. Základní účel a vztahy v pojištění odpovědnosti

Klíčovým ustanovením celé právní úpravy pojištění odpovědnosti je ust. § 2861 odst. 1 o. z., které stanoví, že *„z pojištění odpovědnosti má pojištěný právo, aby za něho pojistitel v případě pojistné události nahradil poškozenému škodu, popřípadě i jinou újmu, v rozsahu a ve výši určené zákonem nebo smlouvou, vznikla-li povinnost k náhradě pojištěnému.“* V daném ustanovení je vyjádřen samotný účel institutu pojištění odpovědnosti, jímž je poskytnutí pojistné ochrany před následky nahodilé události spočívající ve vzniku povinnosti pojištěného nahradit újmu poškozenému. Pojištění odpovědnosti směřuje primárně k ochraně zájmů pojištěného, který je (za úplatu) chráněn před negativními ekonomickými důsledky vzniku náhradové povinnosti vůči poškozenému. Současně naplňuje širší společenský zájem na ochraně poškozených tím, že zajišťuje finanční zdroj zvyšující šance poškozených na reálné odškodnění (odčinění) jejich újmy bez ohledu na bonitu škůdce.

Pojištění odpovědnosti lze na podkladě výše citovaného ust. § 2861 odst. 1 o. z. a základního ustanovení právní úpravy pojistné smlouvy § 2758 o. z. vymezit jako právní vztah mezi pojistitelem a pojistníkem, jehož podstatou je na jedné straně závazek pojistitele poskytnout v případě vzniku nahodilé události kryté pojištěním (pojistné události) namísto pojištěného škůdce pojistné plnění směřující v ujednaném rozsahu k reparaci újmy, je-li pojištěný povinen poškozenému tuto újmu nahradit, a na straně druhé závazek pojistníka platit pojistiteli pojistné. Pojištěnému podle ust. § 2861 odst. 1 o. z. vzniká z pojištění odpovědnosti *„právo, aby za něho pojistitel v případě pojistné události nahradil poškozenému škodu, popřípadě i jinou újmu.“* Je tudíž oprávněn v případě vzniku pojistné události vyzvat pojistitele (uplatnit právo na pojistné plnění), aby namísto něj v ujednaném rozsahu a do výše sjednaného limitu pojistného plnění reparaoval újmu poškozeného. Poškozený bez součinnosti pojištěného se pojistného plnění ani náhrady újmy proti pojistiteli domáhat nemůže. Z pojištění odpovědnosti poškozenému nevzniká žádné přímé právo, není-li výslovně založeno zákonem nebo smlouvou (k přímému nároku poškozeného blíže viz kapitola 5.6.). Vedle toho má pojištěný možnost nahradit újmu poškozenému sám a následně vyzvat pojistitele k refundaci (k refundačnímu závazku pojistitele podrobně viz kapitola 5.7.).

Ustanovení § 2861 o. z. bez výraznějších změn převzalo předchozí úpravu § 44 odst. 1 ZPS, a to včetně nepřesné formulace, podle níž měl za účinnosti zákona o pojistné smlouvě pojištěný „právo, aby za něj pojistitel v případě vzniku pojistné události uhradil v rozsahu a ve výši určené právním předpisem škodu.“ Důvodová zpráva k tomu – rovněž nepřesně – uváděla: „Z tohoto pojištění vzniká pojištěnému právo, aby za něj pojistitel v souladu s obsahem pojistné smlouvy nahradil škodu, kterou způsobil jinému a za kterou odpovídá podle zvláštního zákona nebo ke které se smluvně zavázal. (...) Náhradu škody platí pojistitel poškozenému.“ Současná i předchozí právní úprava, včetně důvodové zprávy k někdejšímu ust. § 44 odst. 1 ZPS, mohou svádět k mylnému dojmu, že odpovědnostní pojistitel v případě pojistné události přebírá roli škůdce a stává se dlužníkem deliktního závazku namísto pojištěného. Tak tomu však není, pojistitel nevstupuje do postavení škůdce a nenahrazuje poškozenému újmu. Ať už se jedná o právo pojištěného nebo přímé právo poškozeného, vždy se vůči pojistiteli jedná o právo na pojistné plnění.

5.5.1. Pojistitel nevstupuje do postavení škůdce

Škůdce je pro poškozeného ve věci práva na náhradu újmy jediným pasivně věcně legitimovaným subjektem. Vůči pojistiteli nemůže poškozený uplatňovat ani právo na pojistné plnění, ani právo na náhradu újmy (pojistitel nevstupuje namísto poškozeného do postavení škůdce) a neobejde se tak bez součinnosti pojištěného. Závazek škůdce nahradit poškozenému újmu je nezávislý na existenci odpovědnostního pojištění. Škůdce zůstává tím, kdo je primárně povinen poškozenému újmu nahradit. V rozsahu plnění pojistitele však právo poškozeného na náhradu újmy proti škůdci zaniká. Není-li pojistným plněním kompenzována újma celá, nese nadále škůdce ve zbylém rozsahu povinnost k její náhradě. To se týká zejména spoluúčasti, je-li sjednána, a případů, kdy výše újmy převyšuje sjednaný limit pojistného plnění.

Princip, podle kterého odpovědnostní pojistitel nevstupuje do postavení škůdce, a to ani tehdy, zakládá-li zákon přímé právo poškozeného proti pojistiteli, stvrdila též judikatura. Nejvyšší soud již ve svém rozhodnutí ze dne 7. 6. 2000, sp. zn. 25 Cdo 1094/98, postuloval, že „Obecně je třeba vycházet z toho, že z pojištění zásadně vznikají právní vztahy jen mezi pojistitelem a pojištěným; způsobením škody vzniká v první řadě vztah mezi poškozeným a tím, kdo za způsobenou škodu odpovídá, a to bez ohledu na to, zda je odpovědný subjekt pojištěn. (...) Je totiž třeba důsledně rozlišovat mezi právem poškozeného na náhradu vzniklé škody vůči škůdci a specifickým právem poškozeného na výplatu plnění za pojištěného škůdce.“

Na tento závěr později Nejvyšší soud navázal v hojně citovaném rozhodnutí ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 25 Cdo 113/2006, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí

a stanovisek pod č. 93/2008, když ve vztahu k pojištění odpovědnosti z provozu vozidla vyložil, že „Ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 168/1999 Sb. dává poškozenému oprávnění uplatnit svůj nárok přímo proti pojistiteli toho, kdo mu odpovídá za škodu, což ovšem neznamená, že by do odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným vstoupil namísto škůdce jeho pojistitel, který není za vzniklou škodu odpovědný. (...) Mezi právem poškozeného na náhradu vzniklé škody vůči škůdci (§ 420 a násl. obč. zák.) a specifickým právem poškozeného na výplatu plnění za pojištěného škůdce (§ 9 odst. 1 zákona č. 168/1999 Sb.) je třeba důsledně rozlišovat. (...) právě proto, že ve vztahu mezi poškozeným a pojistitelem škůdce se nejedná o právo na náhradu škody, nelze souhlasit s názorem odvolacího soudu, který promlčení tohoto práva poškozeného posuzoval podle ustanovení § 106 obč. zák.“ Obdobně v rozsudku ze dne 21. 3. 2014, sp. zn. 25 Cdo 1002/2012, uveřejněném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 13868, shrnul: „Podle ustálené soudní praxe se pojistitel nestává osobou odpovědnou za škodu namísto škůdce, avšak citované ustanovení dává poškozenému oprávnění uplatnit svůj nárok přímo proti pojistiteli toho, kdo mu odpovídá za škodu; to ovšem neznamená, že by do odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným nastoupil namísto škůdce jeho pojistitel, který není za vzniklou škodu odpovědný. Jeho povinností je pouze plnit za pojištěného, jestliže poškozený vůči němu uplatnil své právo na plnění. Mezi právem poškozeného na náhradu vzniklé škody proti škůdci (§ 420, případně § 427 a násl. obč. zák.) a specifickým právem poškozeného na výplatu plnění za pojištěného škůdce (§ 9 odst. 1 zákona) je třeba důsledně rozlišovat. Plnění pojistitele poskytnuté poškozenému není plněním z titulu jeho odpovědnosti za škodu, neboť osobou odpovědnou za škodu způsobenou poškozenému je pojištěný.“¹⁸⁰

Uvedený princip je v pojištění odpovědnosti zcela klíčový a má své praktické důsledky zejména v promlčení,¹⁸¹ kdy se právo na pojistné plnění a právo na náhradu újmy promlčují samostatně a (do jisté míry) nezávisle a nelze je v tomto směru zaměňovat (k tomu podrobně kapitola 5.15.), či například při posuzování místní příslušnosti soudu, kdy ve vztahu k právu na pojistné plnění proti pojistiteli nelze využít volbu místní příslušnosti dle ust. § 87 písm. b) o. s. ř., tedy místní příslušnost na výběr danou podle místa, kde došlo ke skutečnosti, která zakládá

¹⁸⁰ Shodně též rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2012, sp. zn. 32 Cdo 4765/2010; rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 25 Cdo 1896/2016, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 26/2018, v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16035 a v časopise Soudní rozhledy, ročník 2017, č. 5, str. 156; rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2015, sp. zn. 25 Cdo 1463/2014, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 15127; rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2009, sp. zn. 25 Cdo 968/2008, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 8/2011 a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7853, a další.

¹⁸¹ Srov. již citovaný rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 25 Cdo 113/2006.

právo na náhradu újmy.¹⁸² Jandová zmiňuje, že rozlišení obou vztahů má vliv i na možnost osvobození od soudních poplatků,¹⁸³ zde je však nutné upozornit na usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 10. 2008, sp. zn. 29 Co 436/2008, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 93/2009. V daném případě se žalobce domáhal proti České kanceláři pojistitelů plnění podle ust. § 24 ZPOPV, přičemž odvolací soud poněkud pragmaticky a de facto v rozporu s výše citovanou konstantní judikaturou Nejvyššího soudu dovodil, že „podle § 11 odst. 2 písm. d) zákona o soudních poplatcích (dále jen zákon) se od poplatku osvobozuje navrhovatel v řízení o náhradu škody na zdraví včetně náhrady škody na věcech vzniklé v souvislosti s ublížením na zdraví. V posuzovaném případě je mimo pochybnost, že žalobce se žalobou domáhá právě náhrady škody na zdraví, a proto je od poplatku ze žaloby podle zmíněného ustanovení zákona osvobozen.“ Na uvedené rozhodnutí pak Městský soud v Praze navázal i v usnesení ze dne 2. 11. 2016, sp. zn. 19 Co 356/2016, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 49/2018, v němž shodný závěr vztáhl i na případ, kdy se poškozený domáhá přímého práva na pojistné plnění dle ust. 9 odst. 1 ZPOPV proti pojistiteli. Ačkoliv se uvedená rozhodnutí nejeví jako souladná s výše citovanou konstantní judikaturou Nejvyššího soudu, byla Nejvyšším soudem schválena k publikaci do Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek a je tak nutné s nimi v praxi počítat. Městský soud v posledním citovaném rozhodnutí vysvětluje, že zmíněný rozpor je jen zdánlivý: „Žalobou požadované plnění sice nemá povahu nároku na náhradu škody, ale je originárním právem založeným zvláštním právním předpisem, což však nemá vliv na posouzení otázky osvobození od placení soudních poplatků podle § 11 odst. 2 písm. d) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, která je právě uvedeným rozhodnutím jasně řešena. Nutno tedy zdůraznit, že citované judikatorní rozhodnutí neřeší, zda uplatněný nárok je či není nárokem na náhradu škody na zdraví, avšak výslovně konstatuje, že je osvobozen od soudního poplatku žalobce domáhající se plnění za škodu na zdraví, tj. rozhodnutí respektuje originarost nároku, a přesto takovému žalobci přiznává plné osvobození od soudních poplatků, a je v daném případě lhostejné, zda je na straně žalované Česká kancelář pojistitelů, či pojišťovna škůdce.“

Samotný Nejvyšší soud svůj ustálený náhled na důsledné rozlišování práva na náhradu újmy a práva na pojistné plnění v nedávné době poněkud relativizoval. V rozhodnutí ze dne 7. 11. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5970/2016, řešil případ pojišťovny, která poskytla pojistné plnění

¹⁸² Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 4. 2009, sp. zn. 21 Co 139/2009, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 81/2011, nebo usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 8. 2015, sp. zn. 25 Cdo 2773/2015, publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 15151.

¹⁸³ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 307.

z pojištění odpovědnosti zaměstnance,¹⁸⁴ a to v souladu s ust. § 44 odst. 1 ZPS za pojištěného (zaměstnance) k rukám poškozeného (zaměstnavatele). Posléze vyšlo najevo, že nebyly splněny všechny podmínky vzniku práva na pojistné plnění a pojišťovna proto vyzvala poškozeného, aby vydal zpět domnělé pojistné plnění, neboť bylo poskytnuto bez právního důvodu. Prvostupňový soud žalobu zamítl s odůvodněním, že k bezdůvodnému obohacení nedošlo u poškozeného zaměstnavatele, nýbrž u pojištěného zaměstnance, který škodu způsobil a jehož existentní dluh žalobkyně uhradila, čímž na jeho straně přivedila vznik bezdůvodného obohacení plněním za jiného ve smyslu ust. § 454 obč. zák. Odvolací soud rozhodnutí prvostupňového soudu zrušil, když zaujal názor přesně opačný, tedy že bezdůvodně obohaceným na úkor žalobkyně je zaměstnavatel, neboť předmětné plnění obdržel bez právního důvodu (§ 451 obč. zák), když byla na jeho účet poukázána peněžitá suma jako pojistné plnění, ačkoli se na předmětnou škodu sjednané pojištění nevztahovalo. Nejvyšší soud se posléze poměrně překvapivě přiklonil k názoru soudu prvního stupně a shrnul, že „(...) *přiléhavý poukaz dovolatelky na § 44 odst. 1 zákona č. 37/2004 Sb. skýtají oporu názoru, že základní povinnost žalobkyně z předmětné smlouvy o pojištění odpovědnosti za škodu směřovala k úhradě újmy, již způsobil P. R. žalované, namísto škůdce samotného. Jinými slovy, kdyby dotčená škodní událost byla kryta pojistným vztahem sjednaným mezi žalobkyní a jmenovaným škůdcem, směřovala by její vůle při plnění k uspokojení poškozené jakožto věřitelky pojištěného. Existence či absence titulu (mezi žalobkyní a P. R.) opodstatňujícího dotčený přesun aktiv je pak určující pro vyhodnocení, zdali se objektivně jednalo o řádné smluvní plnění nebo majetkový transfer zakládající bezdůvodné obohacení, nikoli však pro obsah vůle plnitelky, jež se v tom i onom případě mohla upínat k úhradě dluhu mezi škůdcem a poškozenou.*“ Závěr Nejvyššího soudu nelze vnímat jinak, než že pojišťovna plnila poškozenému zaměstnavateli z titulu náhrady škody a nejednalo se tudíž o plnění bez právního důvodu, přičemž bezdůvodně obohaceným je zaměstnanec, namísto něhož byla škoda uhrazena. To je ovšem v příkrém rozporu s výše citovanou konstantní judikaturou, která vychází z ustáleného názoru, že plnění odpovědnostního pojistitele je pojistným plněním, nikoliv plněním z titulu náhrady újmy (tedy nemůže být pravdou, že se „*vůle plnitelky (...) v tom i onom případě mohla upínat k úhradě dluhu mezi škůdcem a poškozenou*“). Prozatím se ovšem nezdá, že by posledně citované rozhodnutí předznamenávalo zásadní obrat v dlouhodobě zastávaném postoji Nejvyššího soudu, a lze jej tak vnímat spíše jako ojedinělý excés.

Zásadním aspektem rozlišování obou právních vztahů je konečně i skutečnost, že předchozí rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu veřejné moci v otázce posouzení práva na

¹⁸⁴ Někdy též „pojištění odpovědnosti z výkonu povolání“, které se sjednává pro případ pracovněprávní odpovědnosti zaměstnance za újmu způsobenou zaměstnavateli.

náhradu újmy ve sporu mezi škůdcem a poškozeným není pro odpovědnostního pojistitele bez dalšího závazné, neboť není (hlavním) účastníkem takového řízení ani subjektem deliktního závazku k náhradě újmy. Nejvyšší soud v tomto směru v rozhodnutí ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. 25 Cdo 800/2008, publikovaném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7838, zcela správně dovodil, že *„pravomocný rozsudek o náhradě škody je závazný pouze pro (hlavní) účastníky řízení, které jeho vydání předcházelo a v němž poškozený (vedlejší účastník) vystupoval jako žalobce a odpovědná osoba (žalobkyně) vystupovala jako žalovaná. Pokud v dané věci, kde žalobkyně uplatňuje nárok na plnění vůči pojistiteli (žalované), soud zkoumá jako předběžnou otázku existenci (trvání) nároku poškozeného na náhradu škody vůči odpovědné osobě, není při jejím posuzování vázán pravomocným rozsudkem o náhradě škody, neboť se nejedná o spor mezi týmiž účastníky, citovaný pravomocný rozsudek není pro žalovanou (ani z jiných důvodů) subjektivně závazný, a proto soud nemůže vůči ní vycházet z toho, že a jakým způsobem bylo o uplatněném nároku na náhradu škody v jiném řízení pravomocně rozhodnuto (srov. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 734-735, nebo obdobně rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 5. 2001, sp. zn. 22 Cdo 311/2001, uveřejněný pod C 514 v Souboru civilních rozhodnutí NS). Z uvedeného je zřejmé, že v dané věci nemůže jít o (dovolatelkou namítanou) překážku věci pravomocně rozhodnuté, protože zde nevystupují titíž (hlavní) účastníci a nejde ani o tentýž předmět řízení jako ve věci o náhradu škody, neboť nárok vymezený žalobním petitum nevyplývá z téhož skutku.“*

5.5.2. Aktivní legitimace pojištěného

Subjektem aktivně legitimovaným k uplatnění práva na pojistné plnění (oprávněnou osobou) z pojištění odpovědnosti je zásadně pojištěný. Právě jemu svědčí ve smyslu ust. § 2861 odst. 1 o. z. *„právo, aby za něho pojistitel v případě pojistné události nahradil poškozenému škodu, popřípadě i jinou újmu.“* Pojistné plnění pojistitel poskytuje poškozenému, ten je však pouze zákonem určeným místem plnění, věřitelem pohledávky na pojistné plnění zůstává pojištěný. Výjimku v podobě přímého práva poškozeného proti pojistiteli může založit pouze zákon nebo smlouva (§ 2861 odst. 2 o. z.). Z uvedeného závěru vychází výše citovaná konstantní judikatura Nejvyššího soudu a byl aprobován rovněž Ústavním soudem, který se k této problematice vyjádřil například v usnesení ze dne 5. 6. 2008, sp. zn. II. ÚS 409/08: *„Pro úplnost ovšem Ústavní soud dodává, že dle ust. § 43 odst. 3 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, ve znění pozdějších předpisů, náhradu škody platí pojistitel poškozenému; poškozený však právo na pojistné plnění proti pojistiteli nemá, nestanoví-li zvláštní právní předpis nebo pojistná smlouva*

jinak. Z uvedeného vyplývá, že není povinností poškozeného se v takovém případě obracet se svým nárokem přímo na pojišťovnu povinného, naopak, často ani není k tomu oprávněn. Právo, aby za něho pojistitel v souladu s pojistnou smlouvou uhradil škodu vzniklou jinému, svědčí totiž povinnému. Záleží také zcela na jeho vůli, zda toto své právo u pojišťovny uplatní.“

5.5.3. Aktivní legitimace pojištěného versus subjektivní meze závaznosti rozhodnutí

V závěru o aktivní legitimaci pojištěného v pojištění odpovědnosti se zcela jednoznačně a nerozporně shoduje veškerá komentářová literatura. Jandová uvádí, že „*právo na pojistné plnění spojené s aktivní legitimací má tedy pojištěný škůdce, který je oprávněn uplatnit právo na pojistné plnění vůči pojistiteli.*“¹⁸⁵ Podle Haase „*aktivně legitimovanou oprávněnou osobou mající v případě vzniku pojistné události právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti je v zásadě pouze a jen pojištěný.*“¹⁸⁶ Obdobně Wawerková konstatuje, že „*nestanoví-li zvláštní předpis nebo pojistná smlouva jinak, je oprávněnou osobou (tím, kdo má právo na pojistné plnění) osoba shodná s osobou v roli pojištěného.*“¹⁸⁷ Rovněž Mimrová uvádí: „*Zásadně platí, že aktivní legitimaci domáhat se pojistného plnění má pouze a jedině pojištěný.*“¹⁸⁸ V tomto směru se tedy jedná o závěr zcela ustálený, jednoznačný a nesporný. Komentářová ani jiná dostupná odborná literatura se však blíže nezabývájí otázkou praktického uplatnění tohoto práva pojištěného u orgánu veřejné moci (zejm. věcně a místně příslušného soudu) a vyplývajícími procesními souvislostmi.

V praxi vyvstala otázka, zda je pojištěný oprávněn žalovat pojistitele, aby tento plnil přímo poškozenému. Poprvé se této otázky Nejvyšší soud dotknul v rozhodnutí ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1354/2006, publikovaném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 6182 (na podkladě § 822 a 823 obč. zák. ve znění účinném do 31. 12. 2004, jež jsou obsahově shodná s pozdějším ust. § 44 odst. 1 a 43 odst. 3 ZPS, resp. § 2861 odst. 1 a 2 o. z.). V daném případě se pojištěná zaměstnankyně domáhala žalobou, aby pojistitel z pojištění odpovědnosti zaměstnance zaplatil poškozenému zaměstnavateli peněžitou částku odpovídající škodě, kterou žalobkyně svému zaměstnavateli způsobila při plnění pracovních úkolů. Soud prvního stupně žalobu zamítl, neboť dospěl k závěru, že pojištěná

¹⁸⁵ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 306.

¹⁸⁶ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 2861 [Systém ASPI]*. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

¹⁸⁷ WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1450.

¹⁸⁸ MIMROVÁ, Tereza. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2790.

zaměstnankyně za vzniklou škodu neodpovídá. Odvolací soud k odvolání žalobkyně rozsudek prvostupňového soudu potvrdil, své rozhodnutí ovšem odůvodnil odlišným právním názorem, totiž že žalobkyně sice za vzniklou škodu odpovídá, avšak uplatnění nároku na plnění ve prospěch třetí osoby, která není účastníkem řízení, je v daném případě nepřipustné. Odvolací soud dovedl, že by tak došlo k porušení zásad stanovených v Článku 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, dle kterého každý má právo, aby jeho věc (rozuměj věc týkající se jeho práv či povinností) byla projednána veřejně bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem provedeným důkazům. Dále odkázal na ustanovení § 159 odst. 1 a 4 o. s. ř., podle kterého je výrok pravomocného rozsudku závazný jen pro účastníky řízení a pro všechny orgány, přičemž právo pojištěného domáhat se u soudu v případě pojistné události, aby pojistitel zaplatil škodu přímo k rukám poškozeného, nelze dovést ani z ustanovení všeobecných pojistných podmínek, které jsou součástí pojistné smlouvy uzavřené mezi žalobkyní a žalovanou a které stanoví právo pojištěného, aby v případě pojistné události za něho pojistitel nahradil škodu. Odvolací soud uzavřel, že tento nárok pak nevyplývá ani z ustanovení § 822 a § 823 obč. zák., platného do 31. 12. 2004, neboť poškozený nemá právo na plnění proti pojistiteli, pokud nestanoví zvláštní předpisy jinak. Pakliže tedy pojistitel dobrovolně neplní poškozenému, protože jeho nárok neuznává, nezůstane poškozenému než se domoci svého práva na náhradu škody proti škůdci. V případě, že škůdci (tedy pojištěnému) vznikne povinnost škodu nahradit a pojistitel ji za něho neuhradí, vzniká pojištěnému nárok vůči pojišťovně, a to v rozsahu, v jakém je odpovědnost krytá odpovědnostním pojištěním. Odvolací soud posléze shledal dovolání žalobkyně přípustným, neboť předmětná otázka dosud nebyla v rozhodovací praxi dovolacího soudu řešena, ztotožnil se s právním názorem odvolacího soudu a dovolání zamítl; Nejvyšší soud uvedl: *„Jak teorie civilního procesu, tak i právní praxe z ustanovení Článku 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod dovozuje zásadu, spočívající v tom, že v občanskoprávním řízení se vždy (kromě zákonem stanovených výjimek) rozhoduje o právech a povinnostech účastníků řízení – nikdy ne o právech a povinnostech jiných osob – jinak řečeno – že pouze osobě účastníka řízení vznikají procesní práva a povinnosti a pouze o jeho právech se jedná, jak během řízení, tak i v jeho výsledku, jímž je soudní rozhodnutí. (...) Z hlediska subjektivních mezí závaznosti rozhodnutí, které jsou upraveny v ustanovení § 159a o.s.ř., platí zásada, že rozsudek je závazný pouze pro účastníky řízení. Z uvedeného vyplývá, že tato zásada se v projednávané věci nutně uplatní v závěru o nevykonatelnosti rozhodnutí, které by zakládalo právo na plnění ve prospěch jiné osoby, než účastníka řízení. Pojištění odpovědnosti za škodu, jehož základní charakteristiku obsahuje ustanovení § 822 ve vzájemné souvislosti s ustanovením § 823 obč. zák., ve znění platném do 31. 12. 2004, plní nepochybně*

společensky žádoucí ochranu zájmů poškozených, kteří nejsou v uspokojení svých nároků na náhradu škody závislí na platební schopnosti škůdce tam, kde je jeho odpovědnost pojištěna. Přes tento zájem však pojistitel podle obecné zásady upravené v ustanovení § 823 obč. zák. nevstupuje na místo pojištěného, odpovědnost musí i nadále nést především, kdo škodu způsobil. (...) Jak správně dovodil odvolací soud, odmítne-li pojistitel plnit poškozenému v důsledku vzniku pojistné události, je třeba uplatnit nárok na náhradu škody vůči škůdci, který je pasivně legitimovaným subjektem. Nárok na pojistné plnění proti pojistiteli může poté pojištěný uplatnit na základě pravomocného rozhodnutí, kterým mu byla uložena povinnost k náhradě škody, na níž se pojištění vztahuje a kterou byl nucen uhradit.“

Podruhé se této otázky Nejvyšší soud okrajově dotkl až v rozhodnutí velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016.¹⁸⁹ Nejvyšší soud se vymežil vůči názoru odvolacího soudu, podle kterého žalované pojišťovně „nevznikla povinnost k pojistnému plnění, ledaže by žalobci vzniklo právo na úhradu vyplacené částky, což se nestalo, neboť žalobce poškozeným žádné plnění neposkytl. Jinými slovy, odvolací soud vyšel z názoru, že pojištěný je aktivně legitimován pouze z titulu tzv. refundačního závazku pojistitele, pokud předtím újmu poškozenému sám nahradil (ust. § 44 odst. 3 ZPS, resp. ust. § 2865 odst. 1 věta druhá o. z.). Nejvyšší soud zaujal názor odlišný a v bodě 75 odůvodnění svého rozhodnutí poznamenal: „Na uvedeném nic nemůže změnit odvolacím soudem stručně zmíněný nesprávný právní závěr, že žalobce není legitimován k uplatnění předmětného práva proti žalovanému pojistiteli. Toto jeho možné právo přitom vyplývá z ustanovení § 6 odst. 2 písm. a) zákona č. 168/1999 Sb., podle kterého, nestanoví-li zákon jinak, má pojištěný právo, aby pojistitel za něj uhradil v rozsahu a ve výši podle obč. zák. poškozenému způsobenou újmu vzniklou ublížením na zdraví nebo usmrcením.“ Nejvyšší soud se tedy ztotožnil se všeobecně přijímaným názorem doktríny, že aktivně věcně legitimován je v pojištění odpovědnosti pojištěný, kterému svědčí právo, aby za něj pojistitel uhradil újmu poškozenému. Velký senát však již bohužel nevyužil této příležitosti, aby se vypořádal i se závěry výše citovaného rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 1354/2006. Nevyjasnil tak otázku, jak by měl pojištěný formulovat petit své žaloby, aby mohl v procesní rovině realizovat své právo vyplývající z hmotného práva, tedy právo, aby za něj pojistitel reparaoval újmu poškozenému, a nedostal se přitom do konfliktu se závěry výše citovaného rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 1354/2006.

¹⁸⁹ Toto jinak velmi kvalitně odůvodněné rozhodnutí se týkalo primárně otázky, zda pod pojmy náhrada škody na zdraví nebo usmrcení podle § 6 odst. 2 písm. a) ZPOPV, ve znění účinném do 31. 12. 2013, lze podřadit náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 11 a § 13 obč. zák. Nejvyšší soud se odchýlil od své předešlé judikatury, když reflektoval závěry rozhodovací praxe Soudního dvora (rozsudek ze dne 24. 10. 2013, C-22/12, H.) a prostřednictvím eurokonformního výkladu dospěl k závěru, že pod pojem náhrada škody na zdraví nebo usmrcením podle § 6 odst. 2 písm. a) ZPOPV lze náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 11 a § 13 obč. zák. podřadit.

Soudy nižších instancí by přitom jasné stanovisko Nejvyššího soudu bezesporu uvítaly, neboť k řešení této otázky přistupují dosud velmi nejednotně. Z praxe lze uvést případ dopravce, který se ze svého pojištění odpovědnosti domáhal po pojistiteli, aby uhradil pojistné plnění zahraničnímu zasílateli, který měl být dle tvrzení žalobce jednáním pojištěného poškozen. Prvostupňový soud žalobě vyhověl a uložil žalované pojišťovně povinnost zaplatit za žalobce požadovanou částku přímo poškozené zahraniční společnosti. K odvolání pojišťovny věc posléze posuzoval Městský soud v Praze, který jako soud odvolací změnil rozsudek soudu prvního stupně a žalobu zamítl. Ve svém odůvodnění odkázal na výše citované rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1354/2006, a dospěl tak k závěru, že „(...) požadavku žalobce na uložení povinnosti žalovanému, aby za něj uhradil jím způsobenou škodu ve prospěch třetí osoby, která vůbec nebyla účastníkem řízení, vyhovět nelze.“

Nejvyšší soud tak následně k dovolání žalobce dostal další příležitost vyjádřit se k předmětné otázce aktivní věcné legitimace pojištěného v pojištění odpovědnosti ve vazbě na subjektivní meze závaznosti rozhodnutí. Ve svém rozsudku ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 23 Cdo 276/2018, shledal dovolání žalobce přípustným, neboť byla dle jeho názoru otázka možnosti uplatnit právo pojištěného na to, aby za něj pojistitel uhradil vzniklou škodu přímo poškozenému, posouzena odvolacím soudem v rozporu s výše citovaným rozhodnutím velkého senátu sp. zn. 31 Cdo 1704/2016. V návaznosti na to konstatoval, že z ust. § 43 odst. 3 a § 44 odst. 1 a 3 ZPS se podává, že „zákon výslovně zakotvuje právo pojištěného požadovat, aby za něj pojistitel v případě vzniku pojistné události uhradil škodu poškozenému, za kterou podle zákona pojištěný odpovídá, a to až do výše limitu pojistného plnění sjednaného v pojistné smlouvě.“

S opačným závěrem rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 1354/2006 se Nejvyšší soud vypořádal následovně: „Ačkoliv Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1354/2006, v souvislosti s výkladem obsahově shodných ustanovení § 822 a § 823 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12 2004 (dále jen „obč. zák.“), dospěl ve vazbě na výklad § 159a o. s. ř. k závěru, že proti pojistiteli může nárok na pojistné plnění pojištěný uplatnit až poté, co je mu pravomocně uložena povinnost k náhradě škody, k níž se pojištění vztahuje, a kterou byl nucen uhradit, byl tento názor pozdější judikaturou překonán. V rozsudku velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016, Nejvyšší soud uvedl, že pojištěný je legitimován k uplatnění práva vůči pojistiteli na uhrazení vzniklé škody přímo poškozenému. Byť tento závěr nebyl v předmětném rozhodnutí blíže rozveden, je zřejmé, že Nejvyšší soud revidoval své dřívější závěry, které v aplikační praxi vzbuzovaly rozpory. Závěr o tom, že úmyslem zákonodárce bylo ustanovením § 44 odst. 1 ZPS přiznat pojištěnému právo požadovat po pojistiteli, aby za něj plnil v souladu s podmínkami

pojistné smlouvy ve prospěch poškozeného, je nepochybný nejen ze samotného textu uvedeného ustanovení zákona, ale též z důvodové zprávy k zákonu o pojistné smlouvě, v níž se uvádí, že „z tohoto pojištění vzniká pojištěnému právo, aby za něj pojistitel v souladu s obsahem pojistné smlouvy nahradil škodu, kterou způsobil jinému a za kterou odpovídá podle zvláštního zákona nebo ke které se smluvně zavázal. (...) Záměrem zákonodárce bylo tedy upravit postup, podle něž má škodu za pojištěného škůdce, za níž je pojištěný odpovědný a na níž se vztahuje předmětné pojištění, nahradit zásadně pojistitel v souladu s obsahem pojistné smlouvy, přičemž tuto škodu má pojistitel nahradit přímo poškozenému (srov. § 43 odst. 3 a § 44 odst. 1 ZPS). (...) Závěr o tom, že pojištěný je v řešené věci oprávněn domáhat se po pojistiteli, aby za něj uhradil škodu přímo poškozenému, vyplývá jednak přímo ze zákona (§ 43 odst. 3 ZPS a § 44 odst. 1 ZPS), jednak z úmyslu zákonodárce vyjádřeného důvodovou zprávou a v neposlední řadě také z rozhodovací praxe Nejvyššího soudu. (...) Smyslu a účelu uvedené právní úpravy by naopak neodpovídal takový výklad ustanovení § 44 odst. 1 ZPS, který by ospravedlňoval závěr, podle něhož osoba, která se pojistila proti riziku způsobení škody (pojištěný), nebude v případě vzniku pojistné události oprávněna domoci se po pojistiteli pojistného plnění v souladu s pojistnou smlouvou, bez toho aniž by nejprve sama uhradila způsobenou škodu. Povinnost pojištěného nejprve nahradit škodu poškozenému a až následná (podmíněná) možnost pojištěného požadovat pojistné plnění po pojistiteli může totiž vést (zejména v případě způsobení velké škody, jejíž nahrazení je pro pojištěného objektivně nemožné) k porušení chráněných zájmů pojištěného i poškozeného. Dříve uvedený závěr rozhodovací praxe o tom, že pojištění odpovědnosti za škodu plní společensky žádoucí ochranu zájmů poškozených, kteří nejsou v uspokojení svých nároků na náhradu škody závislí na platební schopnosti škůdce tam, kde je jeho odpovědnost pojištěna, je tak třeba doplnit též o ochranu zájmů pojištěného, který se (zpravidla) dobrovolně pro případ vzniku odpovědnosti za škodu pojistí za účelem ochrany jeho majetkových zájmů a eliminace negativních důsledků spojených se vznikem jeho odpovědnosti za škodu.“¹⁹⁰

Ve vztahu k problematice subjektivních mezí závaznosti rozhodnutí Nejvyšší soud dodal: „Postupu, při němž se pojištěný může domáhat toho, aby za něj pojistitel nahradil škodu přímo poškozenému, nebrání ani ustanovení § 159a o. s. ř., podle něž je výrok pravomocného rozhodnutí závazný pouze pro účastníky řízení. Rozhodnutí, kterým je pojistiteli uložena povinnost nahradit za pojištěného poškozenému v souladu s pojistnou smlouvou škodu způsobenou pojištěným, zavazuje pouze pojistitele a opravňuje pouze pojištěného, tedy účastníky řízení. Pojistiteli uložena povinnost svědčí pouze ve prospěch pojištěného, který se na základě

¹⁹⁰ S ohledem na zásadní význam předmětného rozhodnutí je na tomto místě ocitována podstatná část jeho odůvodnění.

*uzavřené pojistné smlouvy domohl svého práva, aby za něj byla pojistitelem uhrazena škoda, kterou by v případě neuzavření předmětné pojistné smlouvy byl povinen hradit sám. Skutečnost, že pojistné plnění má být uhrazeno k rukám poškozeného, nečiní poškozeného osobou oprávněnou domáhat se výkonu předmětného rozhodnutí. Poškozený bude vždy moci uplatňovat své právo na náhradu škody pouze vůči škůdci. Škůdce (pojištěný) však na základě předmětného rozhodnutí bude oprávněn domáhat se toho, aby jej pojistitel zbavil povinnosti (tj. aby konal v jeho prospěch) nahradit jím způsobenou škodu v uvedené výši.*¹⁹¹ V návaznosti na to Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí Městského soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení.

Byť může odůvodnění předmětného rozhodnutí v části, v níž Nejvyšší soud argumentuje přehodnocením dřívějších závěrů rozhodnutím velkého senátu sp. zn. 31 Cdo 1704/2016 (když v tomto rozhodnutí se velký senát k otázce aktivní legitimace pojištěného vyjádřil jen velmi stručně a nezabýval se dalšími argumenty vznesenými v dřívějším rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 1354/2006¹⁹²), vyznívat poněkud vratce, lze ve zbývající části považovat jeho odůvodnění za přesvědčivé. Troufám si tvrdit, že předmětným rozhodnutím Nejvyšší soud položil základy nové konstantní judikatury v otázce aktivní legitimace pojištěného v odpovědnostním pojištění. Naopak názor, podle kterého musí pojištěný vždy nejprve újmu poškozenému sám nahradit, aby se posléze mohl domáhat refundace od svého odpovědnostního pojistitele, se jevil jako dlouhodobě neudržitelný.

Závěrem výše uvedeného judikatorního exkurzu lze podotknout, že je s podivem, že předmětná otázka, která je z hlediska aplikace institutu pojištění odpovědnosti naprosto klíčová, nebyla v rozhodovací praxi soudů uspokojivě a jednoznačně vyřešena. Ani s ohledem na nejnovější rozhodnutí Nejvyššího soudu nelze zatím hovořit o ustálené rozhodovací praxi, je nicméně pravděpodobné, že judikatura na závěrech rozhodnutí ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 23 Cdo 276/2018, setrvá. Tyto závěry ostatně odpovídají v odborné literatuře ustálenému názoru, že je to pojištěný, kdo je v pojištění odpovědnosti zásadně aktivně legitimován k uplatnění práva na pojistné plnění, přičemž pojistné plnění poskytuje pojistitel poškozenému, který je však pouhým platebním místem. Nutno dodat, že toto řešení klade ve svém důsledku zvýšené nároky na soudy, neboť ty budou muset vždy jako předběžnou otázku posoudit existenci odpovědnostního závazku mezi pojištěným škůdcem a poškozeným (včetně aplikace případného spoluzavinění poškozeného, moderačního práva apod.) a teprve následně rozhodnout, zda byly splněny též

¹⁹¹ V odůvodnění svého rozhodnutí Nejvyšší soud dále odkázal na rozsudek ze dne 12. 12. 2018, sp. zn. 23 Cdo 5969/2017, v němž zaujal totožné právní závěry se zcela totožným odůvodněním.

¹⁹² A je též otázkou, zda lze takto zásadní judikatorní obrat opřít o stručnou zmínku v předmětném rozhodnutí velkého senátu, v němž se Nejvyšší soud vyjádřil k aktivní legitimaci v podstatě jen obiter dictum, a tedy zda nebylo namíste spíše postoupení věci k rozhodnutí velkému senátu dle ust. § 20 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích.

všechny podmínky vzniku práva na pojistné plnění, tedy zda se jedná o pojistnou událost a zda, resp. v jakém rozsahu pojištěnému vzniklo právo na pojistné plnění (obdobně jako to dnes činí ve sporech z pojištění s přímým právem poškozeného na pojistné plnění).

Konečně lze dodat, že se v jádru nejedná o nijak převratnou koncepci, když s analogickou konstrukcí se lze setkat takřka v každém rozhodnutí soudu ve sporném řízení, a to v podobě výroku o nákladech řízení, které je neúspěšná strana zpravidla povinna hradit k rukám právního zástupce strany, která měla ve věci úspěch. Ani tato rozhodnutí pochopitelně nenaráží na subjektivní meze závaznosti rozhodnutí, neboť nezakládají žádná přímá práva dotyčnému právnímu zástupci. Nadále se jedná o právo úspěšného účastníka, které se pouze platí k rukám právního zástupce. K tomu se vyjádřil Nejvyšší soud například v usnesení ze dne 26. 9. 2016, sp. zn. 28 Cdo 1509/2015, uveřejněném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16208: „*Výrok rozhodnutí soudu o tom, že náhrada nákladů řízení má být zaplacená advokátu (k jeho rukám), pak představuje určení platebního místa; nic se tím nemění na tom, že advokát není věcně legitimován k náhradě nákladů řízení a že nositelem přisouzeného práva, je vždy jím zastupovaný účastník řízení (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11. 1. 2005 sp. zn. 21 Cdo 1645/2004, či stanovisko Občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 1998, zn. Cpjn 19/98, publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, pod č. 52/1998, bod XV).*“

5.6. Přímé právo poškozeného na pojistné plnění proti pojistiteli

Jak bylo podrobně vyloženo v předcházejících kapitolách, oprávněnou osobou v pojištění odpovědnosti je zásadně pojištěný. Poškozený aktivní věcnou legitimaci k uplatnění práva na pojistné plnění zpravidla nemá a představuje tak pouze zákonem určené místo plnění.¹⁹³ Ustanovení § 2861 odst. 2 o. z. stanoví, že poškozenému vzniká právo na plnění proti pojistiteli jen, bylo-li to ujednáno, anebo stanoví-li tak jiný zákon. Přímý nárok poškozeného tudíž představuje výjimku z obecného pravidla a může jej založit pouze zákon, případně smlouva.¹⁹⁴

¹⁹³ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 6. 2000, sp. zn. 25 Cdo 1094/98.

¹⁹⁴ Smlouvou je zde míněna především pojistná smlouva, počítá se tedy s tím, že přímé právo poškozeného může být založeno ujednáním mezi pojistitelem a pojistníkem. Je nicméně nutné si uvědomit, že přímé právo poškozeného může založit též smlouva mezi škůdcem a poškozeným v podobě postoupení práva pojištěného na pojistné plnění proti pojistiteli na poškozeného. Toto řešení se obecně připouští zejména v německém právním prostředí (srov. např. FRANCK, Gunnar. *Direktansprüche gegen den Haftpflichtversicherer im deutschen und skandinavischen Recht*. Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2014, roč. 103, č. 4, str. 333). V prostředí českého práva toto řešení prozatím praktické uplatnění nenašlo a jeho širší využití je do jisté míry limitováno ne zcela vyjasněnou povahou práva pojištěného na pojistné plnění proti pojistiteli a jeho procesní realizací – k tomu podrobně viz kapitoly 5.5.2. a 5.5.3. věnované problematice aktivní věcné legitimaci pojištěného.

Existence přímého práva poškozeného vůči odpovědnostnímu pojistiteli nezpůsobuje zánik práva na náhradu újmy vůči škůdci. Obě práva existují vedle sebe, jsou však na sobě závislá v tom smyslu, že v rozsahu plnění jednoho zaniká též právo druhé. Nahradí-li tedy pojištěný újmu nebo její část sám, zaniká v tomto rozsahu i přímý nárok poškozeného na pojistné plnění vůči pojistiteli. A opačně, poskytne-li pojistitel poškozenému pojistné plnění, zaniká v daném rozsahu právo poškozeného na náhradu újmy vůči škůdci. Jedná se o tzv. nepravou solidaritu.¹⁹⁵ Poškozenému náleží náhrada pouze jednou, neboť jde o nárok na totožné plnění, byť z různých právních důvodů.¹⁹⁶

Mezi oběma právy je nutno důsledně rozlišovat. Plnění pojistitele poskytnuté poškozenému není plněním z titulu náhrady újmy, neboť osobou povinnou k náhradě újmy zůstává pojištěný (škůdce). Plnění pojistitele je pojistným plněním, které nemá svůj původ v deliktním vztahu mezi škůdcem a poškozeným, ale v pojistném vztahu založeném pojistnou smlouvou uzavřenou mezi pojistitelem a pojistníkem. Toto rozlišování má zásadní praktické důsledky, a to ať už z hlediska místní příslušnosti soudů,¹⁹⁷ odlišného režimu promlčení,¹⁹⁸ či procesního postavení jednotlivých subjektů v soudním řízení.

Obdobný vztah závislosti lze nalézt i mezi přímým právem poškozeného na pojistné plnění a paralelně existujícím právem pojištěného, aby pojistitel za něj plnil poškozenému, neboť jak poškozený s přímým právem proti pojistiteli, tak pojištěný, jsou v tomto případě nadáni aktivní legitimací k uplatnění práva na pojistné plnění proti pojistiteli. Zde se tedy de facto jedná

¹⁹⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 4. 2016, sp. zn. 25 Cdo 222/2015, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 15578.: „*Dlužnická solidarita mezi žalovanými 1) a 3) jako škůdci na jedné straně a žalovaným 2) jako pojistitelem na straně druhé postrádá hmotněprávní oporu, proto soud, aniž byl vázán právním názorem žalobců o solidaritě všech žalovaných, správně rozhodl způsobem vyplývajícím z hmotného práva tak, že plněním jednoho ze škůdců zaniká v rozsahu jeho plnění povinnost pojistitele a naopak (tzv. nepravá solidarita). Ostatně obdobný závěr vyslovil dovolací soud již v minulosti ve svém rozsudku ze dne 28. 7. 2010, sp. zn. 23 Cdo 28/2010, uveřejněném pod číslem 43/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek (v tomto případě byli žalovanými dlužník a ručitel).“; obdobně též např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2002, sp. zn. 25 Cdo 499/2002, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 1337: „*Postavení škůdce a jeho pojistitele vůči poškozenému je v takovém případě obdobné postavení dlužníka a ručitele vůči věřiteli, tzn., že se jedná o dva závazky zaplatit věřiteli stejný dluh, přičemž věřitel nemůže dostat to stejné plnění dvakrát – od dlužníka i od ručitele.*“*

¹⁹⁶ MIMROVÁ, Tereza. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2790-2791.

¹⁹⁷ Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 4. 2009, sp. zn. 21 Co 139/2009, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 81/2011: „*K řízení o nároku poškozeného proti pojistiteli na pojistné plnění podle § 6 a 9 OdpVoz není vedle obecného soudu žalovaného příslušný také soud na výběr daný podle § 87 odst. 1 písm. b) OSŘ.*“

¹⁹⁸ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 25 Cdo 113/2006, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 93/2008: „*Mezi právem poškozeného na náhradu vzniklé škody vůči škůdci (§ 420 a násl. obč. zák.) a specifickým právem poškozeného na výplatu plnění za pojištěného škůdce (§ 9 odst. 1 zákona č. 168/1999 Sb.) je třeba důsledně rozlišovat. (...) Právě proto, že ve vztahu mezi poškozeným a pojistitelem škůdce se nejedná o právo na náhradu škody, nelze souhlasit s názorem odvolacího soudu, který promlčení tohoto práva poškozeného posuzoval podle ustanovení § 106 obč. zák.*“; blíže viz kapitola věnovaná otázce promlčení práv z pojištění odpovědnosti.

o nárok na totožné plnění z totožného právního důvodu, přičemž k jeho uplatnění jsou aktivně legitimovány dva subjekty. Přímé právo poškozeného totiž nevyklučuje aktivní legitimaci pojištěného v odpovědnostním pojištění. Uplatněním práva na pojistné plnění ze strany poškozeného nezaniká bez dalšího právo pojištěného, aby za něj pojistitel uspokojil nárok poškozeného. Obě práva tudíž koexistují vedle sebe s tím, že uspokojením práva poškozeného zaniká v daném rozsahu též odpovídající právo pojištěného na to, aby za něj pojistitel plnil poškozenému.

V současné době zakládá přímý nárok poškozeného pouze ust. § 9 odst. 1 ZPOPV, které stanoví, že poškozený má právo uplatnit svůj nárok na plnění podle § 6 u příslušného pojistitele, případně u České kanceláře pojistitelů, jedná-li se o nárok na plnění z garančního fondu. Jedná se o významné a v praxi velmi hojně využívané ustanovení. Poprvé se přímý nárok poškozeného objevil v českém právním řádu již na počátku padesátých let minulého století spolu s vyhláškou ministerstva financí Československé republiky č. 105/1951 Ú.l., o provádění pojištění zákonné odpovědnosti za provoz motorových vozidel. Uvedená vyhláška zakládala přímý nárok poškozeného v případech, kdy nebyla zjištěna osoba odpovědná za provoz motorového vozidla ani jiná osoba za škodu odpovědná.¹⁹⁹ Na tuto úpravu posléze navázalo nařízení vlády č. 54/1953 Sb., o provozu na silnicích, a k jeho provedení vydávané vyhlášky ministerstva financí.²⁰⁰ S účinností od 1. 1. 1992 stanovila vyhláška Ministerstva financí č. 492/1991 Sb., kterou se stanoví rozsah a podmínky zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla, v ust. § 7 odst. 1, že náhradu platí pojišťovna poškozenému, avšak poškozený právo na plnění proti pojišťovně nemá s výjimkou taxativně vypočtených případů. Těmi byly situace, kdy pojištěný škůdce zemřel nebo v případě právnické osoby zanikl bez právního nástupce, nebyl-li zjištěn škůdce odpovědný za škodu způsobenou na zdraví nebo usmrcením a dále v případě, že pojišťovna písemně odmítla poškozenému nahradit škodu nebo její část. S účinností od 1. 1. 1998 k tomu dále přibyla situace, kdy pojištěný nesplnil svou oznamovací povinnost ohledně vzniku pojistné události. Zásadní změnu přinesl ZPOPV, který nabyl plné účinnosti 1. 1. 2000 a transformoval dosavadní systém zákonného pojištění na systém povinně-smluvní, přičemž zapracoval příslušné evropské právní předpisy týkající se této problematiky a zakotvil do české právní úpravy výše zmíněné a v praxi hojně aplikované ust. § 9 odst. 1 zakládající přímé právo poškozeného na pojistné plnění proti pojistiteli. Zákonodárce tak vyhověl požadavkům směrnic Evropské unie, aby byla usnadněna cesta

¹⁹⁹ Srov. ust. § 4 odst. 1 vyhlášky ministerstva financí Československé republiky č. 105/1951 Ú.l., o provádění pojištění zákonné odpovědnosti za provoz motorových vozidel.

²⁰⁰ Vyhlášky č. 105/1953 Ú.l., 38/1957 Ú.l., 197/1964 Sb., 65/1970 Sb., 123/1974 Sb. a vyhláška č. 492/1991 Sb.

poškozených k náhradě jejich újmy.²⁰¹ Zavedením přímého nároku poškozeného jednak odpadl problém s dříve často obtížně vynucovanou součinností pojištěného škůdce,²⁰² a jednak tím byla obecně otevřena možnost poškozených, aby – vybaveni aktivní legitimací ve věci práva na pojistné plnění – skutečně dosáhli adekvátní reparační újmy.

Vedle zmíněného ust. § 9 odst. 1 ZPOPV se lze s přímým právem poškozeného na pojistné plnění setkat již jen v zákonném pojištění odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání, a to pro případ, že při zániku zaměstnavatele nepřejdou práva a povinnosti z pracovněprávního vztahu na jiného zaměstnavatele. V takovém případě může poškozený (či pozůstalí) uplatnit své nároky přímo proti pojistiteli tohoto zaměstnavatele.²⁰³

Z výše uvedeného je zřejmé, že zákonem založené přímé právo poškozeného na pojistné plnění je v českém právním řádu stále spíše výjimkou (byť v případě ZPOPV v praxi velmi frekventovanou a hojně využívanou). Na tomto místě stojí za zmínku srovnání s širokým a pro české právní prostředí nezvyklým vymezením přímého práva poškozeného na pojistné plnění v Zásadách evropského pojišťovacího smluvního práva (PEICL), které kladou velký důraz na ochranu poškozeného, když v článku 14:102 stanoví, že *„Pokud poškozený nedá písemný souhlas, jeho postavení nesmí být dotčeno jakýmkoliv vypořádáním, uzavřeným ohledně pojistného nároku na základě pojistky mezi pojistníkem nebo pojištěným a pojistitelem, ať už na základě dohody, zřeknutí se, platby nebo jiného obdobného jednání.“*²⁰⁴ V čl. 15:101 se poté stanoví alternativně velmi široký okruh případů, u nichž je poškozený oprávněn domáhat se svých nároků přímo proti pojistiteli: *„V rozsahu, ve kterém pojistník nebo pojištěný, podle toho o jaký případ se jedná, mají odpovědnost, je poškozený oprávněn k uplatnění přímého nároku na náhradu proti pojistiteli na základě pojistné smlouvy za předpokladu, že: (a) pojištění je povinné, nebo (b) pojistník nebo pojištěný je v úpadku, nebo (c) pojistník nebo pojištěný byl zlikvidován nebo zrušen, nebo (d) poškozený utrpěl zranění, nebo (e) právo rozhodné pro povinnost plnit*

²⁰¹ KAZDA, Petr; KAZDOVÁ, Karolína. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Komentář.* § 9 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO168_p11999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

²⁰² BUŠTA, Pavel; PŘIKRYL, Vladimír. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla s komentářem (ve znění 16 novel).* § 9 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO168_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

²⁰³ Srov. ust. § 205d odst. 8 zák. č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve spojení s ust. § 365 odst. 1 zák. č. 262/2006 Sb., zákoník práce.

²⁰⁴ „Article 14:102 Protection of the Victim: Unless the victim gives consent in writing, his position shall not be affected by any settlement of the insurance claim under the policy by the policyholder or the insured and the insurer, whether by agreement, waiver, payment or an equivalent act.“ (pozn. “Victim“, in liability insurance, means the person for whose death, injury or loss the insured is liable“, Article 1:202 par. (4) PEICL); použitý překlad do českého jazyka – Petr Dobiáš.

přiznává přímý nárok.²⁰⁵ V odst. 2 PEICL dále stanoví, že pojistitel může proti poškozenému vznášet námitky vyplývající z pojistné smlouvy, pokud tomu nebrání kogentní úprava povinného pojištění.

Z hlediska mezinárodního srovnání je nutné podotknout, že právní úprava přímého nároku poškozeného na pojistné plnění proti odpovědnostnímu pojistiteli se mezi evropskými státy poměrně zásadně liší.²⁰⁶ Právní řády některých států zakládají přímé právo poškozeného jako výchozí obecné pravidlo pro všechny typy odpovědnostních pojištění. Mezi ně patří například Francie,²⁰⁷ Belgie,²⁰⁸ Španělsko²⁰⁹ nebo Norsko.²¹⁰ Další skupina států zakládá přímé právo poškozeného sice jako obecné pravidlo, avšak zásadně pouze pro povinná pojištění a jen výjimečně v určitých výslovně definovaných situacích též pro pojištění dobrovolně smluvní. Mezi ně lze zařadit např. Německo (po reformě právní úpravy pojistné smlouvy na přelomu let 2007 a 2008),²¹¹ Nizozemsko,²¹² Švédsko²¹³ nebo Finsko.²¹⁴ Konečně, poslední skupina států, která má v tomto ohledu nejbližší právní úpravě české, přímý nárok poškozeného v obecné rovině nezakládá a přiznává jej pouze ve výjimečných případech (např. ocitne-li se pojištěný v úpadku), příp. jej ponechává zvláštní právní úpravě²¹⁵ nebo na ujednání stran v pojistné smlouvě. Mezi posledně jmenovanými státy lze zmínit Velkou Británii²¹⁶ či Rakousko.²¹⁷

Je otázkou, zda i v českém právním prostředí, nebude – zejména ruku v ruce s narůstajícím počtem objektivních skutkových podstat a povinných pojištění – vytvářen tlak na větší ochranu poškozených s tím, že jim bude ve více případech přiznáváno přímé právo na pojistné plnění proti pojistiteli. Haas však správně připomíná, že „*Nepřiznání právního postavení účastníka pojištění v pozici oprávněné osoby poškozenému není ze strany zákonodárce nijak samoučelné – od té doby, kdy pojištění odpovědnosti existuje, se touto vědomou právní*

²⁰⁵ „Article 15:101 Direct Claims and Defences: To the extent that the policyholder or the insured, as the case may be, is liable, the victim shall be entitled to a direct claim for compensation against the insurer under the insurance contract provided that (a) the insurance is compulsory, or (b) the policyholder or insured is insolvent, or (c) the policyholder or insured has been liquidated or wound up, or (d) the victim has suffered personal injury, or (e) the law governing the liability provides for a direct claim.”; použitý překlad do českého jazyka – Petr Dobiáš; sluší se podotknout, že citovaná ustanovení jsou za podmínek čl. 1:103 PEICL dispozitivní.

²⁰⁶ FRANCK, Gunnar. *Injured Parties and Personal Liability Insurance: Legal Protection in European Private International Law*. Zborník Radova Pravnog Fakulteta u Nisu. 2015, č. 70, str. 944.

²⁰⁷ Art. L 124-3 Code des assurances.

²⁰⁸ Art. 150-1 Wet betreffende de verzerkeringen.

²⁰⁹ Art. 76 Ley de Contrato de Seguro.

²¹⁰ Kap. 7 § 6 Lov om forsikringsavtaler.

²¹¹ § 115 Versicherungsvertragsgesetz ze dne 23. 11. 2007, BGBl. I S. 2631.

²¹² Art. 7-954 Burgerlijk Wetboek Boek.

²¹³ Kap. 9 § 7 Försäkringsavtalslag.

²¹⁴ § 67 Lag om Försäkringsavtal.

²¹⁵ Typicky v oblasti pojištění odpovědnosti z provozu motorového vozidla, která je v rámci evropské unie harmonizována.

²¹⁶ Third Parties (Rights against Insurers) Act 2010.

²¹⁷ § 157 Versicherungsvertragsgesetz.

*konstrukcí sleduje ten účel, aby pojištění neoslabovalo preventivní funkci a vliv deliktní odpovědnosti.*²¹⁸

5.7. Refundační závazek pojistitele

Právem na pojistné plnění disponuje oprávněná osoba, kterou je v pojištění odpovědnosti zpravidla pojištěný. Tato dispozice spočívá i ve svobodném rozhodnutí, zda vůbec a případně kdy právo na pojistné plnění u pojistitele uplatní (čímž ovšem není dotčena povinnost pojištěného bez zbytečného odkladu oznámit pojistiteli vznik škodné události). Poškozený, vyjma případů, kdy mu smlouva nebo právní předpis přiznává přímý nárok proti pojistiteli, nemůže sám bez součinnosti pojištěného dosáhnout uspokojení svých nároků z odpovědnostního pojištění. Pojištěnému naopak nic nebrání ve svobodné volbě, zda ke kompenzaci nároků poškozeného využije sjednané pojištění, nebo zda náhradu újmy poskytne poškozenému ze svého. K tomu může pojištěného vést celá řada důvodů od snahy vyhnout se sankci v podobě uplatnění malusu, přes prostou nevědomost, že se pojištění na daný případ vztahuje, až po motivaci odškodnit poškozeného urychleně ještě před ukončením šetření škodné události (např. z důvodu zachování dobrých obchodních vztahů). Bez ohledu na pohnutky pojištěného platí, že pokud sám nahradí poškozenému újmu, vzniká mu proti pojistiteli právo na kompenzaci v rozsahu, v jakém se na povinnost k náhradě újmy vztahuje pojištění, tedy v rozsahu, v jakém by byl jinak povinen plnit pojistitel, pokud by u něj pojištěný právo na pojistné plnění uplatnil. I v takovém případě tedy pojistitel plní pojištěnému maximálně do výše sjednaných limitů pojistného plnění, zohlední se sjednaná spoluúcast, příp. porušení povinností z pojistné smlouvy a s tím spojené právo pojistitele na sankční snížení pojistného plnění dle ust. § 2800 odst. 2 o. z., snížení plnění z důvodu zmaření přechodu práv na pojistitele podle § 2820 odst. 2 o. z.; pojistitel má dále možnost odečtení svých splatných závazků z pojištění dle ust. § 2787 o. z., započtení přiměřené náhrady dle ust. § 2797 odst. 3 o. z. apod.²¹⁹

Tento tzv. refundační závazek pojistitele je upraven v ust. § 2865 odst. 1 věta druhá o. z., které bez věcných změn přejímá úpravu někdejšího ust. § 44 odst. 3 ZPS a stanoví, že nahradil-li pojištěný škodu nebo újmu, na niž se vztahuje pojištění, má proti pojistiteli právo na náhradu až

²¹⁸ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2861 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

²¹⁹ I v případě refundačního závazku by však měl být pojistitel obezřetný při využívání uvedených zákonných institutů v povinných pojištěních, u nichž zákon jejich využití buď explicitně zakazuje (§ 2787 věta druhá o. z. či ust. § 7 odst. 4 ZPOPV), nebo v tomto směru mlčí, což vyvolává řadu jen obtížně řešitelných otázek; k tomu blíže např. HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2781 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

do výše, do které by jinak byl povinen plnit poškozenému pojistitel. Předmětné ustanovení je minimálně ve dvou ohledech nepřesné. Jednak by namísto formulace „*má proti pojistiteli právo na náhradu*“ bylo vhodnější použít „*má proti pojistiteli právo na pojistné plnění*“, neboť i zde platí, že pojistitel nevstupuje namísto pojištěného do postavení škůdce a nejedná se tudíž o právo na náhradu škody, ale o právo na pojistné plnění, které se rovněž jako právo na pojistné plnění promlčuje.²²⁰ Druhá výtku směřuje k sousloví „*do které by jinak byl povinen plnit poškozenému pojistitel*“, které nesprávně naznačuje, že věřitelem pohledávky na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti je poškozený. Tak tomu však (vyjma přímého nároku poškozeného podle ZPOPV) není.

Jak správně upozorňuje Haas,²²¹ slova „*nahradil-li*“ nezahrnují pouze případ, kdy pojištěný poskytne poškozenému peněžité plnění, ale i všechny ostatní myslitelné případy řešení závazku pojištěného škůdce k náhradě újmy, například vzájemným započtením, zajištěním opravy poškozené věci třetí osobou či svépomocnou naturální restitucí. Shodný výklad zaujal i Nejvyšší soud ve svém rozsudku ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 4297/2015, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 73/2018, dle kterého „*Vynaložil-li pojištěný sám se souhlasem poškozené náklady na provedení demolice stavby, která byla poškozena jednáním pojištěného, přičemž k provedení demolice byla poškozená jako vlastník objektu povinna, má pojištěný podle § 44 odst. 3 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, proti pojistiteli právo na úhradu těchto nákladů, a to až do výše, do které by jinak povinen plnit poškozené pojistitel.*“

Velmi zajímavou otázku řešil Nejvyšší soud v rozsudku ze dne 23. 8. 2016, sp. zn. 23 Cdo 4058/2015, publikovaném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16019. V daném případě pojištěná společnost A zajišťovala přepravu prostřednictvím společnosti B pro společnost C. Při přepravě došlo ke znehodnocení nákladu a vzniku škody. Pojištěná společnost A uhradila škodu poškozené společnosti C a následně obdržela pojistné plnění od svého odpovědnostního pojistitele. Mezitím ovšem pojištěné společnosti A kompenzoval vzniklou škodu též její subdodavatel společnost B (formou zápočtu vzájemných pohledávek). Pojistitel se po zjištění této skutečnosti obrátil na pojištěnou společnost A s požadavkem na vydání bezdůvodného obohacení s argumentem, že pojištěná společnost A přijala pojistné plnění bez právního důvodu, neboť v té době již u ní (v důsledku kompenzace ze strany jejího subdodavatele) neexistovala škoda. Nejvyšší soud zcela správně uzavřel, že „*škoda vzniklá na straně pojištěného není podmínkou nutnou k tomu, aby mu bylo pojistitelem vyplaceno pojistné*

²²⁰ Srov. ust. § 626 o. z. in fine.

²²¹ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 2865* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

plnění, jak je tomu u nároku na náhradu škody. Není tak možno přisvědčit závěru odvolacího soudu, že neexistovala-li na straně pojištěného škoda, odpadl důvod k přijetí pojistného plnění od žalobkyně (pojišťovny) (...) V posuzovaném případě není relevantní vztah, resp. jednostranné či vzájemné plnění mezi pojištěným a třetí osobou. Pojistitel nemůže odmítnout vyplatit pojistné plnění s odkazem na určité jednání třetí osoby. Nemůže se tedy zprostit své povinnosti plnit s tím, že třetí osoba pojištěnému uhradila to, co poškozenému z titulu své odpovědnosti za škodu pojištěný zaplatil. Pojištěný, který uhradil škodu, za kterou odpovídá, přímo poškozenému, má proti pojistiteli právo na úhradu vyplacené částky (a to až do výše, do které by byl jinak povinen plnit poškozenému pojistitel) v souladu se shora citovaným ustanovením § 44 odst. 3 zákona č. 37/2004 Sb. bez dalšího. Zákon žádné další předpoklady neuvádí. Není tedy rozhodné, zda existuje na straně pojištěného nějaká škoda, určující je toliko fakt, že uhradil poškozenému škodu, za kterou odpovídá.“ Sluší se dodat, že pojištěná společnost A si pojistné plnění neoponechala a přeposlala je obratem svému subdodavateli společnosti B (který byl také pojištěným podle pojistné smlouvy), čímž se kruh uzavřel a celá majetková transakce byla spravedlivě vypořádána.

Právo pojištěného odškodnit poškozeného může být omezeno pojistnou smlouvou. Mezi pravidelná ujednání patří ustanovení, která zakazují pojištěnému uznat nebo uhradit nároky poškozeného bez předchozího souhlasu pojistitele. Účelem těchto ujednání je legitimní snaha umožnit pojistiteli, který v konečném důsledku nese v rozsahu sjednaného pojištění náklady kompenzace, aby měl možnost v rámci řádného šetření škodné události posoudit oprávněnost uplatněných nároků poškozeného a předejít tak situaci, kdy by pojištěný plnil neuváženě buď na zcela neexistující dluh, nebo v nepřiměřené výši. Poruší-li pojištěný tuto povinnost, vystavuje se jednak riziku, že mu právo na kompenzaci proti pojistiteli vůbec nevznikne (ukáže-li se posléze, že nárok poškozeného byl nedůvodný, tedy není splněna podmínka, že se na poskytnutou náhradu újmy vztahuje pojištění a tedy že by jinak byl pojistitel povinen plnit), jednak případnému sankčnímu snížení pojistného plnění dle ust. § 2800 odst. 2 o. z. (např. proto, že pojištěný takovým jednáním znemožní pojistiteli bránit se nároku poškozeného v soudním řízení, ať už prostřednictvím pokynů udělovaných pojištěnému nebo v rámci vedlejšího účastenství).²²²

²²² Bez zajímavosti není srovnání s PEICL, které v čl. 14:104 odst. 1 stanoví, že „*doložka v pojistné smlouvě zprošťující pojistitele jeho povinností v případě, že pojistník nebo pojištěný, podle tohoto o jaký případ se jedná, přijme nebo uspokojí právo poškozeného, nemá účinky.*“ (použitý překlad – Petr Dobiáš); jisté omezení pojistitele upravoval v tomto směru například i prvorepublikový zákon č. 145/1934 Sb., o pojistné smlouvě, který v ust. § 120 odst. 2 stanovil, že „*ujednání, podle něhož pojistitel bude prost závazku plniti, když bez jeho přivolení pojistník uspokojí třetí osobu nebo uzná její nárok, nemůže se pojistitel dovolávati, jestliže pojistník podle zřejmé slušnosti nemohl odepřítí uspokojení nebo uznání a jestliže při tom nepřekročil meze svého právního závazku.*“

5.8. Oznamovací povinnost pojištěného

5.8.1. Povinnost pojištěného oznámit vznik škodné události

Dle ust. § 2796 odst. 1 o. z. je ten, kdo se pokládá za oprávněnou osobu, povinen oznámit pojistiteli bez zbytečného odkladu vznik události, s níž spojuje svůj požadavek na pojistné plnění,²²³ a podat pojistiteli pravdivé vysvětlení o vzniku a rozsahu následků takové události, o právech třetích osob a o případném vícenásobném pojištění. Současně je povinen předložit pojistiteli potřebné doklady a dále postupovat způsobem ujednaným v pojistné smlouvě. Specificky pro pojištění odpovědnosti stanoví zákon nad rámec této obecné oznamovací povinnosti v ust. § 2862 odst. 1 o. z. dále povinnost pojištěného²²⁴ a) oznámit pojistiteli skutečnost, že proti němu poškozený uplatnil právo na náhradu újmy, b) vyjádřit se k požadované náhradě a k její výši.²²⁵ Tuto oznamovací povinnost má pojištěný i tehdy, je-li subjektivně přesvědčen o tom, že právo na náhradu újmy není důvodné. Stanoviskem pojištěného k existenci a výši nároku na náhradu újmy není pojistitel vázán. Účelem uvedených ustanovení je zajistit pojistiteli včasnou vědomost o událostech, se kterými může být spojen vznik jeho povinnosti poskytnout pojistné plnění, a dále zajistit pojistiteli podklady nezbytné pro řádný průběh šetření škodné události, a to včetně stanoviska pojištěného k jeho potenciálnímu závazku na náhradu újmy. Splní-li pojištěný svou oznamovací povinnost, je pojistitel povinen bez zbytečného odkladu zahájit šetření nutné ke zjištění existence a rozsahu jeho povinnosti plnit (§ 2797 odst. 1 o. z.). Není-li ujednáno jinak, není pro oznámení vzniku škodné události vyžadována písemná forma (srov. ust. § 2773 odst. 2 o. z.).

Tuto svou oznamovací povinnost musí pojištěný splnit bez zbytečného odkladu poté, co událost nastane, resp. se o ní dozví, jinak se vystavuje možným negativním důsledkům z pozdního oznámení plynoucím, mj. například objektivní nemožnosti ukončení šetření, vzniku dodatečných nákladů šetření, které bude povinen pojistiteli nahradit (§ 2797 odst. 3 o. z.) nebo případnému sankčnímu snížení pojistného plnění (§ 2800 odst. 2 o. z.).²²⁶ Právo na pojistné

²²³ Zde došlo k terminologickému upřesnění oproti dřívějšímu ust. § 14 odst. 2 ZPS, kde byl nepřesně užit termín pojistná událost. Opis „událost, se kterou ten, kdo se pokládá za oprávněnou osobu, spojuje požadavek na pojistné plnění“ se jeví jako vhodnější, neboť v okamžiku oznámení zpravidla není jisté, zda se jedná o událost pojistnou.

²²⁴ Připomeňme, že v pojištění odpovědnosti je obvyklé, že okruh pojištěných není v době sjednání pojistné smlouvy znám a pojištění se může vztahovat na určitou skupinu osob splňujících stanovené podmínky, např. na všechny členy domácnosti, osoby vykonávající určitou činnost, všechny subdodavatele, zaměstnance či dceřiné společnosti pojistníka atp. Danou oznamovací povinnost má tedy nejen pojistník, ale každý, kdo se v souladu s ujednaním pojistné smlouvy ocitne v roli pojištěného.

²²⁵ Srov. dále ust. § 8 ZPOPV, v němž je oznamovací povinnost pojištěného vymezena ještě podrobněji.

²²⁶ Při posuzování podmínek vzniku postižení práva pojistitele dle ust. § 10 odst. 1 písm. d) ZPOPV (ve znění účinném do 22. 9. 2016) Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 676/2012, publikovaném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 13054, uvedl, že „dozvěděla-li se žalobkyně o škodné události až se zpožděním jednoho a čtvrt roku, a to navíc za situace, kdy trestní řízení bylo pravomocně skončeno, je zřejmé,

plnění by však nemělo být v případě pozdního oznámení vzniku pojistné události bez dalšího zcela vyloučeno. V praxi se lze občas setkat s tím, že je pro případ pozdního oznámení sjednána výluka, případně je včasné oznámení konstruováno jako jedna z podmínek vzniku pojistné události (např. je ujednáno, že podmínkou vzniku práva na pojistné plnění je, že vedle příčiny vzniku újmy, samotného vzniku újmy a uplatnění práva na náhradu újmy poškozeným, musí v době trvání pojištění, nebo v určité lhůtě po jeho zániku, dojít též k písemnému oznámení škodné události pojistiteli). Podobná ujednání je však možno vnímat jako problematická, neboť vyjdeme-li z toho, že právo na pojistné plnění může být oprávněnou osobou uplatněno v zásadě až do uplynutí promlčecí lhůty,²²⁷ je nasnadě, že podobná ujednání fakticky promlčecí lhůtu zkracují, resp. obcházejí ust. § 2771 o. z., podle kterého se k ujednání o zkrácení promlčecí lhůty v pojištění nepřihlíží.²²⁸

I na pojištění odpovědnosti dopadá ust. § 2796 odst. 2 o. z., podle něhož může oznámení škodné události učinit jakákoliv osoba, která má na pojistném plnění právní zájem. Předmětné ustanovení je jednou z novinek, které přinesl nový občanský zákoník, přičemž důvodová zpráva vysvětluje, že „*platná úprava neřeší, zda takovou událost může pojistiteli oznámit někdo jiný než pojistník (popřípadě pojištěný nebo obmyšlený); z toho se dovozuje, že tyto další osoby sice mohou oznámit událost považovanou za pojistnou, ale že pojistiteli nevzniká povinnost takto oznámenou událost šetřit. Se zřetelem k tomu se navrhuje stanovit ve shodě s některými zahraničními vzory, že oznámení může kromě osob uvedených v prvním odstavci oznámit každý, kdo má na pojistném plnění právní zájem (např. zástavní věřitel).*“ Oproti předchozí právní úpravě v ZPS se tudíž rozšířil okruh osob, které mohou oznámením vzniku škodné události iniciovat šetření pojistitele. To, zda má dotyčná osoba právní zájem na pojistném plnění, je třeba posuzovat individuálně. V pojištění odpovědnosti má však předmětné ustanovení klíčové využití, neboť právní zájem bude vždy dán u poškozeného. Právní zájem na pojistném plnění může mít též osoba blízká oprávněné osoby či pojistník odlišný od pojištěného.²²⁹

že to mělo negativní důsledky ve vztahu k možnosti žalobkyně zjišťovat okolnosti předmětné dopravní nehody, zejména ty, které nebyly dostatečně zjišťovány šetřením Policie ČR (především otázka ovlivnění žalovaného alkoholem), a to včetně případných podkladů pro uplatnění regresních nároků.“

²²⁷ V neživotním pojištění se právo na pojistné plnění promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě (§ 629 odst. 1. o. z.), která počne běžet za jeden rok od pojistné události (§ 626 o. z.); blíže viz kapitola 5.15.

²²⁸ Na druhou stranu, samotný občanský zákoník podobnou konstrukci používá v pojištění úvěru nebo záruky, když v ust. § 2869 velmi přísně stanoví, že „*neoznámí-li osoba, které vzniklo na pojistné plnění právo, pojistiteli vznik škodné události ve lhůtě ujednané v smlouvě, soud právo na pojistné plnění nepřizná, namítne-li pojistitel opožděné oznámení škodné události.*“

²²⁹ Shodně Česká asociace pojišťoven. *Oznámení škody*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

Právo oznámit vznik škodné události však v žádném případě nezakládá osobě s právním zájmem možnost uplatnit u pojistitele právo na pojistné plnění.²³⁰ Rozhodnutí, zda právo na pojistné plnění uplatní či nikoliv, zůstává nadále plně v dispozici oprávněné osoby, kterou je v pojištění odpovědnosti zásadně pojištěný. Z toho též plyne závěr, že pojistitel nemůže přes nesouhlas pojištěného poskytnout poškozenému pojistné plnění (vyjma pojištění s přímým právem poškozeného na pojistné plnění), byť by poškozený vznik škodné události (coby osoba s právním zájmem na pojistném plnění) řádně oznámil, předložil pojistiteli veškeré potřebné podklady a prokázal vznik práva na náhradu újmy, potažmo i vznik pojistné události.

Pojistitel je v souladu s ust. § 2797 odst. 1 o. z. povinen sdělit výsledek šetření osobě, která uplatnila právo na pojistné plnění. Vzhledem k tomu, že osoba s právním zájmem není osobou, která by mohla uplatnit právo na pojistné plnění (oprávněnou osobou), vzniká otázka, zda je pojistitel povinen sdělit výsledek šetření též osobě s právním zájmem na pojistném plnění, která škodnou událost oznámila. Tuto otázku nepomáhá objasnit ani ust. § 2798 odst. 2 o. z., které ukládá pojistiteli pro případ, že šetření nelze ukončit ve lhůtě tří měsíců, povinnost sdělit oznamovateli důvody, které ukončení šetření brání. Pojem oznamovatel však patrně zahrnuje i osobu s právním zájmem na pojistném plnění, která vznik škodné události pojistiteli oznámila. Paradoxně tak zákon ukládá pojistiteli povinnost sdělit důvody nemožnosti ukončení šetření širšímu okruhu osob, než u sdělení samotného výsledku šetření. K takovému řešení však neexistuje žádný racionální důvod. Lze proto usuzovat, že se jedná spíše jen o pojmový nesoulad předmětných ustanovení a pojistitel by měl výsledek šetření škodné události vedle osoby, která uplatnila právo na pojistné plnění, sdělit též oznamovateli s právním zájmem na pojistném plnění.

5.8.2. Povinnost pojištěného oznámit zahájení řízení před orgánem veřejné moci

Další specifickou oznamovací povinnost ukládá pojištěnému v pojištění odpovědnosti ust. § 2862 odst. 2 o. z., které stanoví, že pojištěný oznámí pojistiteli bez zbytečného odkladu, že proti němu bylo v souvislosti se škodnou událostí zahájeno řízení před orgánem veřejné moci (tedy občanské soudní řízení, trestní řízení, správní, resp. přestupkové řízení) nebo rozhodčí řízení. Zároveň mu ukládá povinnost sdělit, kdo je jeho právním zástupcem, a informovat pojistitele o průběhu i výsledcích řízení. V řízení je pojištěný následně povinen postupovat v souladu s pokyny pojistitele. Účelem předmětného ustanovení je zajistit včasnou vědomost pojistitele o probíhajícím řízení, jehož předmětem by mohla být náhrada újmy, a do jisté míry

²³⁰ Shodně JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 133-134.

i kontrolu nad takovým řízením, vycházejí z toho, že pojistitel má na výsledku řízení právní zájem, neboť je to on, kdo v konečném důsledku potenciálně ponese (v ujednaném rozsahu) ekonomické náklady reparace újmy. Oznamovací povinnost pojištěného se tudíž váže k jakémukoliv z výše uvedených typů řízení, zatímco povinnost pojištěného postupovat v řízení v souladu s pokyny pojistitele se s ohledem na účel ustanovení dovozuje pouze v řízeních, v nichž je posuzována náhrada újmy,²³¹ tedy zejména v občanském soudním řízení, adhezním řízení v rámci řízení trestního, příp. rozhodčím řízení.

Poruší-li pojištěný oznamovací povinnost ohledně zahájení řízení před orgánem veřejné moci nebo povinnost postupovat v řízení v souladu s pokyny pojistitele, vystavuje se v krajním případě riziku, že ponese negativní důsledky nepříznivého rozhodnutí sám, případně bude muset strpět sankci v podobě snížení pojistného plnění dle ust. § 2800 o. z. Podstatné přitom je, že rozhodnutí o existenci a rozsahu povinnosti pojištěného k náhradě újmy poškozenému učiněné ve sporu mezi pojištěným (škůdcem) a poškozeným, není pro pojistitele přímo závazné,²³² a jako takové proto automaticky nezakládá povinnost pojistitele poskytnout za pojištěného poškozenému pojistné plnění. V praxi se mnohdy stává, že názor pojistitele ohledně existence a rozsahu náhradové povinnosti pojištěného se od závěru orgánu veřejné moci, rozhodujícímu ve sporu mezi škůdcem a poškozeným, liší. Nezřídka pak pojistitel posoudí odlišně samotný základ nároku, případně jeho výši (např. dojde k jinému závěru o míře spoluzavinění poškozeného, nebo odlišně určí výši vzniklé škody). Odepře-li pojistitel, i přes existenci rozhodnutí stanovícího povinnost škůdce plnit poškozenému, na základě vlastního provedeného šetření pojistné plnění, nezbyvá pojištěnému, než svůj nárok na pojistné plnění obhájit ve sporu proti pojistiteli.

Jako problematické se nejvíce jeví situace, kdy je názor pojistitele a pojištěného na vznik a rozsah povinnosti pojištěného k náhradě újmy shodný. Zákon však neřeší případy, kdy se názory pojistitele a pojištěného na existenci a výši náhradové povinnosti liší. Lze usuzovat, že bude-li pojištěný právo uplatněné poškozeným považovat za důvodné, zatímco pojistitel nikoliv, může pojistitel udělit pojištěnému závazný pokyn, aby se uplatněnému právu poškozeného aktivně bránil.²³³ A naopak, přestože v zásadě nelze pojištěnému závěr o vzniku jeho závazku k náhradě újmy proti jeho přesvědčení „vnucovat“, neboť je to zásadně pojištěný, kdo je v pojištění odpovědnosti oprávněn disponovat s právem na pojistné plnění (nelze tedy

²³¹ MIMROVÁ, Tereza. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2791.

²³² Srov. zejm. ust. § 159a o. s. ř., dle kterého je (nestanoví-li zákon jinak) výrok pravomocného rozsudku závazný jen pro účastníky řízení (tzv. subjektivní meze závaznosti rozhodnutí).

²³³ Shodně JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 319.

poskytnout poškozenému pojistné plnění proti vůli pojištěného), lze po něm jistě spravedlivě požadovat, aby se v případě, že má pojistitel uplatněný nárok za důvodný a prokázaný, nadále nebránil a nenavyšoval tak nároky poškozeného o další náklady spojené s uplatňováním jeho pohledávek, případně aby si případné negativní důsledky zvoleného postupu nesl sám.

Rovněž není zákonem řešena situace, kdy se zájmy pojistitele a pojistníka v řízení rozcházejí. Z praxe lze uvést příklad zubaře, u něhož se poškozená domáhala odškodnění za vadně provedený implantát. Zatímco zájem pojištěného zubaře byl, aby byl nárok poškozené (bude-li soudem shledán jako důvodný) kvalifikován jako nárok z titulu náhrady újmy, zájem pojistitele byl, aby byl tentýž nárok posuzován podle ustanovení o odpovědnosti za vady, a to z toho důvodu, že na takový případ se sjednané pojištění odpovědnosti nevztahovalo. Lze usuzovat, že i přes povinnost pojištěného postupovat v řízení v souladu s pokyny pojistitele, nelze pojištěnému proti jeho vůli vnucovat v řízení postup, který by byl zjevně k jeho tíži. Na druhou stranu, negativní důsledky nerespektování odůvodněných pokynů pojistitele by měl nést zásadně pojištěný. Naopak případné negativní finanční důsledky zjevně nesprávně zvoleného postupu pojistitele (například v důsledku toho zvýšené náklady řízení nebo vyšší úroky z prodlení) by měl nést pojistitel.²³⁴ Další oznamovací povinnosti účastníků pojištění nad rámec výše popsaných mohou být samozřejmě upraveny pojistnou smlouvou.

5.9. Právo pojistitele projednávat za pojištěného škodnou událost

Specifickým právem pojistitele, které se pojí s charakteristickým trojúhelníkem vztahů mezi pojistitelem, pojistníkem (pojištěným) a poškozeným, je právo pojistitele projednávat za pojištěného škodnou událost s poškozeným, a to na základě výslovného zákonného zmocnění uvedeného v ust. § 2863 o. z. Pojistitel je oprávněn projednávat škodnou událost jako zástupce pojištěného přímo s poškozeným poté, co mu byla škodná událost pojištěným oznámena, přičemž není vyžadováno jakékoliv zvláštní dodatečné zmocnění. Pokud se pojistitel dozví o škodné události jiným způsobem (např. je mu oznámena poškozeným coby osobou s právním zájmem na pojistném plnění,²³⁵ nebo se o ní dozví z vlastní činnosti), právo projednávat škodu za pojištěného mu nevzniká. Vznik tohoto práva se váže až k okamžiku, kdy mu byla škodná událost oznámena pojištěným.²³⁶ Projev vůle pojištěného v podobě oznámení škodné události

²³⁴ Tamtéž

²³⁵ Ust. § 2796 odst. 2 o. z.

²³⁶ Shodně MIMROVÁ, Tereza. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2792, a WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1453.

není k založení oprávnění pojistitele projednávat s poškozeným škodnou událost vyžadován v pojištěních s přímým právem poškozeného na pojistné plnění proti pojistiteli.²³⁷ V takovém případě je projev vůle pojištěného do jisté míry nadbytečný, neboť pojistitel v tomto vztahu jedná přímo s poškozeným coby věřitel se svým dlužníkem, tedy poškozeným jakožto oprávněnou osobou.²³⁸

Rozsah tohoto zákonného zmocnění je věcně a časově omezen na fázi šetření škodné události. Pojistitel tedy může projednávat škodnou událost jako zástupce pojištěného pouze po dobu, po kterou probíhá šetření škodné události a pouze v rozsahu, v jakém se týká šetřené škodné události.

V literatuře se objevila otázka, zda se v tomto případě jedná o zmocnění zákonné či smluvní. Haas uvádí, že z formulace důvodové zprávy k někdejšímu ust. § 45 odst. 2 ZPS, v níž je uvedeno, že „*oznámením škodné události zmocňuje pojištěný pojistitele škodnou událost projednávat*“ by bylo možné dovodit, že jde o zmocnění smluvní, kdy k uzavření smlouvy o zastoupení dochází konkludentně v souvislosti s projevem vůle pojištěného spočívajícím v oznámení škodné události a následným zahájením šetření pojistitelem. Současně se však sám přiklání k tomu, že se se jedná spíše o speciální druh zastoupení zákonného.²³⁹ Osobně se domnívám, že jde o ex lege zmocnění, k jehož vzniku je vyžadováno splnění tří podmínek: a) existence pojištění odpovědnosti, b) vznik škodné události a c) oznámení škodné události pojištěným pojistiteli.

Účelem předmětného ustanovení je zejména zajištění hladkého a efektivního průběhu šetření škodné události, kdy pojistitel může jednat coby zástupce pojištěného přímo s poškozeným, oba jako osoby bezprostředně zainteresované na výsledku šetření. V souvislosti s tím zákon předpokládá, že pojistitel pro realizaci uvedeného zástupčího oprávnění a pro účely šetření škodné události potřebuje znát základní identifikační údaje poškozeného. Občanský zákoník proto v ust. § 2863 věta druhá stanoví, že pojistitel má právo vyžadovat od poškozeného údaje uvedené v ust. § 2777 odst. 3 o. z., tedy jméno, adresu bydliště nebo sídla a identifikující údaj (u fyzické osoby zejména rodné číslo, u právnické osoby identifikační číslo osoby – IČO).

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ V rámci fáze šetření škodné události by patrně bylo přesnější hovořit o potenciálním věřiteli a potenciálním dlužníkoví, neboť to, zda nastala pojistná událost, a tedy, zda je pojistitel povinen poskytnout pojistné plnění oprávněné osobě, a zda je osoba, která uplatňuje právo na pojistné plnění, oprávněnou osobou, je zpravidla postaveno najisto až po ukončení šetření.

²³⁹ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2863 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.; shodně též MIMROVÁ, Tereza. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2792; JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 322.

5.10. Zjišťování údajů o zdravotním stavu a příčině smrti poškozeného

Vztahuje-li se odpovědnostní pojištění i na újmy způsobené ublížením na zdraví nebo usmrcením, a dojde-li k takové škodné události, je zpravidla nezbytné a současně zcela legitimní, aby pojistitel v rámci šetření škodné události zjišťoval údaje o zdravotním stavu nebo o příčině smrti poškozeného. Tyto informace mohou mít zásadní význam pro určení rozsahu a příčiny újmy, potažmo pro určení, zda je pojištěný povinen poškozenému vzniklou újmu nahradit, zda se jedná o pojistnou událost, případně v jakém rozsahu vzniklo oprávněné osobě právo na pojistné plnění. Současně se však jedná ve vztahu k poškozenému o velmi citlivé údaje, proto je právo pojistitele zjišťovat údaje o zdravotním stavu nebo příčině smrti vždy podmíněno souhlasem poškozeného nebo jiné oprávněné osoby (§ 2864 o. z.). Udělení souhlasu však zpravidla bude v zájmu poškozeného, neboť bez jeho souhlasu nesmí pojistitel předmětné údaje zjišťovat, což může vést až k tomu, že nebude možné ukončit šetření škodné události a poskytnout oprávněné osobě (resp. poškozenému) pojistné plnění.

Ustanovení § 2828 se v tomto případě použije obdobně (§ 2864 o. z.), tudíž jsou-li pro to důvody související s šetřením pojistné události, může pojistitel požadovat údaje o zdravotním stavu a zjištění zdravotního stavu nebo příčiny smrti poškozeného, pokud k tomu byl pojistiteli dán souhlas poškozeného. Zjišťovat tyto údaje může pojistitel též na základě zpráv a zdravotnické dokumentace vyžádaných prostřednictvím pověřeného zdravotnického zařízení od ošetřujících lékařů, a v případě potřeby i prohlídkou nebo vyšetřením provedeným pověřeným zdravotnickým zařízením. Zákon neumožňuje, aby pojistitel provedl vyšetření poškozeného sám nebo aby si vyžádal zdravotnickou dokumentaci od ošetřujících lékařů napřímo, a stanoví povinnost vyžádat potřebné informace vždy prostřednictvím pověřeného zdravotnického zařízení.²⁴⁰

Vzhledem k tomu, že údaje o zdravotním stavu jsou chráněny též jako zvláštní kategorie osobních údajů,²⁴¹ vyvstala otázka, v jakém vztahu jsou k sobě souhlas poskytovaný poškozeným na základě ust. § 2864 o. z., a souhlas poškozeného jako subjektu údajů se zpracováním osobních údajů ve smyslu nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (GDPR), a s tím související otázka, na základě jakých právních titulů může pojistitel údaje o zdravotním stavu pojištěných či

²⁴⁰ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2014, str. 323.

²⁴¹ Článek 9 odst. 1 nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 ze dne 27. dubna 2016 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů).

poškozených zpracovávat. Důvodová zpráva k návrhu zákona o zpracování osobních údajů, který by měl ve vnitrostátním právu doplnit přímo použitelné nařízení GDPR, k tomu uvádí: „Například lze upozornit na to, že nařízení 2016/679 neobsahuje specifický právní titul pro zpracování citlivých údajů zařazených v článku 9(1) v oblasti pojišťovnictví, (...) To však nevylučuje, aby se jako doposud kombinovaly při činnosti pojišťoven jiné adekvátní právní tituly (resp. výjimky ze zákazu) pro zpracování osobních údajů vypovídajících o zdraví, případně jiných citlivých osobních údajů. Půjde zejména o souhlas subjektu údajů (srov. čl. 9(2)(a) Obecného nařízení o ochraně osobních údajů) a o nezbytnost určit, vykonat nebo obhajovat právní nároky podle čl. 9(2)(f) tohoto nařízení, případně o posouzení zdravotní způsobilosti zaměstnance atd. podle čl. 9(2)(h) téhož nařízení. (...) Vedle těchto předpisů již nyní vyžadují určitá ustanovení soukromého práva (srov. § 2828 nebo § 2864 občanského zákoníku) souhlas určitých osob k některým zpracováním osobních údajů. (...) důvod ke zpracování osobních údajů je nezbytnou, nikoli však nutně postačující, podmínkou pro získání nebo jiné nakládání s osobními údaji. V takových případech je nutno splnit požadavky relevantních ustanovení jiných předpisů. Například výše uvedený souhlas podle § 2828 nebo § 2864 občanského zákoníku je podmínkou pro vyžadování (srov. slova „požadovat“ nebo „zjišťovat“) určitých informací ze strany pojišťovny, kterou stanoví vnitrostátní předpisy, jejichž vztah se přijetím nařízení 2016/679 nemění. (...) Je zřejmé, že jiné podmínky případně stanovené jinými předpisy pro získání nebo zpracování osobních údajů nejsou nařízením 2016/679 dotčeny.“²⁴² Z uvedeného vyplývá, že souhlas poškozeného se zjišťováním údajů o zdravotním stavu ve smyslu ust. § 2864 o. z. není souhlasem se zpracováním osobních údajů ve smyslu nařízení GDPR a jedná se o samostatnou a na GDPR nezávislou podmínku stanovenou občanským zákoníkem pro oprávněné zjišťování těchto údajů pojistitelem. To současně nic nemění na tom, že pojistitel musí zpracování osobních údajů opřít o relevantní právní titul,²⁴³ resp. v případě údajů o zdravotním stavu o některou z výjimek ze zákazu zpracování zvláštních kategorií osobních údajů ve smyslu čl. 9 GDPR.

²⁴² Důvodová zpráva k návrhu zákona o zpracování osobních údajů. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. VIII. volební období. Sněmovní tisk 138/0. [online]. [cit. 2019-01-05]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=138&CT1=0>.

²⁴³ Zákonost zpracování, čl. 6 GDPR.

5.11. Pojistné plnění v pojištění odpovědnosti

5.11.1. Forma pojistného plnění

Klíčovým závazkem pojistitele v právním vztahu pojištění je závazek poskytnout oprávněné osobě v případě vzniku pojistné události pojistné plnění. Výše v kapitole 3.1. bylo vyloženo, že oproti předcházející právní úpravě se pojistitel v pojistné smlouvě zavazuje pojistné plnění „poskytnout“, nikoliv „zaplatit“, k čemuž důvodová zpráva k ust. § 2758 o. z. dodává, že není vyloučeno, aby se pojistitel zavázal k poskytnutí pojistného plnění i v nepeněžitě formě. Rovněž byly ve zmíněné kapitole naznačeny veřejnoprávní limity postupu pojistitele při poskytování nepeněžitých plnění. Ve vztahu k pojištění odpovědnosti je však dále nutné zabývat se otázkou případných soukromoprávních limitů z hlediska toho, v jaké formě má, resp. může pojistitel pojistné plnění poskytnout, a nakolik je v tomto směru omezen.

Tyto otázky opět souvisí s charakteristickým trojúhelníkem vztahů mezi odpovědnostním pojistitelem, pojistníkem (pojištěným) a poškozeným. Připomeňme, že v pojištění odpovědnosti právo na pojistné plnění vzniká zásadně pojištěnému, avšak pojistitel jej poskytuje poškozenému, který (nestanoví-li tak zákon nebo není-li tak ujednáno) přímé právo na pojistné plnění nemá. Současně poškozenému zůstává právo na náhradu újmy proti škůdci. Problém pak spočívá v tom, že forma pojistného plnění smluvená v pojistné smlouvě nemusí odpovídat způsobu náhrady škody stanovenému právními předpisy ve vztahu mezi škůdcem a poškozeným. Tyto otázky pak získaly na významu v době přijetí nového občanského zákoníku, který otočil dřívější koncepci způsobu náhrady majetkové újmy, když upřednostnil naturální restituci před restitucí relutární.²⁴⁴ Současný občanský zákoník v ust. § 2951 odst. 1 stanoví, že škoda se primárně nahrazuje uvedením do předešlého stavu, a teprve sekundárně, není-li to dobře možné, anebo požádá-li o to poškozený, se hradí v penězích. Praxe odpovědnostních pojistitelů je přitom taková, že pojistné plnění je až na výjimky poskytováno v peněžitě formě. Pojistitelé tak byli postaveni před otázkou, zda jsou (ač sami nejsou škůdci) povinni respektovat způsob plnění stanovený zákonem v rámci deliktního závazkového vztahu mezi škůdcem a poškozeným. Jinými slovy, zda jsou, s ohledem na to, že je pojistné plnění z pojištění odpovědnosti poskytováno poškozenému a směřuje ke kompenzaci vzniklé újmy, povinni respektovat volbu poškozeného ohledně formy a způsobu tohoto plnění. V praxi převážil názor, že pojistitel není v tomto směru volbou poškozeného vázán, neboť i zde musí být respektována skutečnost, že odpovědnostní pojistitel nepřebírá roli škůdce a pojistné plnění je poskytováno jako plnění z pojištění, nikoliv z titulu práva na náhradu újmy. Mezi pojistitelem a poškozeným nevzniká

²⁴⁴ Srov. ust. § 2951 odst. 1 o. z. a ust. § 442 odst. 2 obč. zák.

žádný právní vztah, věřitelem pojistitele ohledně práva na pojistné plnění (oprávněnou osobou) zůstává pojištěný a ve vztahu mezi pojistitelem a pojištěným nelze aplikovat pravidla platná pro závazky z deliktu, která směřují do vztahu mezi škůdcem a poškozeným. Poškozený je pouze zákonem určeným platebním místem. Na úrovni České asociace pojišťoven byl proto v souladu s výše uvedeným přijat závěr, že „v případě pojištění odpovědnosti tedy může zároveň existovat povinnost pojištěného nahradit způsobenou škodu provedením opravy, na kterou však nenavazuje povinnost pojistitele tuto opravu provést, ale pouze nahradit škodu v penězích, tj. uhradit příslušné náklady.“²⁴⁵

5.11.2. Horní hranice pojistného plnění (limit pojistného plnění)

Horní hranice pojistného plnění je ve škodovém odpovědnostním pojištění stanovena limitem pojistného plnění, který se určuje na návrh pojistníka. Při určení limitu pojistného plnění se zpravidla vychází z potenciální výše újmy, kterou může pojištěný s ohledem na charakter své činnosti a další předvídatelné faktory způsobit. U některých povinných pojištění je minimální výše limitu pojistného plnění stanovena právním předpisem.²⁴⁶ Dle ust. § 2813 o. z. platí, že byla-li ujednána hranice pojistného plnění, má se za to, že se vztahuje na jednu škodnou událost.

Zejména pro pojistitele je velmi podstatné ust. § 2865 odst. 1 o. z., podle kterého, pokud nebyl limit pojistného plnění ujednan, hradí pojistitel poškozenému újmu v plné výši. Nutno však dodat, že s pojištěním odpovědnosti bez ujednaného limitu pojistného plnění se v prostředí českého pojistného trhu prakticky nelze setkat.

Obvyklou praxí v pojištění odpovědnosti je sjednávání tzv. sublimitů v rámci (nebo vedle) hlavního limitu pojistného plnění. Takto může být v pojištění odpovědnosti například sjednán limit pojistného plnění pro případ vzniku povinnosti k náhradě újmy ze všech činností pojištěného zapsaných v obchodním rejstříku, přičemž pro určitou rizikovější činnost může být sjednán sublimit, jenž pak představuje horní hranici pojistného plnění pro případ vzniku újmy v souvislosti s touto rizikovou činností. Výsledné nastavení limitů a případných sublimitů je výsledkem interakce mezi potřebami a požadavky pojistníka na jedné straně a upisovací strategií pojistitele na straně druhé. Ukáže-li se posléze při vzniku pojistné události sjednaný limit jako nedostatečný, neměly by být důsledky této skutečnosti zásadně přičítány k tíži pojistitele, neboť adekvátní nastavení výše limitu pojistného plnění je primárně odpovědností pojistníka.²⁴⁷

²⁴⁵ Česká asociace pojišťoven. *Závazné pokyny při řešení majetkových škod, jejich možnosti a rizika*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Dopady NOZ do praxe pojišťoven. 2015.

²⁴⁶ Jedná se např. o ust. § 3a ZPOPV, ust. § 13 zák. č. 170/2018 Sb., o distribuci pojištění a zajištění, nebo ust. § 24b odst. 2 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii.

²⁴⁷ Srov. HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2814 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-4-4]. ASPI_ID KO89_f2012CZ.

Česká právní úprava, na rozdíl od právní úpravy německé²⁴⁸ či rakouské,²⁴⁹ nestanoví výslovné pravidlo pro případ, kdy nároky více poškozených převyšují sjednaný limit pojistného plnění.²⁵⁰ Dle zmíněné německé a rakouské právní úpravy je pojistitel v takovém případě povinen uspokojit nároky poškozených poměrně.²⁵¹ V prostředí české právní úpravy bude nutné řešení takové situace hledat primárně v ujednáních pojistné smlouvy, případně vyjít ze skutečnosti, že právo na pojistné plnění je právem odvozeným od primárního deliktního závazku mezi škůdcem a poškozeným, přičemž aktivně věcně legitimovaným subjektem oprávněným disponovat s právem na pojistné plnění je v pojištění odpovědnosti zásadně pojištěný, je tedy na něm, aby určil, ke komu z poškozených a v jaké výši bude pojistné plnění alokováno (a tedy, vůči komu a v jakém rozsahu zanikne jeho povinnost k náhradě újmy), přičemž omezen bude v tomto směru de facto jen výší sjednaného limitu pojistného plnění.

5.11.3. Odmítnutí pojistného plnění

Občanský zákoník v ust. § 2809 umožňuje pojistiteli pojistné plnění odmítnout, pokud příčinou pojistné události byla skutečnost, o které se dozvěděl až po vzniku pojistné události, kterou současně při sjednávání pojištění nebo jeho změny nemohl zjistit v důsledku zaviněného porušení povinnosti pojistníka²⁵² k pravdivým sdělením, prokáže-li pojistitel že by při znalosti této skutečnosti pojistnou smlouvu neuzavřel nebo by ji uzavřel za jiných podmínek. Všechny uvedené podmínky musejí být splněny kumulativně. Právo pojistitele odmítnout pojistné plnění vzniká v důsledku protiprávního jednání pojistníka či pojištěného a má preventivní, ale též výrazný sankční charakter, přičemž odmítnutí pojistného plnění je třeba důsledně odlišovat od „pouhého“ nevyplacení pojistného plnění, tedy situace, kdy právo na pojistné plnění vůbec

Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]: „Byť je pojistná smlouva samozřejmě dvoustranným právním jednáním založeným na vzájemném konsenzu pojistitele i pojistníka, bude nepochybně silnější roli ve formování konečné varianty určení (horní) hranice pojistného plnění v některé z více možných výše popsaných alternativ vždy hrát pojistník, pouze na jehož návrh se hranice pojistného plnění (ať pojistná částka, nebo limit pojistného plnění) v pojistné smlouvě určuje.“

²⁴⁸ Srov. ust. § 109 německého zákona o pojistné smlouvě (Versicherungsvertragsgesetz – VVG ze dne 23. 11. 2007, BGBl. I S. 2631): „Ist der Versicherungsnehmer gegenüber mehreren Dritten verantwortlich und übersteigen deren Ansprüche die Versicherungssumme, hat der Versicherer diese Ansprüche nach dem Verhältnis ihrer Beträge zu erfüllen (...).“; blíže viz např. CAR, Timo. *Das Überschreiten der Deckungssumme in der Haftpflichtversicherung – Juristische, betriebswirtschaftliche und versicherungsmathematische Aspekte*. Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2016, roč. 105, č. 5, str. 591-605.

²⁴⁹ Ust. § 156 odst. 3 rakouského zákona o pojistné smlouvě (Bundesgesetz vom 2. Dezember 1958 über den Versicherungsvertrag; StF: BGBl. Nr. 2/1959): „Sind mehrere Dritte vorhanden und übersteigen ihre Forderungen aus der die Verantwortlichkeit des Versicherungsnehmers begründenden Tatsache die Versicherungssumme, so hat der Versicherer nach Maßgabe des Abs. 2 die Forderungen nach dem Verhältnis ihrer Beträge zu berichtigen (...).“

²⁵⁰ Výjimkou je zvláštní úprava ust. § 3a ZPOPV, podle kterého v případě škody na věci a ušlého zisku, „převyšuje-li součet nároků uplatněných více poškozenými limit pojistného plnění uvedený v pojistné smlouvě, pojistné plnění se každému z nich snižuje v poměru tohoto limitu k součtu nároků všech poškozených.“

²⁵¹ Obdobně též Article 14:108 par. (1) PEICL: „If the total payments due to several victims exceed the sum insured, the payments shall be reduced proportionately.“

²⁵² Resp. pojištěného – k tomu srov. ust. § 2788 odst. 2 o. z.

nevzniklo (např. z důvodu, že se nejedná o pojistnou událost, nebo že právo na pojistné plnění nesvědčí osobě, která jej uplatnila), případně bylo sníženo v důsledku porušení povinnosti pojistníka nebo pojištěného (§ 2800 o. z.).²⁵³ Současně platí, že dnem odmítnutí pojistného plnění pojištění zaniká (§ 2810 o. z.).

Nový občanský zákoník se v otázce možnosti odmítnutí pojistného plnění výrazně odklonil od předchozí právní úpravy, jelikož nepřevzal někdejší princip *fraus omnia corrumpit*, tedy možnost odmítnutí pojistného plnění upravenou v ust. § 24 odst. 1 písm. b) ZPS, podle kterého mohl pojistitel plnění z pojistné smlouvy odmítnout vždy a v celém rozsahu, když oprávněná osoba uvedla při uplatňování práva na plnění z pojištění vědomě nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje týkající se rozsahu pojistné události nebo podstatné údaje týkající se této události zamlčela. Důvodová zpráva k předmětnému ustanovení lakonicky uvádí, že se navrhuje „*nepřevzít do nové úpravy skutkovou podstatu uvedenou v § 24 odst. 1 písm. b), která byla do soukromého práva přejata z trestního zákona (§ 250a) a u níž není věcný důvod k odmítnutí pojistného plnění; postačí jiné právní instituty, zejména bezdůvodné obohacení a náhrada škody.*“ Nepřevzetí skutkové podstaty odmítnutí pojistného plnění uvedené v ust. § 24 odst. 1 písm. b) ZPS bylo odbornou veřejností značně kritizováno,²⁵⁴ neboť bylo vnímáno jako ustanovení do té doby neproblematické, spravedlivé a zcela legitimní, směřující k prevenci protiprávního jednání pojistníků a pojištěných (což je v konečném důsledku v zájmu všech pojistníků, neboť podvodné jednání účastníků pojištění se v neposlední řadě odráží též v ceně pojištění). Vzhledem k tomu, že se podle převažujícího právního názoru, který rovněž sdílím, jedná o dispozitivní ustanovení,²⁵⁵ lze se v praxi nezdědka setkat se smluvní obdobou někdejšího ust. § 24 odst. 1 písm. b) ZPS, a to navzdory změně, kterou mělo přinést ust. § 2809 o. z.

²⁵³ Nevyplacení pojistného plnění bývá v praxi často označováno jako „zamítnutí pojistného plnění“ (JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 182).

²⁵⁴ Za všechny např. WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1382: „*I odmítnutí plnění působí vedle institutu odstoupení (§ 2808) jako sankce v případě protiprávního jednání při sjednávání pojištění, nikoli již při uplatňování práv z pojištění, neboť § 24 odst. 1 písm. b), který byl po vzoru úpravy pojistných smluv v zemích OECD [viz např. švédský zákon o pojistných smlouvách, čl. 40; italský občanský zákoník, čl. 1915; španělský zákon, čl. 16; belgický zákon, čl. 21, nizozemský návrh zákona, čl. 7.17.1.14; tato úprava se rovněž vyskytuje v evropském návrhu směrnice týkající se pojistných smluv – francouzský zákoník o pojištění (čl. L 113-2, 4) v případě podvodu (srov. čl. L 113-11), německý zákon o pojistné smlouvě (§ 6 III)] zakotven do zákona o pojistné smlouvě, nebyl do občanského zákoníku jako věcně nepodložený převzat. Přitom je nepochybné, že předá-li někdo pojistiteli při šetření vědomě i částečně nepravdivou informaci, tj. sáhne-li k podvodnému jednání, neměl by mít právo na pojistné plnění. I částečná nepravdivost údajů obsažených v jednání toho, kdo se domáhá plnění, devaluje jednání takové osoby jako celek (*fraus omnia corrumpit*) a činí je tak zcela, nikoli jen částečně, v rozsahu, v němž je *contra bonos mores*, neplatným (§ 580). Morální principy evropské společnosti rozhodně takovému výkladu svědčí. Trestní sankce nestačí. Náhrada škody vzniklé pojistiteli, resp. vydání bezdůvodného obohacení je chováním *ex post*. Namísto je prevence jejich vzniku.*“

²⁵⁵ K tomu podrobně zejm. HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2809 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID

Při posuzování vztahu institutu sankčního odstoupení pojistitele od pojistné smlouvy (současný § 2808 odst. 1 o. z.) a odmítnutí pojistného plnění se soudní praxe před rokem 2014 ustálila v názoru, že „*pojistitel má možnost odstoupit od pojistné smlouvy podle § 802 odst. 1 obč. zák., pouze vyjde-li vědomé porušení povinnosti pojištěného odpovědět při uzavírání pojistné smlouvy pravdivě a úplně na všechny dotazy pojistitele týkající se sjednáváného pojištění najevo do doby první pojistné události. V případě, že se pojistitel až po pojistné události dozví, že pojištěný při sjednávání pojištění vědomě uvedl nepravdivé či neúplné údaje, zákon umožňuje pouze odmítnutí pojistného plnění (...)* (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 10. 2000, sp. zn. 29 Cdo 2249/99, publikovaný v časopise *Soudní rozhledy*, ročník 2001, č. 3, s. 83, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 11. 2007, sp. zn. 30 Odo 1149/2006, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2007, sp. zn. 30 Cdo 417/2006, publikovaný v *Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod C 5892*, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 10. 2010, sp. zn. 32 Cdo 592/2009).“²⁵⁶ Se závěry uvedených rozhodnutí se neztotožňuji a v kontextu aktuální právní úpravy vidím značný prostor pro jejich přehodnocení. Není zřejmé, proč by právo na sankční odstoupení od pojistné smlouvy podle ust. § 2808 odst. 1 o. z. mělo pojistiteli svědčit, pouze vyjde-li porušení povinnosti k pravdivým sdělením najevo do doby první pojistné události. Na podporu opačného závěru, tedy že pojistitel může při splnění předpokladů ust. § 2808 odst. 1 o. z. odstoupit od smlouvy kdykoliv v průběhu trvání pojištění, bez ohledu na existenci případných pojistných událostí, lze uvést hned několik argumentů. 1) Žádné podobné omezení práva pojistitele na odstoupení od smlouvy zákon nestanoví a nelze jej dovodit ani z účelu předmětného ustanovení. 2) Výše uvedené judikatorní závěry překonává výslovné znění zákona, když ust. § 2808 odst. 2 o. z. stanoví, že „*odstoupí-li pojistitel od smlouvy a získal-li již pojistník, pojištěný nebo jiná osoba pojistné plnění, nahradí v téže lhůtě pojistiteli to, co ze zaplaceného pojistného plnění přesahuje zaplacené pojistné.*“ Zákonodárce tudíž zjevně počítá s tím, že před sankčním odstoupením pojistitele již mohlo být poskytnuto pojistné plnění, a výslovně pro takovou situaci stanoví pravidlo následného vzájemného vypořádání, což je ve zřejmém rozporu s výše citovaným judikatorním závěrem, že odstoupit lze, pouze vyjde-li porušení najevo do doby první pojistné události. 3) Závěry citovaných rozhodnutí mohou vést

KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]; závěr o dispozitivním charakteru ust. § 2809 o. z. shodně konstatuje též RŮŽIČKA, Hynek. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2761.; WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1382.; shodně též Česká asociace pojišťoven. *Kogentní a dispozitivní ustanovení NOZ (odmítnutí pojistného plnění a výluky v povinných pojištěních)*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

²⁵⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. 25 Cdo 4261/2008, publikovaný v *Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 9732*.

k absurdním důsledkům – může nastat situace, že při první pojistné události se pojistitel o „lži při sjednání“ nedozví, poskytne pojistné plnění, a lež vyjde najevo až později. V takovém případě by již nebylo možné podle výše uvedených rozhodnutí Nejvyššího soudu od pojistné smlouvy odstoupit, ale pouze odmítnout pojistné plnění. Současně však nemusí být splněny podmínky pro odmítnutí plnění, protože ty jsou oproti předpokladům pro odstoupení formulovány úžeji – především musí lež souviset s pojistnou událostí („*byla-li příčinou pojistné události skutečnost, o které se dozvěděl až po vzniku pojistné události*“), přičemž tato podmínka nemusí být vždy splněna. V konečném důsledku tak pojistitel přes zjevné porušení povinnosti pojistníka nebo pojištěného k pravdivým sdělením při uzavření smlouvy, nebude moci od pojistné smlouvy ani odstoupit, ani pojistné plnění odmítnout. Takový důsledek nelze označit jinak než jako nespravedlivý. 4) Konečně lze vznášet námitky k přesvědčivosti odůvodnění dotčených rozhodnutí, neboť ta uvedený závěr v zásadě jen konstatují, aniž by blíže zdůvodňovaly, proč by tomu tak mělo být.

Na rozdíl od práva pojistitele odstoupit od pojistné smlouvy dle ust. § 2808 o. z., které je vázáno rovněž na porušení povinnosti k pravdivým sdělením ve smyslu ust. § 2788 o. z., nezaniká právo odmítnout pojistné plnění v prekluzivní lhůtě, ale toto podléhá coby majetkové právo obecné úpravě promlčení. Promlčí se proto v subjektivní tříleté lhůtě od okamžiku, kdy se pojistitel dozvěděl nebo dozvědět měl a mohl o naplnění kumulativních předpokladů pro vznik tohoto práva (§ 629 odst. 1 ve spojení s ust. § 619 o. z.).²⁵⁷

K omezením práva pojistitele odmítnout pojistné plnění v povinných pojištěních a k výkladovým a aplikačním nejasnostem spojeným s platným zněním ust. § 2780 o. z. blíže viz kapitola 2.2. věnovaná povinným pojištěním.

5.11.4. Dohoda o jednorázové náhradě

S typickým trojúhelníkem vztahů v odpovědnostním pojištění souvisí též možnost uzavření zákonem předpokládané dohody o jednorázové náhradě mezi pojistitelem a poškozeným, jedná-li se o práva poškozeného s povahou opakovaného plnění.²⁵⁸ Občanský zákoník v ust. § 2865 odst. 2 stanoví, že „*ujedná-li pojistitel s poškozeným, že mu poskytne, jde-li o práva s povahou opakovaného plnění, jako jsou zejména právo na náhradu ztráty na*

²⁵⁷ Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. 4. 2002, sp. zn. 24 Co 207/2002, publikované v časopise Soudní rozhledy, ročník 2003, č. 6, str. 192.

²⁵⁸ „*Jednorázové vyrovnání budoucích nároků je v tržních ekonomikách běžné a umožňuje poškozeným řešit tíživou situaci při radikálních změnách jejich životní situace (ztráta pohyblivosti, vyřazení z aktivní činnosti apod.) zapříčiněných škodou na jejich zdraví nebo usmrcením osoby, na které byli ekonomicky závislí.*“ (BUŠTA, Pavel; PŘIKRYL, Vladimír. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla s komentářem (ve znění 16 novel).* § 6 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO168_1999CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].)

výdělku nebo nákladů na výživu pozůstalých, jednorázovou náhradu ve výši určené s použitím pojistně matematických metod, vyrovnají se jednorázovou výplatou tato veškerá již vzniklá i budoucí práva.“ Současně zákon ve druhé větě předmětného ustanovení dohodu mezi pojistitelem a poškozeným podmiňuje souhlasem pojištěného, v jádru se tudíž jedná o trojstranný vztah mezi pojistitelem, poškozeným a pojištěným. Podmínka souhlasu pojištěného vychází jednak z toho, že v konečném důsledku je touto dohodou vypořádáván vztah mezi poškozeným a pojištěným coby škůdcem,²⁵⁹ jednak též z faktu, že pojištěný je v pojištění odpovědnosti současně oprávněnou osobou a pojistné plnění nelze poskytnout proti vůli, resp. bez souhlasu oprávněné osoby (vyjma pojištění s přímým právem poškozeného na pojistné plnění²⁶⁰). Souhlas pojištěného není vyžadován pouze v případě, že jej pojištěný z objektivních důvodů nemůže udělit. Důvodová zpráva k předmětnému ustanovení uvádí jako příklad situaci, kdy je pojištěný neznámého pobytu.

Současné ust. § 2865 odst. 2 o. z. navazuje na nepříliš kvalitní předchozí úpravu tohoto institutu v ust. § 44 odst. 4 ZPS. Haas si všímá, že úprava této specifické dohody se v zákoně o pojistné smlouvě objevila v rámci české právní úpravy pojištění odpovědnosti vůbec poprvé a neprošla všemi fázemi legislativního procesu, nýbrž přibyla do zákona v rámci poslaneckých pozměňovacích návrhů, což se na kvalitě ustanovení zjevně podepsalo.²⁶¹ Již tehdejší odborná literatura vyčítala textaci ust. § 44 odst. 4 ZPS řadu nedostatků, za všechny lze zmínit např. zjevnou záměnu oprávněné osoby a poškozeného.²⁶² S ohledem na nejasnosti právní úpravy § 44 odst. 4 ZPS preferovala praxe spíše nepojmenovanou dohodu, která měla svůj základ v dohodě mezi povinným a oprávněným dle ust. § 449a obč. zák., v rámci níž byl však vypořádán též odvozený vztah mezi odpovědnostním pojistitelem a pojištěným (resp. mezi pojistitelem a poškozeným s přímým právem na pojistné plnění), a to v tom smyslu, že pojistitel se zavázal poskytnout poškozenému pojistné plnění za pojištěného škůdce ve výši kapitalizovaných budoucích nároků poškozeného, přičemž v rozsahu plnění pojistitele tato práva poškozeného z titulu náhrady škody proti škůdci (potažmo práva poškozeného s přímým právem na pojistné plnění proti pojistiteli) zanikala. Z obdobného modelu vychází i současná právní

²⁵⁹ Viz též důvodová zpráva k ust. § 2861 – 2867 o. z.: „Má-li však být placení opakovaných dávek (např. renty vyrovnávající ztrátu na výdělku) nahrazeno jednorázovým plněním (odbytným), vyžaduje se k tomu souhlas pojištěného; jde totiž primárně o jeho odpovědnost a o její míru.“

²⁶⁰ I v takovém případě je však k platnosti dohody dle ust. § 2865 odst. 2 o. z. souhlas pojištěného vyžadován (shodně WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1456).

²⁶¹ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 2865 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-13]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]

²⁶² BOHMAN, Ludvík; WAWERKOVÁ, Magdalena. Zákon o pojistné smlouvě: komentář. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2009, str. 222.

úprava, která již správně hovoří o dohodě mezi pojistitelem a poškozeným za účasti pojištěného, který musí s dohodou vyslovit souhlas.

Dohodu o jednorázovém vypořádání nároků poškozeného dle ust. § 2865 odst. 2 o. z. lze uzavřít bez ohledu na to, zda se jedná o pojištění s přímým právem poškozeného na pojistné plnění, či nikoliv. Jejím předmětem mohou být práva s povahou opakovaného plnění, která zákon uvádí demonstrativním výčtem. Výslovně zákon zmiňuje právo na náhradu ztráty na výdělku nebo nákladů na výživu pozůstalých, dále se může jednat například o právo na náhradu ztráty na důchodu nebo právo na náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s péčí o zdraví poškozeného, jeho osobu nebo jeho domácnost.

Obdobný institut na úrovni deliktního práva, tedy v rámci vztahu mezi škůdcem a poškozeným, upravuje ust. § 2968 o. z. Náleží-li poškozenému náhrada újmy ve formě peněžitého důchodu, může mu být k jeho návrhu (jsou-li pro to vážné důvody) přiznána soudem v podobě jednorázové (kapitalizované) náhrady – tzv. odbytného.

5.12. Povinnost pojistitele hradit náklady řízení pojištěného

K oznamovací povinnosti pojištěného ohledně zahájení řízení před orgánem veřejné moci podle ust. § 2862 odst. 2 o. z., se váže povinnost pojistitele hradit pojištěnému náklady takového řízení. Právní úprava této problematiky se omezuje na větu za středníkem v odst. 2. ust. § 2862 o. z., která lakonicky stanoví, že „v řízení o náhradě postupuje pojištěný v souladu s pokyny pojistitele; náklady řízení hradí pojištěnému pojistitel.“ Vzhledem k takto vágně formulovanému zákonnému pravidlu vzniká mezi účastníky pojištění značná právní nejistota ohledně toho, jaké náklady, v jakém rozsahu a v jakých případech má pojistitel pojištěnému hradit.

Určité pochybnosti může vyvolávat již použité slovo „hradí“, u něhož není jisté, zda směřuje v souladu s terminologií procesních předpisů ke zpětné náhradě dříve zaplacených nákladů, nebo zda je pojistitel povinen náklady řízení pojištěného platit i průběžně.²⁶³ Přikláním se k závěru, že povinnost pojistitele hradit pojištěnému náklady řízení nelze vykládat tak, že by pojistitel byl povinen průběžně platit náklady, které pojištěnému vznikají v průběhu řízení. Toto ustanovení dle mého názoru směřuje spíše ke zpětné náhradě již vynaložených nákladů. Je však otázkou, zda je tento názor udržitelný i tváří v tvář tuzemské justiční realitě, kdy složitější spory o náhradu újmy nezřídka trvají několik let. V takovém případě však nic nebrání tomu, aby se

²⁶³ Srov. ust. § 140 o. s. ř., v němž je upraveno „placení nákladů řízení“ účastníky v průběhu řízení a § 142 a násl., v nichž je upravena „náhrada nákladů řízení“.

analogicky aplikovala pravidla o poskytnutí zálohy na pojistné plnění dle ust. § 2798 odst. 2. o. z.²⁶⁴

Z hlediska charakteru tohoto plnění je podstatné, že se nejedná o pojistné plnění, ale o tzv. jiné plnění z pojištění.²⁶⁵ To má své důsledky např. z hlediska promlčení, kdy právo pojištěného na náhradu nákladů dle ust. § 2862 o. z. se promlčuje jako majetkové právo podle obecné úpravy promlčení. Mnohem zásadnější je však skutečnost, že se náhrada nákladů řízení pojištěného dle předmětného ustanovení hradí nezávisle a nad rámec sjednaného limitu pojistného plnění, neboť se jedná o specifické plnění z pojištění, které má svůj původ přímo v ust. § 2862 odst. 2 o. z. a nemá charakter pojistného plnění poskytovaného v důsledku pojistné události.²⁶⁶

Pokud jde o předmět náhrady, vztahuje se právo pojištěného pouze na náhradu nákladů řízení, jejichž primárním předmětem je náhrada újmy, tedy občanského soudního řízení, případně rozhodčího řízení. Pojištěnému podle komentovaného ustanovení nevzniká právo na náhradu nákladů řízení správních ani trestních.²⁶⁷ Současně je nutné se zabývat otázkou, jaký je rozsah náhrady, resp. jaké náklady řízení mají být pojištěnému hrazeny. Z použité vágní formulace daného ustanovení není zřejmé, zda se vztahuje pouze na náklady vlastní obrany pojištěného, nebo zda se neaplikuje též na náklady řízení přiznané soudem úspěšné protistraně (tedy poškozenému). Jandová dochází k závěru, že se jedná pouze o náklady vlastní obrany pojištěného, jelikož v případě náhrady nákladů řízení přiznaných úspěšné protistraně není důvod je hradit pojištěnému a jejich náhrada se poskytuje poškozenému²⁶⁸ (zpravidla k rukám jeho právního zástupce). S uvedeným názorem lze souhlasit a na jeho podporu lze dále uvést, že náhrada nákladů řízení přiznaná soudem vítěznému poškozenému má právní povahu příslušenství pohledávky (jako náklady spojené s uplatněním pohledávky dle § 513 o. z.), tvoří proto příslušenství samotné pohledávky na náhradu újmy a jako takové mají být hrazeny v rámci pojistného plnění (tudíž v rámci a do výše sjednaného limitu pojistného plnění).²⁶⁹ Ačkoliv to předmětné ustanovení výslovně nestanoví, není pochyb o tom, že by měly být pojistitelem hrazeny pouze náklady pojištěným účelně vynaložené.

²⁶⁴ „Pojistitel poskytne osobě, která uplatňuje právo na pojistné plnění, na její žádost na pojistné plnění přiměřenou zálohu; to neplatí, je-li rozumný důvod poskytnutí zálohy odeprít.“

²⁶⁵ HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 2862 [Systém ASPI].* Wolters Kluwer [cit. 2019-1-8]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

²⁶⁶ Tamtéž. Haas dokonce považuje předmětné ustanovení za nadbytečné, neboť náklady řízení pojištěného by mohly být hrazeny v rámci zachraňovacích nákladů upravených ust. § 2819 o. z.

²⁶⁷ Tamtéž.

²⁶⁸ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 320-321.

²⁶⁹ Srov. náleží Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 101/05.

Závažnější nedostatek předmětného ustanovení tkví v tom, že neupravuje situaci, kdy je naopak úspěšnému pojištěnému přiznáno právo na náhradu nákladů řízení od neúspěšné protistrany. V tu chvíli se totiž střetávají hned dva zdroje, z nichž by bylo možno hradit náklady, které pojištěnému v řízení vznikly. Jednak může pojištěný na podkladě výroku o nákladech řízení vyzvat k jejich náhradě neúspěšnou protistranu, jednak mu vzniká právo na náhradu nákladů řízení od pojistitele dle ust. § 2862 odst. 2. o. z. Je otázkou, zda si může pojištěný zdroj uspokojení tohoto svého nároku libovolně zvolit. Zákon nedává účastníkům pojištění v tomto směru žádné vodítko. Lze usuzovat, že přednost by měla mít náhrada nákladů ze strany neúspěšné protistrany, neboť tyto náklady vznikly bezprostředně v důsledku touto stranou podaného – a jak posléze vyšlo v řízení najevo, nedůvodného – návrhu na zahájení řízení, tedy v důsledku jejího procesního zavinění. Tudíž vypořádání nákladů řízení by mělo být zajištěno primárně na úrovni procesních předpisů. Teprve v případě, že by pojištěnému nebyly náklady řízení protistranou fakticky uhrazeny, lze podpůrně uvažovat o jejich náhradě ze strany pojistitele.²⁷⁰ Pokud pojistitel náklady pojištěnému přesto uhradí, mělo by na něj dle ust. § 2820 o. z. (jako „jiné obdobné právo“)²⁷¹ přejít právo pojištěného na náhradu nákladů řízení proti neúspěšné protistraně.

S ohledem na značné množství otevřených otázek spojených s aplikací předmětného ust. § 2862 odst. 2 o. z., není ani praxe při jejich řešení jednotná a sporné případy jsou mnohdy řešeny ad hoc dohodou s pojištěným. Lze proto vřele doporučit, aby pojistné podmínky výslovně a v maximální možné míře specifikovaly, jaké náklady řízení a za jakých podmínek hradí pojištěnému pojistitel.

5.13. Přejít práva na pojistitele (regres)

Výrazné uplatnění má v pojištění odpovědnosti institut zákonné cese práva oprávněné osoby (resp. pojištěného, případně osoby, která vynaložila zachraňovací náklady) na náhradu

²⁷⁰ Nelze však ztrácet ze zřetele, že náhrada nákladů přiznaná pojištěnému soudem nemusí vždy v plném rozsahu vyrovnávat náklady, které pojištěný na svou obranu reálně vynaložil. Tak je tomu zejména v případě částečného neúspěchu pojištěného ve věci nebo např. v případě, že je právní zástupce pojištěného odměňován částkou přesahující mimosmluvní odměnu ve smyslu vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif).

²⁷¹ Srov. ust. § 2820 odst. 1 o. z.: „Vzniklo-li v souvislosti s hrozící nebo nastalou pojistnou událostí (...) pojištěnému (...) proti jinému právo na náhradu škody nebo jiné obdobné právo, přechází tato pohledávka včetně příslušenství, zajištění a dalších práv s ní spojených okamžikem výplaty plnění z pojištění na pojistitele, a to až do výše plnění, které pojistitel oprávněně osobě vyplatil.“ Patrně bude namísto spíše analogická aplikace tohoto ustanovení, protože mnohdy nebude splněna podmínka „hrozící nebo nastalé pojistné události“; bude-li totiž pojištěný v řízení úspěšný, bude to současně zpravidla znamenat, že není dána jeho povinnost k náhradě újmy poškozenému, a tedy nelze hovořit o pojistné události z pojištění odpovědnosti; eventálně lze uvažovat o aplikaci ust. § 3013 o. z., podle kterého platí, že „kdo učiní za druhou osobu náklad, který tato osoba byla povinna učinit sama, má právo požadovat náhradu.“

újmou nebo jiného obdobného práva proti třetí osobě, kdy tato práva přechází ex lege okamžikem poskytnutí pojistného plnění (resp. jiného plnění z pojištění) na pojistitele. Smyslem institutu přechodu uvedených práv na pojistitele je zajištění spravedlivé finální redistribuce ekonomických nákladů pojistné události tak, aby náklady v konečném důsledku nesl primární původce újmy a ve vztazích mezi zainteresovanými osobami nevznikalo bezdůvodné obohacení. Pokud by institut zákonného přechodu práva na pojistitele neexistoval, pak by se osoba, která obdržela plnění od pojistitele, obohatila tím, že jí je poskytováno plnění ze škodového pojištění, aniž by bylo dotčeno její právo na náhradu škody nebo jiné obdobné právo, resp. škůdce by se obohatil tehdy, pokud by jeho povinnost nahradit poškozenému újmu zanikala bez dalšího do výše vyplaceného pojistného plnění.²⁷² Regresní právo pojistitele je pojmově spjato pouze se škodovým pojištěním, v němž plnění pojistitele v ujednaném rozsahu vyrovnává úbytek majetku vzniklý v důsledku pojistné události (§ 2811 o. z.), a nemá naopak své místo v pojištění obnosovém. Od regresního práva pojistitele dle ust. § 2820 o. z. je nutno odlišit originární postižní právo pojistitele proti pojištěnému, o němž bude podán výklad v následující podkapitole.

Ustanovení § 2820 odst. 1 o. z. stanoví, že „vzniklo-li v souvislosti s hrozící nebo nastalou pojistnou událostí osobě, která má právo na pojistné plnění, pojištěnému nebo osobě, která vynaložila zachraňovací náklady, proti jinému právo na náhradu škody nebo jiné obdobné právo, přechází tato pohledávka včetně příslušenství, zajištění a dalších práv s ní spojených okamžikem výplaty plnění z pojištění na pojistitele, a to až do výše plnění, které pojistitel oprávněné osobě vyplatil.“ Podmínkou zákonné cese práva na pojistitele je tudíž kumulativní splnění následujících předpokladů, a to jednak poskytnutí²⁷³ pojistného plnění (nebo jiného plnění z pojištění²⁷⁴) v souvislosti s hrozící nebo nastalou pojistnou událostí, a jednak existence práva na náhradu škody nebo jiného obdobného práva oprávněné osoby, pojištěného nebo osoby, která vynaložila zachraňovací náklady, k okamžiku poskytnutí pojistného plnění. Používá-li předmětné ustanovení formulaci „nebo jiné obdobné právo“, je třeba jím rozumět například vzájemný vypořádací regres solidárně zavázaných škůdců (§ 2916 o. z.)²⁷⁵ nebo postižní právo osoby povinné k náhradě újmy způsobené jinou osobou (§ 2917 o. z.).²⁷⁶

²⁷² RŮŽIČKA, Hynek. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2768.

²⁷³ Zákonodárce na tomto místě používá nepřesný pojem „výplata“, ačkoliv výše již bylo vyloženo, že pojistné plnění nemusí být nutně poskytnuto pouze v peněžité formě.

²⁷⁴ Např. poskytnutí náhrady zachraňovacích nákladů.

²⁷⁵ Viz již Vážný č. 17067: „Když pojistitel zaplatil za solidárního dlužníka, který byl u něho pojištěn proti následkům zákonné odpovědnosti, poškozené třetí osobě celý dluh, k jehož zaplacení byl zavázán i nepojištěný spoludlužník, jest oprávněn domáhati se na nepojištěném spoludlužníku náhrady podílu připadajícího na tohoto spoludlužníka, postoupil-li pojištěný spoludlužník svůj rozvrhový postižní nárok pojistiteli.“ (rozsudek Nejvyššího

Právo přechází na pojistitele ve stavu, v jakém svědčilo oprávněné osobě (pojištěnému, resp. osobě vynaloživší zachraňovací náklady) k okamžiku poskytnutí pojistného plnění, a to až do výše vyplaceného pojistného plnění. Současně s pohledávkou, která je předmětem zákonné cese, přechází na pojistitele též její příslušenství, zajištění a další práva s touto pohledávkou spojená. Změna v osobě věřitele nemá vliv na běh promlčecí doby. Bylo-li právo promlčeno, může dlužník s úspěchem namítat promlčení předmětného práva i vůči pojistiteli.²⁷⁷ S tím souvisí zákonem uložená povinnost věřitele cedované pohledávky vydat pojistiteli veškeré potřebné doklady, sdělit mu vše, co je k uplatnění pohledávky zapotřebí a zabezpečit, aby mohl pojistitel pohledávku úspěšně uplatnit. Zmaří-li věřitel řádný přechod práva na pojistitele, stanoví občanský zákoník v ust. § 2820 odst. 2 o. z. sankci v podobě práva pojistitele snížit plnění z pojištění o částku, kterou by jinak pojistitel mohl získat (v případě, že věřitel zmaří přechod práva ještě před výplatou pojistného plnění), nebo práva pojistitele na náhradu až do výše částky, kterou by jinak mohl pojistitel získat (v případě, že věřitel zmaří přechod práva, resp. že se o tomto zmaření pojistitel dozví až po výplatě pojistného plnění).²⁷⁸

Druhá věta ust. § 2820 odst. 1 o. z. stanoví výjimku, podle níž k zákonné cesi nedochází v případě, že pohledávka, která by jinak přešla na pojistitele, směřuje vůči osobě, která žije s oprávněnou osobou (pojištěným, resp. osobou vynaloživší zachraňovací náklady) ve společné domácnosti, nebo vůči osobě, která je na oprávněnou osobu (pojištěného, osobu vynaloživší zachraňovací náklady) odkázána výživou. Tato výjimka se však neuplatní v případě, že pojistná událost byla způsobena úmyslně. Občanský zákoník tímto chrání majetkovou integritu společné domácnosti jako pospolitosti osob, které spolu žijí, v případě, že nejednaly v úmyslu způsobit škodu.²⁷⁹

Oproti předchozí právní úpravě nepřevzal zákonodárce do současné úpravy povinnost pojistitele aplikovat přiměřeně tzv. moderační právo soudu dle ust. § 450 obč. zák.²⁸⁰ To lze považovat za krok správným směrem, neboť povinnost pojistitele coby soukromoprávního

soudu ČSR ze dne 19. 10. 1938, sp. zn. Rv I 513/38, publikovaný ve sbírce Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských (Vážný) pod č. 17076/1938).

²⁷⁶ O ucelený výčet „jiných obdobných práv“ se pokusil Hass, viz HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2820 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-23]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

²⁷⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 21. 11. 1974, sp. zn. 3 Cz 66/74, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 24/1976.

²⁷⁸ Ke kritice neurčitosti předmětného ustanovení co do otázky, vůči komu právo pojistitele na náhradu směřuje, blíže viz HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2820 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-23]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.

²⁷⁹ WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1399.

²⁸⁰ Ust. § 33 odst. 2 ZPS: „Přešlo-li na pojistitele právo podle odstavce 1, platí při jeho uplatňování přiměřeně ustanovení § 450 občanského zákoníku.“

subjektu aplikovat přiměřeně institut, jehož aplikace je jinak svěřena pouze soudu, se jevila jako zcela nesystémová.

Zajímavým aspektem přechodu „jiného obdobného práva“ v podobě subrogačního regresu solidárně zavázaných škůdců se zabýval Nejvyšší soud v rozhodnutí ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. 23 Cdo 4210/2013, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 47/2017, v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. 4/2017 a v časopise Bulletin advokacie, ročník 2016, č. 4, str. 45, v němž soud řešil otázku, zda v případě, že v povinném pojištění odpovědnosti z provozu vozidla pojistitel jednoho ze solidárně zavázaných škůdců poskytne pojistné plnění poškozenému v míře převyšující účast jeho pojištěného na způsobené škodě, může následně uplatnit subrogační regres přímo proti odpovědnostnímu pojistiteli spoluškůdce. Nejvyšší soud (ještě na podkladě dřívější právní úpravy ust. § 33 odst. 1 ZPS, přičemž tento závěr je plně aplikovatelný i v intencích současné právní úpravy) na tuto otázku odpověděl kladně a uzavřel, že *„pojistitel jedné z osob, která společně s dalšími osobami odpovídá za škodu způsobenou při dopravní nehodě motorových vozidel, poskytl-li poškozenému pojistné plnění za způsobenou škodu v plném rozsahu, resp. v rozsahu vyšším než odpovídá míře účasti jím pojištěné osoby, má výplatou takového plnění právo na vypořádání podle míry účasti jednotlivých osob na dopravní nehodě, a to přímo proti pojistitelům ostatních účastníků nehody.“*

5.14. Postižní právo pojistitele

Od regresu je třeba odlišit postih. Postižní právo je zvláštním originárním právem pojistitele proti pojištěnému, pro něž je charakteristická jeho sankční povaha, zatímco jako regresní označujeme práva, která na pojistitele přecházejí výplatou plnění z pojištění a převažuje u nich reparační funkce (srov. ust. § 2820 o. z.). Judikatura již dříve dovodila, že postižní právo pojistitele je zvláštním, samostatným a originárním nárokem vyplývajícím ze zvláštní právní úpravy a z pojistné smlouvy a nejedná se o přechod práva na náhradu škody.²⁸¹ Předpoklady vzniku tohoto práva tak nelze doplňovat o další předpoklady pro vznik práva na náhradu škody.²⁸² Od toho se odvíjí též promlčení tohoto nároku, neboť se jedná o majetkové právo, které

²⁸¹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2000, sp. zn. 29 Cdo 2941/99, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, ročník 2001, č. 3, str. 82.: *„Pro postih pojištěného, který způsobí škodu následkem požití alkoholu, platí zvláštní právní úprava, kdy pojištěný nese následky svého jednání. Postih, který má pojistitel vůči pojištěnému, je zvláštní, samostatný a originární nárok, vyplývající ze zvláštní právní úpravy a pojistné smlouvy. V posuzovaném případě nelze aplikovat § 827 ObčZ, jelikož se nejedná o cessi nároku na náhradu škody.“*

²⁸² Srov. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 11. 2011, sp. zn. 32 Cdo 3266/2010, publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 10600: *„Postižní právo pojistitele (§ 10 OdpVoz) není právem na náhradu škody, nýbrž zvláštním originárním právem proti pojištěnému na náhradu toho, co za něho pojistitel plnil.“*

podléhá obecnému režimu promlčení (zejm. ust. § 619 a 629 o. z.), nikoliv speciální úpravě promlčení práva na náhradu škody či práva na pojistné plnění.²⁸³

Současně je nutné zdůraznit, že se jedná o právo, nikoliv povinnost pojistitele. Je tedy jen na pojistiteli, zda tohoto práva využije, případně, zda a nakolik při jeho aplikaci zohlední konkrétní okolnosti vzniku škodné události (množství alkoholu v krvi pojištěného, věk, znalosti, zkušenosti a postavení pojištěného – např. zda se jednalo o profesionála jednajícího v rámci své profesní činnosti – místo, čas, rozhledové podmínky a jiné vnější okolnosti vzniku škodné události). Při splnění podmínek pro vznik postižního práva je pojistitel co do výše nároku omezen prakticky pouze výší poskytnutého pojistného plnění.

Postižní právo pojistitele může být založeno jednak zákonem (tak je tomu např. v případě ust. § 2866 o. z. nebo § 10 ZPOPV), jednak též smlouvou, což občanský zákoník výslovně připouští i pro povinná pojištění (srov. ust. § 2781 věta druhá o. z.).

5.14.1. Postih pojistitele v případě pojistné události způsobené pod vlivem alkoholu

Dle ust. § 2866 o. z. platí, že způsobil-li pojištěný škodnou událost pod vlivem požití alkoholu nebo použití návykové látky nebo přípravku takovou látku obsahujícího, má pojistitel proti němu právo na náhradu toho, co za něho plnil. Citované ustanovení zakládá zvláštní zákonné postižní právo pojistitele proti pojištěnému pro případ, že pojištěný způsobí škodnou událost pod vlivem látky negativně ovlivňující lidskou psychiku. Pojistitel je tedy povinen v takovém případě pojistné plnění poškozenému poskytnout, následně se však může domáhat kompenzace vyplaceného pojistného plnění proti pojištěnému škůdci. Ustanovení má sankční charakter. Vychází z premisy, že pokud pojištěný o své vůli požije alkohol či jinou návykovou látku a oslabí tak své rozpoznávací a volní schopnosti, v důsledku čehož způsobí škodnou událost, nebylo by spravedlivé, aby se ekonomické důsledky takového jednání přenesly bez dalšího na pojistitele a pojištěný je vůbec nepocítil.

První odstavec uvedeného ustanovení rozlišuje „požití alkoholu“, „použití návykové látky“ a „použití přípravku takovou látku obsahujícího“. To se nejeví jako zcela přesné, neboť

Předpoklady vzniku postižního nároku pojistitele stanoví pouze § 10 OdpVoz a nelze je doplňovat dalšími předpoklady pro vznik nároku na náhradu škody (např. § 420 a násl. ObčZ). Použití ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu má význam pouze pro určení pojištěného, tedy toho, na jehož odpovědnost za škodu se pojištění odpovědnosti vztahuje.“

²⁸³ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2011, sp. zn. 25 Cdo 4321/2008, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 9716: „Postižní právo pojišťovny, která za osobu s pojištěním odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla nahradila poškozenému škodu, má vůči pojištěnému povahu zvláštního, originárního nároku, který se promlčuje v obecné tříleté promlčecí době, odvíjející se od poskytnutí pojistného plnění.“; nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2008, sp. zn. 25 Cdo 799/2006: „Právo pojišťovny vůči pojištěnému na náhradu částek, které zaplatila poškozenému z titulu zákonného pojištění odpovědnosti za škodu, se promlčuje podle § 101 ObčZ v obecné tříleté promlčecí době, nikoliv podle § 106 ObčZ.“

alkohol bývá obvykle též řazen mezi návykové látky. Navíc pojmy „alkohol“ a „návyková látka“ nepokrývají celou škálu látek schopných ovlivnit lidskou psychiku. Jako vhodnější se jeví použití širšího pojmu „omamné látky“ či sousloví „alkohol či jiné omamné látky“. Pojmy alkohol ani návyková látka nejsou občanským zákoníkem definovány. V oblasti soukromého práva je tak nutné je vykládat autonomně s tím, že podpůrně lze vyjít z definice z oblasti práva veřejného.²⁸⁴ Ze sousloví „náhradu toho, co za něho plnil“ lze pak usuzovat, že se nemusí jednat pouze o pojistné plnění, ale pojistitel má právo na kompenzaci např. i v případě vynaložení zachraňovacích nákladů.²⁸⁵

Ust. § 2866 o. z. obsahuje i několik dalších terminologických nedostatků. Opět se zde opakuje nedůslednost zákonodárce v užívání pojmů škodná a pojistná událost. V prvním odstavci by bylo nepochybně vhodnější hovořit o pojistné události, neboť předpokladem vzniku postižního práva je poskytnutí pojistného plnění pojistitelem, které je pojmově spjato se vznikem pojistné, nikoliv pouze škodné události. V odstavci druhém je pak zjevně chybně použito slovo „poškozeného“ namísto „pojištěného“.

Ke vzniku postižního práva pojistitele nepostačí samotný fakt, že pojištěný požil alkohol či jinou návykovou látku, nýbrž musí škodnou událost způsobit pod jejich vlivem. To je nutné vykládat tak, že škodná událost musí nastat v příčinné souvislosti s použitím alkoholu resp. jiné návykové látky. Jinými slovy, škodná událost musí být přímým důsledkem požití alkoholu nebo návykové látky, resp. požití alkoholu nebo jiné návykové látky musí být alespoň její rozhodující příčinou. Pokud by pojištěný požil nepatrné množství alkoholu, jež by objektivně nebylo s to ovlivnit jeho rozpoznávací a volní schopnosti, nebylo by možné hovořit o způsobení škodné události pod vlivem alkoholu. Obdobně je nutné nahlížet na případy, kdy by rozpoznávací a volní schopnosti pojištěného sice byly v důsledku požití alkoholu reálně ovlivněny (pojištěný by tudíž objektivně jednal pod vlivem alkoholu či návykové látky), avšak škodná událost by nebyla s tímto stavem pojištěného v příčinné souvislosti. Například, pokud by opilý cyklista srazil chodce, avšak současně by bylo prokázáno, že škodná událost by v totožném rozsahu

²⁸⁴ Pojem návyková látka je definován hned v několika předpisech, a to v ust. § 2 písm. a) zák. č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, kde jsou návykové látky vymezeny jako „*omamné látky a psychotropní látky uvedené v přílohách č. 1 až 7 nařízení vlády o seznamu návykových látek*“, tedy s odkazem na podzákoný právní předpis, jímž je nařízení vlády č. 463/2013 Sb., o seznamech návykových látek; dále v ust. § 2 písm. a) zák. č. 65/2017 Sb., o ochraně zdraví před škodlivými účinky návykových látek, dle kterého se návykovými látkami rozumí „*alkohol, tabák, omamné a psychotropní látky a jiné látky s psychoaktivními účinky, jejichž užívání může vést nebo se podílet na vzniku a rozvoji duševních poruch a poruch chování*“; a konečně ve výkladovém ust. § 130 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, dle něhož se návykovou látkou rozumí „*alkohol, omamné látky, psychotropní látky a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování*.“

²⁸⁵ Shodně JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 328.

nastala i tehdy, pokud by byl cyklista zcela střízlivý, neboť ke srážce s chodcem došlo v důsledku selhání brzd cyklistova kola; v takovém případě by nebylo v souladu s účelem předmětného ustanovení, aby byl pojištěný stížen sankčním následkem v podobě vzniku postižního práva pojistitele, jelikož požití alkoholu (tedy jednání, pro něž je pojištěný sankcionován) nemělo se vznikem škodné události žádnou souvislost.

Druhý odstavec ust. § 2866 o. z. stanoví výjimku, podle které postižní právo pojistiteli nepřisluší, obsahoval-li alkohol nebo návykovou látku lék, který pojištěný užil způsobem, který pojištěnému předepsal lékař, a neupozornil-li lékař nebo výrobce léku pojištěného, že v době působení léku nelze vykonávat činnost, v jejímž důsledku škodnou událost způsobil. V souladu s výše naznačeným účelem ust. § 2866 odst. 1 o. z. tedy není pojištěný sankcionován postižním právem, pokud se pod vliv alkoholu či návykové látky dostal bez své viny v důsledku ospravedlnitelného požití léků a opomenutí lékaře nebo výrobce léků, kteří pojištěného na potenciální důsledky neupozornili.

Nutno upozornit, že praxe se často aplikaci ustanovení § 2866 o. z. zcela vyhýbá tím, že pro případ použití alkoholu nebo jiné omamné látky pojištěným je v pojistných podmínkách pojistitele stanovena výslovná výluka. Právo na pojistné plnění tedy v takovém případě pojištěnému (oprávněné osobě) vůbec nevznikne. To poskytuje pojistiteli nespornou výhodu v tom, že není odkázán na nutnost aktivně vymáhat náhradu za vynaložené pojistné plnění proti pojištěnému, který navíc nemusí být dostatečně solventní. Takovému postupu pojistitele nic nebrání, neboť ustanovení § 2866 je dispozitivní. Této možnosti však pojistitel nemůže využít v povinných pojištěních, v nichž platí, že se lze se ve smlouvě odchýlit jen tehdy, připouští-li to zákon a nedojde-li tím ke snížení rozsahu pojištění stanoveného jiným zákonem (§ 2779 odst. 1 o. z.).

Stojí za to se krátce zastavit u oblasti, již se komentářová literatura prakticky nevěnuje, a to vztahu ust. § 2866 k obecným otázkám deliktní způsobilosti osob stížených duševní poruchou vyvolanou požitím alkoholu či jiné návykové látky. Je logické, že postižní právo pojistitele může vzniknout jen tam, kde pojistitel poskytl za pojištěného pojistné plnění. Pojistné plnění z odpovědnostního pojištění současně pojistitel poskytne pouze tehdy, je-li škůdce dle právních předpisů (případně smlouvy) povinen způsobenou újmu nahradit. Jedním z elementárních předpokladů vzniku povinnosti nahradit újmu je deliktní způsobilost škůdce. Dle ust. § 24 o. z. platí, že každý člověk odpovídá za své jednání, je-li s to je posoudit (složka rozumová) a ovládnout (složka volní). Deliktně způsobilá je proto zásadně osoba svéprávná,

kteřá není stížena žádnou duševní poruchou.²⁸⁶ Pojem duševní porucha občanský zákoník nevynezuje, je jím však třeba rozumět též stavy vyvolané požitím alkoholu či jiných omamných látek.²⁸⁷ Rozhodující je, zda psychický stav osoby vedl ke ztrátě schopnosti posoudit a ovládnout vlastní jednání. S tím koresponduje ust. § 2920 o. z., které stanoví, že ten, kdo je stížen duševní poruchou, nahradí způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. A contrario k uvedeným ustanovením platí, že nebyl-li škůdce schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky, zásadně mu povinnost k náhradě újmy nevzniká. Výjimku z této zásady představuje ust. § 24 věta druhá o. z., které stanoví, že kdo se vlastní vinou přivede do stavu, v němž by jinak za své jednání odpovědný nebyl, odpovídá za jednání v tomto stavu učiněná. Na to v oblasti náhrady újmy navazuje ust. § 2922 o. z., podle kterého platí, že kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není s to ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, nahradí škodu v tomto stavu způsobenou. Společně a nerozdílně s ním nahradí škodu ti, kteří jej vlastní vinou do tohoto stavu přivedli. V těchto případech tedy škůdci vznikne povinnost k náhradě újmy, přestože újmu způsobil ve stavu nepřičetnosti (a tedy by jinak podle obecných zásad nebyl za újmu odpovědný). Zohledňuje se, že se do stavu nepřičetnosti škůdce uvedl vlastní vinou, a neodpovídalo by tudíž zásadám spravedlnosti, aby nenesl důsledky svého předchozího škodlivého jednání. Protiprávní jednání škůdce spočívá v samotném uvedení se do stavu nepřičetnosti, který je sám o sobě potenciálně rizikový pro škůdce i jeho okolí. Zavinění škůdce zde naopak chybí ve vztahu k následku v podobě způsobené újmy, neboť tu již škůdce způsobil ve stavu nepřičetnosti (hovoříme o tzv. kvazideliktu). Lze-li však shledat zavinění i ve vztahu ke způsobené újmě, označuje nauka tyto případy jako tzv. *actio libera in causa*, přičemž rozeznává úmyslnou (*actio libera in causa dolosa*) a nedbalostní variantu (*actio libera in causa culposa*). V prvním případě směřuje úmysl pachatele jak k samotnému uvedení se do stavu nepřičetnosti, tak i ke způsobení újmy. Škůdce se uvádí do stavu nepřičetnosti právě proto, aby způsobil újmu (např. škůdce ví, že bývá v opilosti agresivní a opije se právě v úmyslu někomu ublížit). V nedbalostní variantě se škůdce, ať už úmyslně či z nedbalosti, uvádí do stavu nepřičetnosti a současně ví nebo přinejmenším má a může vědět, že v tomto stavu může újma nastat (např. škůdce ví, že bývá v opilosti agresivní, nechce nikomu ublížit, přesto se opije a v následné potyčce někoho zraní). V těchto případech je škůdce povinen k náhradě podle

²⁸⁶ DOBROVOLNÁ, Eva; HURDÍK, Jan. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2014, str. 183.

²⁸⁷ Podpůrně lze vyjít z definice duševní poruchy v ust. § 123 trestního zákoníku, podle kterého se duševní poruchou rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka. K tomu srov. dále např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, ročník 2012, č. 7-8, str. 265.

obecných pravidel (§ 2910).²⁸⁸ Z výše uvedeného exkurzu plyne závěr, že pokud byla škodná událost způsobena pojištěným sice pod vlivem alkoholu či jiné návykové látky, avšak pojištěný nebyl v době vzniku škodné události schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky (a současně by se nejednalo o případ, kdy se škůdce uvedl do stavu nepřičetnosti vlastním zaviněním, resp. o případy *actio libera in causa*), nevzniká pojištěnému povinnost k náhradě újmy, nemůže tudíž vzniknout ani odvozená povinnost pojistitele poskytnout pojistné plnění a následné postěžní právo proti pojištěnému. Postěžní právo pojistitele může vzniknout výlučně jen tam, kde pojištěný za způsobenou újmu skutečně odpovídá. Byť by se tedy mohlo na první pohled zdát, že neřeší-li ust. § 2866 problematiku zavinění, jedná se o legislativní nedůslednost a mezeru v právu, ve skutečnosti tomu tak není, jelikož zásadní otázky spojené se zaviněním jsou řešeny obecnou úpravou deliktního práva.

Poněkud nesystematicky a poměrně kazuisticky se v tomto světle může jevit druhý odstavec ust. § 2866 o. z. Pokud jsme výše dospěli k závěru, že způsobí-li škůdce újmu ve stavu nepřičetnosti, do něhož se uvedl nikoliv vlastní vinou (např. byl donucen požit alkohol jinou osobou, nebo se u něj projevila tzv. patologická opilost), není povinen újmu hradit, mohlo by se uvedené ustanovení jevit jako nadbytečné, neboť rovněž upravuje situaci, kdy se pojištěný dostal pod vliv léku bez svého zavinění, a tedy by se mohlo zdát, že za vzniklou škodu neodpovídá a není třeba ho liberovat z postěžního práva. Je však nutné pamatovat na to, že deliktní nezpůsobilost je spojena až se stavem nepřičetnosti, zatímco liberační ust. § 2866 odst. 2 o. z. má své místo tam, kde byly v důsledku požití léku ovládací a volní schopnosti pojištěného pouze sníženy.

Nejširší praktické uplatnění má institut postěžního práva v případech osob jednajících pod vlivem alkoholu a jiných návykových látek v oblasti povinného pojištění z provozu vozidla a v oblasti zákonného pojištění zaměstnavatele pro případ pracovního úrazu a nemoci z povolání. Oba zmíněné případy jsou upraveny zvláštními zákony. V případě odpovědnosti z provozu vozidla stanoví ZPOPV v ust. § 10 odst. 1. písm. i), že pojistitel má proti pojištěnému právo na náhradu toho, co za něho plnil, jestliže prokáže, že pojištěný řídil vozidlo pod vlivem alkoholu, omamné nebo psychotropní látky nebo léku označeného zákazem řídit motorové vozidlo. Obdobně ust. § 10 odst. 1 písm. a) vyhlášky ministerstva financí č. 125/1993 Sb., kterou se stanoví podmínky a sazby zákonného pojištění odpovědnosti organizace, stanoví, že pojišťovna má vůči zaměstnavateli právo na náhradu až do výše poskytnutého plnění, způsobil-li

²⁸⁸ BEZOUŠKA, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1597.

zaměstnavatel nebo zaměstnanec zaměstnavatele škodu úmyslně, pod vlivem alkoholu nebo jiné návykové látky.

Ve vztahu k problematice postižního práva není bez zajímavosti, že judikatura dovodila, že postižní právo dle ust. § 10 odst. 1 písm. i) ZPOPV stíhá nikoliv řidiče, který jako zaměstnanec pojištěného způsobil škodu poškozenému v opilosti, ale pojištěného (i když je právnickou osobou) jako zaměstnavatele řidiče, který tohoto řidiče použil pro plnění svých úkolů v rámci pracovněprávního vztahu.²⁸⁹ Protiprávní jednání zaměstnance se zde přičítá pojištěnému zaměstnavateli.

5.15. Promlčení práv z pojištění odpovědnosti

Jednou z oblastí, v níž se výrazně promítá praktická potřeba důsledného rozlišování práva na náhradu újmy a práva na pojistné plnění, je promlčení. Jak bylo podrobně pojednáno výše, jedná se o samostatné nároky plynoucí z odlišných právních vztahů, které se rovněž samostatně a nezávisle (s jistou výjimkou, o níž bude pojednáno dále) promlčují. Nejvyšší soud již ve svém rozhodnutí ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 25 Cdo 113/2006, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 93/2008, vyložil, že „*Ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 168/1999 Sb. dává poškozenému oprávnění uplatnit svůj nárok přímo proti pojistiteli toho, kdo mu odpovídá za škodu, což ovšem neznamená, že by do odpovědnostního vztahu mezi škůdcem a poškozeným vstoupil namísto škůdce jeho pojistitel, který není za vzniklou škodu odpovědný. (...) Mezi právem poškozeného na náhradu vzniklé škody vůči škůdci (§ 420 a násl. obč. zák.) a specifickým právem poškozeného na výplatu plnění za pojištěného škůdce (§ 9 odst. 1 zákona č. 168/1999 Sb.) je třeba důsledně rozlišovat. (...) právě proto, že ve vztahu mezi poškozeným a pojistitelem škůdce se nejedná o právo na náhradu škody, nelze souhlasit s názorem odvolacího soudu, který promlčení tohoto práva poškozeného posuzoval podle ustanovení § 106 obč. zák.*“

Zákon o pojistné smlouvě upravoval promlčení práva na pojistné plnění v ust. § 8, podle něhož „*právo na plnění z pojištění se promlčí nejpozději za 3 roky, a jedná-li se o životní pojištění (§ 54), za 10 let; promlčecí doba práva na pojistné plnění počíná běžet za 1 rok po vzniku pojistné události. To platí i v případě, kdy poškozenému vznikl přímý nárok na pojistné plnění vůči pojistiteli, nebo v případě, kdy pojištěný žádá na pojistiteli úhradu částky, kterou poskytl poškozenému jako náhradu škody, za kterou poškozenému odpovídá.*“ Použitá formulace

²⁸⁹Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 32 Odo 1397/2005, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek po č. C 5157; a rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1120/2012, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek po č. C 12271.

„právo na plnění z pojištění“, převzatá ještě z předešlého ustanovení § 104 obč. zák. ve znění účinném do 31. 12. 2004,²⁹⁰ mohla svádět k mylnému dojmu, že dopad ustanovení je širší a že se vztahuje doslovně na veškerá práva na plnění vyplývající z právního vztahu pojištění, tedy vedle práva na pojistné plnění např. i na právo na zaplacení pojistného, právo na odkupné apod. Soudní praxe²⁹¹ i komentářová literatura²⁹² však již v minulosti dovodily, že ust. § 104 obč. zák., resp. § 8 ZPS je třeba vykládat tak, že upravuje výlučně promlčení práva na pojistné plnění, zatímco jiná práva z pojištění podléhají obecným promlčecím lhůtám.

S novým občanským zákoníkem se úprava promlčení práv z pojištění přesunula do obecné úpravy promlčení v ust. § 609 – 653 o. z. Ačkoliv důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku deklaruje, že přejímá úpravu § 8 ZPS,²⁹³ je nutné upozornit, že v úpravě promlčení práva na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti došlo k velmi zásadní věcné změně. Klíčovým ustanovením je v tomto ohledu § 635 odst. 2 o. z., který stanoví, že *„Právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti se promlčí nejpozději promlčením práva na náhradu škody nebo újmy, na kterou se pojištění vztahuje.“* Z dikce tohoto ustanovení plyne, že promlčení práva na pojistné plnění v pojištění odpovědnosti je nově výslovně navázáno na plynutí promlčecí lhůty práva na náhradu újmy mezi poškozeným a škůdcem, a to tak, že právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti se nemůže promlčet později než právo na náhradu újmy. Při posuzování otázky, zda je promlčeno právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti, si tak soud musí nejprve zodpovědět předběžnou otázku, zda již nebylo promlčeno právo poškozeného na náhradu újmy proti pojištěnému.

Ačkoliv občanský zákoník obecně připouští, aby strany sjednaly kratší nebo delší promlčecí lhůtu, než jakou stanoví zákon (§ 630 o. z.), v případě práv z pojištění tuto možnost

²⁹⁰ Srov. ust. § 104 obč. zák. ve znění do 31. 12. 2004: *„U práv na plnění z pojištění počíná běžet promlčecí doba za rok po pojistné události.“*

²⁹¹ Např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 25 Cdo 113/2006, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 93/2008: *„I když to v textu § 104 obč. zák. není výslovně uvedeno, je třeba vycházet z toho, že „právem na plnění z pojištění“ se rozumí konkrétní právo na plnění z určité pojistné události, které se marným uplynutím promlčecí doby promlčí.“*; obdobně ve vztahu k ust. § 8 ZPS např. nálezy Finančního arbitra ze dne 8. 12. 2017, sp. zn. FA/ZP/1889/2016, a rozhodnutí Finančního arbitra o námitkách ze dne 6. 6. 2018, sp. zn. FA/SR/ZP/1889/2016; nebo nálezy Finančního arbitra ze dne 22. 11. 2017, sp. zn. FA/ZP/1303/2016, a rozhodnutí Finančního arbitra o námitkách ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. FA/SR/ZP/1303/2016.

²⁹² Srov. BOHMAN, Ludvík; WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář*. 2. aktualizované vydání. Praha: Linde, 2009, str. 65 – 66.

²⁹³ Důvodová zpráva k ust. § 626 o. z.: *„Ustanovení o počátku promlčecí lhůty u práva na pojistné plnění se přejímá z § 8 zákona o pojistné smlouvě (zák. č. 37/2004 Sb.). Uvedené ustanovení zákona o pojistné smlouvě stanoví i délku promlčecí lhůty u práva na pojistné plnění v případě životního pojištění a v případě pojištění odpovědnosti. Tato úprava je zařazena mezi ustanovení o délce promlčecí lhůty.“*; a k ust. § 635 o. z.: *„Navrhované ustanovení o délce promlčecí lhůty v případě životního pojištění a v případě pojištění odpovědnosti přejímá v tomto rozsahu obsah § 8 zákona o pojistné smlouvě (zák. č. 37/2004 Sb.). Zatímco ustanovení prvního odstavce stanoví jedinou promlčecí lhůtu, promlčuje se právo podle druhého odstavce také v subjektivní lhůtě, nejpozději však promlčením práva na náhradu škody nebo újmy, na kterou se pojištění vztahuje.“*

vyklučuje, když v ust. § 2771 o. z. stanoví, že k ujednání o zkrácení nebo prodloužení promlčecí lhůty se nepřihlíží.

5.15.1. Promlčení práva na náhradu újmy

Právo na náhradu újmy se promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě podle ust. § 629 odst. 1 o. z. Dle ust. § 636 odst. 1 o. z., platí, že právo na náhradu škody nebo jiné újmy se promlčí nejpozději za 10 let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla.²⁹⁴ Byla-li škoda nebo újma způsobena úmyslně, promlčí se právo na její náhradu nejpozději za patnáct let ode dne, kdy škoda nebo újma vznikla (§ 636 odst. 2 o. z.). Obdobně jako dle předešlé právní úpravy se v objektivní lhůtě nepromlčují práva vzniklá z újmy na svobodě, životě nebo na zdraví (§ 636 odst. 3 o. z.), která tak podléhají promlčení pouze v subjektivní promlčecí lhůtě.

Ustanovení § 619 odst. 1 o. z. stanoví, že jedná-li se o právo vymahatelné u orgánu veřejné moci, počne promlčecí lhůta běžet ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé. Dle ust. § 619 odst. 2 o. z. právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla. Podle § 620 odst. 1 o. z. platí, že okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na náhradu škody zahrnují i vědomost o škodě a osobě povinné k její náhradě. To platí obdobně i pro odčinění újmy.

Nový občanský zákoník v zásadě vychází z právní úpravy předešlého občanského zákoníku z roku 1964, kdy právo na náhradu škody se promlčuje jednak v subjektivní a jednak v objektivní promlčecí lhůtě. Oproti předcházející právní úpravě došlo k prodloužení subjektivní promlčecí lhůty, kdy subjektivní lhůta u promlčení práva na náhradu škody byla dle ust. § 106 obč. zák. dvouletá, zatímco v podmínkách nového občanského zákoníku se uplatní obecná promlčecí lhůta tříletá dle ust. § 629 odst. 1 o. z. Na druhou stranu nový občanský zákoník modifikoval podmínky pro počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty, když subjektivní okolnosti rozhodné pro počátek běhu promlčecí lhůty neváže pouze k okamžiku, kdy se poškozený skutečně dozvěděl o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty (tedy o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá),²⁹⁵ ale alternativně též k dřívějšímu okamžiku, kdy se o nich dozvědět měl a mohl.²⁹⁶

²⁹⁴ Shodně s ust. § 629 odst. 2 o. z., který stanoví, že majetkové právo se promlčí nejpozději uplynutím deseti let ode dne, kdy dospělo, ledaže zákon zvlášť stanoví jinou promlčecí lhůtu.

²⁹⁵ Srov. ust. § 106 odst. 1 obč. zák.: „Právo na náhradu škody se promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá.“

²⁹⁶ LAŽÍKOVÁ, Jarmila; ŠTEVČEK, Marek. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2014, str. 2240 – 2241, upozorňují, že „tato alternativa se týká rovněž náhrady újmy na svobodě, životě a zdraví.“, avšak dodávají, že „soudy by měly citlivě přistupovat k otázce

Pro počátek běhu promlčecí lhůty u práva na náhradu újmy je tak rozhodné, (i) kdy se poškozený dozvěděl o škodě a osobě povinné k její náhradě (§ 620 odst. 1 o. z.) nebo alternativně, (ii) kdy se poškozený o škodě a osobě povinné k její náhradě dozvědět měl a mohl (§ 619 odst. 2 o. z.).

Nadále se uplatní dřívější judikatura, podle které vědomost o škodě pro účely počátku běhu promlčecí lhůty neznámá, že by poškozený musel znát přesnou výši škody, ale postačí i jen přibližná, orientační znalost výše škody. Obdobně nemusí mít jistotu o osobě povinné k její náhradě a postačí, aby znal skutkové okolnosti, na základě nichž lze obecně učinit závěr o tom, kdo pravděpodobně za škodu odpovídá.²⁹⁷

5.15.2. Promlčení práva na pojistné plnění

Právo na pojistné plnění se, obdobně jako právo na náhradu újmy, promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě podle ust. § 629 odst. 1 o. z. Zvláštní lhůtu stanoví občanský zákoník pro právo na pojistné plnění z životního pojištění, které se dle ust. § 635 odst. 1 o. z. promlčí za deset let. V případě všech ostatních typů pojištění se uplatní obecná tříletá promlčecí lhůta podle § 629 odst. 1 o. z.

Počátek běhu promlčecí lhůty u práva na pojistné plnění je praven v ust. § 626 o. z., který v tomto směru plně přejímá ust. § 8 ZPS. Promlčecí lhůta podle něj počne běžet za jeden rok od pojistné události. To platí i v případě, kdy poškozenému vzniklo přímé právo na pojistné plnění vůči pojistiteli, nebo v případě, kdy pojištěný uplatňuje vůči pojistiteli úhradu toho, co poškozenému poskytl při plnění povinnosti nahradit škodu nebo jinou újmu.

Pro určení počátku běhu promlčecí lhůty je proto významné zodpovědět otázku, co se v konkrétním případě rozumí pojistnou událostí (k rozdílu mezi škodnou a pojistnou událostí blíže viz kapitola 5.3.). Obecné vymezení pojistné události lze nalézt v ust. § 2758 odst. 1 o. z., dle kterého se pojistitel pojistnou smlouvou zavazuje vůči pojistníkovi poskytnout jemu nebo

alternativního běhu subjektivní promlčecí lhůty a alternativní „měl a mohl“ využívat pouze tam, kde lze konstatovat hrubou nedbalost oprávněného o jeho práva.“

²⁹⁷ Např. usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 25 Cdo 2917/2012: „Podle teorie i právní praxe se pro počátek subjektivní promlčecí doby vyžaduje skutečná vědomost poškozeného o tom, že vznikla majetková újma, a o tom, kdo za ni odpovídá. O škodě se poškozený dozví, jakmile zjistí skutkové okolnosti, z nichž lze dovodit vznik škody a orientačně její rozsah, a o odpovědné osobě se dozví, jakmile získá vědomost o skutkových okolnostech, na jejichž základě lze učinit závěr o osobě konkrétního škůdce. Nemusí přitom jít o zjištění, postačuje, aby skutkové okolnosti, kterými poškozený disponuje, byly způsobilé učinit závěr o tom, kdo odpovídá za škodu, která mu vznikla.“; dále např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2012, sp. zn. 25 Cdo 3113/2011, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. 25 Cdo 61/2003, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 2445, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 25 Cdo 2656/2004, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 3730.

třetí osobě pojistné plnění, nastane-li nahodilá událost krytá pojištěním (pojistná událost).²⁹⁸ Konkrétní vymezení pojistné události je ponecháno na ujednání stran v pojistné smlouvě a pojistných podmínkách, případně stanoveno zvláštním právním předpisem. Zatímco tedy škodná událost označuje určitou událost v objektivní realitě, z níž vznikla škoda,²⁹⁹ pojistná událost představuje smluvně (případně zvláštním právním předpisem) vymezenou událost, s níž je spojen vznik práva oprávněné osoby na pojistné plnění. Jinými slovy, pojistná událost vzniká až při splnění všech ujednaných (nebo právním předpisem stanovených) podmínek pro vznik povinnosti pojistitele poskytnout oprávněné osobě pojistné plnění.³⁰⁰ Z toho je zřejmé, že pojistná událost nemusí být nutně shodná se škodnou událostí, jak ostatně dovodila i judikatura, viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 6. 2009, sp. zn. 25 Cdo 5175/2008, uveřejněný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7235 a v časopise Soudní rozhledy, ročník 2009, č. 10, str. 391: *„Vymezení pojistné události se u jednotlivých druhů pojištění odpovědnosti za škody liší, pojistnou událostí může být tzv. škodní událost, okamžik vzniku povinnosti pojištěného nahradit škodu, popř. může být stanoven i jiný způsob určení. Pro stanovení, co je v konkrétním případě, resp. v konkrétním pojištění, pojistnou událostí, je tedy nutné vycházet z pojistných podmínek, popř. pojistné smlouvy, nebo ze zvláštního právního předpisu. (...) Škodnou událostí v posuzovaném případě byla dopravní nehoda, z níž žalobkyni vznikla škoda na zdraví. Pro vymezení pojistné události bylo nutno vycházet z pojistné smlouvy, resp. všeobecných pojistných podmínek žalované 1). Z obsahu spisu však nevyplývá, že by odvolací soud, resp. soud prvního stupně, v rámci dokazování zjišťoval jejich obsah. Odvolací soud tedy rozhodoval na základě nedostatečně zjištěného skutkového stavu, a pokud bez dalšího ztotožnil škodnou a pojistnou událost, tedy vázal počátek běhu tříleté promlčecí lhůty na uplynutí jednoho roku od dopravní nehody, aniž by zjišťoval, co se podle všeobecných pojistných podmínek žalované 1) rozumí pojistnou událostí, je jeho právní posouzení věci neúplné, a proto nesprávné, resp. předčasné.“*

Na podkladě uvedeného Nejvyšší soud např. v usnesení ze dne 13. 7. 2016, sp. zn. 25 Cdo 1119/2016, publikovaném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16089,

²⁹⁸ Samotný věcný obsah pojmu pojistná událost se s novým občanským zákoníkem nezměnil, lze proto podpůrně vyjít i ze zažité definice v ust. § 3. odst. 1 písm. b) ZPS, dle něhož se rozumí *„pojistnou událostí nahodilá skutečnost blíže označená v pojistné smlouvě nebo ve zvláštním právním předpisu, na který se pojistná smlouva odvolává, se kterou je spojen vznik povinnosti pojistitele poskytnout pojistné plnění.“*

²⁹⁹ Zde lze nadále vycházet z definice škodné události dle písm. u) ZPS, podle něhož se rozumí *„škodnou událostí skutečnost, ze které vznikla škoda a která by mohla být důvodem vzniku práva na pojistné plnění.“*

³⁰⁰ Takto např. v pojištěních, v nichž je jako jedna z podmínek pro vznik pojistné události ujednáno, že nárok poškozeného musí být uplatněn v době trvání pojištění (claims made), pojistná událost vzniká právě až uplatněním takového nároku poškozeného proti pojištěnému (i zde však platí, že záleží na konkrétních ujednáních pojistné smlouvy a pojistných podmínkách).

dovodil, že: „(...) *pojistná událost zahrnuje i vznik škody (včetně škody na zdraví) a nemůže být zásadně totožná s dopravní nehodou (srov. též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2014, sp. zn. 25 Cdo 877/2013). Není-li tedy ve smlouvě o pojištění odpovědnosti z provozu motorového vozidla pojistná událost sjednána (určena) jinak než použitím zákonné dikce (tak tomu bylo i v dané věci), pak platí, že stejně jako událost, z níž škoda vznikla (jak je vykládáno ustanovení § 106 odst. 2 obč. zák.), zahrnuje pojem pojistné události nejen protiprávní úkon či právně kvalifikovanou událost, které vedly ke vzniku škody (zde dopravní nehoda), ale i vznik škody samotné. Škoda na zdraví spočívající ve ztížení společenského uplatnění vzniká až v době, kdy se zdravotní stav poškozeného ustálí natolik, aby bylo zřejmé, jak se nepříznivé následky projeví v jeho dalším životě, jak výraznou a trvalou to bude znamenat změnu jeho společenského, kulturního a rodinného uplatnění oproti stavu, jaký byl před úrazem (srov. např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 15. 7. 2003, sp. zn. 21 Cdo 642/2003, uveřejněné v Souboru rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu pod C 2048, nebo ze dne 7. 7. 2011, sp. zn. 21 Cdo 752/2010, publikovaný pod č. 153/2011 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek).“*

V jiném případě (rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016), kde posuzoval otázku náhrady nemajetkové újmy pozůstalých po zemřelém účastníku dopravní nehody, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že *„odvolacímu soudu nelze proto ničeho vytknout, přijal-li právní závěr, že pro určení počátku běhu promlčecí doby v těchto případech je rozhodující okamžik, kdy došlo k neoprávněnému zásahu objektivně způsobitelnému porušit nebo ohrozit osobnostní práva fyzické osoby. V projednávané věci bylo touto dobou úmrtí poškozeného Z. B. dne 21. 8. 2009, a promlčecí doba počala běžet za 1 rok po této události.“*

Z výše uvedeného je zřejmé, že odpověď na otázku, kdy počíná běžet promlčecí lhůta u práva na pojistné plnění, nelze zobecnit a je nutné se vždy ad hoc, na podkladě konkrétních ujednání pojistné smlouvy a pojistných podmínek, zabývat tím, co se v daném případě rozumí pojistnou událostí, přičemž počátek běhu promlčecí lhůty se dle § 626 o. z. vztahuje na den, ke kterému uplyne jeden rok od vzniku pojistné události.

Přestože důvodová zpráva k novému občanskému zákoníku bez dalšího konstatuje, že ustanovení o délce promlčecí lhůty v případě pojištění odpovědnosti se přejímá z ust. § 8 ZPS,³⁰¹ v pojištění odpovědnosti představuje z hlediska délky promlčecí lhůty zcela zásadní změnu oproti dosavadní úpravě nové ust. § 635 odst. 2 o. z., které stanoví, že právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti se promlčí nejpozději promlčením práva na náhradu škody nebo újmy,

³⁰¹ Srov. důvodovou zprávu k ust. § 635 o. z.

na kterou se pojištění vztahuje. Plně se ztotožňuji s názorem Bílkové, že „jde o objektivní promlčecí lhůtu, která je však propojena i se subjektivními okolnostmi, pokud uplyne subjektivní promlčecí lhůta u práva na náhradu škody nebo újmy. Promlčecí lhůta pro právo na pojistné plnění skončí současně s uplynutím subjektivní promlčecí lhůty u práva na náhradu škody nebo jiné újmy, na kterou byl uzavřen pojistný vztah pro vznik odpovědnosti za škodu nebo újmu.“³⁰² Shodné důsledky vyvozuje též Lazíková a Števček: „Z dikce zákona vyplývá, že právo na pojistné plnění se promlčí okamžikem, kdy se promlčí právo na náhradu škody nebo újmy, která zakládá důvod k plnění pojistného, a to bez ohledu na to, že se právo na náhradu škody promlčelo uplynutím subjektivní promlčecí lhůty, přičemž objektivní promlčecí lhůta neuplynula. Zákonodárce sjednotil uplynutí promlčecích lhůt plnění vyplývajících z jedné pojistné události, tj. promlčecí lhůtu k plnění pojistného z odpovědnosti, jakož i promlčecí lhůtu k plnění náhrady škody nebo jiné újmy.“³⁰³

Vzhledem k dikci ust. § 635 odst. 2 o. z. je tedy třeba nejprve zkoumat běh promlčecí lhůty u práva poškozeného na náhradu škody vůči škůdci (pojištěnému). Pokud se toto právo poškozeného promlčelo, je nutno bez dalšího shledat promlčeným i právo oprávněné osoby na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti. To platí i v případě přímého práva poškozeného na pojistné plnění proti pojistiteli. Je zcela logické a spravedlivé, že pokud se v důsledku pasivity poškozeného promlčí jeho právo na náhradu újmy proti škůdci, promlčí se též odvozené právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti, a to ať už je věřitelem tohoto práva pojištěný nebo poškozený s přímým právem na plnění proti pojistiteli. To je ostatně též plně v souladu s ekonomickým účelem odpovědnostního pojištění. Je-li smyslem pojištění odpovědnosti, aby se přesunuly náklady rizika vzniku povinnosti nahradit újmu jiné osobě z pojištěného na pojistitele, a může-li se pojištěný škůdce tomuto riziku bez dalšího vyhnout prostým vznesením námitky promlčení, resp. nemůže-li v takovém případě poškozený s úspěchem své právo na náhradu újmy již soudně vymáhat, není spravedlivého důvodu, aby nadále v neoslabené podobě existoval nárok na pojistné plnění proti odpovědnostnímu pojistiteli. Konečně je takový závěr též plně v souladu se zásadou *vigilantibus iura*, kdy je na poškozeném, aby aktivně a včas uplatňoval svá práva, ať už jde o právo na náhradu újmy proti škůdci nebo odvozené přímé právo na pojistné plnění proti odpovědnostnímu pojistiteli škůdce, kdy v zásadě není žádného rozumného důvodu, aby se okamžik promlčení těchto dvou práv rozcházel.

³⁰² BÍLKOVÁ, Jana. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 670.

³⁰³ LAZÍKOVÁ, Jarmila; ŠTEVČEK, Marek. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2014, str. 2235 – 2236.

V rozhodovací praxi se lze zatím bohužel setkat se zásadním nepochopením těchto principů zejména ze strany prvoinstančních, avšak i některých odvolacích soudů.³⁰⁴ Soudy mají tendenci³⁰⁵ vycházet z myšlenky, že ust. § 635 o. z. představuje uplatnění zásady zákazu obohacení pojištěného. Toto ustanovení má podle nich zamezit situaci, kdy by pojištěný byl chráněn možnostmi uplatnit námitku promlčení ve vztahu k poškozenému, který by po něm požadoval plnění a přitom by měl na druhé straně nepodmíněnou možnost požadovat pojistné plnění od pojistitele. To je však zcela chybná argumentace, která pomíjí, že pojištěný by mohl s úspěchem vymáhat právo na pojistné plnění pro sebe (tedy nikoliv k rukám poškozeného) pouze tehdy, pokud by sám nahradil újmu poškozenému, tedy v rámci tzv. refundačního závazku pojistitele (blíže v kapitole 5.7.). Situace, kdy by se pojištěný ubránil námitkou promlčení právu na náhradu újmy a následně se, s úmyslem obohatit se, domáhal pojistného plnění u svého pojistitele, v praxi jednoduše nemůže nastat, neboť takový nárok pojištěného nemá žádnou oporu v hmotném právu, tudíž tato premisa nemůže sloužit k odůvodnění výše naznačených chybných závěrů při aplikaci § 635 odst. 2 o. z.

Vzhledem k relativně krátké době od účinnosti nového občanského zákoníku tyto případy prozatím nebyly řešeny vrcholnými soudními instancemi. Jsem však přesvědčen, že judikatura dříve či později potvrdí výše uvedený závěr, podle kterého se společně s právem na náhradu újmy bez dalšího promlčí i právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti. Na podporu uvedeného lze dále odkázat na úpravu promlčení práva na pojistné plnění v Zásadách evropského pojišťovacího smluvního práva (PEICL), které v článku 15:104 odst. 1 výslovně stanoví, že „*Žaloba (míněno právo na podání žaloby) proti pojistiteli, ať už podaná pojištěným nebo poškozeným, se promlčí v okamžiku, kdy se promlčí právo na podání žaloby poškozeného proti pojištěnému.*“³⁰⁶

³⁰⁴ Lze uvést např. rozhodnutí Krajského soudu v Plzni ze dne 17. 4. 2018, č. j. 10 Co 24/2018-12, v němž soud neakceptoval námitku promlčení pojistitele, přičemž svůj postup zcela nelogicky zdůvodnil tak, že „*Podstatou zákona č. 168/1999 Sb. je právo poškozeného vůči pojistiteli odpovědné osoby naplněné, odpovídá-li za škodu osoba, která je způsobilá při provozu vozidla. Jde o přímý nárok proti pojistiteli. Plnění pojistitele není plněním odpovědnosti za škodu, neboť osobou odpovědnou za škodu je pojištěný. Poškozený má sice nárok uplatnit i škodu proti škůdci, ale pouze tehdy, pokud se na ni nevztahuje pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla (pozn. toto tvrzení samo o sobě nemá žádnou oporu v hmotném právu ani judikatuře). Tím je vysvětleno proč v daném případě ust. § 635 obč. zákoníku na danou věc nemůže dopadat.*“

³⁰⁵ Patrně pod vlivem zavádějícího komentáře K. Svobody k ust. § 635, který uvádí, že „*ustanovení § 635 odst. 2, podle něhož právo na pojistné plnění z odpovědnosti se promlčí nejpozději promlčením práva na náhradu škody nebo újmy, je vyjádřením zásady, že pojistné plnění nemá sloužit jako prostředek k obohacení se oprávněné osoby, ale výhradně jako zabezpečení ochrany před následky nahodilé pojistné události (§ 2761).*“ (SVOBODA, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654) § 635 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-2-5]. ASPI_ID KO89_a2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]

³⁰⁶ Viz PEICL Article 15:104 Prescription: „*Action against the insurer, whether brought by the insured or by the victim, shall be prescribed when the victim's action against the insured is prescribed.*“; použitý překlad do českého jazyka – Petr Dobiáš.

6. Zánik pojištění odpovědnosti

6.1. Obecné důvody zániku pojištění odpovědnosti

Pojištění odpovědnosti, stejně jako ostatní závazky, zaniká na základě právních skutečností, s nimiž právní normy nebo ujednání smlouvy tento následek spojují. Pojištění typicky zaniká v důsledku právního jednání smluvních stran pojistné smlouvy (výpověď, odstoupení od smlouvy, odmítnutí pojistného plnění) nebo na základě právních událostí (plynutí času – uplynutím pojistné doby, smrtí pojištěného). V praxi se jedná zejména o obecné důvody zániku pojištění vymezené v ust. § 2802 – 2810 o. z. Pojištění odpovědnosti tudíž může zaniknout na základě dohody o zániku pojištění (§ 2802 o. z.),³⁰⁷ uplynutím pojistné doby (§ 2803 odst. 1 o. z.),³⁰⁸ marným uplynutím lhůty k zaplacení pojistného na základě kvalifikované upomínky pojistitele (§ 2804 o. z.), výpovědi pojistníka nebo pojistitele po uzavření pojistné smlouvy (§ 2805 písm. a) o. z.), po oznámení pojistné události (§ 2805 písm. b) o. z.) nebo ke konci pojistného období (§ 2807), výpovědi pojistníka z důvodu diskriminujícího jednání pojistitele, po oznámení převodu pojistného kmene nebo jeho části, v důsledku přeměny pojistitele a z důvodu odnětí veřejnoprávního oprávnění pojistitele (§ 2806 o. z.), odstoupením pojistitele nebo pojistníka od smlouvy v důsledku porušení povinnosti k pravdivým sdělením (§ 2808 odst. 1 o. z.), odstoupením pojistníka od smlouvy v důsledku neupozornění pojistitele na nesrovnalosti mezi nabízeným pojištěním a zájemcovými požadavky (§ 2808 odst. 1 věta druhá o. z.),³⁰⁹ odstoupením pojistníka od smlouvy uzavřené formou obchodu na dálku (§ 2808 odst. 3 o. z.), dnem odmítnutí pojistného plnění (§ 2809 a § 2810 o. z. in fine), dále zánikem pojistného zájmu pojistníka, zánikem pojistného nebezpečí, dnem smrti pojištěné osoby a dnem zániku pojištěné právnické osoby bez právního nástupce (§ 2810 o. z.).

Tato ustanovení současně v žádném případě nepředstavují taxativní výčet důvodů zániku pojištění odpovědnosti. Další způsoby zániku upravuje občanský zákoník např. v ust. § 2786 odst. 2 (zánik pojištění uplynutím pojistného období, na něž bylo zaplaceno pojistné, v případě, že pojistník vyjádřil nesouhlas se změnou pojistného na další pojistné období), ust. § 2793 (zánik pojištění výpovědí pojistitele z důvodu neoznámení zvýšení pojistného rizika pojistníkem)

³⁰⁷ K platnosti dohody o zániku pojištění je vyžadováno, aby v ní strany ujednaly, jak se vyrovnají; viz též Česká národní banka. *Informace dohledu č. 1/2016 – K řízení právního rizika a rizika finančních ztrát v souvislosti s ukončováním pojištění dohodou*. [online]. [cit. 2019-01-19]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/dohled_financi_trh/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/informace_dohledu_2016_01.html.

³⁰⁸ S možností sjednání tzv. automatické prolongace – viz ust. § 2803 odst. 2 o. z.

³⁰⁹ Právo pojistníka na odstoupení od smlouvy z uvedeného důvodu, stejně jako povinnost pojistitele upozornit zájemce o pojištění na nesrovnalosti mezi nabízeným pojištěním a zájemcovými požadavky (§ 2789 odst. 1 o. z.), byly zavedeny novým občanským zákoníkem. ZPS obdobné právo pojistníka, resp. povinnost pojistitele, neupravoval.

a v celé řadě dalších ustanovení. Vedle uvedených důvodů zániku závazku specifických pro pojištění a upravených v rámci právní úpravy pojištění lze samozřejmě na pojištění vztáhnout i některé obecné důvody zániku upravené ve všeobecných ustanoveních o závazcích. Příkladem může být odstoupení od smlouvy z důvodu porušení smlouvy druhou smluvní stranou podstatným způsobem (§ 2002 o. z.) nebo odstoupení od smlouvy z důvodů ve smlouvě ujednaných (§ 2001 o. z.). Při aplikaci těchto obecných institutů, jakož i při sjednávání dalších důvodů zániku pojištění nad rámec zákona, nelze samozřejmě ztrácet ze zřetele omezení specifická pro pojištění (např. nemožnost výpovědi či odstoupení od pojistné smlouvy v povinných pojištěních, nepřipouští-li tak zvláštní zákon – § 2781 o. z.) a obecná omezení platná i pro jiné typy závazků (právní úprava ochrany spotřebitele, adhezních smluv apod.).

6.2. Specifický důvod zániku pojištění odpovědnosti podle ustanovení § 2867 o. z.

Zvláštní důvod zániku pojištění odpovědnosti stanoví občanský zákoník v ust. § 2867. Předmětné ustanovení navazuje na obecnou úpravu zániku majetkového pojištění při změně vlastnictví pojištěného majetku dle ust. § 2812 o. z.³¹⁰ Obdobně pro pojištění odpovědnosti ust. § 2867 o. z. stanoví, že souvisí-li pojištění s vlastnickým právem a strany si výslovně neujednaly, že změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví nezaniká, zanikne pojištění dnem oznámení změny vlastnictví nebo spoluvlastnictví pojistiteli.

Formulací „souvisí-li pojištění s vlastnickým právem“ je v pojištění odpovědnosti míněna situace, kdy je předmětem pojištění odpovědnost vyplývající z vlastnictví určité věci. Skutečnost, že vlastnické právo vlastníka není bezbřehé a neomezené a že s vlastnictvím věci je spojena též řada povinností, je odrazem zásady, že vlastnictví zavazuje, zakotvené na ústavněprávní úrovni v čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.³¹¹ Blíže konkretizována je pak tato zásada v celé řadě předpisů podústavního práva, ať už se jedná o obecná omezení vlastníka uvedená v ust. § 1013 o. z., zvláštní odpovědnostní skutkové podstaty – zejm. škoda způsobená věcí samou od sebe (§ 2037 o. z.) a škoda způsobená zřícením budovy nebo odloučením její části (§ 2038 o. z.), až po specifické povinnosti roztroušené napříč právním řádem (např. povinnosti vlastníků pozemků sousedících s pozemky určenými k plnění funkcí

³¹⁰ Ust. § 2812 o. z.: „*Nebylo-li výslovně ujednáno, že pojištění změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví pojištěného majetku nezaniká, zanikne pojištění dnem oznámení této změny pojistiteli.*“

³¹¹ Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, článek 11, odst. 3: „*Vlastnictví zavazuje. Nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy. Jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví, přírodu a životní prostředí nad míru stanovenou zákonem.*“

lesa dle ust. § 22 zák. č. 289/1995 Sb. o lesích a o změně a doplnění některých zákonů (lesní zákon).

S ohledem na znění ust. § 2867 o. z. mohou v praxi nastat tři základní situace. 1) V pojistné smlouvě si strany ujednají, že pojištění odpovědnosti změnou vlastnictví nezaniká. Změna vlastnictví poté v souladu s vůlí stran nezpůsobí zánik pojištění a pojištění trvá dál i přes změnu (spolu)vlastníka věci.³¹² 2) Smluvní strany v pojistné smlouvě ujednají, že pojištění odpovědnosti změnou vlastnictví zaniká. V takové případě pojištění v souladu s ust. § 2867 o. z. zanikne, a to dnem oznámení změny vlastnictví pojistiteli. 3) Smluvní strany neujednají ohledně změny vlastnictví věci v pojistné smlouvě nic. Pojištění tedy i v tomto případě v souladu s ust. § 2867 o. z. zanikne dnem oznámení změny vlastnictví pojistiteli. S ohledem na dispozitivní charakter předmětného ustanovení nejsou vyloučeny ani další modifikace, tedy například, aby strany výslovně sjednaly, že pojištění odpovědnosti zaniká, avšak nikoliv až dnem oznámení změny vlastnictví pojistiteli, ale již samotnou změnou vlastnictví, resp. spoluvlastnictví věci. Na tomto principu byla postavena předchozí právní úprava, která v ust. § 43 odst. 3 ZPS stanovila, že je-li sjednáno pojištění odpovědnosti za škodu v souvislosti s vlastnictvím věci, pak toto pojištění se změnou vlastníka zaniká, nestanoví-li zvláštní právní předpis nebo pojistná smlouva jinak. Nutno podotknout, že v tomto směru nebyla předchozí právní úprava optimální, neboť v praxi často docházelo k tomu, že pojištění v důsledku změny vlastnictví ex lege zaniklo, avšak pojistiteli nebyla změna vlastnictví oznámena a pojistitel se tak o zániku pojištění dozvídal se značným zpožděním (nezřídka i několika let), což vedlo v lepším případě k nutnosti vypořádat případné přeplatky pojistného, v horším případě k tomu, že odpovědnost nového vlastníka se při vzniku škodné události ukázala jako nepojištěná (neboť pojistníci nejen, že změnu vlastnictví často neoznamují, ale zpravidla si nejsou ani vědomi skutečnosti, že pojištění může v důsledku změny vlastnictví zaniknout). I předchozí úprava však byla dispozitivní, pojistné podmínky proto nezřídka odchylně stanovily, že pojištění v určitých odůvodněných případech (např. převody majetku mezi osobami blízkými) změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví nezaniká, příp. zaniká později (ke dni oznámení, uplynutím zaplaceného pojistného období apod.).

Ačkoliv tak zákon výslovně nestanoví, lze dovozovat, že oznámením změny vlastnictví může zánik pojištění přivodit pouze pojistník, neboť jen on je (vedle pojistitele) jakožto smluvní strana pojistné smlouvy oprávněn disponovat závazkem pojištění.³¹³ V souvislosti s tím je pak

³¹² Ovšem za podmínky, že trvá pojistný zájem pojistníka.

³¹³ Shodně WAWERKOVÁ, Magdalena. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 1459.; MIMROVÁ, Tereza. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2794.; k témuž závěru, případně k tomu, že vedle pojistníka může zánik přivodit též každá osoba,

pro předmětné právní jednání pojistníka spočívající v oznámení změny vlastnictví či spoluvlastnictví, s ohledem na ust. § 2773 odst. 1 o. z., vyžadována písemná forma (neujednají-li si strany jinak), a to ač se v ust. § 2867 o. z. hovoří o „oznámení“, u něhož naopak písemná forma vyžadována není (opět neujednají-li si strany jinak – srov. ust. § 2773 odst. 2 o. z.).

V praxi může nastat situace, kdy si bude navzájem konkurovat více důvodů zániku předpokládaných zákonem nebo smlouvou. Jedná se např. o zánik pojištění v důsledku změny vlastnictví nebo spoluvlastnictví věci ve vztahu k zániku pojištění v důsledku zániku pojistného zájmu pojistníka (§ 2765 a 2810 o. z.). Nutno dodat, že změnou vlastnictví nezaniká pojistný zájem vždy. I při změně vlastníka může pojistný zájem pojistníka přetrvat, došlo-li např. k převodu nemovitosti z rodiče (pojistníka) na potomka, nebo třeba v podobě solidárního závazku původního vlastníka budovy (§ 2938 odst. 2 o. z.). Dojde-li ale ke změně vlastnictví věci, aniž by byl zachován pojistný zájem pojistníka, je nutné určit, podle jakého ustanovení pojištění zaniká, zda dle ust. § 2765 a 2810 o. z., nebo dle § 2867 o. z. To je nezbytné již z toho důvodu, že předmětná ustanovení stanoví odlišně dobu zániku pojištění (okamžik zániku pojistného zájmu oproti dni oznámení změny vlastnictví). Dalším možným příkladem souběhu je zánik pojištění z důvodu změny vlastnictví věci a zánik pojištění v důsledku smrti pojištěného nebo zániku pojištěné právnické osoby bez právního nástupce (§ 2810 o. z.). V obou uvedených případech se přikláním k závěru, že ustanovení § 2867 o. z. je ve vztahu speciality k obecným důvodům zániku uvedeným v ust. § 2810 o. z. Zánik z důvodu změny vlastnictví věci podle ust. § 2867 by se tudíž měl v těchto případech uplatnit přednostně, a naopak sběrné důvody zániku uvedené v ust. § 2810 o. z. by se měly aplikovat pouze tam, kde pro danou situaci neexistuje zvláštní právní úprava.³¹⁴

7. Problémy spojené s aplikací přechodných ustanovení nového občanského zákoníku

V souvislosti s nedávnou rekodifikací soukromého práva hmotného, kdy právní úprava pojistné smlouvy byla navrácena ze zvláštního zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, zpět do úpravy občanského zákoníku (k tomu blíže viz kapitola 2.1.), vyvstala celá řada otázek spojených s aplikací přechodných ustanovení nového kodexu. Ve vztahu k pojištění odpovědnosti lze tuto problematiku rozdělit do tří základních okruhů. Jedna oblast se snaží

kteřá prokáže, že má na zániku pojištěný právní zájem, se přiklání též HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2867 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

³¹⁴ Shodně JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 331-332.

nalézt odpověď na otázku, jakým právním režimem se řídí samotné pojištění, druhá odpovídá na otázku, podle jakého práva by měla být posuzována náhradová povinnost škůdce, a poslední souvisí s problematikou změny soukromého deliktního práva coby změny předmětu odpovědnostního pojištění.

7.1. Otázka určení právního režimu pojistné smlouvy

Jednou z hlavních otázek, které nový kodex s účinností od 1. 1. 2014 před praxi postavil, byla otázka, zda je pro určení právního režimu sjednaného pojištění rozhodující okamžik uzavření pojistné smlouvy nebo okamžik počátku pojištění.

Na přelomu let 2013 a 2014 mohly nastat celkem čtyři základní situace: 1) uzavření pojistné smlouvy i počátek pojištění spadaly do období počínaje 1. 1. 2014, 2) uzavření pojistné smlouvy i počátek pojištění spadaly do období do 31. 12. 2013, 3) k uzavření pojistné smlouvy došlo do 31. 12. 2013, avšak počátek pojištění spadl do období od 1. 1. 2014, a konečně 4) k uzavření pojistné smlouvy došlo v období od 1. 1. 2014, avšak pojištění bylo smluvními stranami sjednáno se zpětnou účinností s počátkem pojištění do 31. 12. 2013.

První možnost se jeví jako nejméně problematická. Vyjdeme-li z ust. § 3028 odst. 1 o. z., které odráží zásadu, že zákon má působit do budoucna, a nikoliv zpětně,³¹⁵ pak platí, že se novou právní úpravou řídí práva a povinnosti vzniklé ode dne nabytí její účinnosti. V tomto směru tudíž není pochyb o tom, že byla-li pojistná smlouva uzavřena po účinnosti nového občanského zákoníku, s počátkem pojištění 1. 1. 2014 a pozdějším, bude se takto sjednané pojištění vždy řídit novou právní úpravou.

Výkladové problémy ovšem může přinášet možnost druhá. Pro závazky klíčové ust. § 3028 odst. 3 stanoví, že „*není-li dále stanoveno jinak, řídí se jiné právní poměry*³¹⁶ vzniklé přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, jakož i práva a povinnosti z nich vzniklé, včetně práv a povinností z porušení smluv uzavřených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, dosavadními právními předpisy. To nebrání ujednání stran, že se tato jejich práva a povinnosti budou řídit tímto zákonem ode dne nabytí jeho účinnosti.“ V teorii následně vznikla diskuze, zda lze pojem „právní poměr“ použitý v daném ustanovení ztotožnit s pojmem „právní vztah“. Vyjdeme-li z toho, že se jedná v zásadě o synonyma,³¹⁷ pak právní poměr (či právní vztah)

³¹⁵ K nepřipustnosti zpětné účinnosti právních norem (lex retro non agit) blíže např. KNAPP, Viktor. In: *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, str. 207 a násl.

³¹⁶ Míněno jiné než upravené v odst. 2 předmětného ustanovení, tj. práva osobní, rodinná a věcná.

³¹⁷ K tomu srov. např. HULMÁK, Milan. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 2320 – 2321, nebo PELIKÁNOVÁ, Irena; PELIKÁN, Robert. In: ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 3028 [Systém ASPI]*. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-16]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI.

pojištění vzniká na základě právní skutečnosti, se kterou právní předpisy takový následek spojují; v daném případě tedy s uzavřením pojistné smlouvy, neboť od tohoto okamžiku se smluvní strany pojistné smlouvy stávají nositeli příslušných práv a povinností touto smlouvou založených.³¹⁸ Došlo-li proto k uzavření pojistné smlouvy do 31. 12. 2013, bude se pojištění touto smlouvou sjednané, jakož i práva a povinnosti z něj vzniklé, v souladu s citovaným ustanovením § 3028 odst. 3 o. z., řídit i po datu účinnosti nové právní úpravy dosavadními právními předpisy. A to včetně práv a povinností z porušení takové smlouvy. S ohledem na výslovnou úpravu odst. 3 se v tomto případě neuplatní odst. 1 komentovaného ustanovení, byť jednotlivá práva a povinnosti z právního vztahu pojištění mohou samozřejmě vznikat i po účinnosti nové právní úpravy.³¹⁹ Sluší se dodat, že bez ohledu na skutečnost, že se právní vztah pojištění řídí dosavadními právními předpisy, se po účinnosti nové právní úpravy vždy použijí základní zásady soukromého práva uvedené v ust. § 1 až 14 o. z. (§ 3030 o. z.). Lze též doplnit, že smluvní strany mají dle komentovaného ustanovení možnost podřídit dohodou takové pojištění nové právní úpravě.

Předchozí výklad nám poskytuje řešení i pro variantu třetí a čtvrtou. Pokud jsme výše dospěli k závěru, že pro určení právního režimu sjednaného pojištění je rozhodující okamžik vzniku právního poměru (právního vztahu) a vznik právního poměru v tomto případě ztotožnili s okamžikem uzavření smlouvy, pak se pojištění sjednané pojistnou smlouvou uzavřenou do konce roku 2013, byť by počátek pojištění byl stranami sjednán (nebo dle ust. § 6 odst. 5 ZPS připadl) s datem 1. 1. 2014 a pozdějším, bude řídit dosavadními právními předpisy. A naopak, pojištění sjednané pojistnou smlouvou uzavřenou po 1. 1. 2014, jakož i práva a povinnosti z něj vzniklé, se budou vždy bez dalšího řídit novou právní úpravou, a to i tehdy, pokud by si strany sjednaly počátek pojištění se zpětnou účinností (srov. § 2772 odst. 2 o. z.) a vztáhly tak dílčí práva a povinnosti na dobu před nabytím účinnosti nové právní úpravy.

ISSN: 2336-517X.]; shodně dosavadní doktrína, viz např. KNAPPOVÁ, Marta; ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer. 2005, str. 178.

³¹⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 11. 1999, sp. zn. 32 Cdo 2016/98, k obdobně formulovanému přechodnému ust. § 763 někdejšího obchodního zákoníku: „Podle § 763 odst. 1 obch. zákoníku se tímto zákonem řídí právní vztahy, které vznikly ode dne jeho účinnosti, tj. od 1. 1. 1992. Právní vztahy vzniklé přede dnem účinnosti tohoto zákona a práva z nich vzniklá, jakož i práva z odpovědnosti za porušení závazků z hospodářských a jiných smluv uzavřených přede dnem účinnosti tohoto zákona se řídí dosavadními předpisy. Z uvedeného přechodného ustanovení vyplývá, že určujícím pro posouzení toho, zda se právní vztah řídí dosavadními předpisy či nikoliv, je okamžik vzniku tohoto vztahu, tedy zejména okamžik uzavření hospodářské smlouvy.“

³¹⁹ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2006, sp. zn. 32 Odo 585/2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 50/2007 a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek po č. C4402: „Právní jistota v obchodních (hospodářských) vztazích totiž vyžaduje, aby právní následky, vycházející ze smlouvy, mohly strany předvídat již v době uzavření smlouvy. Tento princip právní jistoty by byl narušen, pokud by se novou právní úpravou měla řídit i práva odvíjející se z právního vztahu vzniklého před její účinností, byť by okamžik vzniku těchto práv již spadl do doby účinnosti nové právní úpravy.“; shodně též ŠTENGLOVÁ, Ivana; BARTOŠÍKOVÁ, Miroslava. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana; PLÍVA, Stanislav; TOMSA, Miloš. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, str. 1283.

Lze dodat, že ke stejným závěrům dospěla i praxe, když na úrovni České asociace pojišťoven bylo přijato následující stanovisko: „*Pro aplikaci ZoPS je podle ustanovení § 3028 odst. 3 NOZ rozhodné, zda právní poměr vzniknul do 31. prosince 2013. Uzavřením pojistné smlouvy vzniká právní poměr, resp. právní vztah, subjekty právního vztahu se stávají nositeli práv a povinností a některá práva a povinnosti vznikají již tímto okamžikem, bez ohledu na to, na kdy je sjednán den počátku pojištění (např. právo na pojistné či povinnost hlásit změnu či zánik pojistného rizika). Pojistné smlouvy uzavřené do 31. prosince 2013 se tedy řídí ZoPS bez ohledu na den počátku pojištění. Tento výklad je v souladu s jazykovým vyjádřením NOZ, úmyslem zákonodárce vyjádřeným v důvodové zprávě a v neposlední řadě i se zásadami právní jistoty a legitimního očekávání.*“³²⁰

Uvedený závěr lze podpořit i srovnáním s předchozí právní úpravou zákona o pojistné smlouvě, který vycházel z totožného principu, jenž však formuloval o poznání jednoznačněji a srozumitelněji, když v ust. § 72 odst. 1 stanovil, že „*právní vztahy vzniklé z pojistných smluv uzavřených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona se řídí dosavadními právními předpisy.*“

V souvislosti s výše naznačenou polemikou nad rozdílem mezi právním vztahem a právním poměrem vyvstala dále otázka, jakým právním režimem se řídí pojištění, pokud oferta smlouvy spadá do období před nabytím účinnosti nové právní úpravy, avšak akceptace již do období po účinnosti nové právní úpravy. Jinými slovy, zda vznik právního poměru pojištění nelze spatřovat již v ofertě učiněné za účinnosti předchozí právní úpravy, ačkoliv byla akceptována za účinnosti nové právní úpravy, tedy zda se takové pojištění neřídí dosavadní právní úpravou, byť smlouva byla uzavřena již za účinnosti nové právní úpravy. Lze ve stručnosti shrnout, že i zde se uplatní pravidlo, podle kterého je pro určení právního režimu rozhodující okamžik uzavření smlouvy, tedy okamžik, kdy se oferent dozvídá o akceptaci svého návrhu na uzavření smlouvy. Pokud tedy nebyla oferta akceptována ještě před 1. 1. 2014, bude se smlouvou založený právní vztah (poměr) již řídit novým právem.³²¹

Dále je nutné se zabývat otázkou, jak se přechodná ustanovení nového občanského zákoníku projeví v případě změn smluv uzavřených za účinnosti dřívější právní úpravy, je-li

³²⁰ Česká asociace pojišťoven. *Přechodná ustanovení*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013; nutno dodat, že i v rámci uvedeného dokumentu bylo vzneseno disentanční stanovisko, jehož závěry se však v praxi neprosadily: „*Na rozdíl od výše uvedených závěrů existuje menšinové stanovisko pracovní skupiny, podle kterého právní poměr vzniká nikoliv dnem uzavření pojistné smlouvy, ale dnem vzniku pojištění. Podle tohoto výkladu je pro posouzení právního režimu každého konkrétního pojištění (byť sjednaného jednou pojistnou smlouvou) rozhodný den počátku pojištění; jedna pojistná smlouva se podle tohoto výkladu může řídit různými právními předpisy účinnými v jiné době. Pojištění sjednaná s retroaktivním dnem počátku pojištění pak bude třeba řešit volbou režimu NOZ.*“

³²¹ PELIKÁNOVÁ, Irena; PELIKÁN, Robert. In: ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 3028 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-16]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.]

taková změna realizovaná již za účinnosti nové právní úpravy. Pokud jsme výše konstatovali, že pro určení režimu pojištění je rozhodující okamžik uzavření pojistné smlouvy, pak se v souladu s ust. § 3028 odst. 3 o. z. v případě smluv uzavřených do konce roku 2013 řídí dosavadními právními předpisy i „*práva a povinnosti z nich vzniklé*“. Daná právní úprava je proto rozhodující i pro změnu či zánik závazku.³²² Dojde-li proto u pojistné smlouvy uzavřené do konce roku 2013 ke změně subjektu (např. změně pojistníka v případě postoupení smlouvy), obsahu (např. změně rozsahu pojištění, změně pojistné doby) nebo předmětu (např. připojištění další činnosti), bude se jednat pouze o změnu již existujícího právního vztahu, pro niž bude určující dosavadní právní úprava. Výjimkou může být situace, kdy se jedná o natolik podstatnou změnu práv a povinností účastníků pojištění, že ji lze považovat za nahrazení původního závazku závazkem novým (privativní novace). Takovou změnu by patrně bylo nutné posoudit jako vznik nového právního poměru, který by se již řídil novou právní úpravou.³²³

Poslední oblast, jíž se praxe musela v souvislosti s přechodnými ustanoveními nového občanského zákoníku zabývat, představuje problematika hromadných a rámcových pojistných smluv (viz též kapitola 3.7.2.). V případě hromadných (skupinových) pojistných smluv je nutné vycházet z toho, že se jedná o jeden závazkový právní vztah pojištění, byť v něm mohou figurovat desítky, stovky či dokonce tisíce pojištěných. Změna takové smlouvy uzavřené do konce roku 2013 spočívající například ve změně pojištěných osob nemění právní režim smlouvy a ta se tak nadále bude řídit dosavadními právními předpisy. Jiná situace však nastává u tzv. rámcových pojistných smluv, které samy o sobě nemají povahu pojistné smlouvy a představují obecnou dohodu smluvních stran o podmínkách, za nichž budou uzavírány jednotlivé individuální (realizační) pojistné smlouvy. Byla-li rámcová smlouva uzavřena za předchozí právní úpravy a k uzavření individuální (realizační) pojistné smlouvy dojde již za účinnosti nové právní úpravy, je nutné v tom spatřovat vznik nového právního poměru, který by již měl být podřízen nové právní úpravě.

7.2. Otázka určení právního režimu náhradové povinnosti

Klíčové intertemporální ustanovení pro určení hmotněprávního režimu práva na náhradu újmy představuje ust. § 3079 o. z., které stanoví, že „*právo na náhradu škody vzniklé porušením povinnosti stanovené právními předpisy, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, se posuzuje podle dosavadních právních předpisů.*“ Rozhodujícím okamžikem tedy není

³²² HULMÁK, Milan. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2014, str. 2323.

³²³ Srov. JANDOVA, Lucie. *Výstupy z projektu implementace NOZ v praxi pojišťoven*. Pojistný obzor. 2013, roč. 90, č. 3, str. 17.

vznik újmy samotné, ale moment, kdy došlo k porušení právní povinnosti. Toto pravidlo se uplatní v případě, že újma byla způsobena v důsledku porušení povinnosti stanovené právním předpisem. V případě újmy způsobené porušením smluvní povinnosti se použije ust. § 3028 odst. 3 o. z., podle něhož se dosavadními právními předpisy řídí „*práva a povinnosti z porušení smluv uzavřených přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona.*“ V tomto případě tudíž není rozhodující ani vznik škody, ani porušení právní povinnosti, ale okamžik uzavření smlouvy.³²⁴

Vzhledem k tomu, že zákon stanoví výslovné pravidlo pouze pro případ újmy způsobené porušením zákonné či smluvní povinnosti, vyvstala otázka, jaké kritérium se použije v případě, že náhradová povinnost vzniká nezávisle na předchozím porušení právní povinnosti.³²⁵ Doktrína dovodila, že by tyto případy měly být posuzovány analogicky, tedy tak, že se kritérium porušení právní povinnosti v zásadě ztotožní se vznikem události, která zakládá náhradovou povinnost, není-li k jejímu vzniku porušení povinnosti vyžadováno.³²⁶

Druhý odstavec ust. § 3079 o. z. do určité míry prolamuje zásadu *lex retro non agit* a zakládá ve výjimečných případech retroaktivní účinky nové právní úpravy, když stanoví, že „*nerozhodl-li soud ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona o náhradě škody vzniklé porušením povinnosti stanovené právními předpisy, k němuž došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, může na návrh poškozeného člověka, jsou-li pro to mimořádné důvody hodné zvláštního zřetele (§ 2 odst. 3),³²⁷ přiznat poškozenému i náhradu nemajetkové újmy podle tohoto zákona.*“ Aby se poškozený, jemuž vznikla újma následkem porušení zákonné povinnosti, k němuž došlo do konce roku 2013, mohl domáhat náhrady nemajetkové újmy podle nové právní úpravy, musí být kumulativně splněny tři podmínky: a) soud k 1. 1. 2014 dosud o náhradě takové škody nerozhodl, b) musí být dány mimořádné důvody hodné zvláštního zřetele, a c) poškozený musí takový postup navrhnout. Samotná skutečnost, že původní právní úprava poškozenému určitý nárok nepřiznává, zatímco nová ano, nemůže sama o sobě odůvodnit aplikaci předmětného

³²⁴ Zde se projevuje jistý paradox, kdy přechodná ustanovení nového kodexu stanoví rozdílná pravidla pro případ porušení povinnosti zákonné (§ 3079 – rozhodující je, kdy došlo k porušení povinnosti) a povinnosti smluvní (§ 3028 odst. 3 – rozhodující je, kdy došlo k uzavření smlouvy), přičemž použití tohoto kritéria vztahují i k dosavadní právní úpravě, která však tuto dualitu neznala.

³²⁵ Tak je tomu například v případě odpovědnosti provozovatele dopravního prostředku dle ust. § 2927 o. z., kde předpokladem vzniku odpovědnosti není porušení právní povinnosti, ale skutečnost, zda újma byla vyvolána zvláštní povahou provozu.

³²⁶ Srov. BEZOUŠKA, Petr. In: HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 2027: „*Soudíme, že v zájmu jednoty právního řádu je třeba tyto případy posoudit obdobně, a tudíž je nutno klást rovnítko mezi předpoklad spočívající v porušení povinnosti stanovené právním předpisem a předpoklad spočívající v události působící škodu.*“

³²⁷ Ust. § 2 odst. 3 o. z.: „*Výklad a použití právního předpisu nesmí být v rozporu s dobrými mravy a nesmí vést ke krutosti nebo bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění.*“

ustanovení.³²⁸ Odkaz na ust. § 2 odst. 3 o. z. pak značí, že soud by měl použití tohoto výjimečného pravidla zvažovat jen tam, kde by použití dosavadního právního předpisu bylo v rozporu s dobrými mravy anebo vedlo ke krutosti či bezohlednosti urážející obyčejné lidské cítění.³²⁹

7.3. Otázka určení předmětu pojištění odpovědnosti

Pro pojištění odpovědnosti je charakteristický výrazný přesah do právní úpravy civilního deliktního práva. V předcházejících kapitolách byl tento aspekt několikrát zmíněn v souvislosti s tím, že změni-li se právní úprava deliktního práva (přibude nová skutková podstata, rozšíří se rozsah náhrady, zmírní či naopak zpřísní se předpoklady vzniku odpovědnosti apod.), změni se tím de facto i předmět právního závazkového vztahu pojištění odpovědnosti, které se sjednává právě pro případ vzniku povinnosti pojištěného k náhradě újmy. Tento aspekt pak přirozeně získává na významu v obdobích, kdy deliktní právo prochází zásadními koncepčními změnami. Nejvýznamnější změnu představovalo v poslední době pro oblast závazkového deliktního práva nepochybně přijetí nového občanského zákoníku. Jistý problém, který nepřímou souvisí s aplikací přechodných ustanovení a se střetem staré a nové právní úpravy, pak spočívá v tom, že pojistné smlouvy uzavřené do konce roku 2013, včetně pojistných podmínek a veškeré související dokumentace, jsou natextovány na právní realitu dosavadního práva, přičemž tato pojištění s účinností nové právní úpravy bez dalšího nezanikla a v souladu s výše uvedeným ust. § 3028 odst. 3 o. z. se až do svého zániku řídí dosavadní právní úpravou. To samé však neplatí pro deliktní závazkové vztahy, které jsou předmětem těchto pojištění. Je-li pojištění sjednáno pro případ vzniku povinnosti pojištěného k náhradě újmy, vznik náhradové povinnosti pojištěného bude již zpravidla posuzován na podkladě nové právní úpravy, a to tehdy, pokud k porušení zákonné povinnosti, resp. k uzavření smlouvy v případě porušení povinnosti smluvní, došlo po 1. 1. 2014 (blíže viz kapitola 7.2.). Předpoklady vzniku, rozsah a veškeré další podmínky náhrady újmy se budou řídit novým právem, zatímco pojistné smlouvy uzavřené do konce roku 2013 pochopitelně vychází z právní úpravy dřívější. Tato skutečnost s sebou v praxi přináší celou řadu otázek a problémů, kdy terminologický nesoulad obou právních úprav patří k těm nejmenším.³³⁰

³²⁸ Obdobně JANDOVÁ, Lucie. *Pojistná legislativa dva roky po účinnosti nového občanského zákoníku – nejasnosti přetrvávají...* Pojistné rozpravy. 2015, č. 33, str. 72.

³²⁹ Důvodová zpráva k předmětnému ustanovení uvádí: „Navrhuje se však stanovit výjimku pro mimořádné případy hodné zvláštního zřetele, čímž se mají na mysli především případy, kdy škůdce způsobil škodu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvlášť zavrženíhodné.“

³³⁰ Na tento aspekt upozorňuje též Haas: „Všichni účastníci právních vztahů pojištění odpovědnosti (nejen pojistitelé, ale také pojištění, poškození, jejich právní zástupci apod.) stojí s nabytím účinnosti občanského zákoníku

Jednu ze zásadních koncepčních změn představuje fakt, že se nový občanský zákoník přihlásil k principu duality soukromého deliktního práva a nově rozlišuje, zda došlo k porušení povinnosti zákonné či povinnosti smluvní, přičemž stanoví pro oba případy jiné předpoklady vzniku náhradové povinnosti (srov. zejména ust. § 2910 a § 2913 o. z.). V praxi přitom nemusí být vždy na první pohled zřejmé, zda došlo k porušení povinnosti stanovené právním předpisem nebo povinnosti vyplývající ze smlouvy.³³¹ I z toho důvodu se praxe přiklonila k tomu, že odpovědnostní pojištění sjednaná do konce roku 2013 se po 1. 1. 2014 vztahují na případy porušení povinnosti zákonné i smluvní. V režimu porušení povinnosti ex contractu se však pojištění, stejně jako doposud, nevztahuje na odpovědnost převzatou nad rámec stanovený právními předpisy (což se opírá též o pravidelnou výslovnou výlukou sjednávanou v odpovědnostních pojištěních).

Pokud jsme zmínili dualitu odpovědnosti deliktní a kontraktní, je nutné zmínit též dualitu samotného pojetí újmy. Nový občanský zákoník upustil preferenci škody coby majetkové újmy a vedle ní výslovně upravil odškodnění (či přesněji odčinění) újmy nemajetkové, přičemž obě kategorie sjednotil pod souhrnný pojem újma. To v segmentu pojištění odpovědnosti opět vyvolalo řadu aplikačních problémů, jejichž podrobný rozbor přesahuje možnosti této práce. Lze to však demonstrovat na příkladu pojištění sjednaného do konce roku 2013, které velmi často zahrnovalo „odpovědnost za škodu způsobenou ublížením na zdraví nebo usmrcením“. Obsah tohoto ujednání se s novým občanským zákoníkem zásadně proměnil, a to hned v několika směrech. Zatímco dříve se odškodňovaly primárně majetkové důsledky zásahu do zdraví, vedle toho paušální jednorázové náhrady pozůstalých a případné dodatečné náhrady v režimu práva na ochranu osobnosti dle ust. § 13 a násl. obč. zák., nový občanský zákoník sjednotil vše pod kategorii náhrady při újmě na přirozených právech člověka, konkrétně pak náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení upravené v ust. § 2958 až 2961, přičemž tato ustanovení upravují jak náhradu újmy majetkové, tak i nemajetkové povahy, a to včetně náhrady újmy odpovídající kompenzaci dříve poskytované v intencích práva na ochranu osobnosti. Vedle toho nový občanský zákoník přinesl některé nové typy nároků, které nemají žádný odraz v úpravě dřívější.

*před ohromnou výzvou, jakým způsobem se jim v praxi pojistného trhu, zejména při likvidaci škodných událostí, podaří aplikovat relativně nezměněný rozsah pojištění odpovědnosti na zcela diametrálně změněnou právní úpravu deliktní odpovědnosti – zda výsledkem bude oboustranně korektní mimosoudní negociace s férovým kompromisním výsledkem přijatelným pro všechny zainteresované, nebo naopak negativní nárůst počtu soudních sporů souvisejících se škodnými událostmi geometrickou řadou.“ (HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI* (§ 2521–3081). § 2758 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-20]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.)*

³³¹ Příkladem může být pochybení při poskytování zdravotních služeb, které mají v režimu stávajícího občanského zákoníku smluvní základ (smlouva o péči o zdraví v ust. § 2636 až 2651 o. z.), soudy mají přesto tendenci posuzovat případná pochybení spíše v režimu ust. § 2910 o. z., coby porušení povinnosti zákonné navazujíc na někdejší judikaturu a aplikaci ust. § 420 obč. zák.

Ve vztahu k újmě na zdraví lze zmínit především peněžitou náhradu za duševní útrapy manžela, rodiče, dítěte či jiné osoby blízké, tedy tzv. sekundárních obětí, které se dle ust. § 2959 o. z. nově odškodňují nejen v případě úmrtí primárního poškozeného, ale i v případě zvlášť závažného ublížení na zdraví. Nadto zde zcela odpadla podmínka žití ve společné domácnosti s primárním poškozeným, která byla předchozí právní úpravou vyžadována u dalších osob mimo okruh nejbližších příbuzných.³³² Vedle zcela nových nároků prošly razantní změnou i principy odškodňování některých nároků, které dřívější právo znalo. Zde se jedná především o zrušení paušálních jednorázových náhrad pozůstalým (u nichž současný občanský zákoník nestanoví žádné výslovné limity a tyto újmy by měly být odčiněny tak, aby bylo plně vyváženo utrpení blízkých, resp. dle zásad slušnosti – srov. ust. § 2959), a dále o změnu přístupu k náhradě bolestného a ztížení společenského uplatnění (kde byla bez náhrady zrušena tzv. odškodňovací vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, přičemž bolestné a ztížení společenského uplatnění je v současné době kompenzováno peněžitou náhradou, která by měla plně vyvážit vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy, resp. překážku lepší budoucnosti, subsidiárně opět dle zásad slušnosti – srov. ust. § 2958 o. z.).³³³

Nyní s odstupem několika let od účinnosti nového občanského zákoníku lze potvrdit původní předpoklad, že v souvislosti s uvedenými změnami dojde v absolutních číslech k postupnému navyšování vyplácených odškodnění. To beze zbytku dokazuje následující statistika České kanceláře pojistitelů: *„V dlouhodobějším srovnání výrazně narůstá průměrná výše nároků škody na zdraví ve všech typech nároků, které se z povinného ručení hradí; konkrétně u nároků nemajetkové újmy, jejichž odškodňování bylo NOZ nejvíce ovlivněno (vedle standardní průběžné inflace se skokem mezi ročníky 2013 a 2014), vychází průměrné částky takto: – Nárok bolestného na jedné škodní události dosahoval před aplikací NOZ částky 41 660 Kč, zatímco po aplikaci NOZ (od roku 2014) se jedná již o 93 942 Kč, což představuje nárůst o 125 %. – Nárok ztížení společenského uplatnění na jedné škodní události dosahoval před aplikací NOZ částky 354 766 Kč, zatímco po aplikaci NOZ (od roku 2014) se jedná již*

³³² Srov. ust. § 444 odst. 3 písm. f) obč. zák.

³³³ V současné době soudní praxe posuzuje náhrady bolestného a ztížení společenského uplatnění převážně s využitím právně nezávazné Metodiky Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví. Nutno podotknout, že ačkoliv praxe tuto metodiku vesměs přivítala, neboť postrádala jakékoliv konkrétnější vodítko umožňující vyčíslení náhrady předmětných újem (například pro účely mimosoudního vypořádání), nelze v žádném případě hovořit o všeobecném a bezvýhradném přijetí předmětné metodiky, která se tak nezřídka stávala a stává terčem kritiky, ať už přímo z řad justice či širší odborné veřejnosti. Samotný Nejvyšší soud se posléze od metodiky do jisté míry distancoval, s tím, že se jednalo o soukromou aktivitu několika konkrétních soudců, přičemž v současné době není metodika na webu Nejvyššího soudu oficiálně publikována. Dostupná je však ve Sbírcce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 6/2014 (blíže viz např. VRCHA, Pavel. *Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku*. Tempus Medicorum. 2014, č. 12, str. 34-35).

o 731 626 Kč, což představuje nárůst o 106 %. – Nárok jednorázových odškodnění pozůstalých z jedné škodní události s usmrcením poškozeného účastníka dopravní nehody dosahoval před aplikací NOZ částky 977 404 Kč, zatímco po aplikaci NOZ (od roku 2014) se jedná již o 2 387 293 Kč, což představuje nárůst o 144 %.³³⁴ Kromě všeho výše uvedeného přichází dále v úvahu kompenzace tzv. dalších nemajetkových újem, které mají svůj původ v zásahu do zdraví poškozeného, avšak nejsou kompenzovány v rámci bolestného ani ztížení společenského uplatnění (srov. ust. § 2958 o. z.),³³⁵ případně zvláštní náhrada nemajetkové újmy podle ust. § 2971 o. z., a samozřejmě nároky majetkové povahy (náklady spojené s péčí o zdraví, náhrada ztráty na výdělku před a po skončení pracovní neschopnosti a další). Vrátime-li se na začátek, je nyní zcela zřejmé, že „odpovědnost za škodu způsobenou ublížením na zdraví nebo usmrcením“ krytá pojistnými smlouvami uzavřenými do konce roku 2013 získala s novým občanským zákoníkem výrazně odlišný obsah a na podkladě původních textací jsou z velké části kryty nároky zcela nové, případně jiným způsobem vyčíslované. Při výkladu ustanovení každého jednotlivého pojištění je třeba přihlídnout ke konkrétní formulaci a účelu jednotlivých ujednání, jakož i k vůli smluvních stran pojistné smlouvy.³³⁶ Dříve sjednávané smlouvy sice zpravidla pokrývaly „škody způsobené ublížením na zdraví nebo usmrcením“, nežádka však ze svého rozsahu vylučovaly (příp. za odpovídající pojistné připojišťovaly) nemajetkovou újmu způsobenou zásahem do práva na ochranu osobnosti dle ust. § 13 a násl. obč. zák. V takových případech lze plně souhlasit s Jandovou, že „v zásadě lze považovat za právně správné i spravedlivé, pokud se pojistná smlouva bude nadále vztahovat na ty typy nároků, na které se vztahovala dosud (byť jsou nově např. širší či příznány více osobám), resp. z pojištění by neměly být hrazeny nároky podle NOZ, jež svou povahou odpovídají nárokům z pojištění dosud vyloučeným. Z hlediska právní jistoty lze však doporučit upravit po 1. 1. 2014 tyto pojistné smlouvy tak, aby nezbuzovaly pochybnost o tom, jaké nároky budou ze sjednaného pojištění hrazeny.“³³⁷

Konečně je nutné upozornit, že výše nastíněná problematika provázanosti předmětu pojištění odpovědnosti s aktuální právní úpravou civilního deliktního práva se zdaleka

³³⁴ JEDLIČKA, Petr. *Aktuality povinného ručení 2018*. Pojistný obzor. 2018, č. 4, str. 6-8.

³³⁵ Povahu tohoto nároku přiblížil Nejvyšší soud v usnesení ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

³³⁶ Jandová podotýká, že „je třeba zejména zohlednit, zda se jedná o pojištění dobrovolné nebo povinné (u něhož je možnost odchýlit se od rozsahu stanoveného právním předpisem omezena) a jaký byl úmysl smluvních stran při uzavírání pojistné smlouvy, tedy pro jaké náhrady pojištění strany sjednat zamýšlely, resp. jaké náhrady do pojištění zahrnuté být neměly.“ (JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 310).

³³⁷ JANDOVÁ, Lucie. *Výstupy z projektu implementace NOZ v praxi pojišťoven*. Pojistný obzor. 2013, roč. 90, č. 3, str. 17.; Jandová zde navazuje na závěry pracovní skupiny České asociace pojišťoven, viz Česká asociace pojišťoven. *Náhrada újmy – rozsah pojistného plnění*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

neprojevuje jen v případě změn právních předpisů. Obdobný efekt může mít i pouhý výkladový posun v rozhodovací praxi soudů, potažmo v doktríně. Jako příklad lze uvést relativně nedávné rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 2315/15, v němž se Ústavní soud odklonil od předešlé judikatury Nejvyššího soudu ve vztahu k tzv. „chodníkovým škodám“. Byť nebyla judikatura Nejvyššího soudu v tomto směru jednotná, vycházela shodně z principu, že odpovědnost za škodu způsobenou závadou ve schůdnosti chodníku nastupuje tam, kde byla závada pro poškozeného nepředvídatelná.³³⁸ Ústavní soud se s výkladem Nejvyššího soudu neztotožnil a přijal výklad širší, podle kterého je třeba v obecné rovině vždy zkoumat, nakolik vlastník komunikace dodržel svou povinnost zajistit, aby tato komunikace umožňovala bezpečný pohyb chodců, přičemž o přiznání náhrady a o její výši se rozhodne podle toho, nakolik ke vzniku újmy přispěl sám chodec a naopak nakolik vlastník komunikace. Reálným efektem uvedeného rozhodnutí Ústavního soudu je, že obcím v současné době vzniká povinnost k náhradě újmy ve větším množství případů, než tomu bývalo dříve na podkladě předešlé judikatury Nejvyššího soudu, s čímž jde ruku v ruce častější uplatňování práva na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti obcí.³³⁹ Uvedený příklad názorně ilustruje, jak jedině rozhodnutí soudu může změnit charakter rizika upsaného pojišťovny v určitém segmentu pojištění odpovědnosti, zde konkrétně v oblasti odpovědnostního pojištění municipalit.

Jak proměnlivou povahu může mít riziko upisované odpovědnostními pojistiteli lze ilustrovat též na probíhající diskusi nad přímou občanskoprávní (ne)odpovědností zaměstnance vůči třetím osobám.³⁴⁰ Pokud by rozhodovací praxe soudů přijala za svůj názor části doktríny, podle něhož může být zaměstnanec přímo povinen nahradit újmu způsobenou třetí osobě při plnění pracovních úkolů v režimu občanského zákoníku, tedy mimo ochranu a limitaci náhrady zakotvenou v zákoníku práce, zásadním způsobem by se proměnil předmět produktu pojištění odpovědnosti zaměstnanců (pojištění odpovědnosti z výkonu povolání), který je od základu konstruován na pracovněprávní odpovědnost zaměstnance upravenou zákoníkem práce, včetně principu přímé neodpovědnosti zaměstnance vůči třetí osobě a limitace náhrady škody

³³⁸ S odkazem na vymezení závady ve schůdnosti v ust. § 26 odst. 7 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích: „Závadou ve schůdnosti pro účely tohoto zákona se rozumí taková změna ve schůdnosti pozemní komunikace, kterou nemůže chodec předvídat při pohybu přizpůsobeném stavebnímu stavu a dopravně technickému stavu a povětrnostním situacím a jejich důsledkům.“

³³⁹ De facto lze důsledky předmětného rozhodnutí považovat za zvýšení pojistného rizika v daném segmentu, neboť se zvýšila míra pravděpodobnosti vzniku pojistné události (míra pravděpodobnosti vzniku náhradové povinnosti pojištěného). Takové zvýšení však patrně není spojeno s oznamovací povinností pojistníka (srov. § 2790 o. z.), neboť se jedná o skutečnost, která je pojistiteli objektivně přístupná a měla by mu být známa z jeho činnosti.

³⁴⁰ Viz BĚLINA, Miroslav. *Škoda způsobená zaměstnancem a jeho (ne)odpovědnost vůči třetím osobám*. Právní rozhledy. 2018, č. 13-14, str. 485-487.; SZTEFEK, Martin. *Delikt ní odpovědnost principálů za pomocníky: srovnávací a právně ekonomická analýza § 2914 ObčZ*. Právní rozhledy. 2017, č. 1, str. 6-13.; ČECH, Petr; FLÍDR, Jan. *Odpovídá zaměstnanec třetí osobě za škodu, kterou jí způsobí při plnění pracovních úkolů?* Rekodifikace & praxe, 2015, č. 3, str. 15-22.

4,5 násobkem průměrného hrubého měsíčního výdělku, čemuž odpovídají i sjednávané limity pojistného plnění a cenotvorba produktu. Jedná se tak o další příklad, kdy interpretační a aplikační posun v deliktním právu může zcela změnit charakter předmětu odpovědnostního pojištění, přičemž tyto změny se neprojeví pouze pro futuro, ale i v dříve uzavřených pojistných smlouvách. V praxi se lze proto u některých pojistitelů setkat s ujednáním, které plní funkci určité záchranné brzdy, když zakládá pojistiteli právo vypovědět pojištění v případě, že v souvislosti se změnou právní úpravy dojde k rozšíření odpovědnosti za škodu nebo rozsahu náhrady škody. Připomeňme však, že takové ujednání nebude zpravidla možné v povinných pojištěních. Změna právního předpisu rozšiřující odpovědnost nebo rozsah náhrady tak může v povinném pojištění zásadním způsobem proměnit riziko upsané na stávajících smlouvách, a to aniž by měl pojistitel možnost takovou změnu jakkoliv ovlivnit nebo na ni reagovat ukončením pojištění. Uvažovat přitom nelze ani o použití únikové klauzule rebus sic stantibus, neboť její aplikace je výslovně vyloučena pro závazky z odvážných smluv (srov. ust. § 2757 o. z.), mezi které pojištění patří.

8. Vybrané procesní souvislosti

8.1. Pojišťovna jako vedlejší účastník v občanskoprávním řízení

Jak bylo výše vícekrát zdůrazněno, pojistitel v právním závazkovém vztahu pojištění odpovědnosti nepřebírá roli škůdce a nehradí poškozenému újmu, nýbrž poskytuje za pojištěného škůdce pojistné plnění, které sice v ujednaném rozsahu směřuje ke kompenzaci újmy, svůj právní základ má však v pojistné smlouvě. Přesto z charakteristického trojúhelníku vztahů mezi pojistitelem, pojištěným (škůdcem) a poškozeným plyne, že pojistitel, ač není sám škůdcem a není přímo povinen k náhradě újmy, má bezprostřední zájem na posouzení existence či neexistence vzniku povinnosti pojištěného k náhradě újmy, neboť je to právě pojistitel, kdo v konečném důsledku může nést v ujednaném rozsahu ekonomické náklady pojistné události. Tento aspekt se projevuje hned v několika rovinách, a to například v oznamovací povinnosti pojištěného ohledně skutečnosti, že proti němu poškozený uplatnil právo na náhradu újmy, a s tím spojené povinnosti pojištěného vyjádřit se k základu a výši uplatněného nároku (§ 2862 odst. 1 o. z.). Dále se zmíněný aspekt odráží též v právu pojistitele projednávat za pojištěného škodnou událost s poškozeným v průběhu šetření škodné události (§ 2863 o. z.), a v neposlední řadě také v povinnosti pojištěného oznámit pojistiteli, že proti němu bylo v souvislosti se škodnou událostí zahájeno řízení před orgánem veřejné moci nebo rozhodčí řízení, sdělit, kdo je jeho právním zástupcem a zpravit pojistitele o průběhu a výsledcích takového řízení,

a v souvisejícím právu pojistitele udílet pojištěnému v průběhu řízení závazné pokyny (§ 2862 odst. 2 o. z.).

Dozví-li se pojistitel, ať už z vlastní činnosti či z oznámení pojištěného, že bylo proti pojištěnému zahájeno řízení před soudem, musí následně zvážit, zda využije procesní možnosti, kterou mu dává občanský soudní řád v ust. § 93, tedy možnosti vstoupit do řízení jako vedlejší účastník na straně žalovaného (pojištěného škůdce). V rámci této úvahy musí pojistitel vyhodnotit celou řadu aspektů, počínaje tím, zda je dle jeho názoru uplatněný nárok důvodný, případně zda je dán základ nároku a sporná je pouze jeho výše, přes posouzení toho, zda a kým je pojištěný právně zastoupen, až po zvážení potenciálního úspěchu či neúspěchu ve věci, a především posouzení otázky, zda se na daný případ pojištění vztahuje či nikoliv. Dojde-li například pojistitel k závěru, že nárok poškozeného je sice důvodný, ale pojištění se na daný případ nevztahuje, nebylo by logické, aby do řízení vstupoval, neboť jednak u něj nebude dán právní zájem³⁴¹ na výsledku řízení a jednak by tím coby vedlejší intervenient žalovaného riskoval solidární závazek k náhradě nákladů řízení úspěšné protistrany. Jedná se přitom o právo, nikoliv povinnost pojistitele. Účastníci řízení sice mohou vstup pojistitele coby vedlejšího účastníka soudu navrhnout, ani v tomto případě však účast pojistitele v řízení není povinná a je podmíněna vyjádřením jeho souhlasu.³⁴² Pokud pojistitel například ví, že předmětem řízení je posouzení odborné otázky, k jejímuž řešení pravděpodobně v řízení sám nepřispěje,³⁴³ a současně je pojištěný zastoupen spolehlivým právním zástupcem, může být účelnější, aby do řízení formálně nevstupoval a pouze spor zvnějšku monitoroval a případně využil svého práva udílet pojištěnému v řízení závazné pokyny. V jiném případě může pojistitel naopak průběh řízení vlastním přičiněním a vstupem do řízení zcela ovládnout, to zejména tehdy, vyplynou-li zásadní argumenty svědčící ve prospěch žalovaného z vlastního šetření pojistitele. Pojistitel pak může v řízení předložit výsledky vlastních šetření, případně z vlastní iniciativy zpracovaný znalecký posudek, který může vést soud až k závěru o neexistenci povinnosti pojištěného k náhradě škody a zamítnutí žaloby, čímž pojistitel současně může přispět k rychlejšímu a hospodárnějšímu průběhu řízení. Je zjevné, že všechny tyto okolnosti je nutné posuzovat ad

³⁴¹ „Právní zájem vedlejšího účastníka na výsledku řízení je dán tehdy, jestliže výsledek řízení, tj. pravomocný rozsudek může mít (zprostředkovaně) vliv na obsah či rozsah jeho hmotněprávních oprávnění a povinností.“ (DVOŘÁK, Bohumil. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 – 250l). Praktický komentář.* § 93 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-21]. ASPI_ID KO99_p11963CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.); „Právní zájem na výsledku sporu není třeba tvrdit ani prokazovat, dokud nebyla vnesena námitka nepřipustnosti vedlejšího účastenství (...).“ (DRÁPAL, Ljubomír. In: BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír; KRČMÁŘ, Zdeněk a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 410).

³⁴² „Odmítne-li nebo neprojeví-li třetí osoba vůli do řízení vstoupit, nelze ji považovat za vedlejšího účastníka.“ (Tamtéž, str. 409).

³⁴³ Může se jednat např. o medicínský spor, kde klíčová bude otázka, zda byl určitý úkon proveden lege artis.

hoc a nelze z nich vyvozovat obecné závěry. Role pojistitele ve sporu mezi škůdcem a poškozeným může oscilovat od naprosté pasivity až po iniciativní vstup pojistitele do řízení a aktivní využívání všech procesních práv, které mu institut vedlejšího účastenství dává.³⁴⁴ Lze konstatovat, že institut vedlejšího účastenství dává pojistiteli v rámci občanského soudního řízení sporného vedeného proti pojištěnému relativně silný a účinný nástroj, na základě něhož může pojistitel nad průběhem řízení mezi škůdcem a poškozeným získat přehled a do jisté míry též kontrolu, přičemž je jen na pojistiteli, nakolik tohoto svého práva využije.

Vedlejší intervenient vstupuje do řízení na podporu jedné ze stran sporu, v daném případě žalovaného (pojištěného). Jak ale bylo poznamenáno výše v souvislosti s výkladem k problematice povinnosti pojistitele hradit náklady řízení pojištěného (viz kapitola 5.12), zájmy žalovaného a zájmy pojistitele se mohou v řízení rozcházet. Výše byl v tomto směru zmíněn příklad žalovaného zubaře, který v řízení upřednostňoval právní kvalifikaci podle pravidel náhrady újmy s ohledem na to, že v takovém případě by se jednalo o pojistnou událost, zatímco pojistitel tendoval k právní kvalifikaci odpovědnosti za vady, která byla v daném případě z odpovědnostního pojištění vyloučena. Ačkoliv žalovaný i vedlejší účastník sledovali shodný zájem v podobě úspěchu ve sporu, měli zcela odlišné zájmy z pohledu právní kvalifikace nároku žalobce v případě neúspěchu. I přes povinnost pojištěného postupovat v řízení v souladu s pokyny pojistitele nelze patrně dovést povinnost pojištěného podvolit se veškerým pokynům pojistitele, zejména ne těm, které by negativně ovlivnily pozici pojištěného ve vztahu k pojistiteli.

Sluší se doplnit, že pojistitel samozřejmě může i v pozici vedlejšího účastníka využít svého práva být v řízení právně zastoupen, a s výjimkou excesivních případů, v nichž by se jednalo o zneužití tohoto práva, mu v případě úspěchu podporovaného hlavního účastníka přísluší právo na náhradu nákladů řízení včetně nákladů právního zastoupení.³⁴⁵

8.2. Pojišťovna jako ex lege účastník řízení v povinných pojištěních

Z hlediska procesního práva nelze zapomínat na poněkud skryté a nenápadné ustanovení s významnými procesními dopady, a to ust. § 129 odst. 1 ZPOJ, které stanoví, že při provozování neživotních pojištění, u kterých je povinnost uzavřít pojistnou smlouvu stanovena zákonem

³⁴⁴ Dle ust. § 93 odst. 3 o. s. ř. platí, že „v řízení má vedlejší účastník stejná práva a povinnosti jako účastník. Jedná však toliko sám za sebe. Jestliže jeho úkony odporují úkonům účastníka, kterého v řízení podporuje, posoudí je soud po uvážení všech okolností.“

³⁴⁵ Viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 4. 2014, sp. zn. 25 Cdo 644/2014, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 94/2014 a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C13878.

(jinak řečeno v povinných pojištěních), má v řízení správním i soudním pojišťovna při šetření pojistné události postavení účastníka řízení. Nutno podotknout, že v aplikační praxi působí toto ustanovení nemalé problémy, neboť nemá jasný odraz v procesních předpisech a soudy a správní orgány si mnohdy nejsou jisty, jak s pojišťovnou jako svého druhu ex lege účastníkem řízení naložit. Dosud nebyla například uspokojivě vyřešena otázka, zda toto ustanovení bez dalšího opravňuje pojišťovnu k účasti v adhezním řízení v rámci trestního řízení vedeného proti pojištěnému škůdci, jaké procesní postavení by pojišťovna v takovém řízení měla mít a jaký rozsah procesních práv a povinností jí v takovém případě přísluší. Trestní právo nezná obdobu institutu vedlejšího účastenství³⁴⁶ a pojistitel v tomto případě není ani poškozeným ve smyslu ust. § 43 a násl. zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), není proto jasné, podle jakých ustanovení by měl soud v trestním řízení ve vztahu k pojistiteli postupovat.³⁴⁷ Zda se procesní práva pojistitele omezují na právo nahlížet do spisu či právo na doručení rozhodnutí, nebo zda má pojistitel širší katalog práv obdobný např. postavení poškozeného, tedy včetně práva účasti na jednání, práva činit návrhy na dokazování atp. Jediný dostupný komentář k zákonu o pojišťovnictví uvádí, že „*účelem je, aby měla pojišťovna právo vyjádřit se zejména k výši odškodnění, neboť jde v podstatě o pojištění odpovědnosti za škodu, a také aby měla možnost vyjádřit se ve věcech souvisejících s jejími regresními nároky vůči pojištěnému, který způsobil škodu úmyslně, pod vlivem alkoholu, psychotropních nebo návykových látek atp.*“³⁴⁸ V praxi se přístup jednotlivých soudů diametrálně liší, a to od situace, kdy soud pojistitele, který projeví snahu se aktivně účastnit řízení, jako účastníka vůbec neakceptuje, příp. jej ignoruje (nepředvolává jej, nedoručuje mu rozhodnutí atp.), přes tendenci některých soudů konstitutivně rozhodovat o účasti pojistitele samostatným procesním usnesením, až po bezproblémové zapojení pojistitele do řízení, kdy soud dá pojistiteli prostor k vyjádření, umožní mu činit návrhy na doplnění dokazování, předvolává jej k účasti na jednání, doručuje mu rozhodnutí apod. Nelze též ztrácet ze zřetele, že ust. § 129 ZPOJ právo pojistitele být ze zákona účastníkem soudního nebo správního řízení věcně omezuje, neboť mu toto právo přiznává výslovně jen „při šetření pojistné události“. To dle mého názoru nelze vykládat tak, že by pojistitel ztrácel postavení

³⁴⁶ Ústavní soud v jiné souvislosti konstatoval, že „*Výrok o povinnosti k náhradě újmy z adhezního řízení je totiž v plném rozsahu závazný pouze pro stěžovatele jako pojištěného škůdce, a nikoliv již pro pojistitele, který nemá v adhezním řízení zákonem zakotveno žádné procesní postavení a nemá tak procesní prostředky, jak toto řízení ovlivnit.*“ (nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15); k možnosti využití zákonného účastenství pojistitele ve smyslu ust. § 129 ZPOJ se Ústavní soud bohužel nevyjádřil.

³⁴⁷ Zák. č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), sice zná pojem „zúčastněná osoba“, upravený v ust. § 42, který je však vyhrazen tomu, jehož věc nebo část majetku byla zabrána nebo podle návrhu má být v rámci trestního řízení zabrána.

³⁴⁸ PŘÍKRYL, Vladimír; ČECHOVÁ, Jana. *Zákon o pojišťovnictví. Komentář. § 129 [Systém ASPI].* Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO277_2009CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

účastníka řízení automaticky s ukončením šetření, tedy sdělením výsledku šetření osobě, jež uplatnila právo na pojistné plnění ve smyslu ust. § 2797 odst. 1 o. z., neboť legitimní důvody účasti pojistitele v soudním či správním řízení mohou časově přesáhnout okamžik formálního ukončení šetření.

Problematiky výkladu předmětného ustanovení se Nejvyšší soud okrajově dotkl v rozsudku ze dne 25. 6. 2015, sp. zn. 23 Cdo 1692/2014, uveřejněném v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 14870, v němž podstatou předmětného sporu byl uplatněný nárok pojišťovny, aby jí bylo doručeno správní rozhodnutí o dopravní nehodě, které vydala žalovaná obec. Nejvyšší soud v uvedeném rozhodnutí jednak konstatoval (nutno podotknout, že v tomto směru nikterak překvapivě), že *„uplatňuje-li žalobkyně nárok na doručení správního rozhodnutí o dopravní nehodě, které vydal žalovaný ve správním řízení, nejde o věc, která by vyplývala z občanskoprávních, pracovních, rodinných nebo obchodních vztahů, ale o věc, o níž rozhodují jiné orgány. (...) Není proto ve smyslu § 7 o. s. ř. dána pravomoc soudů rozhodovat o uložení přímé povinnosti správnímu orgánu, který rozhodnutí, jehož doručení se žalobkyně domáhá, vydal. Jestliže se tedy žalobkyně snaží získat informace nebo rozhodnutí z konkrétního přestupkového řízení, může se toho domáhat jen v tomto řízení zákonem daným postupem a pravidly, nikoliv v jakémkoliv řízení jiném.“*, podstatné však je, že obiter dictum plně aproboval pravidlo, podle kterého je pojišťovna v povinných pojištěných ex lege účastníkem řízení, když uvedl: *„Je přitom věcí žalobkyně, zda se jako pojišťovna bude aktivně účastnit řízení, v nichž je ze zákona jeho účastníkem ve smyslu § 129 odst. 1 zákona č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví. Pokud tak aktivně sama činit nebude, nemůže se domáhat ochrany svých procesních práv z toho vyplývajících (srov. usnesení Ústavního soudu ze dne 1. prosince 2011, sp. zn. IV. ÚS 2177/11).“*

Záleží tak především na aktivitě samotných pojistitelů, zda a v jaké míře se rozhodnou možnosti dané ust. § 129 odst. 1 ZPOJ využít a aktivně bránit svá práva v soudních a správních řízeních. Soudy a správní orgány musí postavení pojistitele coby ex lege účastníka řízení při splnění podmínek akceptovat a při vedení řízení zohlednit. Nebude-li legitimním snahám pojistitele o zapojení do řízení vyhověno, může se pojistitel bránit v první řadě po linii předmětných procesních předpisů, a nepovede-li to k výsledku, lze odepření zákonné možnosti účastnit se řízení bezesporu považovat v krajním případě za zásah do práva na spravedlivý proces.

9. Návrhy de lege ferenda

V předcházejících kapitolách byla identifikována řada interpretačních problémů a otevřených právních otázek, jež mohou vyvstat při praktické aplikaci právní úpravy pojištění odpovědnosti. Některé zjevně plynou z dílčích legislativních pochybení, které by bylo možno poměrně snadno napravit drobným zásahem do textace příslušného právního předpisu. U jiných je situace složitější a jedná se o komplexnější problémy, při jejichž řešení lze volit mezi více alternativními přístupy. Současně platí, že ne vždy je nezbytně nutné měnit právní úpravu, některé otázky lze překonat výkladem, ergo bude vhodnější je ponechat doktríně a přirozenému vývoji rozhodovací praxe soudů. Na tomto místě má smysl se krátce zastavit zejména u těch problematických bodů, u nichž by změna právní úpravy nepochybně přispěla ke zpřesnění, jednoznačnějšímu výkladu a tím i větší právní jistotě účastníků pojištění.

9.1. Náprava zjevných legislativních pochybení

Mezi zjevné legislativní chyby lze zařadit např. ust. § 2866 odst. 2 o. z., v jehož větě „*neupozornil-li lékař nebo výrobce léku poškozeného, že v době působení léku nelze vykonávat činnost, v jejímž důsledku škodnou událost způsobil*“ je nesprávně použit pojem poškozený, ačkoliv zde měl zákonodárce nepochybně na mysli pojištěného.

Obdobně v prvním odstavci téhož ustanovení, kde se stanoví, že „*způsobil-li pojištěný škodnou událost pod vlivem požití alkoholu nebo použití návykové látky nebo přípravku takovou látku obsahujícího, má pojistitel proti němu právo na náhradu toho, co za něho plnil*“, by bylo vhodnější použít pojmu „pojistná událost“ namísto „škodná událost“, jelikož postižní právo pojistitele je logicky spojeno až se situací, kdy pojistitel na základě pojistné události poskytne pojistné plnění, na což ostatně poukazuje i poslední část citované věty („*právo na náhradu toho, co za něho plnil*“).³⁴⁹

Drobnou úpravou by rovněž bylo možné napravit terminologickou nepřesnost v klíčovém ust. § 2861 odst. 1 o. z., v němž se zakládá právo pojištěného, „*aby za něho pojistitel v případě pojistné události nahradil poškozenému škodu, popřípadě i jinou újmu.*“ Takto formulované ustanovení může svádět k mylnému závěru, že odpovědnostní pojistitel v případě pojistné události přebírá roli škůdce a stává se dlužníkem deliktního závazku namísto pojištěného. Veškerá odborná literatura i konstantní judikatura (k tomu podrobně viz kapitola 5.5.1.) se ovšem shodují v závěru, že pojistitel nevstupuje do postavení škůdce a nenahrazuje

³⁴⁹ Shodně HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVORÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081). § 2866* [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-7]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.].

poškozenému újmu, ale poskytuje pojistné plnění, které sice směřuje k reparaci vzniklé újmy, avšak není plněním z titulu povinnosti k náhradě újmy, nýbrž plněním z titulu pojistné smlouvy. Formulace dotčeného ustanovení by měla toto zásadní rozlišení právních rolí jednotlivých účastníků pojištění výstižněji reflektovat. Inspiračním zdrojem může být formulace užitá v současné německé právní úpravě, v níž se hovoří o povinnosti pojistitele zprostit (freistellen) pojistníka nároků třetích osob z titulu pojistníkovy odpovědnosti.³⁵⁰

Obdobně v ustanovení § 2865 o. z., které zakládá refundační nárok pojištěného slovy „*nahradil-li pojištěný škodu nebo újmu, na niž se vztahuje pojištění, má proti pojistiteli právo na náhradu až do výše, do které by jinak byl povinen plnit poškozenému pojistitel*“, by bylo vhodnější užít sousloví „právo na pojistné plnění“ namísto zmíněného „práva na náhradu“, jelikož pojistitel ve vztahu k pojištěnému ničeho nenahrazuje, nýbrž plní svou povinnost poskytnout pojistné plnění.

Ke zvážení je rovněž úprava formulace ust. § 2867 o. z. (a společně s ním též ust. § 2812 o. z.). Předmětné ustanovení stanoví, že „*Souvisí-li pojištění s vlastnickým právem a nebylo-li výslovně ujednáno, že pojištění změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví nezaniká, zanikne pojištění dnem oznámení této změny pojistiteli.*“ Současně není pochyb o tom, že se jedná o ustanovení dispozitivní. S ohledem na možné smluvní vyloučení aplikace tohoto ustanovení, resp. možnost jeho smluvní modifikace, by stačilo, pokud by dané ustanovení znělo: „*Souvisí-li pojištění s vlastnickým právem, zanikne pojištění dnem oznámení změny vlastnictví nebo spoluvlastnictví pojistiteli.*“ Platná formulace tohoto ustanovení může být zavádějící, neboť výslovně počítá pouze s jedním typem odchylky od zákona, a to s ujednáním o tom, že pojištění změnou vlastnictví nebo spoluvlastnictví nezaniká. Jistě však nebylo úmyslem zákonodárce omezit smluvní autonomii stran v tomto směru a nepochybně lze ujednat i jiné odchylky (například, že pojištění sice zaniká, ale nikoliv dnem oznámení změny vlastnictví, ale již samotnou změnou vlastnictví).³⁵¹

Konečně lze doporučit, aby legislativci více dbali na v důvodové zprávě k novému občanskému zákoníku deklarovanou teoretickou změnu přístupu k pojmu odpovědnost. Jak bylo pojednáno výše, nový občanský zákoník se povětšinou tomuto termínu vyhýbá. V právní úpravě pojištění odpovědnosti jej však z tradičních – a patrně i jazykově praktických – důvodů

³⁵⁰ Srov. ust. § 100 německého zákona o pojistné smlouvě (Versicherungsvertragsgesetz – VVG ze dne 23. 11. 2007, BGBl. I S. 2631): „*Bei der Haftpflichtversicherung ist der Versicherer verpflichtet, den Versicherungsnehmer von Ansprüchen freizustellen, die von einem Dritten auf Grund der Verantwortlichkeit des Versicherungsnehmers für eine während der Versicherungszeit eintretende Tatsache geltend gemacht werden, und unbegründete Ansprüche abzuwehren.*“

³⁵¹ Obdobně JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 330-331.

ponechal, pouze v duchu deklarované změny upravil sousloví „pojištění odpovědnosti za škodu“ (které implicitně směřuje k pojetí odpovědnosti jako sekundární právní povinnosti) na „pojištění odpovědnosti“ (které naopak více koresponduje s pojetím odpovědnosti coby primární právní povinnosti). Naznačeného přístupu se však zákonodárce nedrží důsledně, když např. v ust. § 2860 písm. b) o. z. hovoří nadále o „pojištění odpovědnosti za škodu“ a rovněž ZPOPV si i po novelizacích navazujících na rekodifikaci soukromého práva uchoval ve svém názvu spojení „pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla“, které též se změnou deklarovanou v důvodové zprávě příliš nesouzní.

9.2. Podrobnější úprava povinnosti pojistitele hradit náklady řízení pojištěného

Výše uvedené příklady poukazují na drobné legislativně technické nedůslednosti, jež mohou být pro běžné adresáty právních norem možná matoucí, avšak v praxi je lze snadno překonat výkladem. V právní úpravě pojištění odpovědnosti se ovšem ukrývá též několik problematictějších ustanovení, která lze výkladem korigovat jen s obtížemi, neřkuli vůbec. V takových případech by změna právní úpravy byla nejen vhodná, ale doslova žádoucí. K těmto lze počítat naprosto nedostatečné vymezení povinnosti pojistitele hradit pojištěnému náklady řízení ve sporu s poškozeným. Právní úprava této problematiky se omezuje na větu za středníkem v odst. 2. ust. § 2862 o. z., která lakonicky stanoví, že „*v řízení o náhradě postupuje pojištěný v souladu s pokyny pojistitele; náklady řízení hradí pojištěnému pojistitel.*“ Vzhledem k takto vágně formulovanému zákonnému pravidlu vzniká mezi účastníky značná právní nejistota ohledně toho, jaké náklady a v jakých případech má pojistitel pojištěnému hradit (blíže viz kapitola 5.12).

Předně lze doporučit, aby zákon výslovně stanovil, že předmětem náhrady jsou pouze náklady, které pojištěný vynaložil v řízeních, která se bezprostředně týkají sporu mezi poškozeným a pojištěným coby škůdcem, tedy občanského soudního řízení, případně řízení rozhodčího; tedy že jím naopak nejsou náklady vynaložené pojištěným na svou obranu v řízení správním nebo trestním (a to ani v případě adhezního řízení). Vhodné by bylo rovněž výslovně stanovit, že se jedná pouze o náklady vlastní obrany pojištěného (tedy že dané ustanovení se neaplikuje na povinnost pojištěného nahradit náklady řízení úspěšné protistraně, neboť ty tvoří příslušenství pohledávky poškozeného z titulu náhrady újmy a mají být reparovány v rámci pojistného plnění). Bylo by rovněž bezesporu účelné, aby zákon výslovně upravil situaci, kdy je úspěšnému pojištěnému přiznáno právo na náhradu nákladů řízení od neúspěšné protistrany, neboť v tu chvíli má pojištěný k dispozici hned dva zdroje, z nichž by mohl své náklady řízení

pokryt (buď od neúspěšné protistrany, nebo na základě ust. § 2862 odst. 2 o. z. od pojistitele). Zákon by měl proto stanovit jasná pravidla, z jakého zdroje a za jakých podmínek má být nárok pojištěného na náhradu nákladů řízení primárně uspokojen. Pokud pojistitel náklady pojištěnému přesto uhradí, měl by zákon výslovně stanovit, že na pojistitele přechází přiznané právo pojištěného na náhradu nákladů řízení proti neúspěšné protistraně. A to z toho důvodu, že ust. § 2820 o. z. se v tomto směru jeví jako nedostatečné, neboť zpravidla nebude naplněna podmínka „hrozící nebo nastalé pojistné události“. Ba právě naopak, bude-li pojištěný se svou obranou v řízení úspěšný, bude to současně znamenat, že není povinen k náhradě újmy poškozenému a nelze proto hovořit o hrozící nebo nastalé pojistné události z pojištění odpovědnosti. Konečně by bylo vhodné, aby zákon výslovně určil, že pojistitel hradí pouze náklady, které byly pojištěným vynaloženy účelně.

9.3. Stanovení podrobnějších pravidel pro případ oznámení škodné události osobou s právním zájmem na pojistném plnění

Další ne zcela systémovou úpravou je změna, kterou přinesl nový občanský zákoník, spočívající v možnosti oznámení škodné události jakoukoliv osobou, která má na pojistném plnění právní zájem (§ 2796 odst. 2 o. z.). Samotná myšlenka, aby šetření pojistitele mohla vedle oprávněné osoby (resp. toho, kdo se pokládá za oprávněnou osobu) iniciovat i jiná osoba, která prokáže svůj právní zájem na pojistném plnění, se v zásadě jeví jako správná. Problém však spočívá v tom, že byla do právní úpravy pojištění zařazena poněkud neorganicky, neboť není zcela jasné, jak má pojistitel při oznámení škodné události osobou s právním zájmem na pojistném plnění dále postupovat. Komentářová literatura se shoduje v závěru, že s oznámením takové osoby je spojena povinnost pojistitele zahájit šetření škodné události.³⁵² Má však pojistitel povinnost následně kontaktovat pojistníka či pojištěného s tím, že se na něj obrátila třetí osoba s požadavkem na zahájení šetření? Má pojistitel šetření ukončit, pokud se oprávněná osoba rozhodne právo na pojistné plnění, i přes oznámení škodné události jinou osobou s právním zájmem, neuplatňovat? Je pojistitel povinen sdělit výsledek šetření i oznamovateli s právním zájmem na pojistném plnění, který není oprávněnou osobu, ačkoliv dle ust. § 2797 odst. 1 o. z.

³⁵² RŮŽIČKA, Hynek. In: PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, str. 2751; JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 133; nebo HAAS, Karel. In: ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. § 2796 [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2019-1-13]. ASPI_ID KO89_f2012CZ. Dostupné v Systému ASPI. ISSN: 2336-517X.; shodně též Česká národní banka. *Dohledový benchmark č. 1/2015. K procesu likvidace pojistných událostí podle občanského zákoníku*. [online]. [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2015_01.pdf.

výsledek šetření sděluje pouze osobě, která uplatnila právo na pojistné plnění? A pokud ano, jaké informace smí takové osobě sdělit, a jak podrobně musí být stanovisko pojistitele odůvodněno, aby nedošlo k porušení povinnosti mlčenlivosti dle ust. § 127 a násl. ZPOJ, příp. porušení povinnosti ochrany osobních údajů? Je zjevné, že předmětné ustanovení § 2796 odst. 2 o. z. vyvolává řadu otázek, na něž právní úprava nenabízí žádné odpovědi. De lege ferenda by proto bylo vhodné, aby zákonodárce tato pravidla výslovně upravil. Jako vhodné by se jevil zejména zakotvení povinnosti nezbytné součinnosti pojistníka a pojištěného při oznámení vzniku škodné události jinou osobou s právním zájmem, zakotvení možnosti ukončení šetření, rozhodne-li se oprávněná osoba právo na pojistné plnění neuplatňovat, a dále nastavení konkrétních pravidel pro informační toky mezi zúčastněnými subjekty, tedy zejména komu a jaké informace o průběhu, nemožnosti ukončení, či ukončení šetření je pojistitel povinen sdělovat (samozřejmě při respektování povinnosti mlčenlivosti a ochrany osobních údajů).

9.4. Důslednější úprava možnosti odstoupení a výpovědi pojistitele v povinných pojištěních

V poslední řadě lze doporučit, aby zákonodárce více dbal na provázanost obecné úpravy pojištění v občanském zákoníku s úpravou ve zvláštních právních předpisech. Příkladem tohoto typu nedostatku může být množství speciálních zákonů upravujících povinná pojištění, které v drtivé většině případů nereflektují obecné pravidlo vyjádřené kogentně³⁵³ v ust. § 2781 o. z., podle něhož *„pojistitel má právo odstoupit od smlouvy nebo vypovědět povinné pojištění, jen pokud to jiný zákon připouští.“* Tedy neupravuje-li takovou možnost zvláštní zákon, pojistitel právo odstoupit od smlouvy nebo vypovědět povinné pojištění nemá. Toto zásadní omezení pojistitele je jednou z novinek, které přinesl občanský zákoník z roku 2012.³⁵⁴ Drtivá většina zmíněných zvláštních zákonů, ať už přijatých dříve či již za účinnosti nového občanského zákoníku, možnost odstoupení či výpovědi pojistitele neupravuje a de facto tak znemožňuje pojistiteli jednostranně ukončit předmětná povinná pojištění, byť by měl pojistitel k takovému kroku legitimní důvod (jímž může být např. porušení povinnosti zájemce o pojištění k pravdivým sdělením při sjednávání pojistné smlouvy). Je zřejmé, že je zde upřednostněn veřejný zájem na trvání povinného odpovědnostního pojištění a na ochraně poškozených,

³⁵³ Srov. ust. § 2779 odst. 1 o. z.

³⁵⁴ Srov. důvodová zpráva k ust. § 2779 – 2781 o. z.: *„Přihlíží se však k tomu, že dosavadní úprava zakazuje pro případ povinného pojištění pojistiteli jen odmítnout poskytnutí pojistného plnění. Z toho lze dovozovat, že platná právní úprava ani v případě povinného pojištění nevyklučuje, aby pojistitel od smlouvy odstoupil nebo aby pojištění vypověděl, a tím účel povinného pojištění zmařil. Navrhuje se proto stanovit, že obecná úprava umožňující pojistiteli odstoupit od smlouvy nebo vypovědět pojištění je u povinného pojištění přípustná jen v rozsahu stanoveném zvláštními zákony.“*

domnívám se však, že mnohdy neproporcionálně na úkor oprávněných zájmů pojistitele. Poněkud kuriózně může v tomto kontextu působit fakt, že z hlediska společenského významu nejdůležitější povinné pojištění, tedy pojištění odpovědnosti z provozu motorových vozidel, je v současné době jediným povinným pojištěním, které pojistitele v možnostech výpovědi pojištění nikterak neomezuje, když ZPOPV ve svém ust. § 12 odst. 1 písm f) odkazuje zpět na občanský zákoník, tedy na všechny možnosti výpovědi v něm upravené. Naopak všechna ostatní a ve srovnání s pojištěním odpovědnosti z provozu vozidla méně významná povinná pojištění³⁵⁵ paradoxně možnost výpovědi nepřipouští. Lze si přitom představit vhodnou právní úpravu, která by vybalancovala zmíněné oprávněné zájmy pojistitelů na jedné straně a veřejný zájem na trvání povinného pojištění na straně druhé, a to např. podrobnější úpravou kritérií, za nichž pojistitel může dané pojištění vypovědět, resp. od pojistné smlouvy odstoupit.³⁵⁶

V souvislosti s povinnými pojištěními pak lze konečně vzpomenout i neprovázanost úpravy ust. § 2780 a 2809 o. z., popsanou podrobně v kapitole 2.2. věnované povinným pojištěním. V tomto případě se jako nejvhodnější řešení nabízí vypuštění § 2780 o. z. bez náhrady.

³⁵⁵ Např. ust. § 6 odst. 2 zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách; § 23 zák. č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů; ust. § 42 zák. č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích a o změně zákona o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví atp.

³⁵⁶ JANDOVÁ, Lucie. In: JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, str. 95 – 96, zachází v těchto úvahách ještě dál, když podotýká, že „*de lege ferenda lze zvažovat, zda je důvodné tak zásadní omezení obecného práva kterékoliv strany smlouvy ukončit smlouvu uzavřenou na dobu neurčitou (obecně pro závazky vymezeno např. § 1998–2000) z důvodu ochrany proklamovaného účelem tohoto ustanovení (ochrana před zmařením povinného pojištění), tedy zda je důvodné, aby ochrana poškozeného tak zásadně převážila nejen nad zásadně rovným postavením smluvních stran. Je otázkou, zda např. ukončení smluvního pojistného vztahu uzavřeného na dobu neurčitou s dostatečnou výpovědní dobou lze považovat za zmaření účelu povinného pojištění, když pojištěný má dostatečný časový prostor pro sjednání jiného pojištění (případně pro ukončení činnosti, pokud není schopen pojištění pro svou činnost zajistit).*“

10. Závěr

V úvodu předkládané rigorózní práce jsem si vytkl za cíl popsat v ucelené a logicky strukturované podobě hlavní aspekty soukromoprávní úpravy pojištění odpovědnosti v českém právním řádu, a to s důrazem na její praktickou aplikaci v kontextu aktuální rozhodovací praxe soudů. Rovněž byla v úvodu zmíněna ambice zaplnit určitou mezeru v podrobnějším zpracování předmětné materie, neboť drtivá většina dostupné odborné literatury i závěrečných prací na téma pojištění odpovědnosti je zaměřena především na specifickou problematiku pojištění odpovědnosti z provozu motorových vozidel, přičemž obecné úpravě pojištění odpovědnosti je věnována relativně malá pozornost.

Úvodnímu zadání byla posléze přizpůsobena celá struktura práce, která vychází z premisy, že na pojištění odpovědnosti lze primárně nahlížet jako na závazkový právní vztah (poměr), při jehož popisu se nabízí analyzovat postupně jeho jednotlivé prvky, tedy jeho subjekty, předmět a obsah. Po úvodním nezbytném teoretickém vymezení základních pojmů byly popsány hlavní varianty vzniku pojištění z hlediska právních skutečností, která je zakládají (dobrovolně-smluvní, povinně-smluvní a zákonná pojištění), dále byly popsány subjekty pojištění a jejich vzájemné vztahy a stručně byla nastíněna problematika předmětu pojištění v podobě deliktního závazkového vztahu mezi škůdcem a poškozeným (jemuž se práce věnuje s ohledem na vymezený prostor pouze okrajově, neboť se jedná o samostatnou a velmi obsáhlou materii). Stěžejní část práce pak byla věnována obsahu závazkového právního vztahu pojištění s rozбором základních práv a povinností jeho účastníků. V rámci této části práce byly podrobně popsány hlavní aspekty a charakteristické rysy pojištění odpovědnosti. Závěrečná část práce byla věnována zániku pojištění odpovědnosti, problematice spojené s aplikací přechodných ustanovení nového občanského zákoníku, vybraným procesním souvislostem a dílčím návrhům *de lege ferenda* vycházejícím z problémů identifikovaných v předchozích kapitolách.

Při zpracování předmětného tématu jsem vycházel na prvním místě z tuzemské platné a účinné právní úpravy, kterou jsem interpretoval na podkladě dostupné odborné české a v dílčích otázkách též zahraniční literatury, bohaté rozhodovací praxe soudů i na základě srovnání s předchozími právními úpravami. Takto pojatý výklad jsem na řadě míst doplnil o postřehy z vlastního působení na různých pozicích v několika tuzemských pojišťovnách.

V některých oblastech jde práce nad rámec dostupné tuzemské odborné literatury, která se k nim vyjadřuje buď jen velmi okrajově, či prakticky vůbec. Mezi ně patří zejména otázka aktivní věcné legitimity pojištěného a její procesní souvislosti (zejména problematika subjektivních mezí závaznosti rozhodnutí ve vazbě na právo pojištěného, aby za něj bylo

pojistitelem poskytnuto plnění poškozenému, jenž není účastníkem řízení, která je řešena teprve v recentní rozhodovací praxi soudů). V této oblasti lze kvitovat současný přístup Nejvyššího soudu, který ve svých nedávných rozhodnutích konečně zaujal k otázce procesního naplnění aktivní věcné legitimace pojištěného v odpovědnostním pojištění jasně stanovisko, když dovedl, že pojištěný může bez dalšího přímo žalovat pojistitele, aby za něj poskytl pojistné plnění k rukám poškozeného. Dalším tématem, které je v současné době v rozhodovací praxi soudů navýsost aktuální a jemuž se odborná literatura podrobněji nevěnuje, je promlčení práva na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti, zejména v souvislosti s nenápadným ustanovením § 635 odst. 2 občanského zákoníku, jehož aplikace se i přes poměrně jednoznačné gramatické vyjádření jeví v aplikační praxi jako nadmíru problematická. K dalším relativně málo zpracovávaným otázkám, jimž je v této práci rovněž věnována pozornost, pak lze zařadit problematiku postavení pojistitele coby ex lege účastníka řízení v povinných pojištěních dle ust. § 129 odst. 1 zákona o pojišťovnictví, nebo jen velmi vágně upravenou a výkladově problematickou povinnost pojistitele hradit náklady řízení pojištěného.

Závěrem lze na podkladě učiněné analýzy stručně zhodnotit právní úpravu pojištění odpovědnosti v českém právním řádu jako takovou. V tomto ohledu lze bezesporu kladně hodnotit, že současná právní úprava pojištění odpovědnosti v občanském zákoníku z roku 2012 věcně navázala na v mnoha ohledech kvalitní a v praxi zažitou předchozí právní úpravu zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, a zachovává tak vítanou kontinuitu, kdy v řadě otázek je nadále použitelná též dřívější judikatura. I přes poměrně bouřlivé změny v soukromém právu hmotném v rámci jeho nedávné rekodifikace se právní úprava pojištění odpovědnosti (a soukromoprávního pojištění vůbec) vydala cestou evoluce namísto revoluce, s tím, že napravila některé dílčí terminologické nepřesnosti a výkladové nejasnosti předchozí právní úpravy a neměla ambice měnit instituty, které v praxi fungovaly a nepůsobily výkladové ani aplikační problémy. Tuzemskou právní úpravu pojištění odpovědnosti lze proto v obecné rovině hodnotit jako relativně kvalitní a komplexní úpravu dané materie (a to i přes dílčí nedostatky blíže popsané zejména v kapitole 9. této práce), která dává adresátům příslušných právních norem, tedy v první řadě účastníkům pojištění v nejširším slova smyslu, většinu potřebných odpovědí na otázky, na něž při její praktické aplikaci naráží s tím, že dílčí sporné otázky v mezidobí vyjasnila a nepochybně bude dále vyjasňovat a precizovat doktrína i rozhodovací praxe soudů a dalších orgánů veřejné moci.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

Monografie a komentáře:

BAKER, Tom. *Insurance Law and Policy: Cases Materials and Problems*. New York: Aspen Publishers, 2003. ISBN 0-7355-2700-8.

BASEDOW, Jürgen; BIRDS, John; CLARKE, Malcolm; COUSY, Herman; HEISS, Helmut; LOACKER, Leander (ed.). *Principles of European Insurance Contract Law*. Köln: Verlag Dr. Otto Schmidt KG, 2016. ISBN 978-3504080020.

BERAN, Karel. *Předpoklady vzniku právní odpovědnosti (prvky skutkové podstaty)*. Teória práva. 5. vyd. Bratislava: EuroKódex, 2013.

BIRDS, John. *Insurance Law in the United Kingdom*. Alphen aan den Rijn: Kluwer Law International, 2010. ISBN 978-411-3387-8.

BOHMAN, Ludvík; WAWERKOVÁ, Magdalena. *Zákon o pojistné smlouvě: komentář. 2. aktualizované vydání*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-755-3.

BAUMANN, Horst; BECKMANN, Roland M.; KOCH, Robert et al. *§§ 100-124 VVG: Haftpflichtversicherung, Produkt, D&O, Umwelt. Grosskommentare der Praxis*. 9. vydání. Berlin: De Gruyter, 2013. ISBN 978-3-89949-506-5.

BUREŠ, Jaroslav; DRÁPAL, Ljubomír; KRČMÁŘ, Zdeněk a kol. *Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2006. ISBN 80-7179-378-7.

BURLING, Julian; LAZARUS, Kevin (ed.). *Research Handbook on International Insurance Law and Regulation*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2011. ISBN 978-1-84980-788-3.

BUŠTA, Pavel; PŘIKRYL, Vladimír. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla s komentářem (ve znění 16 novel)*. 5. vydání. Praha: Venice Music Production, 2014. ISBN 978-80-9042-705-1.

DAŇHEL, Jaroslav a kol. *Pojistná teorie*. 2. vydání. Praha: Professional Publishing, 2006. ISBN 80-86946-00-2.

DUCHÁČKOVÁ, Eva; DAŇHEL, Jaroslav. *Teorie pojistných trhů*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing, 2010. ISBN 978-80-7431-015-7.

DVOŘÁK, Jan; ŠVESTKA, Jiří; ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2013. ISBN 978-80-7478-326-5.

ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. 1. vydání. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

FENYVES, Attila; KISSLING, Christa; PERNER, Stefan et al. *Compulsory Liability Insurance from a European Perspective*. Berlin: De Gruyter, 2016. ISBN 978-3-11-048469-4.

GERLOCH, Aleš. *Teorie práva*. 6. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. ISBN: 978-80-7380-454-1.

HENDRYCH, Dušan. *Právní slovník*. 3. rozšířené vydání, Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

- HRADEC, Milan; ZÁRYBNICKÁ, Jana; KŘIVOHLÁVEK, Václav. *Pojištění a pojišťovnictví*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2005. ISBN 80-86754-48-0.
- HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-287-8.
- JANDOVÁ, Lucie; ŠLAUF, Petr; SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Pojištění v novém občanském zákoníku. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-530-5.
- JANDOVÁ, Lucie; VOJTEK, Petr. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7179-461-5.
- JANEČEK, Václav. *Kritika právní odpovědnosti*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018. ISBN 978-80-7552-812-4.
- JEHLIČKA, Oldřich; ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 1997. ISBN 80-7179-147-4.
- KARFÍKOVÁ, Marie; PŘIKRYL, Vladimír a kol. *Pojišťovací právo*. 1. vydání. Praha: Leges. 2010. ISBN 978-80-87212-45-5.
- KAZDA, Petr; KAZDOVÁ, Karolína. *Zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer. 2016. ISBN 978-80-7552-259-7.
- KNAPP, Viktor. *Některé úvahy o odpovědnosti v právu občanském*. Praha, 1956.
- KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995. ISBN 80-7179-028-1.
- KNAPPOVÁ, Marta. *Povinnost a odpovědnost v občanském právu*. 1. vydání (reprint původního vydání z roku 1968). Praha: EUROLEX Bohemia, 2003. ISBN 80-86432-55-6.
- KNAPPOVÁ, Marta; ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné I*. 4. aktualizované a doplněné vydání. Praha: Wolters Kluwer. 2005. ISBN 978-80-7357-127-6.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský soudní řád (§ 1 – 250l). Praktický komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-986-1.
- LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2014. ISBN 978-80-7400-529-9.
- LOWRY, John; RAWLINGS, Philip; MERKIN, Robert. *Insurance Law, Doctrines and Principles*. 3. vydání. Oxford and Portland: Hart Publishing, 2011. ISBN 978-1-84946-201-3.
- MACUR, Josef. *Odpovědnost a zavinění v občanském právu*. 1. vydání. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1980.
- NOVOTNÝ, Petr; KOUKAL, Pavel; ZÁHOŘOVÁ, Eva. *Nový občanský zákoník. Náhrada škody*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-5165-8.
- OTAVSKÝ-HERMANN, Karel. *Soukromé pojišťovací právo československé podle zákona z 23. prosince 1917*. Praha: Česká akademie věd a umění, 1921.
- PETROV, Jan; VÝTISK, Michal; BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník: komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-653-1.
- PRÖLSS, Jürgen; MARTIN, Anton et al. *Versicherungsvertragsgesetz. Kommentar*. München: C. H. Beck, 2004. ISBN 3-406-49844-2.

PŘIKRYL, Vladimír; ČECHOVÁ, Jana. *Zákon o pojišťovnictví. Komentář*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer. 2017. ISBN 978-80-7552-546-8.

SVEJKOVSKÝ, Jan a kol. *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-423-0.

ŠTENGLOVÁ, Ivana; PLÍVA, Stanislav; TOMSA, Miloš. *Obchodní zákoník. Komentář*. 12. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-055-3.

ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří; ŠKÁROVÁ, Marta; HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I. Komentář. § 1-549*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-004-1.

ŠVESTKA, Jiří. *Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku*. Praha: Academia, 1966.

ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník: komentář. Svazek VI (§ 2521–3081)*. 1. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. ISBN 978-80-7478-630-3.

ZÁRYBNICKÁ, Jana; SCHELLE, Karel. *Pojištění odpovědnosti za škodu (historie a současnost)*. 1. vydání. Ostrava: Key Publishing, 2010. ISBN 978-80-7418-061-3.

Články:

ANDERSON, Dan. *Developing Liability Risks and Insurance*. Journal of Insurance Regulation. 2000, roč. 19, č. 2, str. 323-345.

BEJČEK, Josef. *Nad interpretačními úskalími odpovědnosti za škodu v obchodních vztazích*. Právní rozhledy. 2000, č. 9, str. 371-377.

BEJČEK, Josef. *Odpovědnost právníků za obsah právní odpovědnosti*. Časopis pro právní vědu a praxi. 1998, č. 3, str. 371-385.

BĚLINA, Miroslav. *Škoda způsobená zaměstnancem a jeho (ne)odpovědnost vůči třetím osobám*. Právní rozhledy. 2018, č. 13-14, str. 485-487.

BERAN, Jiří; INDRA, Milan; URBANEC, Jan. *ZDPZ: Účinnější ochrana spotřebitele a cesta k vyšší kredibilitě sektoru*. Pojistný obzor. 2018, č. 4, str. 18-22.

CAR, Timo. *Das Überschreiten der Deckungssumme in der Haftpflichtversicherung – Juristische, betriebswirtschaftliche und versicherungsmathematische Aspekte*. Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2016, roč. 105, č. 5, str. 591-605.

ČECH, Petr; FLÍDR, Jan. *Odpovídá zaměstnanec třetí osobě za škodu, kterou jí způsobí při plnění pracovních úkolů?* Rekodifikace & praxe, 2015, č. 3, str. 15-22.

ČECHOVÁ, Jana; PŘIKRYL, Vladimír. *Nový občanský zákoník: Zásadní změny v právní úpravě pojistné smlouvy – část I*. Pojistný obzor. 2012, č. 1, str. 4-7.

ČECHOVÁ, Jana; PŘIKRYL, Vladimír. *Nový občanský zákoník: Zásadní změny v právní úpravě pojistné smlouvy – část II*. Pojistný obzor. 2012, č. 2, str. 6-9.

ČECHOVÁ, Jana; PŘIKRYL, Vladimír. *Pojistná smlouva a její základní znaky*. Právní rozhledy. 2018, č. 10, str. 364-366.

DAŇHEL, Jaroslav; DUCHÁČKOVÁ, Eva. *Pojistný trh roku 2018 se ponese ve znamení intenzivnější regulace*. Pojistný obzor. 2018, č. 1, str. 12-13.

DOBIÁŠ, Petr. *Autonomie vůle stran při uzavírání mezinárodních pojišťovacích a zajišťovacích smluv*. Sborník Dny práva 2016. Masarykova univerzita. Brno. 2017, str. 7-27.

- DOBIÁŠ, Petr. *Principles of European Insurance Contract Law in Comparison with Czech Law on Insurance Contracts*. Sborník Czech Yearbook of International Law 2010. Huntington, New York: Juris Publishing, 2010, str. 111-125.
- DOBIÁŠ, Petr. *Vývoj právní úpravy pojistné smlouvy v rakouském Všeobecném zákoníku z roku 1811*. Sborník 200 let Všeobecného občanského zákoníku. Praha: Wolters Kluwer, 2011, str. 612-622.
- DOLEŽAL, Tomáš. *Odškodňování imateriálních újem sekundárních obětí*. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2017, č. 2, str. 44-59.
- ELIÁŠ, Karel. *Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu I*. Právní rádce. 2007, č. 12, str. 4-12.
- ELIÁŠ, Karel. *Obsah, způsob a rozsah náhrady škody v soukromém právu II*. Právní rádce. 2008, č. 1, str. 4-9.
- ELISCHER, David. *Protiprávnost – co je jejím zdrojem v soukromém právu? Časopis pro právní vědu a praxi*. 2016, č. 4, str. 501-526.
- FRANCK, Gunnar. *Direktansprüche gegen den Haftpflichtversicherer im deutschen und skandinavischen Recht*. Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2014, roč. 103, č. 4, str. 329-350.
- FRANCK, Gunnar. *Injured Parties and Personal Liability Insurance: Legal Protection in European Private International Law*. Zbornik Radova Pravnog Fakulteta u Nisu. 2015, č. 70, str. 941-960.
- HANDLAR, Jiří. *Právní odpovědnost: netradiční zamýšlení nad tradičním pojmem*. Právník. 2004, č. 11, str. 1041-1065.
- HULVA, Tomáš. *Právní úprava pojistné smlouvy dle zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (obecná ustanovení)*. Právní rozhledy. 2005, č. 6, str. 201-210.
- JANDOVÁ, Lucie. *Aktuální vývoj judikatury v oblasti pojištění a náhrady škody*. Pojistné rozpravy. 2018, č. 35, str. 43-51.
- JANDOVÁ, Lucie. *Odškodňování újmy na zdraví podle NOZ – věštění z křišťálové koule? Ne, doufejme...* Pojistný obzor. 2013, roč. 90, č. 3, str. 12-13.
- JANDOVÁ, Lucie. *Pojistná legislativa dva roky po účinnosti nového občanského zákoníku – nejasnosti přetrvávají...* Pojistné rozpravy. 2015, č. 33, str. 70-82.
- JANDOVÁ, Lucie. *Výstupy z projektu implementace NOZ v praxi pojišťoven*. Pojistný obzor. 2013, roč. 90, č. 3, str. 17-18.
- JANEČEK, Václav. *Kauzalita a rozsah odpovědnosti*. Právník. 2016, č. 11, str. 959-981.
- JEDLIČKA, Petr. *Aktuality povinného ručení 2018*. Pojistný obzor. 2018, č. 4, str. 6-8.
- KARFÍKOVÁ, Marie; VYBÍRAL, Roman. *Povinné pojištění v moderní ekonomice*. Pojistné rozpravy. 2018, č. 35, str. 72-75.
- KEPPEL, Jan. *Wird der vom Regierungsentwurf eines VVG geplante Direktanspruch des Geschädigten gegen den Pflichthaftpflichtversicherer ein stumpfes Schwert? Zur Notwendigkeit eines Informationsanspruchs des Geschädigten in der neuen Pflichthaftpflichtversicherung*. Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2007, roč. 96, č. 1, str. 109-120.

- KREJČÍ, Lucie. *Občanský zákoník jako hudba budoucnosti... Vzdálené, nebo blízké?* Pojistný obzor. 2011, č. 1, str. 9-10.
- KUNERTOVÁ, Tereza. *Povolené činnosti pojišťoven v hledáčku bruselského regulátora.* Pojistný obzor. 2016, č. 2, str. 47-50.
- MELZER, Filip. *Corpus delicti aneb obrana úpravy deliktního práva v návrhu občanského zákoníku.* Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 24-27.
- MICHAELS, Jan; ELLISON, William; KRISHMAN, Sridevi. *The Avoidable Evils of All Sums Liability for Long-Tail Insurance Coverage Claims.* University of Kansas Law Review. 2015, roč. 64, č. 2, str. 467-490.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. *Odpovědnost za škodu – trendy a otázky, malý náhled do osnovy nového občanského zákoníku.* Bulletin advokacie. 2011, č. 3, str. 15-23.
- PELIKÁNOVÁ, Irena. *Právní odpovědnost i v jejích různých formách vždy dle jejího smyslu a účelu dle zákona a její současné vývojové tendence (se zaměřením především na náhradu škody) s přihlédnutím ke zvláštnostem českého práva.* Sborník Karlovarské právnické dny. 2012, č. 20, str. 184.
- PRAŽÁK, Pavel. *Má institut právní odpovědnosti v návrhu nového občanského zákoníku jasnou koncepci?* Právní rozhledy. 2012, č. 3, str. 101-105.
- RICHMOND, Douglas. *Liability Insurance and the Duty to Pay Defense Expenses versus the Duty to Defend.* Tort Trial. 2016, roč. 52, č. 1, str. 1-38.
- RŮŽIČKA, Hynek. *PEICL – počátek cesty k jednotnému evropskému právu?* Pojistné rozpravy. 2012, č. 29, str. 55-63.
- SCHIRMER, Helmut. *Die Haftpflichtversicherung nach der VVG-Reform.* Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2006, roč. 95, č. 3, 427-458.
- SCHRAMM, Tanja. *Das Anspruchserhebungsprinzip – ein Deckungskonzept in der Haftpflichtversicherung mit Zukunft?* Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2006, roč. 95, č. 2, str. 285-298.
- SVEJKOVSKÝ, Jaroslav. *Náhrada škody – závazky z deliktů.* Bulletin advokacie. 2011, č. 5, str. 34-36.
- SZTEFEK, Martin. *Deliktní odpovědnost principálů za pomocníky: srovnávací a právně ekonomická analýza § 2914 ObčZ.* Právní rozhledy. 2017, č. 1, str. 6-13.
- SZTEFEK, Martin. *Předvídatelnost škody v novém občanském zákoníku.* Jurisprudence. 2014, č. 5, str. 25-33.
- THALMAIR, Peter. *Die Haftpflichtversicherung nach der VVG-Reform.* Zeitschrift für die gesamte Versicherungswissenschaft. 2006, roč. 95, č. 3, str. 459-474.
- TICHÝ, Luboš; Hrádek, Jiří. *Deliktní právo v návrhu občanského zákoníku.* Právní fórum. 2012, č. 1, str. 6-21.
- VRCHA, Pavel. *Metodika k náhradě nemajetkové újmy na zdraví podle § 2958 občanského zákoníku.* Tempus Medicorum. 2014, č. 12, str. 34-35.
- ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. *Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages?* Bulletin advokacie. 2016, č. 4, str. 24-30.

2. Seznam použité judikatury

Nález Finančního arbitra ze dne 22. 11. 2017, sp. zn. FA/ZP/1303/2016.

Nález Finančního arbitra ze dne 8. 12. 2017, sp. zn. FA/ZP/1889/2016.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 2315/15.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. 9. 2010, sp. zn. III. ÚS 101/05.

Rozhodnutí Finančního arbitra o námitkách ze dne 15. 2. 2018, sp. zn. FA/SR/ZP/1342/2016.

Rozhodnutí Finančního arbitra o námitkách ze dne 21. 2. 2018, sp. zn. FA/SR/ZP/1303/2016.

Rozhodnutí Finančního arbitra o námitkách ze dne 6. 6. 2018, sp. zn. FA/SR/ZP/1889/2016.

Rozsudek Nejvyššího soud ČSR ze dne 21. 11. 1974, sp. zn. 3 Cz 66/74, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 24/1976.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. 30 Cdo 1354/2006, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 6182.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 12. 2007, sp. zn. 25 Cdo 113/2006, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 93/2008.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 9. 2005, sp. zn. 25 Cdo 2656/2004, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 3730.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. 23 Cdo 4210/2013, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 47/2017, v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. 4/2017 a v časopise Bulletin advokacie, ročník 2016, č. 4, str. 45.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 15. 9. 1999, sp. zn. 2 Cdon 2079/97, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí stanovisek pod č. 30/2002.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 16. 11. 1999, sp. zn. 32 Cdo 2016/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 17. 6. 2009, sp. zn. 25 Cdo 5175/2008, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7235 a v časopise Soudní rozhledy, ročník 2009, č. 10, str. 391.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 12. 2018, sp. zn. 23 Cdo 276/2018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 4. 2011, sp. zn. 25 Cdo 4261/2008, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 9732.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 21. 3. 2014, sp. zn. 25 Cdo 1002/2012, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 13868.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 4. 2008, sp. zn. 25 Cdo 799/2006.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 8. 2016, sp. zn. 23 Cdo 4058/2015, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16019.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 3. 2011, sp. zn. 28 Cdo 3471/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 5. 2006, sp. zn. 32 Odo 585/2005, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 50/2007 a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek po č. C4402.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 24. 9. 2015, sp. zn. 25 Cdo 1463/2014, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 15127.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 6. 2015, sp. zn. 23 Cdo 1692/2014, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 14870.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 7. 2012, sp. zn. 23 Cdo 676/2012, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 13054.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 11. 2009, sp. zn. 25 Cdo 968/2008, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 8/2011 a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7853.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 9. 2016, sp. zn. 25 Cdo 1896/2016, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 26/2018, v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16035 a v časopise Soudní rozhledy, ročník 2017, č. 5, str. 156.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 1. 2004, sp. zn. 25 Cdo 61/2003, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 2445.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2012, sp. zn. 32 Cdo 4765/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 3. 2007, sp. zn. 32 Odo 1397/2005, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek po č. C 5157.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 7. 2010, sp. zn. 23 Cdo 28/2010, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 43/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. ledna 2004, sp. zn. 32 Odo 805/2002, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 2482.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 11. 2012, sp. zn. 25 Cdo 3113/2011.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2011, sp. zn. 23 Cdo 331/2010, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 9697.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 3. 2011, sp. zn. 25 Cdo 4321/2008, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 9716.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 1. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1120/2012, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek po č. C 12271.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 11. 2000, sp. zn. 29 Cdo 2941/99, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, ročník 2001, č. 3, str. 82.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 9. 2009, sp. zn. 25 Cdo 800/2008, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 7838.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 1. 2017, sp. zn. 23 Cdo 4297/2015, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 73/2018.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 31. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4173/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 1. 2010, sp. zn. 28 Cdo 3784/2009.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 6. 4. 2016, sp. zn. 25 Cdo 222/2015, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 15578.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 11. 2017, sp. zn. 28 Cdo 5970/2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 2. 2012, sp. zn. 32 Cdo 4034/2010.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 6. 2000, sp. zn. 25 Cdo 1094/98.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 16. 6. 1979, sp. zn. 3 Cz 32/79, publikovaný ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 36/1982.

Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR ze dne 19. 10. 1938, sp. zn. Rv I 513/38, publikovaný ve sbírce Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských (Vážný) pod č. 17076/1938.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 2. 2012, sp. zn. 30 Cdo 1560/2011, publikovaný v časopise Soudní rozhledy, ročník 2012, č. 7-8, str. 265.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 7. 2002, sp. zn. 25 Cdo 499/2002, publikovaný v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 1337.

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. 4. 2002, sp. zn. 24 Co 207/2002, publikované v časopise Soudní rozhledy, ročník 2003, č. 6, str. 192.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 10. 2008, sp. zn. 29 Co 436/2008, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 93/2009.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2. 11. 2016, sp. zn. 19 Co 356/2016, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 49/2018.

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 4. 2009, sp. zn. 21 Co 139/2009, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 81/2011.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 11. 2017, sp. zn. 25 Cdo 2245/2017.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 7. 2016, sp. zn. 25 Cdo 1119/2016, publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16089.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 14. 4. 2011, sp. zn. 25 Cdo 194/2009.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 18. 8. 2015, sp. zn. 25 Cdo 2773/2015, publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 15151.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. 11. 2011, sp. zn. 32 Cdo 3266/2010, publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 10600.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 23. 4. 2014, sp. zn. 25 Cdo 644/2014, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 94/2014 a v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C13878.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 9. 2016, sp. zn. 28 Cdo 1509/2015, publikované v Souboru civilních rozhodnutí a stanovisek pod č. C 16208.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 427/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 10. 2013, sp. zn. 25 Cdo 2917/2012.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 5. 2. 2008, sp. zn. 25 Cdo 1957/2006.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 5. 6. 2008, sp. zn. II. ÚS 409/08.

3. Seznam ostatních zdrojů

Česká asociace pojišťoven. *Kogentní a dispozitivní ustanovení NOZ (odmítnutí pojistného plnění a výluky v povinných pojištěních)*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

Česká asociace pojišťoven. *Náhrada újmy – rozsah pojistného plnění*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

Česká asociace pojišťoven. *Oznámení škody*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

Česká asociace pojišťoven. *Pojistný zájem*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

Česká asociace pojišťoven. *Přechodná ustanovení*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Implementace NOZ. 2013.

Česká asociace pojišťoven. *Uzavírání pojistných smluv v moderní době*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Dopady NOZ do praxe pojišťoven. 2015.

Česká asociace pojišťoven. *Závazné pokyny při řešení majetkových škod, jejich možnosti a rizika*. Stanovisko pracovní skupiny ČAP v rámci projektu Dopady NOZ do praxe pojišťoven. 2015.

Česká národní banka. *Distribuce pojistné ochrany pojistníkem podle § 4 ZDP*. [online]. [cit. 10. 01. 2019]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/faq/stanoviska_a_odpovedi/pdf/distribuce_pojistne_ochrany_flotilove_pojisteni.pdf.

Česká národní banka. *Dohledový benchmark č. 1/2015. K procesu likvidace pojistných událostí podle občanského zákoníku*. [online]. [cit. 2019-01-13]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/dohledovy_benchmark_2015_01.pdf.

Česká národní banka. *Informace dohledu č. 1/2016 – K řízení právního rizika a rizika finančních ztrát v souvislosti s ukončováním pojištění dohodou*. [online]. [cit. 2019-01-19]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/vykon_dohledu/dohledove_benchmarky/download/informace_dohledu_2016_01.html.

Česká národní banka. Přípis ze dne 13. 9. 2016, č. j. 2016/099096/CNB/001, adresovaný České asociaci pojišťoven.

Česká národní banka. Přípis ze dne 24. 10. 2016, č. j. 2016/118136/CNB/001, adresovaný České asociaci pojišťoven.

Česká národní banka. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem v roce 2011*. [online]. [cit. 30. 03. 2018]. Dostupné z: https://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2011_cz.pdf.

Česká národní banka. *Zpráva o výkonu dohledu nad finančním trhem za rok 2017*. [online]. [cit. 09. 01. 2019]. Dostupné z: http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/dohled_financni_trh/souhrnne_informace_fin_trhy/zpravy_o_vykonu_dohledu/download/dnft_2017_cz.pdf.

Důvodová zpráva k zákonu č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Důvodová zpráva k návrhu zákona o zpracování osobních údajů. Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky. VIII. volební období. Sněmovní tisk 138/0. [online]. [cit. 2019-01-05]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=8&CT=138&CT1=0>.

PEICL – Principles of European Insurance Contract Law. Version 2015. (ZEPSP – Zásady evropského pojišťovacího smluvního práva. Verze z roku 2015. Přeložil Petr Dobiáš).

Sigma, No. 4/2014. *Liability claims trends: emerging risks and rebounding economic drivers*. Swiss Re Institute. 2014. [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <https://www.swissre.com/institute/>.

Výhled legislativních prací vlády na léta 2019 až 2021.

Výroční zpráva České asociace pojišťoven za rok 2017. Praha: Česká asociace pojišťoven, 2018. [online]. [cit. 2019-01-09]. Dostupné z: <http://www.cap.cz/o-nas/vyrocní-zpravy>.

Přehled použitých zkratk

ČAP	Česká asociace pojišťoven
ČNB	Česká národní banka
o. s. ř.	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
o. z. / NOZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
obč. zák.	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník
obch. zák.	Zákon. č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník
PEICL	Principles of European Insurance Contract Law, Version 2015
ZPOJ	zákon č. 277/2009 Sb., o pojišťovnictví
ZPOPV	Zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)
ZPS	Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě

Příloha č. 1

Přehled právních předpisů upravujících povinná pojištění

1. Povinná pojištění odpovědnosti

a. Doprava

- zák. č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)
- § 35 odst. 2 písm. d) zák. č. 266/1994 Sb., o dráhách
- § 19 zák. č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, a prováděcí vyhláška Ministerstva dopravy č. 223/1995 Sb., o způsobilosti plavidel k provozu na vnitrozemských vodních cestách
- § 24 odst. 1 písm. l), § 24 odst. 2 a 3 zák. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě
- § 12 odst. 2 písm. d), § 32 odst. 4), § 46 odst. 2 písm. c), § 49c odst. 1 písm. e), § 71 odst. 2, § 71c odst. 4, § 84c odst. 6 písm. d) zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon)
- nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 785/2004 o požadavcích na pojištění u leteckých dopravců a provozovatelů letadel
- § 38a odst. 5 písm. g) a § 38b odst. 4 písm. e) zák. č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla)

b. Zdravotnictví

- § 45 odst. 2 písm. n) zák. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)
- § 37 písm. b) zák. č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách
- § 9 odst. 2 písm. e) zák. č. 220/1991 Sb., o České lékařské komoře, České stomatologické komoře a České lékárnické komoře
- § 6 odst. 2 písm. d) zák. č. 381/1991 Sb., o Komoře veterinárních lékařů České republiky
- § 14 odst. 2 písm. l), § 19 odst. 1 písm. d) zák. č. 268/2014 Sb., o zdravotnických prostředcích a o změně zákona č. 634/2004 Sb., o správních poplatcích

- § 52 odst. 3 písm. f) zák. č. 378/2007 Sb., o léčivech a o změnách některých souvisejících zákonů (zákon o léčivech)
- § 27a odst. 1 písm. g) zák. č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta
- § 76a odst. 1 písm. f) zák. č. 96/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání způsobilosti k výkonu nelékařských zdravotnických povolání a k výkonu činností souvisejících s poskytováním zdravotní péče a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o nelékařských zdravotnických povoláních)

c. Právo a daně

- § 24a – 24c, § 35t zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii
- § 9 odst. 1 písm. d), § 15 odst. 2 a § 28 zák. č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)
- § 11 zák. č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád) a o změně dalších zákonů
- § 23 zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) a ust. § 6 odst. 1 písm. f), § 8 odst. 1 písm. c) a § 39 zák. č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správčích
- § 6 odst. 10 písm. a) zák. č. 523/1992 Sb., o daňovém poradenství a Komoře daňových poradců České republiky
- § 22 zák. č. 93/2009 Sb., o auditorech a o změně některých zákonů (zákon o auditorech)
- § 203 odst. 3 zák. č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
- § 42 zák. č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích a o změně zákona o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví

d. Ostatní

- § 16 zák. č. 360/1992 Sb., o výkonu povolání autorizovaných architektů a o výkonu povolání autorizovaných inženýrů a techniků činných ve výstavbě
- § 36 zák. č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů
- § 10 odst. 6 písm. f) zák. č. 406/2000 Sb., o hospodaření s energií
- § 18e písm. g), § 22d odst. 3 zák. č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích

- § 11 odst. 3 zák. č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů
- § 48a písm. a) a § 57 zák. č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů
- § 48 zák. č. 449/2001 Sb., o myslivosti
- § 18a zák. č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi
- § 49 odst. 9 zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- § 6 odst. 2 zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách
- § 8 zák. č. 222/2009 Sb., o volném pohybu služeb
- § 30c odst. 2 písm. c) zák. č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích
- § 108 odst. 7 písm. h) a § 122 odst. 4 zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti
- § 146 odst. 2 zák. č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon)
- § 12 zák. č. 59/2006 Sb., o prevenci závažných havárií způsobených vybranými nebezpečnými chemickými látkami nebo chemickými přípravky a o změně zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 320/2002 Sb., o změně a zrušení některých zákonů v souvislosti s ukončením činnosti okresních úřadů, ve znění pozdějších předpisů (zákon o prevenci závažných havárií)
- příloha č. 3 zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), koncesovaná živnost výrobce tepelné energie
- § 7 odst. 1 zák. č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů (zákon o dobrovolnické službě)
- § 40 odst. 1 písm. g) zák. č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů)
- § 764 odst. 2 zák. č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích)
- § 8 odst. 3, § 10 odst. 2 písm. f) a § 11 písm. b) zák. č. 158/2000 Sb., o vyhledávání, průzkumu a těžbě nerostných zdrojů z mořského dna a o bezpečnosti činností v odvětví ropy a zemního plynu v moři
- § 43 odst. 6 zák. č. 206/2015 Sb., o pyrotechnických výrobcích a zacházení s nimi a o změně některých zákonů (zákon o pyrotechnice)

- § 12 zák. č. 247/2014 Sb., o poskytování služby péče o dítě v dětské skupině a o změně souvisejících zákonů
- § 35i odst. 3 zák. č. 219/1999 Sb., o ozbrojených silách České republiky
- § 18a odst. 2 zák. č. 248/2000 Sb., o podpoře regionálního rozvoje
- § 465 odst. 2 zák. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (podmíněno rozhodnutím soudu)
- § 8a odst. 4 a 5 zák. č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení a o změně některých zákonů

2. Ostatní povinná pojištění

- § 2 odst. 1 a § 6 a násl. zák. č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání a o výkonu některých činností v oblasti cestovního ruchu (povinné pojištění záruky pro případ úpadku cestovní kanceláře)
- § 180j zák. č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů (povinné cestovní zdravotní pojištění cizinců)
- § 18e písm. g), § 22d odst. 3 zák. č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích (povinné pojištění majetku v rámci koncesionářské smlouvy pro účely převedení výkonu některých práv a povinností státu jako vlastníka dálnice nebo silnice I. třídy)
- § 764 odst. 2 zák. č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), (povinné úrazové pojištění pro členy sociálního družstva)
- § 23 zák. č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů (povinné majetkové pojištění zemědělského veřejného skladu a uskladněného zboží)
- § 58a zák. č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti (povinné pojištění záruky pro případ úpadku agentury práce)

Právní úprava pojištění odpovědnosti

Abstrakt

Cílem této rigorózní práce je podat ucelený a logicky strukturovaný výklad k problematice soukromoprávní úpravy pojištění odpovědnosti v českém právním řádu, a to s důrazem na její praktickou aplikaci v kontextu aktuální rozhodovací praxe soudů. Ačkoliv je pojištění odpovědnosti na českém pojistném trhu jedním z nejfrekventovanějších pojistných produktů, věnuje mu odborná literatura, snad s výjimkou specifické oblasti pojištění odpovědnosti z provozu motorového vozidla, relativně malou pozornost. Tato práce se proto soustředí zejména na obecnou úpravu pojištění odpovědnosti v ust. § 2861 – 2867 občanského zákoníku. Na pojištění odpovědnosti je v této práci nahlíženo především jako na závazkový právní poměr, čemuž je přizpůsobena i struktura práce, která se postupně zaměřuje na vznik, subjekty, objekt, obsah a posléze zánik tohoto právního vztahu. Stěžejní část práce je věnována obsahu právního vztahu pojištění odpovědnosti s podrobným rozбором základních práv a povinností jeho účastníků. Specificky je pak věnována pozornost v tuzemské odborné literatuře dosud v zásadě neřešené problematice aktivní věcné legitimace pojištěného ve vazbě na její procesní realizaci, jejíž řešení bylo nastíněno až v recentní judikatuře Nejvyššího soudu. Širší prostor je věnován celé řadě dílčích aspektů právní úpravy pojištění odpovědnosti, které mají pro aplikační praxi zásadní význam, ať už se jedná o problematiku pojistného zájmu, refundačního závazku pojistitele, postižních práv a regresů, povinnosti pojistitele hradit náklady řízení pojištěného, promlčení práv z odpovědnostního pojištění, aplikaci intertemporálních ustanovení občanského zákoníku či nejvýznamnějších procesních souvislostí zkoumaného právního institutu. V závěru jsou nastíněny dílčí návrhy de lege ferenda, které jednak směřují k odstranění zjevných terminologických nedostatků současné právní úpravy, a jednak upozorňují na některé nedostatečně upravené aspekty, mezi něž lze zařadit vágní úpravu povinnosti pojistitele hradit náklady řízení pojištěného nebo nedůslednou úpravu možnosti odstoupení a výpovědi povinného pojištění ze strany pojistitele.

Klíčová slova: pojištění, odpovědnost, pojištění odpovědnosti

Legal regulation of liability insurance

Abstract

This thesis aims to give a comprehensive and logically structured interpretation of the subject of the regulation of liability insurance in private law of the Czech legislation, placing special emphasis on its practical application in the context of the current judicial decision-making practice. Although being one of the most popular insurance products on the Czech insurance market, liability insurance is given relatively little attention in specialized literature with the exception of the specific area of motor vehicle liability insurance. Therefore, this thesis focuses in particular on the general regulation of liability insurance stipulated in Sec. 2861 – 2867 of the Czech Civil Code. In this thesis, liability insurance is considered to be primarily an obligation relationship, with the thesis structure adjusted accordingly: one by one, it discusses the establishment, subjects, object, subject-matter and finally the termination of the legal relation. The main part of the thesis looks at the subject-matter of the liability insurance legal relation with a detailed analysis of the basic rights and obligations of its parties. A separate part of the thesis specifically covers the entitlement of the insured to sue in terms of the procedural implementation: a matter not widely discussed in Czech specialized literature, whose solution has been indicated by a recent decision of the Supreme Court. A number of partial aspects of the legal regulation of liability insurance which prove to be of essential importance for the application practice are discussed in detail; be it insurable interest, the insurer's reimbursement obligation, sanctioning rights and recourse, the insurer's obligation to reimburse the insured for costs of proceedings, statutory bar on liability insurance rights, the application of interim provisions of the Civil Code or the most significant procedural connections of the legal institute in question. The conclusion outlines a few *de lege ferenda* suggestions to eliminate obvious terminology inadequacies of the current legal regulation as well as to point out certain insufficiently stipulated aspects: a vague regulation of the insurer's obligation to reimburse the insured for costs of proceedings, or an inconsistent regulation of the possibility of withdrawal from and revocation of compulsory insurance by the insurer.

Keywords: insurance, liability, liability insurance